

Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XLIV

KEVYT JA PIRTEÄ KYNÄ?

Naisten ensimmäinen aalto Helsingin Sanomien
toimituksessa sotien välisenä aikana

Reetta Hänninen

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti
tarkastettavaksi Porthania-rakennuksen salissa PIII lauantaina 14.9.2019 klo 10.

© Reetta Hänninen 2019

ISBN: 978-951-51-5392-0 (nid.)

ISBN: 978-951-51-5393-7 (PDF)

ISSN: 2342-0138

Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 44.

Kannen kuva: Vappu Roosin lehdistökortti. SKS KIA, Vappu Roosin arkisto.

Unigrafia

Helsinki 2019

Abstract

LIGHT AND LIVELY? The first wave of female journalists at Helsingin Sanomat in the interwar period

This doctoral dissertation studies female journalists at the Finnish newspaper Helsingin Sanomat in the interwar period. Helsingin Sanomat was, and still is, the largest newspaper in Finland. The main focus is on the years 1927–1939. Even before the late 1920s the newspaper was aimed at the general public. However, from 1927 Helsingin Sanomat began to provide even more popular and reader-friendly content with the arrival of its new owner and manager Eljas Erkko.

In my thesis I show how the number of female journalists started to increase as Eljas Erkko reshaped the newspaper and its editorial staff. In 1926 there was not a single woman in the editing office, yet in 1939 before the outbreak of the Winter War there were 11 women.

The main research questions are: who were these women, why were they hired and what was it like to work in a male-dominated working environment? The study is based on various archive materials and formerly unexamined correspondence and brings forth forgotten figures and the hidden work that women performed.

I argue that the number of female journalists started to grow earlier than previous studies have recognized. It was not the Second World War that brought women to the editing office, but commercialization and the aim of increasing circulation. As writers, women were considered to be lively, light and approachable. Therefore, they were beneficial to a newspaper trying to reach a wider audience. Seere Salminen, an industrious writer who was famous for her amusing columns, took advantage of these expectations and was the highest paid woman in the editing office.

What is more, female journalists were essential when targeting female readers. Women “held the markets in their hands”, as a Finnish advertisers’ journal put it in 1934, and as consumers they were crucial to advertisers, their clients and to newspapers. This is why some of the female journalists were supposed to produce material, for example fashion columns, specifically addressed to female readers.

In the newsroom, there was also room for a female reporter who was writing so-called hard news. For reporter and arts critic Vappu Roos, the journalistic work opened doors that were normally closed. It also gave Roos the power to raise awareness of topics she felt to be meaningful, such as the importance of family planning and the availability of contraceptives.

Esipuhe

”Luuletko että voisit löytää kiinnostavia kulmia Hesarin naisiin?” kysyi professori Markku Kuisma keväällä 2014. Pari kuukautta myöhemmin liityin Kuisman johtamaan Päivälehti-Helsingin Sanomat 1889–2019 -projektiin ja aloitin perehtymisen aiheeseen, joka tuntui huimaavan rannattomalta. Tätä työtä ei olisi syntynyt ilman Markku Kuismaa. Hän antoi mahdollisuuden, jonka olen toivoakseni osannut käyttää oikein. Olen saanut valaistusta silloin, kun asiat ovat vaikuttaneet hämäriltä ja rohkaisua, kun eteenpäin meno on ollut raskasta. Markku osaa harvinaisella tavalla yhdistää elämän arkisimpien realiteettien ymmärtämisen ja näitä realiteetteja korkeamman tason tavoittelun.

Markku Kuisman jäädessä eläkkeelle pelkäsin joutuvani tuuliajolle. Toinen ohjaajani Niklas Jensen-Eriksen otti projektin haltuunsa ja osoitti pelon turhaksi. Niklas pitää ohjattaviensa puolta opastaen rauhalliseen tapaansa vaikeiden vaiheiden ja hallinnollisten hetteiköiden yli. Yhteistyö kirjaprojektissa on näyttänyt, miten luotettava työtoveri Niklas on. Hän vaatii hyvää jälkeä muilta, mutta eniten kuitenkin itseltään. Lukuisat ja useimmiten perjantai-iltapäivänä postitetut ovat ne sivut, jotka Niklas on jaksanut kahlata läpi. Kiitos avustasi.

Esitarkastajiani kiitän tarkoista huomioista. Emeritusprofessori Raimo Salokankaan kommentit tutkimuksen merkittävydestä antoivat voimia viimeistelyvaiheessa. Yliopistonlehtori, dosentti Maarit Leskelä-Kärki auttoi tarkentamaan argumenttejani vielä työn loppusuoralla. Leskelä-Kärki on lupautunut myös vastaväittäjäkseni.

Helsingin Sanomain Säätiö on rahoittanut projektin, jossa olen työskennellyt. Työtä on riittänyt, mutta olen saanut keskittyä siihen kokopäiväisesti. Projektin tukiryhmän jäsenet, yliasiamies Ulla Koski, professori Kai Häggman, professori Seppo Zetterberg, Antti Blåfield, Janne Virkkunen, Reetta Meriläinen ja Heleena Savela, ovat tukeneet myös väitöskirjatyössä.

Päivälehdessä arkiston eläkkeelle jäänyt johtaja Pekka Anttonen ja tutkijat Tenho Kokkonen, Kirsi Kolari ja Kyösti Lamminpää pitivät huolen siitä, että löysin arkiston laajoista aineistoista niitä kiinnostavia kulmia, mitä lähdin etsimään. Tutkimusaineistojen suhteen suurimmassa kiitollisuudenvelassa olen kuitenkin Ulla Güntherille. Günther lähetti nipuittain äitinsä, reportteri Vappu Roosin, kirjeitä Saksasta Suomeen ja osoitti valtavaa luottamusta niin aloittelevaa väitöskirjantekijää kuin postilaitosta kohtaan.

Tutkijayhteisö Helsingin yliopistolla ansaitsee lämpimät kiitokset. Professori Anu Lahtinen on ollut tärkeä kuuntelija, kollega ja kommentoija, hän on sekä historioitsijana että ihmisenä mitä parhain. Professorit Juha Siltala ja Laura Kolbe ovat olleet kiinnostuneita työstäni ja auttaneet sitä eteenpäin huomioillaan. Dosentti Panu

Pulma oli aikanaan ensimmäisiä kosketuksiani akateemisen historian tutkimuksen maailmaan, ja hänen asiantuntemuksensa ja se lämmin tapa, jolla hän ihmiset kohtaa, tekivät suuren vaikutuksen.

Taitava tutkija ja kirjoittaja Aleksi Mainio on ollut kollegani projektissa ja löytänyt aikaa myös tämän työn kommentointiin. Kiitos siitä ja sujuvasta yhteistyöstä. Elina Kuorelahden kanssa olemme jakaneet työhuoneen vuosien ajan. Työrauha on aina ollut taattu, mutta tukeakin saanut tarvittaessa. Elina on pelottavan tarkkanäköinen ja juuri siksi niin tärkeä. Maiju Wuokon kanssa olen saanut keskustella tutkimuksen tekemisestä ja tutkijaa kannattelevan yhteisön merkityksestä. Kiitos kahvihuonekeskusteluista Elise Garritzen, Markku Kekäläinen, Anna Koivusalo, Mirkka Lappalainen, Henrika Tandefelt ja kaikki muut historiakäytävän ihmiset. Kiitos myös Mirkka Danielsbacka, Kati Katajisto, Anitra Komulainen, Samu Nyström, Sakari Siltala ja Sinikka Selin. Johanna Harjua ja Leena Viitaniemeä kiitän kärsivällisyydestä lukuisten viestien suhteen, joista puolet olisi varmasti pitänyt lähettää jonnekin aivan muualle.

Suomen ja Pohjoismaiden historian tutkijaseminaarin entiset ja nykyiset seminaarilaiset Aaro Sahari, Henri Hannula, Veijo Åberg, Jyrki Vesikansa, Ahto Apajalahti, Katja Weiland-Särmälä, Katja Tikka ja Jaakko Björklund ovat opettaneet paljon 1600-luvun Itämeren kaupasta, jäänmurtajista ja lihateollisuudesta sekä palautteen antamisesta ja vastaanottamisesta. Virva Liskin kanssa keskustelut ovat jatkuneet seminaarin ulkopuolella pitkissä ja aina liian lyhyissä istunnoissa.

Korvaamatonta vertaistukea ovat tarjonneet tutkijatoverit Saara Hilpinen, Eeva Kotioja ja Kati Toivanen. Saara on lojaaleimpia tuntemiani ihmisiä, lounashetket Eevan kanssa tarjonneet virkistäviä katkoja ajoittain loputtoman pitkältä tuntuvan urakan keskellä ja Kati on antanut esimerkin huimasta työmoraalista. Kiitos myös historiaan liittymättömille ystäville, joiden kanssa on voinut jakaa muita tärkeitä asioita, niitäkin on.

Toisenlaisen yhteisön ovat tarjonneet sukulaiset. Joulut, juhannukset ja muut riennot Trivial Pursuitin ja sananmuunnosten äärellä ovat olleet elvyttäviä. Vanhempiani kiitän vuosikymmeniä jatkuneesta tilan antamisesta, olen saanut vapaasti möyriä sekä mitä erilaisemman kirjoitetun sanan parissa että muutenkin maailmassa. Ja pikkuveli, olet minulle tärkeä. Perhe on kaikkein lähimpänä ja siksi sanatkin löytyvät vaikeimmin. Kiitos luottamuksesta Severi, kiitos siitä, että olette maailman ihaninta seuraa, Alma ja Emma.

Topeliassa eräänä elokuun perjantaina 2019

Reetta Hänninen

Sisällys

ABSTRACT	1
ESIPUHE	2
JOHDANTO	6
Sanomalehtiä, naisia ja sanomalehtinaisia	7
Tutkimustehtävä, työn rakenne ja rajaus	11
Lähteet ja metodit	15
Tutkimuksen viitekehykset ja keskeiset käsitteet	18
1. TOIMITTAJAT RYHMÄKUVASSA	25
1.1. Kasvavan lehden kasvava toimitus	26
Helsingin Sanomat suomalaisessa sanomalehtikentässä	26
Erkkojen lehdeksi	30
Ainokaisista naistoimittajien aikaan	33
Toimitus kasvaa	38
Rekrytoituminen	41
1.2. Toimittajien koulutustaustat ja työurat	47
Tekemällä opittu ammatti	47
Kandidaatit, maisterit, pudokkaat – koulutus ennen toimittajakoulutusta	51
Opintomatkat ja työkokemus meritoitumisen välineenä	55
Työura ja elämä työn jälkeen	60
1.3. Tehtävät eriytyvässä toimituksessa	67
Muuttuva lehdistö, muuttuva sisältö, uudet tekijät	67
Sukupuolittuneet työtehtävät	70
Avustajista toimittajiksi	75
Matkanaiset toimituksen ulkojäseninä	77
Yhteenveto: Uusia tehtäviä, uusia tekijöitä	82
2. SANOMALEHDEN TÄRKEÄT NAISET	83
2.1. Kuluttava nainen, kaupallistuva lehti	84
Kehittyvä kulutusyhteiskunta	84
Mainostajia kiinnostavat naiskuluttajat	88
Päivälehdien perillisestä ”Erkon rahamylyly”	92

2.2. Kevyen kynän käyttäjät	96
Keskustelua naisista ja sanomalehdistä	96
Alan normit ja naistoimittajien itseymmärrys	100
”Pieniä mitättömyyksiä ja keveitä elämyksiä” – nainen kirjoittajana	105
Pärjääjät journalismin maskuliinisessa kulttuurissa	109
Kannattava pirteys	115
2.3. Halpaa työvoimaa? Naiset ja ansaitseminen	121
Palkkojen polkijoita ja huvikseen harrastajia	121
Patruuna määrää työehdoista	126
Ansiot vertailussa	131
”Että joku ottaisi näitä ja antaisi rahaa” – kirjoittaminen ja toimeentulo	137
Yhteenveto: Hyödyllinen sukupuoli	144
3. KOKEMUKSET SANOMALEHTITYÖSTÄ	145
3.1. Vappu Roos – satamareportterista teatteritoimittajaksi	146
”Tulkaa vain töihin, vaikka tänään”	146
”Ei ole ollut vielä yhtään kuivaa päivää”	149
”Päivänselvää on, etten loppuijäksi jää lehteen”	152
3.2. Työ vetää puoleensa ja työntää luotaan	159
Kannatteleva ja lannistava yhteisö	159
Sanomalehden kuluttava tahti	166
Merkitykselliset aiheet	170
Faarao Erkon orjana	174
3.3. Nainen toimittajana	181
Sukupuoli toimituksessa	181
Ovet auki	187
Emansipaatiota ja ennakkoluuloja	190
Nykyajan tyttö modernissa kaupungissa	195
Yhteenveto: Antoisa ja kuluttava työ	203
JOHTOPÄÄTÖKSET: TÄRKEÄT JA TUNTEMATTOMAT	204
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	211
LIITTEET	227
Liite 1: Helsingin Sanomien toimituksen työntekijät 1928–1939	227
Liite 2: Tietoja työntekijöistä vuosilta 1928–1939	240

Johdanto

*Milloinkas H. S. on ruvennut puhumaan noin kauniilla äänellä?*¹

Kysymyksen lausui naistoimittajan puhelinsoitosta hämmästynyt haastateltava reportteri Vappu Roosille lokakuussa vuonna 1932. En tiedä mitä Roos vastasi, tai tiesikö hän olevansa osa historiallista muutosta Helsingin Sanomissa. Lehti oli puhunut ”kauniilla äänellä” ensi kertaa vuonna 1893, jolloin Suomen ensimmäinen naistoimittaja aloitti sen edeltäjässä Päivälehdessä, mutta Roosin työvuosina toimituksessa oli enemmän naisia kuin koskaan aiemmin. Kysymys, jonka hän sai kuulla, onkin eräällä tavalla tämän väitöskirjan lähtökohta. Tutkin naistoimittajien historiaa aikana, jolloin heidän määränsä alkoi ensimmäistä kertaa todella kasvaa.

Tutkimukseni sijoittuu pääosin 1920-luvun loppuun ja 1930-luvulle, jolloin Suomessa eli rinnakkain monta eri todellisuutta.² Soturikunniain ja uhrimieltä vaalivia suuren valkoisen Suomen miehiä ja naisia, dekadentteja tulenkantajia aukomassa räppänoitä Eurooppaan, taskussa kättään nyrkkiin puristavia ja kumousta hautovia kommunisteja, äitiyden ja kodin lähes pyhää merkitystä korostavia marittoja sekä uusia naisia tai ”nykyajan tyttöjä” jotka halusivat ansiotyön, matkoja ja elämyksiä.

Tutkimukseni keskittyy näistä jälkimmäisiin. On kuitenkin muistettava, että suurin osa suomalaisista eli hyvin toisenlaista elämää kuin modernisoituvan aikansa kuvaksi nostetut ryhmät. He saivat elantonsa maasta tai muuttivat töihin tehtaisiin, sahoille tai piikomaan. Opettelivat lukemaan kansakoulussa ja kävivät ehkä jonkin luokan oppikoulua. Kirjallisuuskiiat, yökerhot, golffarit, Fazerin kahvila ja Töölön dubletit olivat lehmisavujen ja tehdassalien suomalaisille kuin kokonaan vieraasta maasta. Keski-ikäinen ei istunut hiukset ondulerattuna kaupunkikonttorissa tai opiskellut juristiksi iltakoulussa, vaan hoiti lehmiiä navetassa – omassa tai jonkun toisen omistamassa.

Työssän aikakauden arkkityypit korostuvat. Tutkin Suomen suurinta sanomalehteä maan suurimmassa kaupungissa ja lehdessä työskentelevät naiset olivat jo lähtökohtaisesti poikkeusyksilöitä. Naistoimittajien merkitystä lisää se, että sanomalehdessä työskentelevät ihmiset olivat paitsi osa aikaansa, myös luomassa ja muokkaamassa sitä.³

¹ SKS KIA, Vappu Roosin arkiston (VRA) kirjekokoelma 1289:7:6, Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932.

² Aikakauden aatevirtauksia aiemman tutkimuksen ja aikalaistekstien kautta kokoa esimerkiksi Valtonen 2018.

³ Sukupuolen ja journalismin tutkijat muistuttavat, että julkisuus ei ainoastaan heijasta todellisuutta vaan myös rakentaa sitä, vaikka viestinnän vaikutus ei olekaan yksinkertaisesti selvitettävissä. Puustinen, Ruoho ja Mäkelä 2006, 21 ja 23–26.

Sanomalehtiä, naisia ja sanomalehtinaisia

Naistoimittajien historian tutkimus lähtee usein liikkeelle pioneerien kartoittamisesta ja naisten määrän laskemisesta.⁴ Journalismin ja sukupuolen suhdetta tutkineet Sinikka Torkkola ja Iris Ruoho ovat kuitenkin osoittaneet, kuinka tutkimuksen näkökulma on siirtynyt kohti journalismin kulttuurin tutkimista. Mediahistorian tutkija Heidi Kurvinen onkin todennut, kuinka toimittajien historiaa käsittelevä tutkimus yleensä ja naistoimittajien tutkimus erityisesti on muuttunut. Naistoimittajien tutkiminen keskittyy yhä enemmän lukumäärien muutoksen tarkastelun sijaan monisyisempään analyysiin ja koko mediahistorian kentällä on kasvanut kiinnostus tekijöitä kohtaan.⁵

Jälkimmäisestä on hyvä esimerkki Helsingin yliopistossa vuonna 2012 aloittanut Päivälehti–Helsingin Sanomat 1889–2019 -projekti, jonka osa oma työni on. Projektin tutkimukset ovat nostaneet esiin ihmisiä, jotka työskentelivät toimituksessa, osallistuivat lehden poliittisten linjojen vetämiseen tai lehtiyrityksen onnistumisiin ja epäonnistumisiin. Niklas Jensen-Eriksen ja Elina Kuorelahti ovat tutkineet Helsingin Sanomia liikeyrityksenä, ”suurena affäärinä”, Aleksii Mainio lehden suhdetta kylmän sodan osapuoliin ja kotimaan politiikan vaikuttajiin ja Antti Blåfield lehden historiaa sen kustantajien ja päätoimittajien kautta.⁶

Helsingin Sanomat on edelleen Suomen suurin sanomalehti, vaikka painetun lehden levikki onkin laskenut 1960-luvun lukemiin. Aina vuoteen 1999 asti lehden omisti perheyrittäjä ja pörssiin menon jälkeenkin lehteä kolmannessa polvessa luotsannut Aatos Erkko jaksosi pari vuotta pitää kiinni yhtiön hallituksen puheenjohtajuudesta. Perheyhtiön hengellä oli oma vaikutuksensa lehden kehitykseen.⁷ Lehdellä on ollut suuri valta ja kova ääni, kriittisimmät ovat puhuneet jopa sananvapauden monopolista.⁸

Ennen tutkimusprojektin käynnistymistä Helsingin Sanomista on kirjoitettu muutamia suurempia teoksia, kuten Keijo Kulhan tutkimus lehden poliittisesta linjasta Suomen itsenäistymisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana.⁹ Lisäksi Seppo Zetterbergin elämäkerta Eero Erkosta ja Ohto Mannisen ja Raimo Salokankaan Eljas

⁴ Kiiski 1978; Zilliacus-Tikkanen 2005. Tuoreempaa tutkimusta alan edelläkävijöistä edustaa Eeva Kotiojan väitöskirja, joka valottaa sanomalehtiin kiihkaasti kirjoittaneen Adelaide Ehrnroothin verkostoja ja vaikutusvaltaa, Kotioja 2018. Kansainvälistä tutkimusta ks. esim. Berger 1977; Marzolf 1977; Beasley ja Gibbons 1993; Lauk ja Pallas 2008.

⁵ Kurvinen 2013, 51–52; Kurvinen 2018. Mediahistoriasta ja sen tutkimisesta Kortti 2016.

⁶ Blåfield 2014; Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017; Mainio 2018. Vuoden 2019 lokakuussa ilmestyy projektin päättävä teos *Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889–2019*, jonka kirjoittajana toimin professori Niklas Jensen-Eriksenin ja FT Aleksii Mainion kanssa.

⁷ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 441–444, 454.

⁸ Klemola 1981, 10–12.

⁹ Kulha 1989. Pertti Klemolan ajatuksia herättävä, mutta tendenssimäinen ja melko epämääräiseen lähdemateriaaliin perustuva tietokirja oli pitkään ainoa yleisesitys lehdestä, Klemola 1981.

Erkon elämäkerta avaavat laajasti myös lehden kehitystä.¹⁰ Näiden tutkimukseen perustuvien teoksien lisäksi lehden toimitus, satavuotisjuhlien toimikunta ja historiallinen arkisto ovat tuottaneet lehden historiaa käsitteleviä julkaisuja.¹¹

Muitakin sanomalehtihistorioita on ilmestynyt runsaasti. Lehtihistoriat ovat usein järkälemäisiä, kaiken kirjapainotekniikan kehityksestä aina organisaation rakentamiseen kattavia teoksia. Jyrki Pietilä on tutkinut Aamulehteä, Harri Kalpa Turun Sanomia, Kaija Vuorio Savon Sanomia ja Timo Mikkilä Maakansa-Suomenmaata.¹² Helsingin Sanomien suurimman kilpailijan Uuden Suomen historiaan on perehtynyt Jyrki Vesikansa, jonka teokset antavat hyvän heijastuspinnan omana tutkimusaikanani tapahtuneisiin muutoksiin.¹³

Oma kokonaisuutensa on professori Päiviö Tommilan johtama Suomen lehdistön historia -suurhanke, joka 1970-luvulta lähtien tuotti erilaajuisia sanomalehdistöön liittyviä tutkimuksia. Oman työni kannalta merkittävin on kirjasarjan toinen osa, jossa Raimo Salokangas selvittää lehtimarkkinoiden muuttumista ennen toista maailmansotaa.¹⁴ Hankkeen tulokset kiteyttää Päiviö Tommilan ja Raimo Salokankaan yhteisteos Suomen lehdistön historiasta, joka summaa suomalaisen sanomalehtikentän yleisen historiallisen kehityksen.¹⁵ SLH-projektin muista teoksista nostan esiin Esko Keräsen toimitustyön eriytymiskehitystä käsittelevän väitöskirjan, joka toimii hyvänä johdantona ammatissa tapahtuneisiin muutoksiin.¹⁶ Alan ammatillista järjestäytymistä puolestaan tarkastelevat Pirjo Munck väitöskirjassaan sekä Pirkko Leino-Kaukiainen ja Leena Riska-Campbell Suomen Journalistiliiton historiategoksessa.¹⁷

Edellä mainitut lehdistön historiaa käsittelevät teokset saattavat nostaa esiin yksittäisiä harvinaisia naisia tai muistuttaa naistoimittajien merkityksestä esimerkiksi sota-ajan poikkeusoloissa. Lehtihistoriat etenevät kuitenkin useimmiten instituution kehittymisen ehdoilla ja sukupuoleen tai toimittajan työn arkeen liittyvät kysymykset jäävät syrjään. Toisaalta yksinomaan sukupuolen ja journalismin suhteeseen keskittyvästä tutkimuksesta uupuu yleensä historiallinen ulottuvuus. Journalismia ja sukupuolta ilman varsinaista historiallista perspektiiviä ovat tutkineet esimerkiksi Iris Ruoho ja Sinikka Torkkola. Heidän teoksensa ja

¹⁰ Manninen ja Salokangas 2009.

¹¹ Ks. esim. Almila ja Enarvi 1989; Lisa Meckelburg-Mäkelän ja Isto Mikkosen teksteihin perustuva historiikki, Kolari (toim.) 2012.

¹² Pietilä 2011; Kalpa 1984; Vuorio 2007b; Mikkilä 2008. Kaija Vuorio on lisäksi tutkinut lehdistöhistorian tutkimusta väitöskirjassaan Vuorio 2007a.

¹³ Vesikansa 1994; Vesikansa 1997.

¹⁴ Salokangas 1987.

¹⁵ Tommila ja Salokangas 1998

¹⁶ Keränen 1984.

¹⁷ Munck 2016; Leino-Kaukiainen ja Riska-Campbell 2018.

artikkelinsa analysoivat alan sukupuolittavia käytäntöjä ja suomalaisten toimittajanaisten ja -miesten urien eritahtisuutta.¹⁸

Historian, journalismin ja sukupuolen tutkimista on yhdistänyt ruotsalainen Monika Djerf-Pierre. Hän jakaa Ruotsissa tapahtuneen kehityksen kolmeen eri kauteen: ainokaisten aikaan, kriittisen massan kauteen ja alan naisistumiseen. Ainokaisia naisia oli vähän, eivätkä he välttämättä kärsineet vähyydestään, vaikka työtehtävät oli jaoteltu voimakkaasti sukupuolen mukaan. Tilanne oli segregoitunut, mutta näkyviä konflikteja ei ollut: koska naiset eivät kilpailleet miesten kanssa samoista tehtävistä, eivät sukupuolten väliset ristiriidat nousseet Djerf-Pierren mukaan esiin. Naisten määrä ruotsalaisissa toimituksissa alkoi nousta sanomalehtialan kasvaessa. Samaan aikaan kaupallistuminen lisäsi sellaisten juttujen tarvetta, jotka saattaisivat houkuttaa naislukijoita. Niin sanotun kriittisen massan aika alkoi toisen maailmansodan jälkeen, kun kansankodin rakennus käynnistyi, työvoimasta oli pulaa ja päivähoito kehittyi.¹⁹

Tasa-arvoa ajettiin 1970-luvulla sekä valtion että työpaikkojen tasolla, jolloin naiset lehdistössä, radiossa ja televisiossa kiinnittivät huomiota seksistisiin puheisiin ja palkkauksen epätasa-arvoon. Samalla konfliktit lisääntyivät verrattuna aiempiin vuosikymmeniin, jolloin sukupuolisopimusta ei haastettu. Journalismin naisistumisen (feminization) ajan Djerf-Pierre laskee alkavaksi vuodesta 1985.²⁰

Djerf-Pierre kiinnittää huomiota naisten määrän kasvun ja kaupallistumisen yhteyteen. Myös hollantilaisen mediatutkijan Liesbet van Zoonenin mukaan on olemassa heikkoja signaaleja siitä, että mediaväliseen kaupallistumiseen ja viihteellistyminen olisi voinut toimia naisten hyväksi. Van Zoonen on tuonut esiin, kuinka Hollannin television kaupallistuminen 1980-luvulla toi naiset television uutistoimittajaksi.²¹

Näiden huomioiden lisäksi van Zoonen nostaa esiin eurooppalaisten naistoimittajien kokemuksia työtehtävien segregoitumisesta, työn ja perheen yhdistämisen ongelmallisuudesta ja seksuaalisen häirinnän kokemisen yleisyydestä ja viittaa norjalaisten sanomalehti- ja tv-toimittajanaisten työkokemuksiin. Suurimmalla osalla ei ollut ongelmia työpaikallaan. He kuvasivat maskuliiniseen yhteisöön sopeutumista sanoen, että heidät on hyväksytty ”yhdeksi pojista”.²² Sopeutumista miesvaltaisiin toimituksiin on tarkastellut myös Margareta Melin, joka vertailee brittiläisten ja ruotsalaisten toimitusten naisia 1990-luvulla.²³

¹⁸ Torkkola ja Ruoho 2009; Ruoho ja Torkkola 2010.

¹⁹ Djerf-Pierre 2007, 81–104.

²⁰ Feministisiä ajatuksia omaksuttiin jo toimivien puolueiden ohjelmiin, puhutaan jopa ”valtiofeminismistä”. Ruotsin ensimmäiset sukupuolijakaumaltaan tasaiset valtiopäivät kokoontuivat vuonna 1994. Djerf-Pierre 2007, 90–92.

²¹ Van Zoonen 1998a, 41–44; Van Zoonen 1998b, 130–131.

²² Van Zoonen 1998a, 33.

²³ Melin-Higgins 2003; Melin 2008. Selviytymisstrategioita käsittelemme tarkemmin pääluvussa 2.

Muihin aikoihin ja paikkoihin sijoittuvien tutkimusten hyödyntämisessä on muistettava, että sanomalehtimaailman kehittyminen tapahtui eri maissa hyvin eri tavalla, eivätkä sukupuolen ja journalismin suhteesta tehdyt havainnot ole yleispäteviä.²⁴ Suomalaisia toimittajanaisia historiallisessa perspektiivissä on tutkinut ennen kaikkea Heidi Kurvinen. Hänen monivuotisen työnsä perustalle omakin tutkimukseni osittain laskeutuu.

Kurvisen väitöskirja *En mä oo mies enkä nainen, mä oon toimittaja* tarkastelee sukupuolen näkymistä toimittajan ammatissa 1960- ja 1970-luvun Suomessa. Väitöskirja osoittaa, kuinka ammatin sukupuolirakenteen muuttuessa toimittajat siirtyivät sukupuolineutraalimpaan puhetapaan. Alan käytännöissä muutoksia tasa-arvoiseen suuntaan tapahtui kuitenkin vähemmän kuin mitä toimittajien itseymmärrys olisi antanut odottaa. Naispuolisten toimittajien identiteetissä sukupuolella ei ollut suurta painoarvoa, mutta alan epätasa-arvoisuudet tunnistettiin ja tunnustettiin tästä huolimatta.²⁵

Tutkimuksissaan Kurvinen nostaa esiin toimittajien työkuultuurin sukupuolittuneita käytäntöjä, mutta muistuttaa myös työn naisille tarjoamista mahdollisuuksista. Kurvisen sanoin miehistä työympäristöä ei pidä nähdä ainoastaan pakottavana rakenteena, vaan pitäisi tarkastella mistä syistä naiset hakeutuivat miesvaltaisiin ammatteihin ja mitkä tekijät saivat heidät pysymään alalla.²⁶ Tätä ”näkökulmana mahdollisuus” -linjaa jatkan omassa tutkimuksessani.

Sotien välisenä aikana toimitustyö oli vielä hyvin eriytymätöntä, kuten Esko Keränen on osoittanut.²⁷ Tämän vuoksi lehdessä työskennelleitä naisia ei voi tarkastella ainoastaan toimittajien historian valossa. He liittyvät kirjoittavien naisten historiaan, jota ovat tutkineet erityisesti Ritva Hapuli ja Maarit Leskelä-Kärki.²⁸ Kirjallisuudentutkija Kristiina Malmion huomiot 1920-luvun kirjallisuuskritiikistä ovat arvokkaita, kun tarkastelen naiseen kirjoittajina liitettyjä ominaisuuksia.²⁹ Lisäksi nojaan aikakauden työelämää, kulttuuria, koulutusta ja yhteiskunnallista tilannetta tarkasteleviin tutkimuksiin.³⁰

²⁴ Suomalaisen lehdistön erityispiirteitä ja Helsingin Sanomia suhteessa muuhun lehdistöön käsittelen heti ensimmäisen pääluvun alussa.

²⁵ Kurvinen 2013. Kurvinen on tutkinut myös muun muassa naistoimittajien järjestäytymistä, yksittäisiä naistoimittajia ja joukkobiografian keinoin naisia alan sukupuolittuneiden käytäntöjen haastajina. Kurvinen 2009; Kurvinen 2015; Kurvinen 2018.

²⁶ Kurvinen 2013, 444–445.

²⁷ Keränen 1984, passim.

²⁸ Katso erityisesti Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010 ja Hapuli 2003a; Hapuli 2003b; Leskelä-Kärki 2006; Leskelä-Kärki 2017.

²⁹ Malmio 1996; Malmio 1999.

³⁰ Esim. Kaarninen 1995; Lähteenmäki 1995; Suoranta 2009.

Tutkimustehtävä, työn rakenne ja rajaus

Helsingin Sanomat, tai sen edeltäjä Päivälehti, oli tienraivaaja naistoimittajien palkkaajana. Vappu Roosin haastattelemalta esittelijäneuvokselle olisi todella voinut vastata lehden puhuneen ”kauniilla äänellä” jo lähes 40 vuotta aiemmin, aloittihan Suomen ensimmäinen päätoiminen naistoimittaja nuorsuomalaisessa Päivälehdessä jo vuonna 1893.

Tekla Hultin oli poikkeustapaus, hänen jälkeensä 1920-luvun loppuun asti Helsingin Sanomien toimituksessa työskenteli vain yksi nainen kerrallaan, eikä aina sitäkään. Suomalaisessa sanomalehtikentässä Hultin oli huomattava edelläkävijä, sillä suurimpaan osaan suomalaisista sanomalehdentoimituksista ensimmäiset naiset tulivat vasta jatkosodan aikana.³¹ Sota-aika oli käännekohta Helsingin Sanomissakin, sillä silloin yhä useampi nainen aloitti lehden kotimaantoimituksessa ja yleistoimittajan tehtävissä.³² Muita kiinnostavia murroskausia ja mahdollisia tutkimuskohteita olisivat voineet olla 1960- ja 1970-lukujen vaihde, jolloin sukupuolisopimusta neuvoteltiin uusiksi tai 1990-luvun alku jolloin naiset pirstoivat lasikattoja toimituksessa ja lehtiyhtiössä.³³

Journalistiikan ja viestinnän tutkimuksessa on huomattu, että alan naisistumisesta huolimatta monet naistoimittajat tuntevat edelleen sukupuolen vaikuttavan työtehtäviinsä ja työtovereiden tai esimiesten suhtautumiseen.³⁴ Väitöskirjani menee näiden kokemusten alkulähteille. Aiemmassa tutkimuksessa on selvitetty ansiokkaasti sanomalehtien yleistä kehitystä, sukupuolirakenteen murtumista ja naistoimittajien tämän hetkisiä kokemuksia tasa-arvosta. Edeltävä tutkimus on kuitenkin jättänyt sopivan aukon. Sotien välistä aikaa on ainoastaan sivuttu ja silloinkin joukkobiografian keinoin.³⁵

Suurta joukkoa tarkasteltaessa yksilön toimijuus jää helposti sellaisen yleisluontoisen puheen alle, missä naiset ”raivasivat” tiensä toimitukseen. Omassa työssäni yhdistän joukon ja yksilöiden tutkimisen. Laajempi historiallinen konteksti näyttää sen, mikä oli yleisesti hyväksyttyä tai odotettua. Yksilöiden tarkastelu taas sen, mikä oli mahdollista, vaikkakin harvinaista. Monipuolisten lähteiden avulla tuon esiin yksittäisiä toimijoita ohjanneita motiiveja, toiveita ja tarpeita.

³¹ Keränen 1984, 98.

³² Vrt. *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat* vuosilta 1940 ja 1946. Naisten määrässä ei juuri ole muutosta, mutta heidän työtehtävänsä ovat muuttuneet.

³³ Helsingin Sanomien ensimmäinen naispuolinen päätoimittaja Reetta Meriläinen aloitti vuonna 1991.

³⁴ Ks. esim. Berghäll et. al. 2000; Torkkola ja Ruoho 2009, passim.; Lappalainen 2010; Karttunen 2016.

³⁵ Kurvinen 2015.

Keskityn toista maailmansotaa edeltävään ajanjaksoon, jota ei ole aikaisemmin nähty varsinaisena taitekohtana naistoimittajien historiassa. Työni lähtee liikkeelle huomiosta, jonka tein väitöskirjatyön alkuvaiheessa. Tutkimusta aloittaessani oletin, että naisten määrä Helsingin Sanomissa olisi lähtenyt kasvuun jatkosodan aikana, sillä aiempi tutkimus korostaa toisen maailmansodan merkitystä.³⁶

Arkistotyö tuotti kuitenkin yllättävän löydön: naisten määrä lähtikin nousuun jo 1920-luvun lopussa, samaan aikaan kun Eljas Erkko astui lehden johtoon.³⁷ Ennen talvisodan syttymistä lehden yli 60 toimittajasta jo 11 oli naisia.³⁸ Yllätystä seurasi pettymys, sillä osa naisista oli merkitty arkistonhoitajan, ei toimittajan nimikkeellä. Tarkempi toimittajan ammatin kehityksen tutkiminen ja henkilöhistoriallisiin lähteisiin paneutuminen näytti, ettei asia ollut näin yksinkertainen.

Huomio naisten määrästä herätti kysymyksen siitä, miksi heitä palkattiin jo sotien välisenä aikana. Oliko kyse radikaalina nuorsuomalaisena aloittaneen lehden historiallisesta jatkumosta vai löytyisikö palkkaamiseen muita syitä? Kenties naiset olivat halpaa työvoimaa tai heillä oli muita hyödyllisiä ominaisuuksia. Alusta saakka olin kiinnostunut siitä, minkälaista oli arki toimituksessa, mutta epäilin, ettei sitä avaavia lähteitä tulisi löytymään.

Väitöskirjani lähtee siis liikkeelle siitä lähteistä nousevasta havainnosta, että naisten tulo toimitukseen alkoi oletettua aikaisemmin. Naistoimittajien määrän kasvu ei ollutkaan seurausta miesten lähdöstä rintamalle, vaan siihen oli muita syitä, joita työssäni selvitän. Tutkimustehtävä on kolmiosainen. Ensinnäkin haluan selvittää, keitä nämä lehdessä työskentelevät naiset olivat ja mitä he tekivät. Toiseksi tarkastelen sitä, minkä vuoksi naisia palkattiin. Kolmanneksi olen kiinnostunut siitä, minkälaista työnteko oli perin maskuliinisessa sanomalehtiympäristössä. Kysyn siis **keitä toimittajanaiset olivat, miksi heitä palkattiin ja minkälaista heidän työnsä arki oli.**

Olen jakanut väitöskirjan näiden kysymysten rytmittämäksi kolmen pääluvun muodostamaksi kokonaisuudeksi. Taustalla vaikutti monia historiallisia prosesseja, kuten sanomalehdistön kehitys, kulutusyhteiskunnan kasvu tai naisten työssäkäynti. Kontekstualisoivaa tietoa tuon esiin käsittelylukujen yhteydessä, eli työssäni ei ole pohjustavaa taustalukua.

³⁶ Tutkimuksesta esim. Kurvinen 2009, 172–174. Oletusta vahvisti suomalaisen sanomalehdistön yleinen kehitys ja toimittajien itseymmärrys omasta alastaan, ks. esim. Alkio 1990, 19.

³⁷ Vrt. Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjoissa luetellut toimituksen jäsenet vuosilta 1926 ja 1936, edellisessä naisia on 0, jälkimmäisessä 6. *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirja* 1926 ja 1936. Eljas Erkosta tuli kesällä 1927 päätoimittaja ja toimitusjohtaja, Eero Erkon kuoleman jälkeen syksyllä 1927 lisäksi Sanoma Osakeyhtiön omistaja. Manninen ja Salokangas 2009, 70–71. Naisten tuloa toimitukseen avaan tarkemmin ensimmäisessä pääluvussa.

³⁸ Ks. kuvio 1 luvussa 1.1.

Ensimmäisessä pääluvussa selvitän, millainen lehti oli Helsingin Sanomat, miten sen toimituksen koko muuttui ja ennen kaikkea ketkä lehteä toimittivat. Kartoitan koko toimituksen, niin naiset kuin miehetkin, ja tutkin mikä oli heidän koulustaustansa, kuinka pitkään he lehdessä työskentelivät ja missä tehtävissä. Oliko koulutuksessa, työurissa tai työtehtävissä havaittavissa sukupuoleen perustuvia eroja? Ensimmäinen pääluku vastaa lähinnä kysymykseen siitä, ketä toimittajanaiset olivat, miltä heidän työuransa näyttivät miespuolisiin kollegoihin verrattuna ja mitä he lehdessä tekivät.

Toisessa pääluvussa keskityn naistoimittajiin ja avaan perusteita heidän palkkaamiselleen. Ensiksi nostan esiin naisten tärkeyden kaupallistuvalla sanomalehdelle ajanjaksolla, jolloin kulutusyhteiskunta kehittyi ja käsitys naisten merkityksestä kuluttajina voimistui. Toiseksi käsittelen aikalaisten naistoimittajiin ja -kirjoittajiin liittämiä ominaisuuksia, jotka vaikuttivat naisten kysyntään ja työtehtäviin sanomalehdessä. Lopuksi vertailen toimittajien palkkoja nähdäkseni, olivatko naiset edullista työvoimaa. Tämä kysymys on erityisen relevantti niin kutsuttujen pulavuosien aikana. Pääluvussa etsin vastauksia siihen, miksi naisia palkattiin ja avaan kysymystä perehtymällä lehden toimintaan kaupallisten periaatteiden ohjaamana, naisiin liitettyihin odotuksiin kirjoittajana ja palkkapolitiikan sukupuolittuneisuuteen. Lähestyn kysymyksiä myös sellaisten yksittäisten naisten kautta, joille sanomalehtiin kirjoittaminen oli yksi keino tulla toimeen.

Väitöskirjan kolmas pääluku tarkentaa katseen entistä enemmän yksilöön. Reporterteri Vappu Roosin työhistoria ja kirjeet vanhemmille avaavat naistoimittajan kokemuksia toimitustyön arjesta. Roos aloitti työnsä innostuneena, mutta väsyi nopeasti. Vain muutaman kuukauden jälkeen hän alkoi etsiä muita työskentelymahdollisuuksia. Luvussa tarkastelen mikä sai hänet niin kovin nopeasti tuntemaan olonsa epämukavaksi Sanomien toimituksessa ja miksi hän toisaalta jäi lehteen vielä useiksi vuosiksi. Roosin lisäksi nostan esiin muiden naisten kokemuksia työstään ja pohdin mitä mahdollisuuksia toimittajan työ naiselle antoi. Nostan esiin myös huomioita siitä, minkälaista modernin naisen arkkityyppiä kaupunkilaiset toimittajanaiset edustivat.

Ajallisesti työni rajautuu pääsääntöisesti kauteen, joka alkaa Eljas Erkon astuttua lehtiyhtiön johtoon lokakuussa 1927 ja loppuu talvisodan alkuun. Aloitus on luonteva, sillä Eljas Erkon tullessa lehteen siellä ei ollut yhtään vakituisesti toimitustyötä tekevää naista. Talvisodan syttyminen puolestaan aiheutti erikoisjärjestelyjä, jotka eivät enää kuulu tutkimukseni piiriin. Empiirisen aineiston pääpaino on 1930-luvulla, mutta aineistoni keskustelee paikoin sekä varhaisempia että myöhempiä aikoja käsittelevän tutkimuksen kanssa.

Ajallisen rajauksen tekeminen on sekä tutkimuksen lähtökohta ja että tutkimuksen tulos. Työtä vaati myös tutkittavan joukon rajaaminen, mikä osoittautui yllättävän vaikeaksi prosessiksi. Sen selvittäminen, kuka kuuluu tutkittavien joukkoon, vaati jo itsessään paljon paneutumista, etenkin kun halusin selvittää mahdollisuuksien mukaan myös toimituksessa työskennelleiden miesten toimenkuvat ja työhistorian. Työtehtävät olivat sotien välisen ajan toimituksessa melko eriytymättömiä, eikä toimitushenkilökuntaa voi jaotella myöhempien kriteereiden mukaan. Vasta laajaan lähdemateriaaliin ja aiemmin tehtyyn tutkimukseen perehtymisellä on mahdollista tietää, mikä kenenkin toimenkuva oli. Tutkimukseni tuokin näkyväksi sellaisia ihmisiä, joita ei välttämättä ole aiemmin laskettu toimitukseen kuuluvaksi.

Tutkittavan joukon rajaamisesta ja siihen liittyvistä ratkaisuksista kerron tarkemmin tutkimusluvussa. Pääperiaate on, että luen mukaan ne Helsingin Sanomien ja sen iltapäinöksen Ilta-Sanomien työntekijät, jotka osallistuivat lehden tekemiseen vakituisesti toimituksen puolella.³⁹ Lehdellä oli lukuisia avustajia ja heistä tarkastelen niitä, jotka nauttivat vakituista kuukausipalkkaa. Pääsääntöisesti tutkimus kohdistuu siis lehden vakituisiin, kuukausipalkkaisiin ja kirjoittaviin työntekijöihin. Heistä suuri osa työskenteli itse toimituksessa, mutta esimerkiksi taidearvostelijat saattoivat kirjoittaa myös toimituksen ulkopuolella.

Tutkimuskysymykseni ohjaavat tarkastelemaan ennen kaikkea toimitustyön tekijöitä. Pääpaino onkin toimittajissa, mutta työni sivuaa myös kysymyksiä naisten tuottamasta ja naisia varten tuotetusta sisällöstä ja naisten esiintymisestä sanomalehdistössä.⁴⁰ Keski-suomalaisen päätoimittaja ja sanomalehtien historiaa tutkinut Pekka Mervola tulkitsee pääkirjoituksessaan mediaympäristön viimeaikaisten muutoksen vaikutusta Helsingin Sanomiin niin, että ”vahva ja kova” uutistyö on saanut ainakin digipainoksessa väistyä ”alle 40-vuotiaita naislukijoita tavoittelevan ihmishuuhdemössön” tieltä.⁴¹ Keskustelua Helsingin Sanomien tämän hetkisestä tilasta tai lehdistön tilanteesta yleensä käydään sekä lehtien sivuilla että tutkijoiden parissa.⁴²

³⁹ Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien toimituksia on tutkittavana aikana vaikea, ellei jopa mahdoton erottaa toisistaan. Vuoden 1933 loppuun asti Ilta-Sanomien otsikon alla luki ”Helsingin Sanomien iltapäinös”, mutta vielä 1950-luvulla lehtien toimituksia ei eroteltu toisistaan. Lopullisesti Ilta-Sanomien itsenäistyi omaksi yksikökseen vasta 1970-luvulla, Kilpi 2007, 103–105; Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 313–317.

⁴⁰ Naisten esiintyminen mediassa on ajankohtainen aihe jo Helsingin Sanomien omien nostojen vuoksi. Helsingin Sanomat nosti esiin naisten vähäisen esiintymisen naistenpäivänä vuonna 2017. Lehti seuraa reaaliaikaisesti naisten näkyvyyttä, joka näyttää vuonna 2019 pysyvän sinnikkäästi noin kolmanneksessa. Tasa-arvoa mittaava algoritmi ei ole välttämättä luotettava, sillä se ei tunnista kaikkia sukupuolisidonnaisia ilmaisuja eikä aina erota yritysten nimiä erisnimistä. ”Naisten osuus HS:n jutuissa on kolmannes, ja se on liian vähän”, *Helsingin Sanomat* 8.3.2017; ”Journalismi jää kauas tasa-arvosta”, *Journalisti* 9/2018.

⁴¹ Pekka Mervolan pääkirjoitus: ”Kun uutislehdestä tuli naistenlehti”, *Keski-suomalainen* 5.5.2018.

⁴² Viitataan tällä esimerkiksi keskusteluihin median viihteellistymisestä, naisistumisesta tai toimittajan persoonan esiintuomisesta. Ks. esim. Torkkola ja Ruoho 2009, 33–38; Partanen 2007; Anu Silfverberg, ”Ettekö te tiedä, kuka minä olen?” *Journalisti* 7/2016, 18–21. Erkkä Railo

Oma työni osallistuu tähän keskusteluun tuomalla siihen historiallisen perspektiivin. Tutkimusajankohtana lehden sisällössä tapahtuneita muutoksia tarkastelen ennen kaikkea sisältöä tehneiden toimittajien kautta. Lisäksi nostan esiin joitakin sellaisia artikkeleita, joiden tekijän tiedän muun aineiston pohjalta.

Lähteet ja metodit

Tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää monipuolisen lähdemateriaalin käyttöä. Lähteiden käytön yksityiskohdista ja mahdollisista ongelmista kerron tarkemmin tutkimusluvuissa. Selvitän tässä käyttämiäni lähteitä pääpiirteittäin. Tärkeimpiä aineistoja ovat palkka- ja henkilökortistot, matrikkelit ja kirjeaineistot.

Toimittajajoukon kartoittamisessa ensiarvoisen tärkeitä lähdekokonaisuuksia ovat Päivälehdien arkistossa säilytettävät Sanoma Osakeyhtiön palkka- ja henkilökortistot. Palkkakortisto kattaa vuodet 1928–1948 ja sisältää kaikki yhtiön työntekijät.⁴³ Maksetut palkat on kirjattu kahden viikon tai yhden kuukauden välein ja kortistoon on myös merkitty ylimääräisiä nostoja, palkkaennakoita ja edustuskuluja. Tietoja täydentää henkilökortisto.⁴⁴ Palkkakortiston tiedot koskevat vain vakituisesti yhtiössä työskennelleitä ihmisiä. Yksittäisten juttujen kirjoittajat ja heidän useimmiten palstasanttien mukaan saadut palkkionsa on luetteloitu artikkelikortistoon.⁴⁵ Artikkelikortistoja käytän täydentävänä lähteenä yksittäisten henkilöiden kohdalla.

Painetuista lähteistä tärkeimpiä ovat Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (SSL) matrikkelit, jotka ilmestyivät vuosina 1925, 1937 ja 1954. Matrikkelitiedot eivät kata koko toimituskuntaa, sillä kaikki toimittajat eivät liittyneet SSL:ön.⁴⁶ Liitto vaati jäsenyyden ehtona kahden vuoden työssäolon ja tämä aika ei aina täyttynyt vilkkaasti työvoimaa vaihtavalla sanomalehtialalla. Nopean vaihtuvuuden takia osa tutkittavista henkilöistä esiintyy sanomalehtimiesmatrikkeleiden lisäksi tai sijasta myös muiden alojen matrikkeleissa.⁴⁷

Matrikkelilähteistä kootut tiedot eivät vastaa kysymyksiin siitä, mistä niiden mahdollisesti paljastamat erot työurissa johtuivat. Heini Hakosalo muistuttaa joukkobiografisen tutkimuksen reunaehdoista, sillä tutkittavien ihmisten elämään

muistuttaa, että keskustelussa saattaa olla sisäänrakennettuna tiettyä historiattomuutta ja ”ennen kaikki oli paremmin” -ajattelua, Railo 2012.

⁴³ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, palkka- ja palkkioasiat Dd 1–9.

⁴⁴ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Db1 henkilökortteja 1920–1960.

⁴⁵ PA, artikkelikortisto 1918–1931.

⁴⁶ Etenkin vasemmistolaisien lehtien toimittajat karsastivat työnantajia lähellä olevaa liittoa. Leino-Kaukiainen 2018, 32–33.

⁴⁷ Ks. esim. *Suomen Lakimiehet 1958*.

vaikuttaneita ulkoisia rajoitteita ja heidän omia valintojaan voi olla mahdoton erottaa joukoista kerättyjen aineistojen avulla. Vielä huonommin joukkobiografiset selvitykset vastaavat miksi-kysymyksiin.⁴⁸

Lehdessä työskennelleiden naisten urapoluista, valinnoista, elämänvaiheista ja työn kokemuksista kertovat lähteet ovat moninaisia. Erilaisista taustoista tulleiden ihmisten vaiheiden kartoittaminen on ollut palapeliä, jonka palaset ovat löytyneet eri arkistojen kirjekokoelmista, muistelukirjallisuudesta ja sanomalehti uutisista. Kaikkien kohdalta täydentäviä tietoja ei ole löytynyt.

Eljas Erkon ja lehden henkilökunnan välillä käytyä kirjeenvaihtoa säilytetään Päivälehdessä arkiston kokoelmissa.⁴⁹ Kirjeet ovat pääosin asiapainotteisia, kuten työtodistuksia, mutta joukossa on myös pitkiä ja henkilökohtaisempia kirjeitä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmissa (SKS KIA) on erilaisia kokonaisuuksia Helsingin Sanomissa työskennelleisiin naisiin liittyen. Niiden laajuus vaihtelee Seere Salmisen erittäin laajasta ja hyvin säilyneestä kirjeenvaihdosta yksittäisiin kirjeisiin.⁵⁰ Salmisen kirjeenvaihto ajoittuu pääosin tutkimusajankohtaani edeltävään aikaan, mutta tästä huolimatta kirjeet ovat tutkimukseni kannalta erittäin tärkeitä, sillä ne valaisevat hänen suhdettaan työhön, kirjoittamiseen ja ansaitsemiseen sekä pitkäaikaiseen esimieheen Eljas Erkkoon.

Merkittävin kirjekokonaisuus oman työni kannalta on valikoima toimittaja Vappu Roosin vuosien 1930–1939 välillä vanhemmilleen lähettämiä kirjeitä. SKS KIA:ssa on tutkijoiden käytettävissä 57 Roosin kirjoittamaa kirjettä ja kirjekorttia vuosien 1930 ja 1939 väliltä. Kirjeet on arkistolle luovuttanut Roosin tytär Ulla Günther. Osa laajasta kirjeenvaihdosta on hävinnyt tai hävitetty ja nämä tutkimuksen pohjana olevat kirjeet ovat tyttären tutkimusaineistoksi valitsemia.⁵¹ Aineisto ei ole yhtenäinen, mutta se tarjoaa kokonaan uutta tietoa toimituksen maailmasta ja toimittajan elämästä.⁵² Vappu Roosin kirjeet avaavat näkymän toimituksen sisälle ja naispuolisen uutisreportterin työhön täysin ainutkertaisella tavalla ja ne muodostavat tärkeimmän lähdepohjan väitöskirjan viimeiselle luvulle.

⁴⁸ Hakosalo 2014, 53.

⁴⁹ PA, Eljas Erkon Sanoma Osakeyhtiön liittyvä arkisto (EESOy), Henkilöstöhallinto ja kirjeenvaihto henkilökunnan kanssa.

⁵⁰ Seere Salmisen arkistossa on pelkästään Ilona Jalavan ja Salmisen toisilleen vuosien 1918 ja 1934 välillä lähettämiä kirjeitä noin 250. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmat (SKS KIA), Seere Salmisen arkisto (SSA).

⁵¹ Ulla Günther on suhtautunut äitinsä tutkimiseen mitä suurimmalla avuliaisuudella. Syksyllä 2014 hän lähetti kirjeet Saksasta minulle tutkimuskäyttöön. Myöhemmin palautin kirjeet takaisin Güntherille, joka luovutti ne SKS:n arkistoon. Arkiston kokoelmiin ei ole liitetty kirjeiden kuoria, mutta ne ovat olleet käytössäni ja olen ne myös kuvannut. Kuorien avulla eräät epäselvät päiväysmerkinnät ovat täydentyneet ja siksi omat tulkintani kirjeiden päiväyksistä eroavat paikoin SKS KIA:n luettelon merkinnöistä.

⁵² Kirjeaineistojen fragmentaarisuudesta ks. esim. Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 276–277.

Tarkastelun ulkopuolelle olen jättänyt sellaiset yksityiselämään liittyvät asiat, jotka eivät avaa tutkimuskysymyksiäni. Pysin kauttaaltaan tutkimieni henkilöiden oikeudenmukaiseen kohteluun. Heidän nostamisensa esiin osaksi historiankirjoitusta on eettinen teko, mutta se pitää tehdä niin, että tutkittavien oikeus yksityisyyteen säilyy, vaikka he eivät enää ole elossa. Oikeudenmukaista kohtelua on esimerkiksi se, että tutkimieni ihmisten oma ääni kuuluu silloin, kun heistä puhutaan.⁵³

Aikalaiskirjallisuutta ja muisteluteoksia olen käyttänyt kuten lähteitä, siis lähdekritiikki muistaen. Kirjallisuuden lukeminen toimii myös avaimena kirjeaineistoon ja auttaa ymmärtämään käsitteitä, kaupungin tiloja ja ilmiöitä, joita aikalaiset pitivät itsestään selvänä. Omaelämäkerrat tai muistelmateokset, kuten esimerkiksi Uudessa Suomessa työskennelleen Anni Voipion Lehtimatka, on kirjoitettu kymmeniä vuosia tapahtumien jälkeen ja teosten kirjoittajilla saattaa olla omia ääneen lausumattomia kirjoitusmotiiveja, jotka tutkijan tulee ottaa huomioon.⁵⁴

Yksi esimerkki tarkkaa lukua vaativasta, mutta hedelmällisestä muistelutekstistä on Maini Palosuo toimittajauran alkuvaiheista kertova omakustanteinen julkaisu *Nimimerkki Tytti*.⁵⁵ Sen on koonnut Palosuo kuoleman jälkeen hänen puolisonsa Erkki Palosuo, joka on käyttänyt kirjoituksen pohjana Maini Palosuo, silloisen Similän, päiväkirjoja. Alkuperäisiä päiväkirjoja ei ole saatavilla, joten tietojen oikeellisuutta en pysty tarkistamaan.

Lähdekritiikki on tärkeää myös sanomalehtimiehistä ja -naisista kirjoitettujen lehtiartikkeleiden, kirjallisuuden tai muun aineiston käytössä. Tällaisia ovat esimerkiksi Naistoimittajat ry:n kokouspöytäkirjat tai päätoimittaja Akseli Routavaaran tekemä opas aloittelevalle toimittajalle.⁵⁶ Alan realiteetit ovat saattaneet olla jotain muuta kuin mitä aikanaan kirjoitetut ohjeistukset kertovat, eivätkä ihanteet tai ajatukset siitä, miten asioiden tulisi olla, välttämättä heijastele todellisuutta. Kuitenkin ihanteista kirjoittaminen, etenkin jos kirjoittaja on alansa auktoriteetti, on osittain peilannut vallitsevaa tilannetta tai muokannut sitä.

Tutkimustyöni etenee suuresta pieneen. Aloitan suomalaisesta sanomalehtikentästä, Helsingin Sanomista lehtenä ja sen toimituksesta joukkona. Etenen naistoimittajien merkitykseen lehdelle ja lopulta yksilön kokemuksiin työstä. Toisenlainenkin lähestymistapa olisi ollut mahdollinen. Olisin voinut vastata tutkimuskysymyksiin esimerkiksi yhden toimittajan tarinan kautta. Monografiamuoto houkuttelee yhteiseen tarinaan: mistä kaikki alkoi, mitä sitten tapahtui ja kuinka tarina päättyy.

⁵³ Kuolleiden oikeudesta yksityisyyteen ja muista eettisistä kysymyksistä Vainio-Korhonen 2017, 37–47; tutkittavan omasta äänestä Leskelä-Kärki 2016, 632–639.

⁵⁴ Voipio 1966. Anni Voipion muistelmien kontekstista Kurvinen 2014a.

⁵⁵ Palosuo 1997.

⁵⁶ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, vuosikokousten pöytäkirjat Ca:1; Routavaara 1944.

Narratiivisuus on hyvä renki, mutta isännäksi sitä ei pidä päästää. Fragmentaariset tiedot 1930-luvun toimittajista jättävät aukkoja, joita voi tiettyyn pisteeseen saakka paikata kontekstioimalla ja perusteluilla johtopäätöksillä. Yhtenäistä tarinaa ei pysty, eikä edes kannata tavoitella. Väliin väistämättä jäävät kohdat täydentyvät ehkä myöhemmin tai sitten ne jäävät avonaisiksi, mutta epävarmuus, tulkinnanvaraisuus ja katkokset eivät saa peittyä hyvän tarinan alle.

Metodini on historiantutkimukselle tyypillinen lähteiden, tutkimuskirjallisuuden ja teorioiden välisen keskustelun muodostama kehä tai pikemminkin spiraali. Lähteisiin tutustuminen avaa uusia näkökulmia aiempaan tutkimukseen ja teorioihin, joiden lukeminen ikään kuin uusin silmin tuo puolestaan lähteistä esiin merkityksiä, jotka ovat ennen jääneet piiloon.⁵⁷

Metodi edellyttää joustavuutta. Tutkimuksen alkuvaiheessa on oltava esiyymmärrys, jota täytyy olla valmis muokkaamaan aivan viimeiseen asti. Jo luettu kirje, artikkeli tai kirja antaa uutta tietoa lähes loputtomiin. Metodikirjallisuuden osalta käytän teoksia, jotka käsittelevät henkilöhistoriallista tutkimusotetta, kirjeiden käyttöä historiantutkimuksen lähteinä sekä tutkimuksen ja teorian suhdetta.⁵⁸ Vuoropuhelu lähteiden ja muun tutkimusaineiston kanssa on erityisen tärkeää tilanteessa, jossa jo pelkkä tutkittavan joukon rajaaminen edellyttää pitkää tutkimustyötä.

Kun tutkimuksen kohteena on lähes sata ihmistä ja aineistoina matrikkelitietoja, sanomalehtiartikkeleita, kirjeaineistoja ja palkkakortistoja, tarvitaan työkaluja tietojen jäsentelyyn. Numeroin mitattavat tiedot esitän taulukoissa. Niistä suurin osa käsittelee koko toimittajajoukkoa, jonka esittelen liitteen 1 matrikkelissa. Liitteessä 2 on matrikkelista kokoamani tiedot taulukon muodossa.

Tutkimuksen viitekehykset ja keskeiset käsitteet

Kirjepinon tai hajanaisten biografisten tietojen analysointi ei ole yhtä suoraviivaista kuin numeerisen tiedon kokoaminen taulukkoon. Apuun tulee teoreettinen viitekehys. Historiantutkimuksessa teoriaa ei käsitellä kaikenselittävässä mallina, johon empiirinen aineisto loksahda paikalleen pala kerrallaan. Jäsentelyyn riittää toisinaan jokin toisen tutkijan käyttämä osuva käsite tai aiemmassa tutkimuksessa esitelty ajatuskehikko. Teoriat ja käsitteet voivat olla varsin vaatimattomiakin, pääasia että ne helpottavat tutkimusaineiston analysointia, kirkastavat argumentointia ja auttavat osallistumista tieteenalan keskusteluihin. Tarkoitankin teorioilla ennen

⁵⁷ Danielsbacka, Hannikainen ja Tepora 2018, 13–15.

⁵⁸ Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010; Leskelä-Kärki, Lahtinen ja Vainio-Korhonen 2011; Halldörsdóttir et. al. (toim.) 2016; Leskelä-Kärki 2017; Danielsbacka, Hannikainen ja Tepora 2018.

kaikkea apuvälineitä, jotka edesauttavat jäsentämistä ja oman tutkimuksen kannalta olennaisten löytöjen hahmottamista.⁵⁹

Teoreettisten ja käsitteellisten viitekehysten käyttö edellyttää jatkuvaa keskustelua tutkimusaineiston kanssa. Etukäteen päätetty ja aineiston päälle liimattu käsiteapparaatti ei tee oikeutta historian monimuotoisuudelle. Parhaimmillaan tarve löytää analysoinnin apuvälineitä kasvaa lähteisiin syventyessä ja aiemmassa tutkimuksessa käytetyt käsitteet alkavat resonoida oman aineiston kanssa. Historiantutkijat varoittavat soveltamasta suoraan teoreettisia viitekehyksiä, jotka on kehitelty toisenlaisessa yhteiskunnassa kuin mitä tutkija itse tarkastelee.⁶⁰

Anne Ollila huomauttaa, miten historiantutkijat kohtaavat ”kaksinkertaisen haasteen” teorioiden soveltamisessa, kun sekä kulttuuriset erot että ajallinen etäisyys on otettava huomioon.⁶¹ Onkin oltava tarkkana sen suhteen, miten esimerkiksi 2000-luvun amerikkalaisessa yhteiskunnassa kehitetyt teoretisoinnit soveltuvat 1930-luvun Suomeen.

Ensin on tarpeellista selvittää, mitä tarkoitetaan toimittajalla ja miten muut tutkijat ovat määritelleet ammatin rajat. Historiallisesti nimike toimittaja alkoi yleistyä vasta 1920-luvulla ja pitkään sen jälkeenkin puhuttiin yleisesti sanomalehtimiehistä, millä tosin tarkoitettiin toisinaan myös toimittajia laajempaa joukkoa, kuten kustantajia.⁶² Ammatillisen järjestäytymisen varhaishistoriaa tutkinut Pirjo Munck ei käytä aikalaiskäsitettä, vaan puhuu toimittajista ja ammattitoimittajista. Toimittajiksi hän laskee kaikki, jotka vain osallistuivat lehtityöhön kirjoittamalla, ammattitoimittajille lehtityö ”muodostui pääasialliseksi työuraksi” ja kesti vähintään kymmenen vuotta.⁶³

Esko Keränen puolestaan on ottanut omiin laskuihinsa mukaan vähintään vuoden verran toimittajan työtä tehneet. Keränen jättää pois laskuista niin sanotun teknisen henkilökunnan eli T-ryhmän, kuten arkistonhoitajat ja uutisten vastaanottajat.⁶⁴ Myös Heidi Kurvinen rajaa T-ryhmäläiset väitöstutkimuksensa ulkopuolelle, mikä on hänen tutkimusajankohtanaan 1960- ja 1970-luvun vaihteessa hyvin perusteltua. Muuten Kurvisen toimittajat ovat laajasti sekä aikakaus- että sanomalehtien ja sähköisen median ”varsinaista toimituksellista työtä” tehneitä.⁶⁵

Helpoin tapa toimittajan määrittelyyn olisi käyttää Suomen Sanomalehtimiesten liiton jäsenheitoja. Tämä ei kuitenkaan tekisi oikeutta vallinneelle todellisudelle.

⁵⁹ Danielsbacka, Hannikainen ja Tepora 2018, 11–12; Tepora 2018, 90–91.

⁶⁰ Tepora 2018, 92–93; Ollila 2010, 93.

⁶¹ Ollila 2010, 93.

⁶² Leino-Kaukiainen 2018, 14.

⁶³ Munck 2016, 24, 75.

⁶⁴ Keränen 1984, 150–152, 217. T-ryhmään kuuluvia otettiin journalistiliiton jäseniksi 1970-luvun alussa, Riska-Campbell 2018, 206.

⁶⁵ Kurvinen 2013, 55.

Määritelmä jättäisi lähtökohtaisesti tutkimuksen ulkopuolelle suuren määrän toimituksellista työtä, joka nähdäkseni on ollut tärkeää sekä lehdelle että työn tekijöille. Samoin teknisen henkilökunnan erottaminen Keräsen käyttämällä tavalla olisi omana tutkimusajankohtanani hankalaa ja työn käytäntöjä vääristävää, sillä työtehtävät eivät olleet kovin jäsentyneet.

Käsitänkin toimittajiksi toimitukselliseen työhön vakituisesti kuukausipalkalla osallistuneet henkilöt. Muutama heistä on toiminut samaan aikaan toimituksen avustavissa tehtävissä, kuten oikolukijoina tai arkistonhoitajina. Kuitenkin he ovat myös kirjoittaneet lehteen, mitä esimerkiksi konttorin puolella työskennelleet naiset ja miehet eivät tehneet.

Koska tutkin naistoimittajia, on tarpeellista perehtyä myös sukupuolen ja historian tutkimuksen kysymyksiin. Tiina Kinnunen huomauttaa, miten sukupuolentutkimuksen teoreettiset kehikot, etenkin nyt jo vanhahtavat tulkinnat naisten historiasta alistustarinana, saattavat saada naisia tutkivan historioitsijan ”kiusaantuneeksi”. Kinnunen kiinnittää huomiota etenkin suomalaisessa tutkimuksessa ikään kuin alistamisteorioiden vastapainoksi muodostuneeseen tapaan kuvata naiset vahvoina pärjääjinä.⁶⁶ Puhe ”vahvoista naisista” tai ”voimanasista” on mielestäni yhtä yksilulotteista kuin käsitykset naisista yksinomaan historian uhreina. Kumpaakin rakennelmaa haluan tietoisesti välttää.

Työni on ennen kaikkea historiantutkimusta historiantutkimuksen menetelmin.⁶⁷ Sukupuolella oli kuitenkin merkitystä tutkimilleni ihmisille ja sen vuoksi hyödynnän joitakin sukupuolentutkimuksen käsitteitä ja viitekehyksiä. Pitkään voimassa olleet eriarvoistavat lait ja käytännöt, perhepolitiikka, perhepalkkakäytännöt, sanomalehtimaailman sukupuolittuneet konventiot – kaikki ovat tavalla tai toisella vaikuttaneet siihen, kuka sanomalehtiin on kirjoittanut ja minkälaista materiaalia hän on tuottanut. Yvonne Hirdman puhuu sukupuolijärjestelmästä, joka perustuu sukupuolten segregaatille ja maskuliinisuuden pitämiselle normina. Nainen on tässä järjestelmässä aina toisarvoinen, ja esimerkiksi tietyn ammatin naisistuminen laskee myös alalla työskentelevien miesten statusta.⁶⁸

Erillä pitäminen ja sen legitimointi onkin oleellinen osa journalismin historiaa. Segregoituminen on näkynyt niin horisontaalisesti kuin vertikaalisestikin, sillä naisille on katsottu sopivan eri aiheet kuin miehille ja he ylenevät edelleen hitaammin kuin miehet.⁶⁹ Kaikilta osin Hirdmanin ”raudanluja sukupuolilaki” ei kuitenkaan sovi oman tutkimukseni lähtökohdaksi. Hirdman itsekin huomauttaa, että vallitseva

⁶⁶ Kinnunen 2001, 52–54.

⁶⁷ Lähestyn tässä mielessä aihettani toisin kuin Heidi Kurvinen, jonka väitöskirjan tutkimuskysymyksissä tasa-arvokokemuksilla ja sukupuolirakenteen murroksella on suuri rooli. Kurvinen 2013, erit. 20. Kurvinen selvittää teorian paikkaa väitöstutkimuksessaan, Kurvinen 2014b.

⁶⁸ Hirdman 1990, 78–79.

⁶⁹ Torkkola ja Ruoho 2009, 15–17.

sukupuolijärjestelmä muodostaa vain sen kehyksen, missä naiset elivät ja työskentelivät.⁷⁰ Osa tutkimistani naisista toimi paljon laajemmalla alueella, kuin mitä aikanaan vallitsevat rakenteet jälkeensä katsottuna näyttäisivät antavan tilaa.

Sukupuolen merkitystä yksilön toimintamahdollisuuksiin teoretisoinut Toril Moi on yhdistänyt sukupuolen yhdeksi ulottuvuudeksi Pierre Bourdieun teoriaan symbolisesta pääomasta. Moi esittää naiseuden olevan yleensä negatiivista pääomaa, jota voi kohottaa esimerkiksi koulutuksella tai hyvillä sosiaalisilla verkostoilla.⁷¹ Maarit Leskelä-Kärki on huomauttanut, miten hyödyllisiä verkostoja muodostuu paitsi miesten varaan, niin myös naisten välille. Hänen tutkimansa Krohnin sisaret pystyivät hyödyntämään sukuverkostoja, ystävyysuhteita ja niiden kautta muodostunutta sosiaalista pääomaa päästäkseen naisina kirjallisuuden kentälle.⁷²

Monika Djerf-Pierre on soveltanut Moin viitekehystä journalismiin. Hän tarkastelee mediaa kenttänä, jolla käydään kamppailua hegemoniasta ja oikeudesta määritellä hyvä journalismi. 1900-luvun kehitystä tarkasteleva Djerf-Pierre näkee naisten olleen alistetussa asemassa tällä kentällä. Pärjätäkseen naistoimittajat ovat kehittäneet strategioita, joita Djerf-Pierren mukaan on kolme: kilpaileminen, erikoistuminen ja laajentaminen. Käsittelen näitä keinoja tarkemmin myöhemmin, mutta nostan tässä esiin kilpailustrategian valinneet naiset. Djerf-Pierren mukaan he tavoittelivat samoja alueita kuin miehet, jolloin heidän tuli kompensoida sukupuolensa tuomaa negatiivista symbolista pääomaa. Näillä naisilla täytyi pärjätäkseen olla jotain enemmän kuin virkaveljillään: koulutus, sukutausta, kielitaito tai ulkomailla oleskelu ovat olleet heidän valttikorttejaan.⁷³

Toril Moin ajatuksia on edelleen jatkanut 1930-luvun ruotsalaisia naisjournalisteja tutkinut Kristina Lundgren. Hänen sinänsä melko pieni huomionsa on avannut uusia näkökulmia aineistojeni tulkintaan. Lundgren näkee, että naistoimittajan sukupuolen merkitys on riippunut siitä, minkä lajityypin tai aiheiden parissa hän työskentelee. Joillain alueilla naiseus on saattanut olla jopa lähtökohtaisesti hyödyllinen ominaisuus.⁷⁴ Lundgrenin huomio naiseudesta suotavana ominaisuutena on yhtenä lähtökohtana toisessa pääluvussa, jossa pohdin syitä naisten palkkaamiseen.

Alankomaalainen median ja feminismin tutkija Liesbet van Zoonen on tutkinut lajityyppien sukupuolittuneisuutta nykypäivän viestintävälineissä. Hänen analyysinsä auttaa jäsentämään omaa työtäni erityisesti sen suhteen, miten työtehtävät lehdessä muuttuivat tutkimusajankohtana. Van Zoonen syventää perinteistä jakoa

⁷⁰ Hirdmanin teorioiden vastaanotosta, kritiikistä ja Hirdmanin myöhemmistä täydennyksistä ks. Liljeström 2004, 122–126.

⁷¹ Moi 1999, 292–293.

⁷² Leskelä-Kärki 2006, 354–358. Moin viitekehys sopii hyvin historialliseen tarkasteluun ja sitä on hyödyntänyt myös esim. Kotioja 2018

⁷³ Djerf-Pierre 2007, 98.

⁷⁴ Lundgren 2002, 28.

”koviin” ja ”pehmeisiin” uutisiin ja jäsenteele journalismin lajityyppinä nelikenttään, jota jakavat yhtäältä maskuliinisuus ja feminiinisyys, toisaalta suuntautuminen yleisöön tai instituutioihin.⁷⁵

Sukupuolten välistä työnjakoa yleisellä tasolla avaa Rosabeth Moss Kanter. Hän tarkastelee miehiä ja naisia organisaatioissa ja kertoo lyhyesti myös Yhdysvaltain työelämän sukupuolittunutta historiaa.⁷⁶ Sukupuolittunutta työnjakoa voidaan kuvata sukupuolelle merkitsemisen (gender-typing) käsitteellä, eli sillä, miten asioita voi ikään kuin leimata sukupuolelle kuuluvaksi. Työyhteisössä tämä näkyy monin eri tavoin: ammatillisen kulttuurin kautta, arjen käytännöissä ja työpaikkailmoituksissa.⁷⁷

Sukupuolelle merkitseminen on toimittajan ammatin historiallisessa tarkastelussa erittäin ilmeistä, olihan ammattiliitonkin nimessä sana ”lehtimies” vielä 1990-luvun alussa.⁷⁸ Myös ammatillinen kulttuuri oli erittäin miehinen alkoholinkäyttöineen, pitkin työaikoineen ja ronskeine puheineen. Arjen käytännöissä toimittajan työ näyttäytyy myös sukupuolille voimakkaasti merkittyinä, sillä moniin erikoistoimituksiin naisia tuli vasta 1970-luvulla ja myös työpaikkailmoituksissa saatettiin suoraan kertoa työn olevan nimenomaan miehelle tai naiselle tarkoitettu.⁷⁹ Moss Kanter näkee, että edes naispuolisten johtajien tulo ei välttämättä muuta organisaation tilannetta, sillä he jatkavat samoja käytäntöjä.⁸⁰

Työorganisaation, sukupuolen ja journalismin suhdetta jäsentävät Iiris Ruoho ja Sinikka Torkkola, jotka tarkastelevat aihetta kolmella tasolla. Kulttuurin taso liittyy niihin merkityksiin, joita liitetään sukupuoleen, päällikkötehtäviin ja journalismiin institutiona. Toinen tarkastelun taso ovat rakenteet, myös organisaation sisällä, jotka vaikuttavat sukupuolittuneisiin toimintatapoihin ja segregatioon. Kolmantena on toiminnan taso, jossa tutkitaan yksilön omia valintoja erikoistumisessa, uravalinnoissa ja toimitusyhteisössä.⁸¹ Kulttuurin, rakenteen ja toiminnan tasot ovat kaikki relevantteja, mutta niistä jälkimmäinen on oman tutkimukseni kannalta tärkein. Yksilön toiminnan tasolla liikkuminen on pääosassa etenkin väitöskirjani viimeisessä pääluvussa.

Yksilön tason tarkastelun apuvälineenä käytän Heini Hakosalon historian tutkimukselle ”herkistämää”, alun perin kirjallisuuden tutkimuksesta peräisin olevaa

⁷⁵ Van Zoonen 1998b, 123–143.

⁷⁶ Kanter 1977, 15–28.

⁷⁷ Löfgren Nilsson 2010, 2-3; Ruoho ja Torkkola 2010, 81–86; Kurvinen 2013, erit. 273.

⁷⁸ Riska-Campbell 2018, 210.

⁷⁹ Ks. esim. Kurvinen 2013, passim.

⁸⁰ Naisen johtopaikalle pääseminen on saattanut edellyttää maskuliinisten toimintamallien omaksumista. Kanter 1977, 199–205; Kurvinen 2013, 345.

⁸¹ Torkkola ja Ruoho 2009, 14; Ruoho ja Torkkola 2010, 14–17.

käsitettä mahdollisuuksien horisontista. Yksilöllä on erilaisia mahdollisuuksia, joihin hän voi tarttua tai olla tarttumatta. Hakosalo kuitenkin varoittaa tulkitsemasta tutkittavan henkilön valintoja kokonaan hänen omikseen, sillä silloin hämärtyvät ne reunaehdot, joita tutkittavan oma aika hänelle asettaa. Ympäröivä yhteiskunta, sen asettamat lait ja normit, sukupuoleen liitetyt merkitykset tai konventiot – ylipäänsä yksilöä ympäröivä aika ja paikka vaikuttavat hänen ulottuvillaan oleviin tilaisuuksiin. Yksilö voi Hakosalon mukaan vaikuttaa omilla teoillaan myös tulevien ihmisten toimintaan. Teot, jotka ovat mahdollisia mutta epätavallisia, ovat omiaan laajentamaan seuraavien sukupolvien mahdollisuuksien horisonttia.⁸² Heidi Kurvinen huomauttaa, miten 1960- ja 1970-luvun vaihteen toimittajanaisten horisonttia kavensivat naisille sopivan käytöksen rajat, mutta itse ammatti saattoi myös laventaa horisonttia.⁸³

Mahdollisuuksien horisontin käsite auttaa välttämään aiemmin mainitsemaani uhriasetelmaa. Ulla Ijäs muistuttaa asetelman vaarasta omassa väitöskirjatutkimuksessaan, jossa hän käsittelee naista, joka oli montaa miespuolista aikalaistaan vaikutusvaltaisempi.⁸⁴ Edes erittäin miesvaltaisessa yhteisössä naisten ei voi automaattisesti katsoa olevan alistettuja ja voimattomia.⁸⁵ Toisaalta he eivät välttämättä olleet taistelevia sankarittaria, kuten Irma Sulkunen muistuttaa.⁸⁶

Erityisesti silloin, kun menneisyyttä tutkitaan sukupuolen näkökulmasta, saattaa käydä niin, että yhteneväisyydet huomaa helpommin kuin erot.⁸⁷ Naisten tutkiminen ryhmänä voi johtaa kollektiivisuuden ja yhteisen kokemuksen korostumiseen. Kuten monet tutkijat ovat huomauttaneet, sukupuoli ei aina ole ihmistä ensisijaisesti määräävä tekijä.⁸⁸ Siksi on tärkeää ottaa huomioon muut yksilön toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat ominaisuudet. Satamatyöntekijöiden työyhteisöä tutkinut Tytti Steel käyttää intersektionaalisuuden synonyymina risteäviä eroja. Steel näkee keskeisenä eri tekijöiden, kuten sukupuolen ja iän vaikutuksen valta-asemaan.⁸⁹ Tutkimani naiset olivat muihin suomalaisiin verrattuna varsin yhtenäinen ryhmä, mutta lähemmässä tarkastelussa oletan eroja löytyvän.

Henkilöhistoriallinen lähestymistapa vaatii tarkkaa kontekstualisointia. Historiantutkimuksessa lähdetekstiä ei voi vain tutkia tekstinä, vaan kontekstin avaaminen ja ihmisen toiminnan kiinnittäminen siihen on avainasemassa. Henkilöhistoriallinen

⁸² Hakosalo 2014, 46–48.

⁸³ Kurvinen 2013, 48.

⁸⁴ Ijäs 2015, 21–22.

⁸⁵ Punaisia naisvankeja tutkinut Virva Liski huomauttaa, että toimijuutta voi tutkia jopa erittäin äärimmäisissä ja pakotetussa ympäristössä, kuten vankileireillä. Liski 2016, 6–7.

⁸⁶ Sulkunen 1991, 27.

⁸⁷ Ollila 2010, 93–94.

⁸⁸ Ks. esim. Kurvinen 2013, 418–419; Ijäs 2015, 20.

⁸⁹ Steel 2013, 11–12.

tutkimus toimii mikrohistorian, sukupuolihistorian ja arkipäivän historian risteyskohdassa. Aikanaan ”uudeksi historiaksi” kutsutuille suuntauksille on yhteistä se, että ne painottavat yksilön ja erityisesti niin sanottujen tavallisten ihmisten historiaa ja kyseenalaistavat näin historian suuret kertomukset. Naisten merkitystä elämäkerrallisen tutkimuksen muuttumisessa korostetaan, sillä suurmieselämäkertojen rinnalle on noussut uudenlaisia ihmisiä ja tutkimusmetodeja.⁹⁰ Henkilöhistoriallinen tutkimusote onkin kyseenalaistanut sekä vakiintuneita historian kerronnan tapoja että naishistorian kertomuksia.⁹¹

Helsingin Sanomien historia on omalla tavallaan voittajan historiaa. Tutkimuksen kohteena on Suomen suurin sanomalehti ja ainoa maamme lehdistä, joka on valtakunnallinen. Se on lähellä vallanpitäjiä ja käyttää suurta valtaa itsekin, vaikka asema tiedon annostelijana ja portinvartijana on murentunut viimeisten kymmenen–viidentoista vuoden aikana.⁹² Suomen suurinta lehteä toimittaneet naiset eivät olleet kovin tavallisia eivätkä myöskään edustaneet sorrettua vähemmistöä. Jollain tasolla liikun kuitenkin myös ”unohdettujen” ihmisten historiassa, sillä esiintuomani henkilöt eivät ole juuri näkyneet akateemisessa tutkimuksessa tai populaarimmassa historiankirjoituksessa.

⁹⁰ Halldórsdóttir, Kinnunen ja Leskelä-Kärki 2016, 11; Leskelä-Kärki 2017, 19–20, 23–25; Lahtinen 2018, 194–195.

⁹¹ Halldórsdóttir, Kinnunen ja Leskelä-Kärki 2016, 15–16.

⁹² Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 452–454.

1. Toimittajat ryhmäkuvassa

Tutkimuksen ensimmäinen käsittelyluku vastaa kysymykseen siitä, ketä toimituksen naiset olivat ja mitä he tekivät. Tarkastelen toimittajien koulutusta, työurien kehittymistä ja työtehtäviä. Selvitän koko toimituksen rakenteen, jotta naisten mahdolliset erityispiirteet tulisivat esiin.

Ensin kuitenkin esittelen minkälainen lehti Helsingin Sanomat oli ja miten se sijoittui suomalaisen sanomalehtikentän historialliseen kehitykseen. Tuon esiin myös Helsingin Sanomien omistussuhteiden muuttumisen 1920-luvun lopulla, sillä omistajanvaihdos vaikutti sekä lehden linjaan että käytännön työhön. Omistuksen ja johtajuuden keskittymisellä oli suuri merkitys lehden myöhemmille vaiheille. Toimitus kasvoi voimakkaasti Eljas Erkon astuessa yrityksen johtoon, sillä hän palkkasi uusia työntekijöitä samalla kun vanhat saivat pitää paikkansa. Keskityn erityisesti siihen, miten naisten määrä muuttui Eljas Erkon kauden alettua ja avaan lyhyesti naisten historiaa sekä suomalaisissa sanomalehdissä yleensä että Helsingin Sanomissa erityisesti.

Seuraavaksi perehdyn toimituksen jäsenten koulutukseen ja uran vaiheisiin. Luvussa 1.2 vertaan keräämiäni koulutustietoja aiemman tutkimuksen tietoihin koko toimittajakunnan koulutustasosta, ja tarkastelen myös minkälaisia sukupuolittuneita eroja tutkimiini toimittajien välillä oli. Varsinaista toimittajakoulutusta ei tutkittavana ajankohtana ollut juuri tarjolla, eikä koulutusta nähty ensisijaisena väylänä ammattiin. Tuonkin esiin opintomatkat ja työkokemuksen osana toimittajien meritoitumista. Vertailen myös naisten ja miesten työuria, niiden pituutta ja mahdollista siirtymistä muille aloille.

Luvussa 1.3 siirryn tarkastelemaan työtehtäviä, jotka muuttuivat sanomalehden kehittyessä kohti yleisöä tavoittelevaa suuntaa. Toimitukselliset tehtävät olivat jakautuneet sukupuolen mukaan ja jako näkyi myös toimituksen niin kutsutuissa avustavissa tehtävissä. Jakolinja tehtävien välillä ei ollut aina kovin jyrkkä. Työ ei ollut eriytynyt yhtä tarkasti kuin myöhemminä vuosikymmeninä ja työntekijöillä oli mahdollisuus toimia erityyppisissä tehtävissä yhtä aikaa. Nostan esiin myös yhden kiinnostavan, omalla tavallaan työn sukupuolittunutta jakoa venyttävän ryhmän, ulkomailta kirjoittavat naiset.

1.1. Kasvavan lehden kasvava toimitus

Helsingin Sanomat suomalaisessa sanomalehtikentässä

- *Veljen mielestä sanomalehti siis on aivan yksinkertaisesti kauppa-*
puoti?
- *Aatteellinen tavaratalo*
- Pääministeri kohauttaa olkapäitään:*
- *Ennen oli toisin!*
- *Niin oli. Siksi eivät sanomalehdet päässeetkään kasvamaan ja kehitty-*
*mään.*⁹³

Erkki Kivijärven vuonna 1930 ilmestynyt romaani *Painomuste ja punaviini* kertoo lehdestä, joka muuttuu ”aatteelliseksi tavarataloksi”.⁹⁴ Katkelmassa pääministeri kysyy päätoimittajalta, ajavatko toimittajat enää lainkaan omia aatteitaan vai antavatko he lukijoiden ja ilmoittajien määrätä kantansa. Päätoimittajan vastaus on, että lehteä tehdään lukijoita ja ilmoittajia varten. Henkilöhahmot olivat keksittyjä, mutta lehden pitkäaikaisen toimitussihteerin tulkinta oli niin osuva, että se raivos-tutti Eljas Erkon.⁹⁵

Totta kuitenkin oli, että vuonna 1930 Helsingin Sanomat ei enää ollut aatteen palon elähdyttämä ja vekselikierteellä pyörivä Päivälehti. Se ei ollut edes se Helsingin Sanomat, jota Eero Erkko oli luotsannut. Nuorsuomalaisuuden perustalle lasketulla ja kokoaan suuremmalla Kansallisella Edistyspuolueella oli pitkään ollut vaikutus-valtaa lehdessä, vaikka puolue ei hallinnutkaan sitä kokonaan. Pian Eljas Erkon kauden alettua puolueen ote lehden linjasta alkoi heiketä. Lehdestä tuli entistä riip-pumattomampi – tai kriittisten äänien mielestä entistä epävakampi.⁹⁶

Helsingin Sanomat ei ollut ainoa sanomalehti, joka oli 1920-luvun kuluessa siirtynyt uuteen vaiheeseen. Aika suurlakosta eteenpäin oli Suomessa ollut puoluelehtien valtakautta. Julkisen keskustelun määrä oli kansan liikehännän ja eduskuntaudis-tuksen myötä suorastaan räjähtänyt ja sanomalehdillä riitti lukijoita. Lukija valitsi puolueen ja sitten lehensä tätä valintaa seuraten, eikä lukijakilpailusta esimerkiksi

⁹³ Kivijärvi 1930, 15.

⁹⁴ Kivijärvi 1930, 14–20.

⁹⁵ Unto Seppänen kuuleman mukaan Erkko oli jopa kehoittanut Kivijärveä eroamaan. Seppänen lähetti vuonna 1945 Yrjö Niiniluodolle otteita keväällä 1932 pitämästä päiväkirjasta yhteisten muistojen verestämiseksi. Seppänen päiväkirjamuistiinpanot päätyivät näin osaksi Päivälehdien arkiston kokoelmia. PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistelmien päiväys 10.4.1932; Palmgren 1994, 59–61.

⁹⁶ Brotherus 1973, 74; Ester Ståhlbergin *sodan ja rauhan vuodet. Päiväkirja 1935–1947*, merkintä 5.9.1936.

uutistenhankinnalla tarvinnut juuri kantaa huolta. Tarpeeksi hyvä sisältö oli riittävän hyvä, tärkeämpää oli tunnustaa väriä kyllin selkeästi.⁹⁷

Samaan aikaa kun poliittisen lehdistön kausi jatkui, alkoi lehtikilpailu yleistyä 1920-luvulla.⁹⁸ Kuitenkin moni suuristakin päivälehdistä oli vielä pitkään kytköksissä taustapuolueeseensa. On huomattava, että puoluelehdistön kauden aikanakin sanomalehtien sisältö kehittyi jatkuvasti. Ensimmäisen maailmansodan vuodet olivat piristysruiske uutisjournalismille. Miinusuutiset, eli palstanlevyiset, vailla otsikkoa jonoon ladotut uutiset vähenivät ja puuduttavan tasaisten palstojen ylle alkoi levitä otsikoita ja kuvia sotatapahtumista.⁹⁹

Maailmansodan viimeinen vuosi oli Suomessa sisällissodan vuosi. Helsingin Sanomien paino otettiin Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja -lehden käyttöön, ja päätoimittaja Erkko istui muutamia kuukausia Katajanokan vankilassa.¹⁰⁰ Vuoden 1918 jälkeen lehdistön pakka meni uudelleen jakoon puoluekentän jokaisella laidalla. Porvarilehdistö jakautui suhtautumisessaan hallitusmuotokysymykseen. Kuningashanke ratkesi omalla painollaan, mutta lehdet olivat jo ehtineet erkaantua uusien puolueiden, kokoomus- ja edistyspuoleen, äänenkannattajaksi.¹⁰¹

Maalaisliiton lehdet nousivat puolueen kannatuksen noustessa, kun äänenkannattajia oli perustettava uusille paikkakunnille. Tätä helpotti vuonna 1919 voimaan tullut painovapauslaki, joka salli kirjapainojen perustamisen kaupunkien ulkopuolelle.¹⁰²

Työväenliike ja sitä myötä sen äänitorvet oli lyöty hajalle vuonna 1918. Osa lehtien lukijoista ja niiden tekijöistä makasi vankileireillä tai nimettömissä sorakuopissa. Vapaana olevistakin moni oli menettänyt kansalaisluottamuksensa, eikä voinut toimia esimerkiksi päätoimittajana. Työväenliikkeen raunioita hajottivat entisestään sisäiset kamppailut oikeasta suunnasta, eikä Suomen Sosialidemokraatti kyennyt enää vuoden 1918 jälkeen tavoittamaan Työmiehen aiempaa jättilevikkää.¹⁰³

⁹⁷ Tommila ja Salokangas 1998, 110–111, 134–136. Ruotsinkielisen lehdet kulkivat omaan suuntaansa, jakolinjat muodostuivat pääosin Ruotsalaisen Kansanpuolueen omien sisäisten kiistojen mukaan. Kokonaisuutena lehdet kehittyivät yleislehtien suuntaan, sillä ne olivat usein paikkakuntansa ainoita lehtiä, joten jyrkkiin poliittisiin linjauksiin ei ollut varaa. Tommila ja Salokangas 1998, 176–177.

⁹⁸ Salokangas 1987, 408–411; Mervola 1995, 221.

⁹⁹ Mervola 1995, 222, 225–226.

¹⁰⁰ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 119–120.

¹⁰¹ Tommila ja Salokangas 1998, 141–145.

¹⁰² Tommila ja Salokangas 1998, 145–146, 151.

¹⁰³ Tommila ja Salokangas 1998, 146–149; Työväenlehdistön käytännön vaikeuksista Raitio 1947, 78–79 ja Kilpi 1965, 14–19 ja 23–24; levikeistä Mervola 1995, 214. Kokemuksista 1930-luvun vasemmistolehdistä ks. R. Palomeren (Raoul Palmgren) avainromaani *30-luvun kuvat*.

Kommunistiset lehdet eivät edes halunneet kilpailla porvarillisten lehtien kanssa, sillä sanomalehti ei saanut olla liikeyritys, eikä ”palvelu kirjavan yleisön uutisnälkää tai ajanvietteen tarvetta.”¹⁰⁴ Vuonna 1930 voimaantulleiden painovapautta rajoittaneiden lakien jälkeen ne eivät sitä voineet enää harkitakaan.¹⁰⁵

Sosiaalidemokraattisille sanomalehdille aate oli tärkeä perusta, mutta ne olisivat mieluusti kilpailleet kirjavan yleisön suosiosta. Suomen Sosialidemokraatti lisäsi sivuilleen naisille ja lapsille suunnattua aineistoa kodinhoitoneuvoineen ja runoineen – mutta myös sarjakuvia ja jopa kuvia Englannin kuninkaallisista.¹⁰⁶ Taloudelliset resurssit eivät vain riittäneet täysimittaiseen kilpailuun. Sosiaalidemokraattisen lehdistön vaihtoehdoksi jäi pitää ääntä puolueen linjasta, jotta edes vakiintuneet kannattajat jatkaisivat tilaajina.¹⁰⁷

Vasemmiston keskinäiset kiistat satoivat Helsingin Sanomien laariin. Poliittisesti melko keskellä oleva, ”asiallisen ja puolueettoman uutispalveluksen”¹⁰⁸ tarjoajana itseään mainostava ja viihdyttävä lehti oli porvarillisenakin parempi vaihtoehto kuin väärän vasemmistosuuntauksen kannattaja. Helsingin Sanomat oli myös kokonaisuutena houkutteleva ja tarpeeksi työläismyönteinen, jotta sitä saattoi tilata.¹⁰⁹ Aate ei painanut kaikilla vaakakupissa yhtä paljon kuin aiempina vuosikymmeninä ja ”oma” lehti vaihdettiin toisen väriseen jos sisältö ei tyydyttänyt. Yksi lisäetu oli Helsingin Sanomien toimiva jakelukoneisto. Kaupungissa lehden sai käsiinsä jo aamulla ennen päivän työtä ja maaseudullekin se saapui usein nopeammin kuin Suomen Sosialidemokraatti.¹¹⁰

1930-luvun alusta lähtien porvarillisen lehdistön yhdeksi koetinkiveksi muodostui suhtautuminen oikeistoradikalismiin nousuun. Helsingin Sanomien kanta Lapuan liikkeen provokaatioihin ja Mäntsälän kapinaan noudatteli Päivälehdessä aikaista laillisuuslinjaa. Lehti näki kommunismin vastaisen taistelun oikeutettuna, mutta laittomia keinoja ei hyväkään tarkoitus pyhittänyt.¹¹¹ Suurin kilpailija Uusi Suomi otti sitä vastoin reippaan askeleen oikealle uuden päätoimittajan S. J. Pentin johdolla. Pentti oli IKL:n kannattaja, edusti kokoomuksen oikeistolaista siipeä ja valittiin päätoimittajaksi vuonna 1932 maltillisemmän edeltäjänsä Kaarlo Koskimiehen ohi.¹¹²

¹⁰⁴ Lainaus Tommila ja Salokangas 1998, 154–155.

¹⁰⁵ Salokangas 1987, 389.

¹⁰⁶ Salokangas 1987, 241.

¹⁰⁷ Tommila ja Salokangas 1998, 159–161.

¹⁰⁸ ”Helsingin Sanomien lukijoille!”, *Helsingin Sanomat* 10.1.1932.

¹⁰⁹ Salokangas 1987, 398. Kun kommunistilehdet toisen maailmansodan jälkeen aloittivat ilmestymisensä, nähtiin HS:n tilausmäärissä notkahdus. Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 210–211.

¹¹⁰ Salokangas 1987, 396–399.

¹¹¹ Kulha 1989, 151–155, 173–181.

¹¹² Toisin kuin monelle muulle aikansa ja aatteensa edustajalle, kielikysymys ei ollut Pentille tähdellinen. Hänen kotinsakin oli kaksikielinen, sillä vaimo Helmi Arneberg-Pentti oli puoliksi norjalainen. Voipio 1966, 28–33; Vares 2001.

Uudessa Suomessa ei päätoimittajan valta ollut kuitenkaan samalla tavalla jakamaton kuin minkälaiseksi se Ludviginkadulla muodostui. Pentin, kuten muidenkin päätoimittajien, piti tasapainotella johtokunnan, puolueen linjan ja omien intressiensä välillä.¹¹³ Kokoomus ei kyennyt aivan suoraan linjaa ohjailemaan, sillä puolueella ei ollut tarvittavaa osakeomistusta lehtiyhtiössä.¹¹⁴ Myös maakuntien porvarilehdissä käytiin linjakamppailua Lapuan liikkeen noustessa. Kokoomuksen ja IKL:n välissä keikkunut Aamulehti kallistui maltilliselle puolelle, toisin kuin esimerkiksi Hämeen Sanomat. Aamulehden toimittajia osallistui talonpoikaismarsseille, mutta Mäntsälän kاپinan suhteen lehti asettui Svinhufvudin linjoille.¹¹⁵

Symbioosi puolueiden ja niiden lehtien välillä ei aina ollut hyödyllinen, ei etenkin lehdille.¹¹⁶ Puolueet turvautuivat lehtiinsä saadakseen viestinsä perille, mutta tästä huolimatta suurimmat sanomalehdet eivät aina saaneet rahallista tukea, vaan apu kulki toiseen suuntaan. Esimerkiksi Aamulehti joutui rahoittamaan puoluetta ja sen heikommin menestyneitä lehtiä.¹¹⁷ Sama tilanne oli Uudella Suomella, joka jakoi rahaa maakuntien kokoomuslehtiin saamatta juuri mitään vastineeksi.¹¹⁸ Myös edistyspuolueen menestyvimpien lehtien kuului antaa pienemmilleen vastikkeetonta tukea. Sen jälkeen kun Eljas Erkkö alkoi katkoa kytköksiä puolueeseen, ei Helsingin Sanomat enää pitänyt elinkelvottomia lehtiä pystyssä entiseen tapaan. Kituva Tampereen Sanomat sai tekohengitystä kunnallisvaalien yli, mutta vuoden 1930 lopulla sekin päästettiin kaatumaan.¹¹⁹

”Affääri prinssiippien” mukaan johdettu Helsingin Sanomat alkoi tältä osin erota tärkeimmästä kilpailijastaan, joka pohjasi linjansa puoluejohdon määräyksiin. Jyrki Vesikansa kiteyttää Uuden Suomen tilanteen:

Ongelmaksi muodostui ehkä se, että US:n johtokunnan jäsenet (myös johtavat liikemiehet) pitivät lehteä enemmänkin yhteiskunnallisten harrastustensa välineenä kuin liikeyrityksenä. Lehdeltä ei tällöin odotettu ensi sijassa suurta voittoa, mutta näkökulma saattoi johtaa peräti lehtitaloudellisten näkemysten sivuuttamiseen pitkällä tähtäyksellä vaarallisesti.¹²⁰

¹¹³ Vesikansa 1994, 7.

¹¹⁴ Puolue ei ollut sisäisestiäkään yhtenäinen oikeistoradikalismien vuosina. Salokangas 1985, 14, 22.

¹¹⁵ Päätös ei tosin ollut yksimielinen, päätoimittaja Jaakko Tuomikoski joutui asettumaan lehden johtokunnan edustajia vastaan ja sai kuulla olevansa sosialisti. Huhuttiin myös, että Rafael Haarla tulisi toimitukseen vetämään lehden linjaa revolverilla. Pietilä 2011, 89–91. Haarla uhkaili väkivaltaisella suoralla toiminnalla muissakin yhteyksissä, Silvennoinen, Tikka ja Roselius 2016, 134–135.

¹¹⁶ Vesikansa 1997, 346.

¹¹⁷ Pietilä 2011, 82.

¹¹⁸ Vesikansa 1997, 346–350.

¹¹⁹ Salokangas 1987, 270–272; Pietilä 2011, 92. Aiemmista tukitoimista myös Kulha 1989, 23.

¹²⁰ Vesikansa 1994, 14.

Erkot eivät tosiaankaan sivuuttaneet lehtitaloudellisia näkemyksiä. Jo Eero Erkon aikana lehti oli alkanut panostaa pikkuilmoitusten hankkimiseen ja levikkipohjan laajentamiseen.¹²¹ Tässäkin suhteessa Helsingin Sanomat ei ollut ainoa lajissaan. Esimerkiksi Turun Sanomat ja sen päätoimittaja-omistaja Arvo Ketonen ymmärsi pikkuilmoitusten merkityksen. Ja aivan kuten Helsingin Sanomien kohdalla, Turussakaan kilpailija ei täysin tajunnut niiden arvoa.¹²² Helsingin Sanomat ei ollut ainoa Kansallisen Edistyspuolueen lehdistä, joka otti etäisyyttä puolueeseen. Myös Turun Sanomissa kehitys kulki samaan suuntaan: kohti vakaan talouden takaamaa, puolueen ohjauksesta irrottautuvaa linjaa.¹²³

Lehden johtaminen liikeyrityksen tavoin ja irrottautuminen puolueen vaatimuksesta vaati valtaa. Osakeyhtiössä vallan saa hankkimalla osake-enemmistön. Tähän Erkot tähtäsivät ja tässä manööverissä he myös onnistuivat.

Erkkojen lehdeksi

Helsingin Sanomat kehittyi sisällöltään ”koko perheen äänenkannattajaksi” ainakin lehden omassa markkinointimateriaalissa.¹²⁴ Erkon perheen lehti siitä tuli Eero Erkon kuoleman jälkeen. Sanoma Osakeyhtiön omistus oli jaettu kolmen yhtiön kesken, osakkeenomistajia oli monta eikä Eero Erkolla ollut ehdotonta päätäntävaltaa. Eero Erkon viimeisinä vuosina hänen vaimonsa Maissi Erkko oli toistuvasti ehdottanut miehelleen, että perheen omistus pitäisi turvata ostamalla osakepotti edesmenneen taloudenhoitajan Aarne Kauppilan leskeltä Viivi Kauppilalta.¹²⁵

Kauppilan osakkeet vetivät puoleensa myös edistyspuolueen edustajia. Heidän tarjoamansa summat olisivat tulleet asuntoa etsivälle leskiäidille tarpeeseen. Kauppila kuitenkin kieltäytyi vielä myymästä osakkeitaan puoluemiehille.¹²⁶ Maissi Erkonkaan pyynnöt eivät tuottaneet tulosta. Kenties Eero Erkko oli liian väsynyt tai rahavaikeuksien vaivaama, joka tapauksessa hän ei ehdottanut osakekauppoja Viivi Kauppilalle.

Kilpailu Kauppilan omistamasta osuudesta käynnistyi heti Eero Erkon kuoleman jälkeen. Maissi Erkon pontevan toiminnan ja lievän painostuksen seurauksena osake-enemmistö päättyi Erkkojen perheelle edistyspuolueen sijaan. Rahat osakkeiden ostoon lainattiin yhdessä ja omistus jakautui Maissi Erkon sekä hänen kolmen poikansa Eljas, Paavo ja Eero O. Erkon kesken. Vallanjaossa muut perheenjäsenet

¹²¹ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 168.

¹²² Kalpa 1984, 208; Vesikansa 1994, 14.

¹²³ Kalpa 1984, 242–243.

¹²⁴ *Helsingin Sanomain Asiamiehen muistikirja 1941*, 44.

¹²⁵ PA, Eero Erkon yksityisarkisto, Da3, Maissi Erkko Eero Erkolle 24.10.1924.

¹²⁶ PA, Eero Erkon yksityisarkisto, Da3, Maissi Erkko Eero Erkolle 29.10.1924.

huomasivat pian tullessa syrjään sysätyiksi, kun Eljas Erkko alkoi johtaa lehtiyhtiötä yksinvaltaisin elkein. Helposti kiivastuvana tunnettu Maissi Erkko paheksui syvästi perheen syrjäyttämistä päätöksenteosta.¹²⁷

Maissi ja Eljas Erkon välit eivät aina olleet huonot. Vielä Eljas Erkon työskennellessä Lontoossa he kävivät varsin lämminsävyistä kirjeenvaihtoa. Lähetystösihteeri Erkko kertoi erityisesti tyttärensä Patrician kasvamisesta. Ylpeä isä kirjoitti Pikku Patin uusista ja hämmästyttävän etevistä taidoista vastaanottavaiselle lukijalle, omalle äidilleen.¹²⁸ Maissi Erkko puolestaan piti aktiivisesti esillä Eljas Erkon tuloa lehden johtoon etenkin siinä vaiheessa, kun hänen miehensä kunto heikentyi.¹²⁹

1930-luvulla Maissi ja Eljas Erkon välille oli kuitenkin revennyt jo lähes ylittämätön kuilu. Ristiriidat olivat jatkuvia. Maissi Erkon silmissä Helsingin Sanomat oli Eero Erkon luomus ja sellaisena sitä tulisi säilöä ja hoivata.¹³⁰ Äidin ja pojan välinen jännite näkyy kirjeenvaihdossa, eikä julkiseltakaan riidalta säästyty. Vuonna 1934 Eljas Erkko ajoi Maissi Erkon pois toimituksesta huutoryöpyyn ja kovien sanojen saattamana.¹³¹

Perheen ulkopuolisten edessä Maissi Erkko seisoi lehden ja poikansa takana. Esimerkiksi Ester Ståhlberg muisteli Maissin puolustaneen Eljasta kaikin tavoin. Maissi Erkko ei myöskään ottanut kuuleviin korviinsa K. J. Ståhlbergin ehdotusta siitä, että Helsingin Sanomien poliittista linjaa ohjaisi edistyspuolueen asettama komitea. Maissi Erkon kuoleman jälkeen Ester Ståhlberg muisti häntä nuorena tulieluna, joka myöhemmin kohteli Ståhlbergin puolisoa ”Johnia” kovasydämisesti. Osittain Ståhlberg ymmärsi kiivasta luonnetta ja katkeroitumista. Maissi Erkolla ei ollut sanansijaa lehden asioissa, vaikka hän oli sen tosiasiallinen pääomistaja. Päätökset teki yksin Eljas, jonka tavoitteena oli Ester Ståhlbergin käsityksen mukaan tehdä rahaa.¹³²

Osakkeiden hankkimisessa Maissi Erkon rooli olikin ollut kiistattoman tärkeä. Hänen vaikutusvaltansa Helsingin Sanomien linjaan tai ylipäänsä lehteen liittyviin asioihin jäi kuitenkin kovin vähäiseksi. Toisinkin olisi voinut olla. Vuosikymmenien ajan New York Timesia luotsanneen Ochs-Sulzberger-suvun yhtenä voimatekijänä pidetään perheen matriarkkaa Iphigene Ochs Sulzbergeria, joka säilytti lehden hengen sukupolvesta toiseen. Ochs Sulzberger kutsui suvun jäseniä suureen maaseututaloonsa viettämään kesiä, jouluja ja viikonloppuja. Hänen kauttaan useimmat suvun jäsenistä loivat yhteyden sekä toisiinsa että suvun perinteisiin

¹²⁷ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 140–147.

¹²⁸ PA, Maissi Erkon arkisto, Ca3, Eljas Erkko Maissi Erkolle 8.4.1925, 12.3.1927 ja 29.3.1927.

¹²⁹ Manninen ja Salokangas 2009, 66–69, 99–100.

¹³⁰ Manninen ja Salokangas 2009, 103–109.

¹³¹ Blåfield 2014, 107.

¹³² Ester Ståhlbergin sodan ja rauhan vuodet. Päiväkirja 1935–1947, merkintä 5.9.1936.

ja lehden henkeen. Harvinaisen pitkän, lähes sadan vuoden pituisen iän saavuttaminen mahdollisti sen, että New York Timesin henkinen ilmapiiri läpäisi hänen kauttaan monta lehtisuvun polvea.¹³³

Erkkojen suku oli jo kooltaan huomattavasti vaatimattomampi kuin lukuisten lasten, lastenlasten, serkkujen, vävyjen ja uusien ynnä vanhojen puolisoiden muodostama New York Times -klaani. Suvun kokoa enemmän vaikutti se, että valtaa ei jaettu samalla tavalla kuin isommassa suvussa ja lehdessä. Helsingin Sanomien omistajasuvulta puuttui myös sukupolvet yhdistävä ja ristiriitoja sovittava linkki. Maissi Erkon luonne ei kenties ollut paras mahdollinen perhetunteen rakentamista ajatellen, eikä Eljas Erkko ollut valmis jakamaan valtaansa.¹³⁴

Eljas Erkon kanssa yhteydenpito oli vuosi vuodelta rajoittuneempaa. Samassa kaupungissa asuvat äiti ja poika eivät juuri tavanneet toisiaan.¹³⁵ Kahden muun pojan välillä suhteet olivat pysyvämpiä. Agronomi Paavo Erkko piti yhteyttä äitiinsä, kunnes kuoli kesällä 1936, vain muutama kuukausi ennen Maissi Erkkoa.¹³⁶ Nuorin poika Eero O. Erkko opiskeli insinööriksi ja muutti Yhdysvaltoihin vuonna 1941.¹³⁷

On perheyriityksiä, joissa naisten – äitien, vaimojen, tyttärien ja miniöiden – rooli on merkittävä.¹³⁸ Eljas Erkon aikana yhtiössä ei ollut toimintaan voimakkaasti vaikuttaneita suvun naisia, tosin ei miehiäkään. Erkkoja istui johtokunnassa, mutta varsinaista sukuyritystä Helsingin Sanomista ei tullut. Äidin kanssa Eljas Erkko lähes jäädytti välinsä ja vaimo Violet Erkko ei juuri osallistunut yrityksen toimintaan. Violet Erkko edusti ahkerasti miehensä rinnalla ja puoliset viettivät vapaa-aikaansa yhdessä esimerkiksi tiuhaan toistuvilla, Eljas Erkon kuolemaan asti jatkuneilla ulkomaanmatkoilla.¹³⁹ Yhtiön asioissa Violet Erkon nimi tulee esiin vain pariin otteeseen.¹⁴⁰

Seuraavasta polvesta ei vielä 1930-luvun alussa ollut perheyriitykseen osallistujiksi. Aloittelevan lehdenomistajan perilliset eivät olleet kyllin varttuneita ottaakseen osaa yhtiön toimiin. Pat oli alle 10-vuotias koulutytty ja Aatos eli Poju opetteli

¹³³ Iphigene Ochs Sulzbergerista ks. Tift ja Jones 2000.

¹³⁴ Maissi Erkon luonteenpiirteistä Manninen ja Salokangas 2009, 98–109

¹³⁵ Manninen ja Salokangas 2009, 108–109.

¹³⁶ Kirjeyhteys näkyy Maissi Erkon arkistoluettelossa, PA, Maissi Erkon arkisto.

¹³⁷ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 236.

¹³⁸ Nordlund Edvinsson 2015, 532–546.

¹³⁹ Kovin repiviä ristiriitoja pariskunnan välillä tuskin oli – tuhansien kilometrien matkat pikkuautolla Keski-Euroopassa tuskin olisivat toistuneet vuodesta toiseen, jos seura olisi ollut kovin epämieluisaa. Pariskunnan matkoista Manninen ja Salokangas 2009, 644–647.

¹⁴⁰ Violet Erkko neuvoi ottamaan vastaperustetusta Valituista Paloista kymmenkertaisen painoksen, mikä myytiinkin loppuun nopeasti. Hän myös ehdotti uuden naisten aikakauslehden perustamista vuonna 1952, tämä neuvo ei ollut niin menestysekäs ja Chiffons-lehti lakkautettiin pian. Manninen ja Salokangas 2009, 504, 633–634.

vasta kävelemään lastenhoitajan valvovan silmän alla.¹⁴¹ Heidän aikansa tuli pari vuosikymmentä myöhemmin, eikä silloinkaan aivan kivuttomasti. Esikoinen Patricia oli temperamentiltaan enemmän isänsä kaltainen, mutta hänen sijaansa lehden johtoon astui Aatos. Sukupuoli oli jatkajan valinnassa ainakin yksi ratkaiseva tekijä. Aatos Erkon mielestä sisko oli tosin miehisempi kuin hän itse koskaan tulisi olemaan, eikä vetäytyvä ja lukihäiriöstä kärsivä Aatos koskaan täysin sopeutunut hänelle langenneeseen sanomalehtimagnaatin rooliin.¹⁴²

Eljas Erkon saavuttaessa sekä omistusvallan että tosiasiallisen johtoaseman lehdessä ei hänen rinnallaan ollut muita vahvoja vaikuttajia, ei naisia eikä miehiä. Maanpakovuosien ja vastarintatoiminnan aikanaan terästävä Maissi Erkko sysättiin syrjään ja katkeroitui. Violet Erkko tuki miestänsä, mutta ei juuri puuttunut käytännön työhön. Valta oli lähes kokonaan yhden miehen käsissä, päätöksiä ei tehnyt johtokunta, perhe tai puolue. Vallan keskittyminen heijastui aina toimituksen työntekijöiden arkeen asti. Toimituksessa työskentelevien naisten määrä kuitenkin kasvoi nimenomaan Eljas Erkon aikana. Yksittäisten ”ainokaisien” ajasta siirryttiin toisenlaiseen kauteen.

Ainokaisista naistoimittajien aikaan

Suomalaisissa sanomalehdissä on työskennellyt naisia aina siitä asti, kun lehtiä on ilmestynyt. Varhaisiin sanomalehtiin naiset kirjoittivat lähinnä runoja, mutta on arveltu, että ensimmäisen Suomessa ilmestyneen aikakauslehden päätoimittaja oli ruotsalainen nainen.¹⁴³

1800-luvun virkistävissä sanomalehdistössä naisia tavattiin enemmänkin. Yksittäisten toimittajien panosta on kuitenkin vaikea tarkastella, sillä nimellä kirjoittaminen oli harvinaista ja naisen nimellä sitäkin harvinaisempaa. Naisen toimittamien juttujen ei katsottu olevan kunniaksi lehdelle eikä naiselle itselleen, sillä julkisen keskustelun sfääri oli miehille varattu. Siksi esimerkiksi puolisonsa kiireiden vuoksi Helsingfors Morgonbladın päätoimittajan tehtävästä aika ajoin vastanneen Frederika Runebergin sukupuoli häivyttiin.¹⁴⁴ Sen sijaan kirjailija ja valtiopäiväreferentti Adelaïde Ehnrooth ei peitellyt naiseuttaan. Hän otti kiivaasti kantaa naisasiaan ja myös hänen vastustajansa ottivat sukupuolen esiin kirjoittaessaan henkilöön käyviä vastineita.¹⁴⁵

¹⁴¹ PA, Maissi Erkon arkisto, Ca3, Violet Erkko Maissi Erkolle 15.7.1933.

¹⁴² Aatos Erkon luonteesta ja sopeutumisvaikeuksista esim. Blåfield 2014; Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017; Karén 2018.

¹⁴³ Henrika Zilliacus-Tikkanen on ehdottanut tekijäksi ruotsalaista toimittajaa Catharina Ahlgrenia. Toimittajan henkilöllisyyden ja sukupuolen spekuloinnista ks. Zilliacus-Tikkanen 2005, 39–40; Töyry 2005, 106–108.

¹⁴⁴ Zilliacus-Tikkanen 2005, 48.

¹⁴⁵ Kotioja 2018, 100.

Ensimmäiseksi varsinaiseksi naistoimittajaksi luetaan useimmiten Päivälehdessä Tekla Hultin. Hän aloitti kokopäiväisenä ja vakituisesti palkattuna ulkomaanosaston hoitajana vuonna 1893. Hultinin taustat olivat harvinaisen sopivat nuorsuomalaisten äänenkannattajaan. Hän oli korkeasti koulutettu, kirjoittanut aiemmin liberaaliin Helsingfors Dagbladiin ja oli poliitikko Leo Mechelinin sukulainen ja luotettu työtoveri. Lisäksi Hultinin palo politiikkaan oli suuri.¹⁴⁶

Hultin kohtasi samankaltaisia vastoinkäymisiä kuin virkakisaret muualla maailmassa. Valtiopäivien kaikkiin tilaisuuksiin ei naisilla ollut pääsyä. Myös Yhdysvalloissa politiikasta kirjoittava nainen joutui seuraamaan kongressin keskustelua yleisön puolelta paikalta, josta ei kuullut eikä nähnyt tarpeeksi hyvin.¹⁴⁷ Muuten Suomen naistoimittajien tilanne oli toisenlainen kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Yhdysvaltojen suurkaupunkien sanomalehdistössä tavattiin jo 1800-luvun lopulla ilmiöitä, jotka eivät vielä pitkään aikaan rantautuneet Suomeen. Osa lehdistä luotti sensaatiouutisiin, näyttävään kuvitukseen ja mainontaan.¹⁴⁸

Yhdysvalloissa ja Englannissa naisia palkattiin houkuttelemaan naispuolisia lukijoita. Tämä tapahtui kirjoittamalla kotitaloudesta, kirjallisuudesta tai sosiaalisista kysymyksistä.¹⁴⁹ Toimituksissa naisilla oli tilaa erikoistua esimerkiksi niin sanottuihin ”stunt woman” ja ”sob-sister” -reportaaseihin. Ensiksi mainitussa toimittaja hankkiutui erikoiseen, jopa hieman vaaralliseen tilanteeseen, jonka erikoisuutta naissukupuoli korosti. Jälkimmäisellä nimityksellä kutsuttiin reportaaseja sosiaalisista epäoikeudenmukaisuuksista tai muuten yleisön tunteita koskettavista tapauksista.¹⁵⁰

Nimekkäin naisreportteri, joka erikoistui tämän kaltaisiin ihmeellisiin tempauksiin 1800-luvun lopulla, oli Elizabeth Cochrane, ”Nellie Bly.” Hän meni mielisairaalaan ja naisvankilaan, liittyi Buffalo Billin villin lännen esitykseen ja kiersi maapallon ympäri Phileas Foggin hengessä.¹⁵¹ Ennen kaikkea amerikkalaisten ja brittiläisten lehtinaisten työskäntä oli kuitenkin naistensivuilla kotiin, muotiin ja lapsiin liittyvien aiheiden parissa.

Suomessa naisten sivut eivät sellaisenaan saaneet jalansijaa, eivät etenäkään 1800-luvulla, jolloin lehdistö keskittyi poliittiseen väittelyyn. Eräänlainen ”stunt woman” -reportaasi Päivälehdessä kuitenkin nähtiin, kun lehden avustaja Saima Grönstrand

¹⁴⁶ Hultinista ks. Kiiski, 1978; Zilliacus-Tikkanen 2005, 123–131.

¹⁴⁷ Lehdistön parvelle piti pyytää pääsy varapresidentiltä, joka ensin kieltäytyi sanoen, että paikka on epämiellyttävä hienolle naiselle. Lopulta paikka kuitenkin heltisi, Marzolf 1977, 15.

¹⁴⁸ Kortti 2016, 170–175.

¹⁴⁹ Marzolf 1977, 13–14.

¹⁵⁰ Beasley ja Gibbons 1993, 131.

¹⁵¹ Marzolf 1977, 23–24.

kirjoitti omakohtaisiin kokemuksiin perustuvan artikkelin Katajanokan lääninvan-
kilan naistenosastolta.¹⁵²

Päivälehti ja sen toiminnasta myöhemmin kunnian ottanut Helsingin Sanomat
oli naistoimittajien osalta suhteellisen edistysellinen. Suuri osa suomalaisista
sanomalehdistä avasi toimituksensa oven naisille vasta toisen maailmansodan aset-
taman pakon edessä. Sotavuodet muodostivat suoranaisten ensimmäisten naisten
suman, kuten Esko Keräsen tutkimus osoittaa.¹⁵³

Naisten alalle tulon hitauteen saattoi vaikuttaa se, miten vähäisillä resursseilla
suurta osaa sanomalehdistä tehtiin. Pienissä, muutaman hengen toimituksissa ei
otettu riskiä palkkaamalla nainen, vaan mieluummin toimittajan standardi, siis
mies. Suuremmissa maakuntalehdissä sen sijaan naisille oli tilaa jo ennen sotaa.
Esimerkiksi Salama Simonen aloitti Aamulehdessä vuonna 1935, josta hän tosin
siirtyi pian Uuden Suomen leipiin luoden siellä pitkän uran.¹⁵⁴

Naisten määrän maltillinen kasvu näkyy Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (SSL)
jäsenistössä. Liittoon kuuluneet kirjattiin matrikkeleihin vuosina 1925, 1937 ja
1954.

**Taulukko 1: Suomen Sanomalehtimiesten Liiton jäsenien ja naisjäsenien määrä vuosina 1921,
1937 ja 1954, sekä naisten osuus (%).**

VUOSI	JÄSENET	NAISIA	NAISTEN OSUUS %
1925	369	8	2 %
1937	459	35	8 %
1954	900	173	19 %

Lähde: Kurvinen 2015, 373–392.

Naisten osuudessa tapahtui vaatimatonta kasvua jo ennen sota-aikaa. Heidi Kurvi-
nen huomauttaa, että läheskään kaikki 1930-luvulla töihin tulleet eivät kuitenkaan
ehtineet mukaan vuoden 1937 matrikkeliin.¹⁵⁵ Lisäksi alalla oli lukuisia toimittajia,
jotka eivät kuuluneet Sanomalehtimiesten liittoon. Pääsyvaatimuksena oli kahden
vuoden työskentely kokopäiväisenä toimittajana, mutta vaihtuvuus alalla oli suurta,
eivätkä kaikki ehtineet täyttää vaatimuksia.¹⁵⁶

Osa ei liittynyt jäseneksi aatteellisista syistä. SSL oli luonteeltaan porvarillinen
järjestö ja sotien välisen ajan Suomi oli poliittisesti voimakkaan kahtiajakautunut.

¹⁵² Hänninen 2017.

¹⁵³ Keränen 1984, 95–98.

¹⁵⁴ Pietilä 2011, 92; Vesikansa 2007.

¹⁵⁵ Kurvinen 2015, 376.

¹⁵⁶ Liiton säännöt ks. *Lehdistön matrikkeli 1954*, 8. Nopea vaihtuvuus ei ollut vain suomalainen
ilmiö, ks. esim. Lauk ja Pallas 2008, 55.

Työväenlehdistön tekijöillä oli oma liittonsa, Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto (SSdSL). Liitto julkaisi oman matriikkelinsa vuonna 1947.¹⁵⁷

Työväenlehdissä naistoimittajia tavattiin siinä missä porvarillisellakin puolella. Yksi varhaisimmista työväenlehdistössä työskennelleistä naisista oli Sylvi-Kyllikki Kilpi, joka aloitti turkulaisessa Demokraatissa vuonna 1919.¹⁵⁸ Työväenlehtien toimittajakunnan pienemmän koon vuoksi naisten lukumäärä oli kovin vähäinen. Ennen matriikkelin kokoamista SSdSL: on oli kuulunut 105 jäsentä, joista 4 oli naisia.¹⁵⁹ Vuonna 1947 jäseniä oli 93 ja heistä 11 naisia, eli naisten osuus oli 12 %.¹⁶⁰ Sekä tarkasteluvuosi että naisten suhteellinen määrä osuvat likimäärin SSL:n lukujen ja tarkasteluvuosien väliin. Sosiaalidemokraattisten ja porvarillisten toimittajaliittojen jäsenistöjen välillä ei siis ollut suurta eroa naisten suhteellisessa määrässä.

Maakunnissa ja pienissä lehdissä naistoimittaja oli suuri harvinaisuus, mutta pääkaupungissa tilanne oli toinen. Hufvudstadsbladet palkkasi naisia jo 1910-luvulla ja Uuteen Suomeen ensimmäinen nainen, Tuija Franck, tuli vuonna 1919. Franck viipyi lehdessä vain hetken, mutta Uudessa Suomessa naisten määrän jonkinlainen vakiintuminen tapahtui 1920-luvun puolenvälin jälkeen. Muutaman vuoden sisällä työn aloittivat Kersti Bergroth, Anni Voipio ja myöhemmin Helsingin Sanomiin siirtynyt Seere Salminen. Näistä Anni Voipio teki reporterin työtä, Bergroth ja Salminen toimittivat Sunnuntailiitettä ja kirjoittivat pakinoita.¹⁶¹

Helsingin Sanomien parhaassa ja pahimmassa kilpailijassa olikin useita toimitustyötä tekeviä naisia. Uuden Suomen historiaa tutkinut Jyrki Vesikansa esittää, että naisia alkoi suuressa määrin työskennellä vasta sodan aikana. Naisten osuus oli kuitenkin yllättävän suuri jo ennen sotaa. Vuonna 1939 Uuden Suomen 21 toimittajasta 5 oli naisia.¹⁶²

Heistä Tuomi Elmgren-Heinonen kirjoitti paitsi lehden pakinoita, myös muun muassa nuortenkirjoja ja myyntimenestystä saavuttaneen Käytöksen kultaisen kirjan.¹⁶³ Kerttu Niilonen oli toimittaja ja myöhemmin Naistoimittajien kerhon puheenjohtaja.¹⁶⁴ Marjatta Tulenheimo työskenteli lehdessä pari vuotta ja siirtyi sitten

¹⁵⁷ Raitio 1947.

¹⁵⁸ Pisimpään hän työskenteli Kansan Lehdessä Tampereella vuosina 1920–1932, Kalemaa 1998.

¹⁵⁹ Tiedot eivät ole tarkkoja, sillä Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliiton arkistot tuhoutuivat tai hävisivät vuoden 1918 aikana. Raitio 1947, 5, 120–122.

¹⁶⁰ Olen laskenut luvut matriikkelitiedoista. Raitio 1947, 159–201. Vertailun vuoksi esim. Viron 632 journalistista naisia oli vuosien 1919 ja 1940 välillä 73, eli n. 12 %. Lauk ja Pallas 2008, 53.

¹⁶¹ Kersti Bergroth aloitti vuonna 1924, Anni Voipio vuonna 1926 ja Seere Salminen vakituisesti vuonna 1929. Vesikansa 1997, 463–464.

¹⁶² Vesikansa 1997, 463–464.

¹⁶³ Korppi-Tommola 2001.

¹⁶⁴ *Lehdistön matriikkeli 1954*, 177: Niilonen kirjoitti myös useita teoksia suomalaisesta taiteesta, eritoten lasitaiteesta. *Finna*-haku, Niilonen, Kerttu.

Aamulehteen. Salama Simonen ja Anni Voipio puolestaan olivat lehden pitkäaikaisia uutistoimittajia. Anni Voipio ehti työskennellä Uudessa Suomessa 16 vuotta ja Salama Simonen, vuodesta 1954 eteenpäin Hirvonen, peräti 37 vuotta.¹⁶⁵ Uuden Suomen Salama Hirvonen ja Sanomien Maija-Liisa Heini saavuttivat 1960- ja 1970-luvun toimittajien keskuudessa lähes ikonisen aseman.¹⁶⁶

Pääkaupunkiseudun lehdissä naiset ehtivät siis saada jalansijaa jossain määrin jo ennen toisen maailmansodan poikkeusoloja. Pienimmissä lehdissä edes sodan aikaiset järjestelyt eivät aina johtaneet naistoimittajien aseman vakiintumiseen. Esimerkiksi Savon Sanomissa ensimmäinen nainen aloitti jatkosodan aikana ja 1940-luvun lopulla toimituksen 16 toimittajasta lähes puolet oli naisia. Tämän jälkeen heidän määränsä ei muuttunut kymmeneen vuosiin, vaikka toimituksen koko kasvoi. Savon Sanomat on hyvä esimerkki sanomalehdestä, jossa jatkosodan aiheuttama melko tasainen sukupuolijakauma oli vain tilapäinen poikkeama.¹⁶⁷

Naisen palkkaaminen ei aloittanut naistoimittajien tasaista virtaa myöskään Päivälehdessä ja sen seuraajassa. Tekla Hultin lähti lehdestä vuonna 1899 ja hänen jälkeensä seuraava nainen aloitti työnsä vasta, kun Anna-Maria Tallgren palkattiin vuonna 1910. Tallgren itse muisteli jälkeensä jännittävää töihinottotilaisuutta, jossa hänen tuli kääntää uutinen amerikkalaisesta murhaajasta Crippenistä. Tallgrenilla ei ollut juurikaan kokemusta lehtityöstä ja hän pohti, miten tarkasti murhaajan verityötä pitäisi kuvata. Ilmeisesti käännös sujui hyvin, sillä Tallgren sai paikan. Hänen työnkuvaansa kuului niin kääntämistä kuin arkistonhoitoa, pääpaino oli kuitenkin kirjallisuusarvosteluissa.¹⁶⁸

Tallgren pysyi Helsingin Sanomissa yli 15 vuotta ja nousi Tulenkantajien piiriin kirjailijoiden silmissä lähes palvotuksi hahmoksi. Tallgren piti työstään, mutta koki sen äärimmäisen rasittavaksi.¹⁶⁹ Tallgren lähti lehdestä vuonna 1925 ja hänen tilalleen palkattiin runoilija ja monipuolisesti kirjallisella kentällä toimiva L. Onerva, jonka puoliso Leevi Madetoja oli ollut lehden musiikkiarvostelija vuodesta 1916 lähtien.¹⁷⁰ Onerva poistui lehdestä jo seuraavan vuoden syyskuussa.¹⁷¹

¹⁶⁵ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 293; Vesikansa 2007.

¹⁶⁶ Kurvinen 2013, 424.

¹⁶⁷ Lehden ensimmäinen naistoimittaja oli agronomiopiskelija Kaisa Turunen. Vuorio 2007b, 129–132, 135–136, 164, 218.

¹⁶⁸ Tallgren 1990, 24–25.

¹⁶⁹ Tallgren kärsi uniongelmistä joita kovan työtahdin luoma paine lisäsi. Omien terveysongelmien lisäksi hän huolehti äidistään, joka asui Tallgrenin lapsuudenkodissa, Turun Maarian pappilassa.

Krogerus 1988, 165–166, 215; Krogerus 1990, 9–10.

¹⁷⁰ Salmenhaara 1997.

¹⁷¹ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 11, Helsingin Sanomien toimituksen palkkakirja vuodelta 1926.

Ensimmäisen naistoimittajan varhainen esiintyminen ei siis johtanut automaattisesti jatkuvuuteen. Oli vuosia, jolloin Helsingin Sanomien toimituksessa ei ollut ainoatakaan naista. Anna-Maria Tallgren ja L. Onerva puolestaan työskentelivät vuorollaan lehden ainoina naisina. Heidän tehtävänsä oli melko tarkasti rajattu kirjallisuusarvosteluihin ja -katsauksiin.

Täysin uudenlaisia tehtäviä naisille avautui vasta syksyllä 1927, kun Eljas Erkko aloitti lehden toisena päätoimittajana. Eero Erkon viimeisinä vuosina Helsingin Sanomat oli jonkinlaisessa jähmeyden tilassa, vaikka Niklas Jensen-Eriksen ja Elina Kuorelahti ovatkin osoittaneet, ettei lehti ollut niin pysähdyksissä kuin aiemmin on ajateltu.¹⁷² Kuitenkin esimerkiksi kilpailija Uusi Suomi oli monin tavoin Helsingin Sanomien edellä.¹⁷³ Eero Erkon kuoleman jälkeen muutosten tahti kiihtyi. Samalla sekä naisten määrä että koko toimituskunnan koko kasvoi voimakkaasti.

Toimitus kasvaa

Helsingin Sanomien toimituksen koosta ja kokoonpanosta ei ole aiempaa tarkkaa tutkimusta eikä selkeää valmista lähdesarjaa. Toimituksen jäseniä on kirjattu esimerkiksi palkkiokirjoihin, palkkakortistoihin, asiamiehille jaettuihin kirjaasiin ja yhtiön sisäisiin puhelinluetteluihin. Myöhemmin toimittajia on esitelty lukijoille lehden sivuilla, näin tehtiin esimerkiksi lehden täyttäessä tasavuotia vuosina 1959 ja 1989.¹⁷⁴

Tutkija Esko Keränen on väitöskirjassaan laskenut hieman yli viidenkymmenen suomalaisen sanomalehden toimittajamäärän vuosilta 1900–1980. Tässä joukossa on myös Helsingin Sanomat. Keränen on lukenut mukaan laskelmiinsa vakituiset toimittajat, jotka ovat olleet lehden palveluksessa vähintään vuoden. Niin sanotun teknisen henkilökunnan hän on jättänyt pois.¹⁷⁵

1900-luvun ensimmäistä puoliskoa tarkasteltaessa on koko teknisen henkilökunnan käsite kuitenkin melko anakronistinen. Sillä tarkoitetaan työntekijöitä, joita myöhemmin kutsuttiin niin sanotuksi T-ryhmäksi. Ryhmään kuuluvat esimerkiksi uutisten vastaanottajat, arkistonhoitajat ja oikolukijat.¹⁷⁶ Keränen itse osoittaa toisaalla tutkimuksessaan miten jäsentymätöntä toimittajan työ oli ja miten monenlaisiin tehtäviin he osallistuivat. Tämän perusteella ja omien lähdemateriaalieni pohjalta ei ole perusteltua pudottaa teknistä henkilökuntaa automaattisesti pois

¹⁷² Yhtenä merkinä tästä oli lehden levikki, joka lähti nousuun Eero Erkon vielä eläessä. Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 127.

¹⁷³ Esimerkiksi sunnuntailiitteen Uusi Suomi oli aloittanut jo kesällä 1926. Salokangas 1987, 385.

¹⁷⁴ *Helsingin Sanomat* 12.12.1959 ja 29.12.1989.

¹⁷⁵ Keränen 1984, 217.

¹⁷⁶ Keränen 1984, 75, 150–152.

tutkittavien henkilöiden joukosta, kun toimituksen kokoa arvioidaan toista maailmansotaa edeltävänä aikana.

Näistä syistä en tukeudu omassa työssäni Keräsen esittämiin lukuihin, vaan olen koonnut aineiston toimituksen jäsenistä itse. Työ ei ole ollut ongelmattonta, sillä tiedot ovat peräisin useista lähteistä, jotka ovat osin ristiriitaisia keskenään. Varhaisimman ja yhtenäisimmän tietosarjan muodostavat Asiamiehen muistikirjat, joita on saatavilla vuodesta 1915 alkaen vuoteen 1949. Muistikirjoja painettiin vuosittain ja jaettiin Helsingin Sanomia maakunnissa myyneille asiamiehille. Käytännön ohjeiden ja myyntipuheiden lisäksi kirjasissa esitellään lehden toimitajat nimineen ja työtehtävineen.¹⁷⁷ Tarkastelua vaikeuttaa se, että muistikirjojen kuvaukset työntekijöiden tehtävistä eivät muiden lähteiden perusteella aina vastaa todellisia käytäntöjä.

Epätarkkuuksien selvittämistä helpottavat Päivälehdessä arkistossa säilytettävät palkkakortit. Kaikista Sanoma Oy:n työntekijöistä koottiin varsin kattavat ja yksityiskohtaiset palkkatiedot vuosien 1928 ja 1948 välillä. Kortiston tiedoista olen koonnut paitsi seuraavan pääluvun palkkataulukot, myös tarkemmat tiedot vakituiseen toimituskuntaan kuuluneista.¹⁷⁸ Toimituksen kokoonpanoon liittyviä yksityiskohtia olen tarkastanut Suomen Sanomalehti miesten Liiton matrikkeleista vuosilta 1925, 1937 ja 1954. Eljas Erkon alaistensa kanssa käymä kirjeenvaihto ja siihen sisältyvät satunnaiset työtodistukset ovat olleet avuksi työntekijöiden roolien selvittämisessä.

Lähteiden sirpaleisuutta suurempi haaste on se, että toimittajan ammatti oli pitkään hyvin jäsentymätön.¹⁷⁹ Päätös siitä, kuka kuuluu toimitukseen ja kuka ei, ei ole aina helppoa. Tämän takia vastaaminen niinkin yksinkertaiseen kysymykseen kuin keitä lehdessä oli töissä, vaatii tutkimustyötä. Toimittaja-ammatin kehityspiirteet täytyy tuntea ja lähteitä lukea ristiin. Arkistonhoitajat eivät enää 1950-luvulta eteenpäin olleet toimituksellisen työn tekijöitä, mutta 1930-luvulla heidän työtehtäviinsä saattoi kuulua runsaasti kirjoitustyötä. Jos Keräsen määritelmän mukaisen ”tekni- sen henkilökunnan” poistaisi, jäisi toimituksen jäsenistä huomiotta useita kirjoittavia henkilöitä. Esimerkiksi arkistonhoitajiksi merkitty Elma Järnefelt oli myöhemmän päätoimittajan Yrjö Niiniluodon mukaan jopa merkki naistoimittajien aikakauden alkamisesta¹⁸⁰

¹⁷⁷ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat 1915–1949.*

¹⁷⁸ Palkkakortiston tiedot alkavat vuodesta 1928, minkä takia en ole voinut tarkastella toimituskunnan kehitystä esimerkiksi 1920-luvun alusta lähtien. Ainoastaan asiamieskalentereihin perustuvat tiedot eivät olisi vertailukelpoisia palkkakortiston täydentämien tietojen kanssa.

¹⁷⁹ Eriytyminen alkoi 1900-luvun alussa, mutta pitkään toimittajat tekivät hyvin monenlaisia toimituksellisia tehtäviä. Keränen 1984, 111 ja 152–153; Leino-Kaukiainen 2018, 15.

¹⁸⁰ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, D2, päiväämättömiä muistiinpanoja Arvid, Eero ja Elma Järnefeltistä.

Asiamieskalenterin tietojen mukaan toimituksen koko pysyi melko tasaisena vuodesta 1915 aina 1920-luvun lopulle saakka. Toimittajien määrä vaihteli viidentoista ja hieman yli kahdenkymmenen välillä, eikä kokoonpanossakaan tapahtunut suuria muutoksia.¹⁸¹ Naisia työntekijöistä oli yksi: vuoden 1925 kevääseen asti Anna-Maria Tallgren ja hänen jälkeensä L. Onerva, joka jätti toimensa syksyllä 1926.¹⁸² Onervan poistuttua ei lehden toimituksessa ollut yhtäkään naispuolista työntekijää.

Eljas Erkon aloittaessa lehden johdossa alkoi muutoksia tapahtua ja vieläpä nopealla tahdilla. Eero Erkko kuoli lokakuussa 1927 ja seuraavan vuoden loppuun mennessä hänen poikansa oli ehtinyt palkata yhdeksän uutta työntekijää.¹⁸³

Kun tarkastellaan toimituksen kokoonpanoa, on otettava huomioon että suurin osa toimituksen työntekijöistä ei ollut Eljas Erkon palkkaamia. Hän sai isältään perinnöksi paitsi Helsingin Sanomat, niin myös sen koko toimittajakunnan. Eljas Erkon omat henkilövalinnat kertyivät aiemmin tehtyjen valintojen päälle. Ketään vanhoista työntekijöistä ei irtisanottu vallanvaihdon yhteydessä, mikä oli omiaan kasvattamaan toimituksen kokoa.

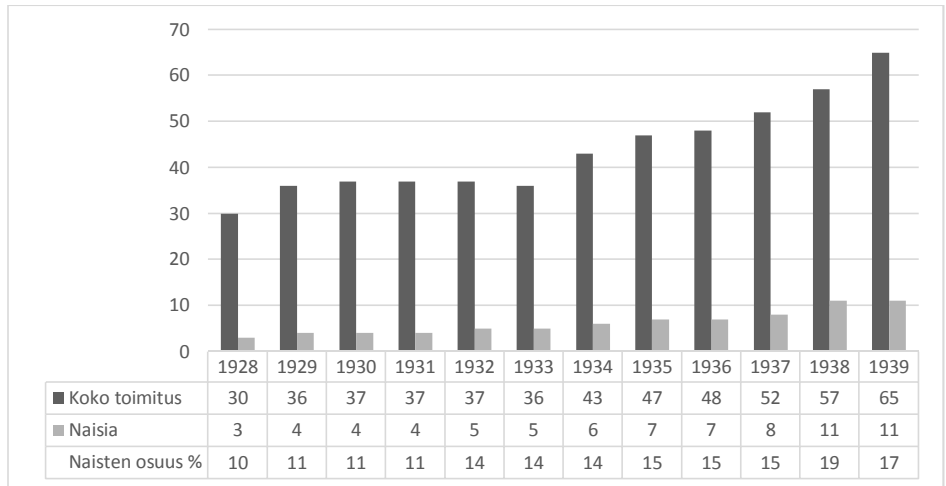
Toimituksen koon, naisten määrän ja naisten prosentuaalisen osuuden muutokset tutkimusvuosina esittelen kuviossa 1. Koska työsuhteiden tarkat alku- ja loppupäivämäärät eivät läheskään aina ole tiedossa, on samalle vuodelle merkitty sekä työsuhteensa kesken vuotta lopettaneet että sen aloittaneet työntekijät. Tämän vuoksi aivan pieniin vuosittaisiin vaihteluihin ei kannata kiinnittää huomiota.

¹⁸¹ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat 1915–1926*. Vuoden 1927 muistikirja puuttuu.

¹⁸² PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 11, Helsingin Sanomien toimituksen palkkakirja vuodelta 1926.

¹⁸³ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat 1928–1929*; PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 1-9.

Kuvio 1. Toimituksen koko sekä naisten määrä ja osuus prosentteina Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 mukaan lukien kuukausipalkkaiset, toimitustyötä tekevät henkilöt.

Lähde: Liitteen 1 matrikkeli.

Suuntaa antavanakin kuvio näyttää muutokset Helsingin Sanomien toimituksessa. Toimittajien määrä kasvoi lähes joka vuosi, ainoastaan 1930-luvun ensimmäisinä vuosina henkilökunnan määrä pysyi samana. 1930-luvun loppuun mennessä työntekijöiden määrä oli yli kolminkertainen verrattuna Eero Erkon viimeisiin päätoimittajavuosiin, jolloin lehdessä työskenteli noin 20 toimittajaa.¹⁸⁴

Eljas Erkon aloittaessa ei Helsingin Sanomissa työskennellyt yhtään naista. Tähän tuli nopea muutos. Ensimmäisen työvuoden aikana Erkon palkkaamista yhdeksästä työntekijästä kolme oli naisia. Ripeän alun jälkeen naisten määrä jatkoi hidasta kasvuaan. Naispuolisten työntekijöiden määrä nousi kuitenkin suhteessa enemmän kuin mitä toimituksen kasvaminen yksinään olisi saanut aikaan. Kun 1920- ja 1930-lukujen taitteessa noin joka kymmenes työntekijä oli nainen, niin vuonna 1939 heitä oli jo noin kuudesosa.

Rekrytoituminen

Journalistiselle alalle hakeutuminen oli etenkin toisen maailmansodan vuosiin asti usein sattumien summa. Esko Keräsen mukaan moni ”tuttavan houkuttelemana tai rahapulassa joutui sanomalehden toimitukseen ja jäi sinne loppuiäkseen.”¹⁸⁵

¹⁸⁴ Vrt. *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirja 1926*, vuoden 1927 muistikirja puuttuu. Vuosikymmenen lopulla toimituksen kokoa kasvatti valmistautuminen vuoden 1940 olympialaisiin, jotka siirtyivät sodan alta. Urheilutoimittajia oli tällöin lehdessä 7. Tämä näkyy vuoden 1940 asiamieskalenterissa, joka ehdittiin painaa ennen sodan syyntymistä, *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirja 1940*.

¹⁸⁵ Keränen 1984, 91. Keränen viittaa SSLH-projektin yhteydessä koottuihin toimittajahaastatteluihin.

”Erkkoloressa”¹⁸⁶ Eljas Erkon vitsaillaan värvänneen ihmisiä suoraan Ludviginkadulta ikkunasta huutelemalla.¹⁸⁷ Aivan näin suoraviivaista ei toimittajien palkkaaminen ollut. Todennäköisempi tapa saada töitä oli hankkiutua suoraan Eljas Erkon puheille tai kirjoittaa hänelle kirje. Sanoma Osakeyhtiöön 1930-luvulla ja 1940-luvun alussa tulleita työhakemuskirjeitä on talletettu Päivälehdessä arkistoon ja vuosien 1930 ja 1939 väliltä niitä on 70. Valtaosa hakijoista pyrki töihin toimitukseen, mutta joukossa on myös konttori- tai kirjapainotyötä haluavia. Työnhakijoista 11 oli naisia ja heistä 7 haki nimenomaan toimittajan työtä.¹⁸⁸

Työhakemuksista ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä niiden lähettäjästä, sukupuolijakaumasta tai työhön ottamisen kriteereistä. Aineistosta ei käy ilmi, millä perusteella hakemuskirjeet on säilytetty ja onko niitä kenties ollut enemmänkin. Osa yhteydenotoista, jotka johtivat työsuhteeseen, on liitetty osaksi muuta työntekijää koskevaa kirjeenvaihtoa. Hakemukset kuitenkin näyttävät kuinka sekalainen joukko toimittajan työtä haki. Osalla oli takanaan monipuolista kirjoituskokemusta, mutta lehteen saatettiin hakeutua vaikkapa vakuutusosalta tai suoraan kesken yliopisto-opintojen.¹⁸⁹

Hakijoiden joukossa oli erittäin kokeneita, jopa kymmenien vuosien työuran tehneitä alan veteraaneja, jotka olosuhteiden pakosta tai vaihtelunhalun vuoksi halusivat vaihtaa paikkaa. Etenkin 1930-luvun alussa ajat olivat taloudellisesti kovat, eikä kokemus taannut paikkaa Helsingin Sanomissa niin kuin ei muuallakaan työelämässä.¹⁹⁰ Kokeneiden sanomalehtiveteraanien lisäksi hakijoiden joukossa oli myös nuoria. Liimapullo ja sakset olivat toimittajan työvälineitä vielä 1930-luvullakin, mutta ammattiin liittyi myös vähemmän pölyttyneitä mielikuvia. Boheemius, ajan hermolla oleminen ja modernin kaupungin kuumeinen kiireisyys yhdistyivät lehtimiehen hahmossa elokuvissa ja kirjoissa.¹⁹¹

Osa nuorista toimittajakandidaateista suhtautui hakemaansa työhön perin intohimoisesti. Eräs nuorukainen kertoi halunneensa sanomalehtialalle ”koko ikänsä”, mikä hänen kohdallaan tarkoitti melko tarkalleen 18 vuotta. Tulija oli halukas työskentelemään jopa ilman palkkaa. Hän haki lehteen tuloksetta kolmena vuonna ja

¹⁸⁶ Eljas Erkon elämäkerran kirjoittaneet Ohto Manninen ja Raimo Salokangas puhuvat ”Erkkologiasta” käsitellessään tarinoita Eljas Erkon sanoista ja teoista. Logia on mielestäni liian järjestelmällinen käsite kuvaamaan toisinaan lähes myyttisiin mittoihin paisuvia kertomuksia, siksi käytän kuvaavampaa sanaa ”Erkkolore”. Manninen ja Salokangas 2009, 651.

¹⁸⁷ Ks. esim. PA, Pöytäkirjojen ulkopuolelta -kirjoituskilpailun voittajiin vuonna 2009 kuulunut Veikko I. Pajusen teksti Pomona Eljas Erkko; Tarkka 2018, 171.

¹⁸⁸ PA, EESoy, Aa29. Kaikkiin hakemuksiin ei ole selkeästi merkitty minkä laatusesta työstä hakija on kiinnostunut.

¹⁸⁹ PA, EESoy, Aa29, Mieho, Eino ja Nuorvala, Kaarlo.

¹⁹⁰ PA, EESoy, Aa29, Routavaara, Akseli ja Eljas Erkon vastaus 12.8.1932.

¹⁹¹ Aikalaisromaanin, esim. Waltari 1928; Karmanne 1929; Paavolainen 1929; Kivijärvi 1930 ja hieman myöhemmin ilmestynyt Tuuli Reijosen nimellä Meri Horsma kirjoittama *Olen sanomalehdentoimittaja*, Horsma 1942. Amerikkalaisen Frank Capran elokuvissa, jotka menestyivät Suomessakin 1930-luvulla, huomattavan monessa on pääosassa lehtimies tai -nainen.

työllistyi lopulta Yleisradioon.¹⁹² Ilman korvausta olisi ollut valmis työskentelemään toinenkin nuorimies.¹⁹³

Toimitustyötä hakevissa naisissa oli miesten lailla sekä nuoria hakijoita että jo työkokemusta hankkineita. Naistoimittaja-ammatin harvinaisuudesta tosin kertoo se, että monen naisen työkokemus oli karttunut sanomalehtityön sijaan aikakauslehdissä, kirjallisuudessa tai muilla aloilla.¹⁹⁴ Työhakemuksia lähettäneet naiset tulivat hyvin erilaisista taustoista. Joku haki töihin kesken yliopisto-opintojen, toisilla oli työkokemusta esimerkiksi lehtityöstä tai ulkopoliitikasta.

Jälkimmäisiä edusti vuonna 1939 työhön pyrkinyt Anna-Marie Snellman. Hän osasi kahden kotimaisen lisäksi viittä kieltä, omasi kokemusta kansainvälisistä tehtävistä Italian lähetystön työntekijänä ja tunsi Eljas Erkon ainakin jossain määrin. Snellmanin suosituksetkin olivat erinomaiset. Yrjö Somersalo, jonka pankkiiriliik-
keessä Snellman oli työskennellyt vuosina 1917–1918, kertoi Snellmanin olevan ”naiseksi harvinaisen toimelias ja tarmokas, omaa nopean käsityskyvyn ja suoriutuu helposti mitä vaikeimmistakin tehtävistä” ja hän sai sisällissodan aikana suorittaa ”tehtäviä, jotka miehelle olisivat käyneet hengenvaarallisiksi.”¹⁹⁵ Helsingin Sanomista ei tästä huolimatta löytynyt paikkaa Snellmanille ja hän loi uransa uutistoimisto AP:n palveluksessa.¹⁹⁶

Hakijat toivat esiin ominaisuuksia, joiden he arvelivat sopivan lehtityöhön. Mainitsemisen arvoinen seikka saattoi olla aikanaan vielä harvinainen ajokortti.¹⁹⁷ Yleisempää oli kuitenkin kirjoituskokemuksen ja kielitaidon esiin tuominen. Hakijan piti myös sopia lehden linjaan esimerkiksi poliittiselta taustaltaan.¹⁹⁸ Myös yhteiset tuttavat mainittiin jos niitä sattui olemaan ja Eljas Erkon tuntevat kirjoittivat tuttavallisia ”Hyvä Veli” -kirjeitä. Edesmenneeseen Eero Erkkoon ja tämän perintöön viitattiin, joskus varsin menestyksellisin tuloksin.¹⁹⁹

¹⁹² PA, EESoy, Aa29, Itkonen, Veikko.

¹⁹³ PA, EESoy, Aa29, Nuorvala, Kaarlo.

¹⁹⁴ PA, EESoy, Aa29, esim. Reijonen, Tuuli ja Sivers, Selma von.

¹⁹⁵ PA, EESoy, Aa29, Snellman, Anna-Marie. Kirje on osoitettu päätoimittajalle ja Snellman ohjeistaa ”henkilöllisyydestäni voi ministeri Erko antaa lähempiä tietoja.”

¹⁹⁶ Snellman liittyi Helsingin Sanomien historiaan myöhemmin, sillä lehti toi julki hänen suhteensa Urho Kekkoseen. Yhden rivin kiertoilmauksin tehty maininta vaikeutti lehden ja Kekkosen ennestäänkin vaikeaa suhdetta. Mainio 2018, 98–100, 102.

¹⁹⁷ PA, EESoy, Aa29, Lautamatti, Tauno 12.7.1936.

¹⁹⁸ Vuonna 1938 työtä hakenut Edgar Sesemann oli korkeasti koulutettu, osasi hieman ranskaa ja ”täydellisesti” suomea, ruotsia, saksaa, venäjää ja englantia, mutta ei saanut myönteistä vastausta. Marginaaliin on kirjattu merkintä: ”Näyttää olevan syntyjään juutalaista perua. Suomen kielessä kuulee jonkin verran vierasvoittoista murtamista. Puoluekanta sosialisti.” Jälkeenpäin on mahdotonta sanoa, mikä näistä kolmesta ominaisuudesta vaikutti kielteiseen päätökseen eniten. PA, EESoy, Aa29, Sesemann, Edgar.

¹⁹⁹ Yrjö Länsiluoto toivoi paikkaa orvolle veljenpojalleen vedoten: ”Muistan vain, kuinka isä-vainajanne antoi minulle kolmattakymmentä vuotta sitten tehtäviä, jotka sitoivat minut toimitukseen vain osaksi päivää, mutta joista kuitenkin sain opiskelujani varten välttämättä tarvitsemiani tuloja.” PA, EESoy, Aa29, Länsiluoto, Väinö 26.9.1933.

Työnhaun onnistumisen elementtejä ei hakemusten perusteella pysty määrittelemään. Työkokemus, suhteet, tuttavalliset välit ja oikea puoluekanta eivät taanneet paikkaa lehdessä. Korkeintaan ne saattoivat näkyä Erkon tavallisia ”toimitus on täysilukuinen” tai tylympää ”paikkoja ei ole eikä tule” -vastausfraaseja kohteliaammina sanakäänteinä.²⁰⁰

Työhakemuksia tarkastellessa on toisinaan vaikea löytää syytä niiden hylkäämiselle. Esimerkiksi Anna-Marie Snellman oli paperilla ihanteellinen naistoimittaja: kielitaitoinen, työtä pelkäämätön ja miesten maailmassa todistetusti hyvin pärjäävä. Lisäksi hän oli työskennellyt ulkoasiainhallinnon parissa aivan kuten Eljas Erko ja moni hänen toimittajistaan. Saitaa työnantajaa luulisi miellyttäneen myös aiemmin mainitut innokkaat ja lehtialasta kiinnostuneet nuorukaiset, jotka olivat valmiita työskentelemään ilman korvausta.²⁰¹

Hylkäämisen syynä saattoi yksinkertaisesti olla se, että toimitus todella oli täysilukuinen. Lehden sivujen täytyminen oli toistuva ongelma, eikä uusille kirjoittajille ollut palstatilaa tarjolla.²⁰² Osa hakijoista saattoi siis olla vain huonoon aikaan liikkeellä ja toisia puolestaan onnistaa, jos lehdestä oli juuri sattunut poistumaan vanhempia toimittajia. Käytännön seikkojen lisäksi Eljas Erkon henkilökohtaisella käsityksellä hakijasta ja hänen kyvyistään oli suuri merkitys. Heti päätoimittajaksi tultuaan Erkon vastuulla oli henkilöstön palkkaaminen ja aina kuolemaansa asti hän oli karkäs puuttumaan käytännön työhön.²⁰³

Työhakemusten ulkopuolelle jää valtaosa lehteen tulleista työntekijöistä. Ensimmäinen Eljas Erkon palkkaama nainen, Elma Ramstedt, alkoi kirjoittaa lehteen syksyllä 1927 vain kymmenen päivää Eero Erkon kuoleman jälkeen.²⁰⁴ Hän sai vakinaisen työsuhteen seuraavana vuonna.²⁰⁵ Ramstedtin tehtäviin kuului paitsi arkistonhoito, myös muotinäytöksistä kirjoittaminen ja muu ”naisten alaan kuuluvain asiain” raportointi.²⁰⁶ Ilmeisesti Elma Ramstedt kirjoitti lehteen muotiartikkeleita myös nimimerkillä Virpi.²⁰⁷

²⁰⁰ Samanlaisen kunnioittavampaan sävyyn kirjoitetun kieltävän vastauksen saivat tosin monet vanhemmat ahdinkoon joutuneet toimitus- ja kirjapainotyöntekijät. PA, EESoy, Aa29, Linkola, V.; Nuotio, Tauno ja Klemola, Matti.

²⁰¹ Erkon pihiydestä esim. Blåfield 2014, 123.

²⁰² Lehden täytyminen mainitaan lukuisissa kirjeissä, ks. esim. PA, EESoy, Bb 7, Eljas Erkon vastausluonnos Eetu Hopiavuorelle 4.2.1931, Eljas Erkon vastausluonnos Matti Feltmanille 25.11.1931, Eljas Erkon vastausluonnos J. H. Anttilalle 11.11.1935.

²⁰³ Manninen ja Salokangas 2009, 640–642; Blåfield 2014, 123–127.

²⁰⁴ PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Ramstedt, Elma.

²⁰⁵ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 2, Järnefelt, Elma.

²⁰⁶ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, D2, päiväämättömiä muistiinpanoja Arvid, Eero ja Elma Järnefeltistä; Voipio 1966, 80–81.

²⁰⁷ PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Virpi.

Ennen lehteen tuloa Ramstedt oli viettänyt vuosia Japanissa. Hänen isänsä, Siperiaa ja Mongoliaa kiertänyt tutkimusmatkailija G. J. Ramstedt, nimitettiin Tokioon Suomen asiainhoitajaksi vuonna 1919. Vasta ylioppilaaksi kirjoittanut Elma Ramstedt lähti hänen mukaansa perheen äidin jäädessä nuorempien lasten kanssa Suomeen.²⁰⁸ Tokion matka oli jo kaukana takana kun työ Helsingin Sanomissa alkoi, mutta Yrjö Niiniluodon mielikuviissa hän toi silti mukanaan ”tietyn tuoksun kirsikankukkien romantiikasta”.²⁰⁹

Ramstedtista tuli Järnefelt kesällä 1928 kun hän meni naimisiin Helsingin Sanomien ulkomaanosastollakin työskennelleen Eero Järnefeltin kanssa. Elma Järnefelt jatkoi työtään toimituksessa, kunnes pariskunta muutti Yhdysvaltoihin Eero Järnefeltin saatua komennuksen Washingtoniin vuonna 1934.²¹⁰

Vähiten tietoja on säilynyt toisesta aivan Eljas Erkon kauden alussa palkatusta naisesta. Hilja Lumiranta oli nimikkeeltään arkistonhoitaja aivan kuten Elma Ramstedt, mutta muista tehtävistä ei ole tietoja.²¹¹ Yhteys lehteen lienee syntynyt poliittisen toiminnan kautta, sillä Lumiranta oli mukana Kansallisen Edistysseuran naisosastossa. Yhdistyksen pöytäkirjoitteissa häntä tituleerataan toimittajaksi.²¹² Hilja Lumiranta julkaisi muutamia kirjallisia töitä, joten tämä ja pöytäkirjan titteli huomioon ottaen on todennäköistä että hän myös kirjoitti lehteen. Hilja Lumirannan pesti jäi lyhyeksi, vain noin vuoden mittaiseksi.²¹³

Lumirannan jälkeen Elma Ramstedtin seuraksi arkistoon tuli Irma Andersin. Hän pyrki ja pääsi töihin keväällä 1929, mutta käytti kesän kielitaitonsa petraamiseen Pariisissa. Andersinin työtehtäviin kuului arkistonhoitamisen lisäksi pakinoiden kirjoittaminen, reportterin työ ja haastattelujen tekeminen. Pakinoidessaan Andersin käytti nimimerkkiä ”Kitty”.²¹⁴ Heikki Brotheruksen muistikuvien mukaan Irma Andersinin ansioihin kuului myös lehden kuva-arkiston aloittaminen.²¹⁵ Irma Andersin ei mitään ilmeisimmin tuntenut Eljas Erkköä lähestyessään tätä ensi kertaa kirjoitukseksi.²¹⁶ Andersinin isoäiti tosin oli Päivälehdessä piirin etäjäsenen Minna Canth, joten täydestä tuntemattomuudesta hänen ei tarvinnut ponnistaa.

²⁰⁸ Lähdestä ja pitkästä valtamerimatka Japaniin, Ramstedt 1950, 7-29. Isän kiinnostus kielisiin näkyi lasten nimissä, Elman toinen nimi oli Tsetsek.

²⁰⁹ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, D2, päiväämättömiä muistiinpanoja Arvid, Eero ja Elma Järnefeltistä.

²¹⁰ Elma Ramstedtin ja Eero Järnefeltin vihkimisestä, ”Henkilötietoja”, *Helsingin Sanomat* 17.6.1928; ”Kuolleita, rouva Elma Järnefelt”, *Helsingin Sanomat* 4.7.1982.

²¹¹ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirja 1929*.

²¹² Toimittaja Hilja Lumiranta valittiin varasijalle edustamaan Helsingin Kansallisen Edistysseuran naisosastoa puoluekokoukseen Kotkaan huhtikuussa 1929 KA, Helsingin Kansallisen Edistysseuran arkisto, kotelo 1, pöytäkirjojen otteita 1929, 2.4.1929.

²¹³ Ks. liite 1, Lumiranta, Hilja.

²¹⁴ *Suomen Sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 8.

²¹⁵ Brotherus 1973, 54.

²¹⁶ PA, EESOy, Bb1, Andersin, Irma, Irma Andersin Eljas Erkolle 16.4.1929.

Naisten määrä lehden toimituksessa kasvoi edelleen vuonna 1930, kun Eljas Erkkö palkkasi yksityissihteerikseen Sirkka Nuorman. Nuormaa oli Erkkölle tuttu jo lapsuusvuosilta ja perhetausta muodosti vankan siteen Erkköihin ja lehteen.²¹⁷ Kielitaitoinen Sirkka Nuormaa työskenteli 1920-luvulla ulkoministeriön palveluksessa ja seurasi Eljas ja Violet Erkon mukana Tallinnan kautta Lontooseen. Lontoon-vuosien jälkeen Nuormaa hoiti Uuden Suomen ulkomaankirjeenvaihtoa ja suomensi sarjakuvia. Helsingin Sanomiin hän siirtyi vuonna 1930 ”hyvän ystävänsä” Violet Erkon ehdotuksesta.²¹⁸ Sirkka Nuorman työhön kuului sihteerin tehtävien lisäksi ainakin kääntäminen, sarjakuvien toimittaminen, ajoittainen pakinointi nimimerkillä ”Noppa” ja muotijuttujen kirjoittaminen.²¹⁹

Helsingin Sanomien ja sitä edeltävän Päivälehdessä varhaisimmat naistoimittajat työskentelivät ulkomaantoimituksessa tai kirjallisuusosastolla ja hoitivat arkistoa muun työn ohella. Sen jälkeen kun Hultin poistui toimituksesta hoitamaan virkaansa, kului lähes vuosikymmen ennen kuin nainen seuraavan kerran kirjoitti lehteen vakituksena työntekijänä. Konttoristeina, postittajina ja muissa tämän kaltaisissa tehtävissä naisia oli toiminut jo aiemmin, mutta naisten tulo toimitukseen alkoi 1920-luvun lopulla.

Vuosia myöhemmin Yrjö Niiniluoto ajoitti muutoksen Eljas Erkon kauden alkuun ja näki nimenomaan Elma Ramstedtin alkuna uudelle naistoimittajien ajalle. Muutoksen syitäkin Niiniluoto eritteli. Hän pohti palkkaamisen olleen ”osin vaitonvaraista” ja osin johtuneen ylioppilaspöytäkirjojen aitosuomalaistumisesta. Miesylioppilaisiin verrattuna naiset olivat kielitaitoisempia ja ”yleensäkin pätevämpiä”.²²⁰ Kielitaitoa ja yleistä pätevyyttä on vaikea vertailla, mutta toimittajien koulutustaustoissa oli eroa.

²¹⁷ Sirkka Nuorman isä Severi Nuormaa oli työskennellyt Eero Erkon kanssa maanpaon vuosina Amerikassa ja lapset olivat leikkineet yhdessä Brooklynin kaduilla. PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab1, Sirkka Ruotsalainen Aatos Erkkölle 12.3.1986. Severi Nuormaa toimi Helsingin Sanomien päätoimittajana vuosina 1905–1908, Blåfield 2014, 71–74.

²¹⁸ PA, Sirkka Ruotsalaisen haastattelu vuodelta 1988, haastattelija Aleksis Stenvall; ”Kuolleita, Päätoimittaja Sirkka Ruotsalainen”, *Helsingin Sanomat* 2.8.1995.

²¹⁹ PA, Sirkka Ruotsalaisen haastattelu vuodelta 1988, haastattelija Aleksis Stenvall.

²²⁰ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, D2, päiväämättömiä muistiinpanoja Arvid, Eero ja Elma Järnefeltistä.

1.2. Toimittajien koulutustaustat ja työurat

Tekemällä opittu ammatti

Toimittajan työ kuuluu niin sanottuihin vapaisiin ammatteihin. Koulutustarjonnan ja -vaatimusten kasvusta huolimatta väylä työhön on säilynyt avoinna myös niille, joilla ei alan koulutusta ole. Toimittajan ammatti onkin eronnut ja eroaa edelleen varsinaisista professioista, joita luonnehtii autonomia, itsesätely, koulutuksen tuoma erikoisosaaminen ja alalle pääsyn sääntely esimerkiksi kelpoisuusvaatimusten avulla.²²¹

Vaikka toimittajan ammattia ei lasketa puhtaaksi professioksi lääkärin tai lakimiehen ammatin tapaan, voi alan historiaa tarkastella professionalisoitumiskehityksen kautta.²²² Suurin osa suomalaisista lehdistön ja journalismin historian tutkijoista katsoo, että toimittajan työn professionalisoituminen ajoittuu 1960–1970-lukujen vaihteeseen, jolloin koulutuksen tarjonta ja painoarvo kasvoi.²²³ Muistelutiedossa korostuu samaan aikaan tapahtunut muutos ammatillisessa järjestäytymisessä, kun SSL:n rooli muuttui ”herraspoikakerhosta” ammattiyhdistykseksi. Pirkko Leino-Kaukiainen muistuttaa kuitenkin, kuinka muutoksia edelsi pitkäjänteinen työ koulutuksen lisäämiseksi ja työehtosopimuksen saamiseksi.²²⁴ Pirjo Munck on esittänyt yleisestä käsityksestä poikkeavan tulkinnan väitöskirjassaan. Hänen mukaansa ammatillistuminen tapahtui luultua aiemmin ja toimittaja-ammattia saattoi ainakin suurelta osin verrata professionaaliin ammatteihin jo vuonna 1921, kun Sanomalehtimiesten Liitto perustettiin.²²⁵

Yhtenä profession määritelmistä pidetään koulutusta. Kauko Pietilä on koonnut yhteen professioteorioita ja toteaa, että lähes aina professio yhdistetään tieteelliseen tietoon ja sen myötä akateemiseen koulutukseen.²²⁶ Koulutuksen tarjonnan, laadun ja arvostuksen perusteella journalismi ei vielä maailmansotien välisenä aikana ollut kovin pitkällä professionalisoitumisen tiellä, vaikka pienimuotoista keskustelua toimittajien koulutuksen tarpeesta oli käyty 1800-luvun lopulta lähtien.²²⁷

²²¹ Pietilä 2012, 90.

²²² Profession kehittyminen tapahtui eri maissa eri aikaan ja eri tavoin journalistisesta kulttuurista ja poliittisista oloista riippuen. Høyer ja Lauk 2003, 8–9.

²²³ Kurvinen 2013, 59; Tommilan ja Salokankaan tutkimus muistuttaa siitä, että neutraaliudella journalistin ohjenuorana ei ole kovin pitkä historia, Tommila ja Salokangas 1998, erit. 274–277.

²²⁴ ”Herraspoikakerhosta” ja ”ompeluseurasta” Armi Harjun ja Ulla-Maija Heikkilän muistelut teoksessa Isaksson et. al. (toim.) 1996, 132. Muisteluista ja niiden suhteesta tutkimustietoon ks. Leino-Kaukiainen 2018, 202–204.

²²⁵ Munck 2016, 211.

²²⁶ Pietilä 2012, 90.

²²⁷ Munck 2016, 73, 193, 195.

Suoraan vuosisadan alussa sanomalehtimiesyhdistykset suunnittelivat lyhyiden sanomalehtimieskurssien järjestämistä. Ne eivät onnistuneet. Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen hartaasti vuosien ajan suunnittelema kurssi luentosarjoineen ja käytännön harjoituksineen peruttiin vuonna 1913, kun rahaa ei ollut tarpeeksi. Tosin osanottajiaakaan ei ilmoittautunut kolmea enempää.²²⁸ Kurssien järjestämiseen tuli uutta pontta, kun Suomen Sanomalehtimiesten liitto perustettiin. Liiton lehdessä Sanomalehtimiehellä mainostettiin sanomalehtimiesten opintoviikkoja ensimmäistä kertaa vuonna 1924 ja ainakin ensimmäisellä kurssilla rahoituksen takasi Uuden Suomettaren säätiö.²²⁹

Toimittajakoulutus otti kukonaskaleen eteenpäin vuonna 1925, kun Yhteiskunnallinen korkeakoulu, ensimmäiseltä nimeltään Kansalaiskorkeakoulu, alkoi tarjota sanomalehtitutkintoa.²³⁰ Sanomalehtikurssin suoritti 86 henkilöä ennen kuin Yhteiskunnallinen korkeakoulu muutti pois Helsingistä vuonna 1960.²³¹ Helsingin Sanomissa ei tiettävästi työskennellyt vuosien 1928 ja 1939 välillä ketään sanomalehtikurssin suorittanutta.²³²

Myöhemmin koulutuksen vaihtoehdot monipuolistuivat, kun alaa saattoi 1960-luvun alusta lähtien opiskella myös Svenska Medborgarhögskolanissa ja Helsingin yliopistossa.²³³ Varsinainen akateeminen toimittajakoulutus käynnistyi vasta Yhteiskunnallisen korkeakoulun siirryttyä Tampereelle. Korkeakoulu nimettiin Tampereen yliopistoksi vuonna 1966 ja entisestä sanomalehtitutkinnosta muokattiin kaksivuotinen, kurssimainen toimittajatutkinto.²³⁴

Vaikka koulutusta oli vuodesta 1925 lähtien tarjolla, ei sitä pidetty kovin korkeassa arvossa. Aikalaisten käsityksiä toimittajien koulutuksen merkityksestä avaa esimerkiksi Sanomalehtimies-lehdessä vuonna 1930 esitetty puheenvuoro. Artikkelin kirjoittaja Heikki Kokko korosti, kuinka ”taitavia ja hyviä miehiä on paljon”, mutta he eivät ole tarpeeksi monipuolisia. Koulutus ei kuitenkaan ollut Kokon mielestä ratkaisu ongelmaan, sillä teoreettiset opinnot eivät yksin riittäneet sanomalehtimiehelle. Sen sijaan työssä tuli painottaa vaihtelua: toimittajan piti vaihtaa osastoa, lehteä ja kenties kokonaan seutukuntaansa, jotta hänen taitonsa karttuisivat. Taitojen lisäksi kirjoittaja kaipasi sanomalehtimieheltä ”eräänlaista kipinää.”²³⁵

²²⁸ Kilpi (toim.) 1946, 36–45.

²²⁹ ”Sanomalehtimiesten opintoviikko”, *Sanomalehtimies* 1/1924.

²³⁰ Kaarninen, Harjula ja Sipponen 2000, 244.

²³¹ Kurvinen 2013, 120.

²³² Tutkittujen 87 lehteen vuosina 1928–1939 vakituisesti kirjoittaneiden matrikkeli- tai muissa tiedoissa ei mainita Sanomalehtikurssia tai Yhteiskunnallista korkeakoulua. Myöhemminä vuosina esimerkiksi toimittaja Pirkko Kolbe oli käynyt sanomalehtikurssin, vaikka ei kurssilta valmistunutkaan. Kolbe 2016, 51–54.

²³³ Kurvinen 2013, 118.

²³⁴ Kaarninen, Harjula ja Sipponen 2000, 244.

²³⁵ ”Sanomalehtimiesten koulutuskysymys”, *Sanomalehtimies* 1/1930.

Toimittajan työtä pidettiinkin alan sisällä ammattina, jonka saattoi oppia vain tekemällä. Toki oli valmiuksia, joiden omaksuminen oli lähes välttämätöntä. Sujuva kirjoitustaito, paineensietokyky ja nopeus olivat vähimmäisvaatimuksia, yleissivistys ja jonkinlainen kielitaito suotavia lisäominaisuuksia.²³⁶

Ammateissa, joissa määrättyjen opintojen suorittaminen on edellytys työssä toimimiselle, alkaa alan käytänteiden, ihanteiden ja niin sanotun hiljaisen tiedon omaksuminen jo koulutusvaiheessa. Lääkäreitä, siis klassista professiota edustavaa ammattikuntaa, tutkinut Sari Aalto tuo väitöskirjassaan esiin, kuinka medisiinarit sosiaalistuivat ammattikuntaansa akateemisen koulutuksen ja opiskelijatoiminnan kautta.²³⁷ Myös varhaisia naislääkäreitä tutkinut Heini Hakosalo huomauttaa yhteisen koulutuksen hitsanneen lääkäreiden joukkoa yhteen.²³⁸ Sitä vastoin toimittajat, usein nekin, jotka olivat koulutusta saaneet, sosiaalistuivat ammattiinsa työyhteisössä työtä tekemällä. Menestyminen oli seurausta itse tai vanhempien työntekijöiden avustuksella kerätystä kokemuksesta, ja toimittajuutta ei katsottu voivan opettaa.

Itseoppineen toimittajan ihanteesta puhuttaessa on muistettava, että koulutustason kehityskaari ei ollut suoraviivainen. Akateemisen koulutuksen merkitys saattaa näyttää vähäiseltä 1960- ja 1970-lukuun keskittyvän tutkimuksen ja muistitiedon perusteella, mutta tilanne oli toinen edellisellä vuosisadalla. 1800-luvulla moni Suomen harvalukuisesta toimittajakunnasta oli korkeasti koulutettu. Yliopisto-opintoja suorittaneilla oli mahdollisuus, tahtoa ja kompetenssia kirjoittaa kansaa valistavaa materiaalia tai poliittisia kannanottoja.²³⁹

Koulutuksen taso aleni 1900-luvun alussa, joskin erot olivat suuria etenkin toimittajien puoluetaustasta riippuen.²⁴⁰ Sanomalehdentoimittajia ja heidän ammatissaan tapahtuneita muutoksia tutkinut Raino Vehmas osoittaa, että yleinen koulutustaso päivälehdissä jatkoi laskuaan myös seuraavina vuosikymmeninä.²⁴¹ Vehmas tutki Suomen Sanomalehtimiesten liittoon kuuluneita toimittajia ja taulukossa 2 on kooste hänen vertailustaan ”varsinaisten päivälehtimiesten” osalta.²⁴²

²³⁶ Routavaara 1944, 220–226. Koulutuksen arvostus ei lisääntynyt koulutusmahdollisuuksien kasvaessa, Heidi Kurvisen mukaan Tampereella saatua koulutusta pidettiin jopa haittana työnhaussa. 1960–1970-luvun vaihteesta alkaen tähän vaikutti opiskelijoiden ja professoreidenkin politisoituminen ja Tampereen maistereita pidettiin lähtökohtaisesti ”punaisina” Kurvinen 2013, 136.

²³⁷ Aalto 2016.

²³⁸ Hakosalo 2014, 56.

²³⁹ Keränen 1984, 88; Tommila ja Salokangas 1998, 79.

²⁴⁰ Munck 2016, 159–161.

²⁴¹ Vehmas vertailee sanomalehdentoimittajien koulutusmaksimien vuosien 1925, 1937 ja 1954 matrikkeli tietojen perusteella. Vehmas 1963, 86–90.

²⁴² Nämä ”varsinaiset päivälehtimiehet” olivat toimittajia, jotka tarkasteluhetkellä työskentelivät päätoimisesti joko sanomalehdessä tai uutistoimistossa. Epäselväksi jää, sisältyykö joukkoon myös sanomalehtityötä tehneet naiset. Alan sukupuolijakaumaa Vehmas käsittelee lyhyesti ja

Taulukko 2: "Varsinaisten päivälehtimiesten" koulutustaso vuosina 1925, 1937 ja 1954 Raino Vehmaksen mukaan (%).

Koulutustaso	Vuosi 1925 N=324	Vuosi 1937 N=440	Vuosi 1954 N=648
Ei ylioppilastutkintoa	40 %	43 %	48 %
Ylioppilastutkinto	12 %	12 %	12 %
Korkeakouluopintoja	22 %	24 %	21 %
Loppututkinto	24 %	21 %	19 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Lähde: Vehmas 1963, 90.

Vehmaksen tulokset näyttävät, että muutokset toimittajien koulutustasossa keskittyivät alimman ja ylimmän tason ryhmiin. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrä säilyi tasaisena, mutta kokonaisuudessaan toimittajakunnan koulutustaso laski. Tämä johtui siitä, että loppututkinnon suorittaneiden osuus pieneni ja vailla minkäänlaista tutkintoa alalle tulleiden osuus kasvoi. Sotavuosien aikana toimittaja-ammattiin tulikin lyhyen ajan sisällä paljon työntekijöitä, jotka eivät olleet korkeasti koulutettuja. Moni heistä myös jäi toimituksiin sodan jälkeen. Niinpä samalla kun suomalaisten koulutustaso yleisesti ottaen nousi, säilyi toimittajien pohjakoulutuksen taso alhaisena ja 1920-luvun taso saavutettiin uudestaan vasta 1970-luvun alussa.²⁴³

Sotien välisenä aikana oli koulutuksen tarjonta puutteellista. Toisaalta varsinaiselle toimittajakoulutukselle ei ollut kovasti kysyntääkään. Moni toimittaja oli kuitenkin hankkinut muuta, usein yleissivistävää koulutusta, ja ajalle tyypilliseen tapaan valmiuksia lehtimiehen työhön kasvatettiin myös opintomatkoilla. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Helsingin Sanomien toimituksessa työskennelleiden koulutustasoa. Miten maan valtalehden toimittajat olivat kouluttautuneet silloin, kun toimittajat eivät enää olleet yliopistotaustaisia kansanvalistajia, mutta varsinaista toimittajakoulutusta ei juuri ollut saatavilla?

naisten, myös aikakauslehtien toimittajien, koulutusta puolestaan otsikon ”Eräitä erillisryhmiä” alla. Vehmas 1963, 21–22, 84, 133–134.

²⁴³ Keränen 1984, 89–90.

Kandidaatit, maisterit, pudokkaat – koulutus ennen toimittajakoulutusta

Joukkobiografisen tarkasteluni perusjoukon muodostavat toimituksen kirjoittavat työntekijät, jotka ovat työskennelleet vuosien 1928 ja 1939 välillä ja nauttineet vakituista kuukausipalkkaa.²⁴⁴ Jaan nämä 87 toimittajaa kolmeen ryhmään.

Ensimmäisenä ovat ne, jotka työskentelivät lehdessä jo Eljas Erkon astuessa johon syksyllä 1927. He olivat kaikki miehiä. Toisen ryhmän muodostavat Erkon kauden aikana palkatut miehet, kolmannen Erkon kauden aikana palkatut naiset. Vanhoissa työntekijöissä ei naisia ollut. Työntekijöiden jakaminen naisiin ja miehiin on selkeästi välttämätöntä tutkimuskysymysten selvittämiseksi, mutta myös ”vanhojen” ja ”uusien” työntekijöiden erottelu on perusteltua. Naisten määrän kasvu Helsingin Sanomissa ajoittui nimenomaan Eljas Erkon johtajakauden alkuun, joten hänen henkilöstövalintojaan on tärkeää tarkastella myös omana kokonaisuutenaan.

Opintosuoritukset olen jakanut neljään ryhmään. Ensimmäisessä ovat ne henkilöt, jotka eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa. Heillä on takanaan vaikkapa kansakoulun oppimäärä tai opintoja jatko-opistossa. Toisen ryhmän muodostavat ylioppilastutkinnon suorittaneet. Kolmannen ryhmän henkilöt ovat ylioppilastutkinnon lisäksi suorittaneet korkeakouluopintoja, mutta eivät ole saavuttaneet tutkintoa. Neljänteen ryhmään kuuluvat korkeakoulututkinnon suorittaneet, alemmasta korkeakoulututkinnosta aina tohtoreihin asti.

Melko karkean jaottelun haittana on, että erot kandidaattien, maisterien ja tohtoreiden välillä eivät tule esiin. Jaottelua puoltaa se, että vertailu aiempaan tutkimukseen on mahdollista, sillä Raino Vehmas on jakanut aineistonsa samoin tavoin. Toisin kuin Vehmaksella omassa analyysissäni on mukana ryhmä, jonka koulutustasosta ei ole tietoa. Vastauskato johtuu siitä, että kaikki tutkittavat eivät kuuluneet Sanomalehtimiesten liittoon, eikä heistä siis ole saatavilla matrikkelitietoja. Joistakin liittoon kuulumattomista on löytynyt biografisia tietoja esimerkiksi muistokirjoituksista tai kaatuneiden matrikkeleista. Osan tiedot ovat jääneet ponnisteluista huolimatta pimentoon. Moni viipyi lehtityössä vain lyhyen ajan ennen siirtymistään muihin tehtäviin, eikä heistä ole jäänyt jälkiä Päivälehdessä arkistoon tai löytynyt osumia sanomalehtiarkistosta tehdyillä hauilla.²⁴⁵

²⁴⁴ Tutkittava joukko kuvattu tarkemmin edellisessä alaluvussa. Myös ryhmän rajaamiseen liittyvät haasteet ja ratkaisut haasteisiin on käsitelty samassa yhteydessä.

²⁴⁵ Lähteet erittelen tarkemmin liitteessä 1 olevan matrikkelin yhteydessä. Selkeyden vuoksi viittaan seuraavissa kappaleissa lähinnä liitteen 2 taulukkoon 1. Suoraan lähteisiin viittaan vain yksittäisiä tapauksia selventääkseni. Tietojen löytämisen esimerkiksi haulla sanomalehtien syntymäpäivä- tai muistokirjoituksista on joissain tapauksissa estänyt se, ettei kaikkien toimittajien etunimi ole tiedossa tai heidän nimensä on hyvin yleinen, jolloin osumia tulee liikaa.

Käytetyt lähteet eivät aina kerro sitä, mikä oli toimittajan koulutustaso hänen tullessaan lehteen. Moni jatkoi opintoja toimittajantyön ohella ja saavutti esimerkiksi alemman korkeakoulututkinnon työuransa aikana. Suoria päätelmiä koulutuksen merkityksestä työpaikan saannille ei siis voi tehdä. Toinen huomioon otettava seikka on se, että naisten pienen lukumäärän vuoksi pienetkin vaihtelut näyttävät prosenttiosuuksiksi muutettuna suurilta. Osuudet ovatkin vain karkeasti suuntaantavia työkaluja, jotka helpottavat monimuotoisen toimittajajoukon tarkastelua.

Taulukko 3: Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 toimituksellista työtä vakituisesti tehneiden työntekijöiden jakautuminen eri koulutustasoille (%).

Koulutustaso	Ennen Eljas Erkon aikaa palkatut n = 21	Eljas Erkon aikana palkatut miehet n = 52	Eljas Erkon aikana palkatut naiset n = 14	Kaikki N = 87
Ei ylioppilastutkintoa	10 %	8 %	21 %	10 %
Ylioppilastutkinto	14 %	13 %	-	11 %
Ylioppilastutkinto ja korkeakouluopintoja	33 %	37 %	21 %	33 %
Loppututkinto	38 %	31 %	50 %	36 %
Ei tietoa	5 %	12 %	7 %	8 %
Yhteensä	100 %	101 %*	99 %*	99 %*

Lähde: Liite 2, taulukko 1. * Desimaalien pyöristämisen vuoksi prosenttiyksiköiden summa ei ole tasan 100.

Kokoamani tiedot osoittavat, että Helsingin Sanomissa työskennelleet toimittajat olivat korkeammin koulutettuja kuin SSL:n jäsenoimittajat keskimäärin. Yli kolmasosa oli suorittanut korkeakoulututkinnon, heidän joukossaan kolme tohtoriakin.²⁴⁶ Verrattuna Vehmaksen tietoihin kaikista Sanomalehtimiesten liittoon kuuluneista toimittajista on ero suuri, otetaanpa vertailukohtaksi mikä tahansa hänen käsittelemistään vuosista.

Yksi kolmasosa oli niitä, jotka olivat aloittaneet yliopisto-opiskelun, mutta jättäneet sen kesken. Toimittajien opiskelemista aloista ei ole tarkkoja tietoja, mutta hajamaininnat kertovat monipuolisista opinnoista, lehteen tultiin niin historian, kielten kuin eläinlääketieteellisten opintojen jälkeen. Noin joka kymmenennen

²⁴⁶ Santeri Ivalo väitteli jo 1800-luvun puolella historian alalta, Kalemaa 2004; Ilmari Lahti oli filosofian tohtori, PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 9, Lahti, Ilmari; Aarne Boman puolestaan maa- ja metsätaloustieteen tohtori, ”Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan promotiopäivä”, *Helsingin Sanomat* 1.6.1934.

opinnot olivat jääneet ylioppilastutkintoon. Toisella kymmeneksellä ei ollut sitäkään, vaan he olivat opiskelleet vaikkapa kansakoulun oppimäärän tai joitakin luokkia lyseo-opintoja.²⁴⁷

Alimpien koulutusryhmien osuus on huomattavasti pienempi kuin SSL:n jäsenillä keskimäärin. Kaikista sanomalehdentoimittajista yli puolet kuului kahteen alimpaan koulutusryhmään, kun Helsingin Sanomissa heitä oli keskimäärin vain viidennes. Erot saattavat osittain selittyä pääkaupungin vaikutuksella. Ainakin vielä 1900-luvun alussa koulutuserot maakuntalehtien ja helsinkiläisten lehtien toimittajien välillä olivat suuret.²⁴⁸

Erot pidempään työssä olleiden toimittajien ja Eljas Erkon aikana työhön tulleiden miestoimittajien välillä eivät ole kovin suuria. Molemmista noin kolmasosa oli yliopisto-opintonsa keskeyttäneitä, mutta loppututkinnon suorittaneiden osuudessa on eroa vanhojen työntekijöiden eduksi. Eljas Erkon palkkaamien miestoimittajien joukossa tosin vastauskato on niin suuri, että osuudet saattavat olla todellisuudessa erilaiset.

Naistoimittajien kohdalla ei uusien ja vanhojen työntekijöiden välistä vertailua voi tehdä, mutta sukupuolten välisten erojen tarkastelu on mahdollista. Niin aiemmissa tutkimuksissa kuin aikalaiskertomuksissa naistoimittajia on pidetty miehiä korkeammin koulutustasoina. Raino Vehmaksen mukaan ero oli merkittävä, vaikka se ei näkyntäkään loppututkinnon suorittaneiden ryhmässä.²⁴⁹ Ero säilyi myöhempiä vuosikymmeniä.²⁵⁰

Aiempien tutkimusten tuloksiin verrattuna havaintoni naisten koulutustasosta ovat ristiriitaisia ja tulkintaa vaikeuttaa naisten joukon pienuus. Sukupuolten väliset koulutuserot ovat suurimmillaan sekä eniten että vähiten koulutustasojen joukossa. Yhtäältä naisten joukossa oli suhteessa enemmän niitä, jotka eivät olleet suorittaneet edes ylioppilastutkintoa. Näillä naisilla oli takanaan opintoja esimerkiksi jatko-opistossa, joka tarjosi 1900-luvun alussa tytöille väylän opettajaksi tai hoiva-alalle.²⁵¹ Toisaalta joka toisella naisella oli korkeakoulututkinto, mikä oli enemmän kuin miehillä keskimäärin. Ero on vielä hieman suurempi, jos sitä vertaa Eljas Erkon aikana aloittaneisiin miehiin.

Koulutus on yksi niistä välineistä, joilla naisten on katsottu voineen – ja voivan yhä – kuroa kiinni sukupuolensa mukanaan tuomaa haittaa työmarkkinoilla.²⁵² Koulutautuminen on toiminut laajemmin ajatellen erilaisten valintojen mahdollistajana ja

²⁴⁷ Ks. liite 1, Halme, Yrjö ja Vitikka, Toivo.

²⁴⁸ Keränen 1984, 88.

²⁴⁹ Vehmas 1963, 36–37.

²⁵⁰ Kurvinen 2013, ks. esim. 121, 128, 132–136.

²⁵¹ Jatko-opistosta Kaarninen 1995, 212–213.

²⁵² Moi 1999, 292–293; Djerf-Pierre 2007, 98.

Heini Hakosalo onkin tuonut koulutuksen esiin yhtenä tapana laajentaa omaa mahdollisuuksien horisonttiaan.²⁵³ Pelkkien numeeristen tietojen perusteella ei voi vetää johtopäätöksiä yksilön motiiveista tai hänet palkanneen organisaation taustajajatuksista. Ei siis voi sanoa, olivatko Helsingin Sanomissa työskennelleet, akateemisesti kouluttautuneet naiset valinneet tietoisien strategien sukupuolensa ”hyvittämiseksi” pyrkiessään journalistiselle alalle. Onhan myös mahdollista, että sanomalehdessä työskentely oli kouluttautumisen seuraus ja yksi niistä aloista, joilla koulutettu ja kielitaitoinen nainen saattoi elättää itsensä. Henkilöhistorialliset lähteet antavat kuitenkin viitteitä ainakin yhdestä tapauksesta, jossa oikeanlainen kouluttautuminen oli nimenomaan tietoinen ja strateginen valinta, kun tähtäimessä oli toimittajan ura.

Syyskuussa 1938 Helsingin Sanomien kotimaan uutisosastolla aloitti 21-vuotias Maini Similä, myöhemmin Palosuo. Vuonna 1914 syntyneen Similän isä oli rakennusmestari Yrjö Similä, kunnallisen elämän vaikuttaja ja Nuorsuomalaisen Sanomalehtimiesyhdistyksen jäsen. Helsinkiläinen Similä aloitti journalistisen työn Kaleva-lehdessä Oulussa. Hänet otettiin palkattomaksi kesäharjoittelijaksi heti ylioppilaskirjoitusten jälkeen vuonna 1934. Yliopisto-opinnot aloitettuaan Similä kirjoitti Helsingin-kirjeitä Kalevaan ja työskenteli taas kesätoimittajana, tällä kertaa palkattuna sellaisena. Opiskeluvuosinaan Similä aloitti pakinoinnin Ylioppilaslehdessä. Nimimerkiltä Tytti ilmestyi 66 pakinaa, jotka poikkesivat lehden AKS-henkisestä ja perin maskuliinisesta linjasta arkipäiväisyydellään, huumorillaan ja tuttavallisuudellaan.²⁵⁴

Maini Palosuon kuoleman jälkeen hänen puolisonsa Erkki Palosuo koosti vaimonsa muistiinpanojen ja päiväkirjojen pohjalta kirjasen, jota säilytetään Kansalliskirjastossa. Koosteen pohjana olevia alkuperäisiä tekstejä ei ole saatavilla, mikä on tutkimuksen kannalta ongelmallista, sillä pois jätettyjä päiväkirjamerkintöjä tai mukaan otettujen tekstien oikeellisuutta on mahdotonta tarkistaa. Muistelukirjassa lainataan kuitenkin ilmeisesti suoraan Maini Similän päiväkirjamerkintöjä, jotka kertovat nuoren Similän toiveista tulla nimenomaan toimittajaksi. Merkinnöissään hän korostaa naisen heikkoa asemaa työhönottolanteessa ja tätä haittaa Similä pyrki tietoisesti vähentämään. Hänen taktiikkansa oli valita sellainen koulutusyhdistelmä, joka palvelisi mahdollisimman hyvin toimittajaksi pyrkivää. Valitut aineet olivat sosiologia, kansantalous ja englantia, joista omien sanojensa mukaan häntä kiinnosti korkeintaan jälkimmäinen.²⁵⁵ Maini Similä siis järjesteli elämäänsä käytännössä sen mukaan, miten sukupuolen ja

²⁵³ Hakosalo 2014, 47. Tosin esimerkiksi Yhdysvalloissa tilanne oli toisenlainen, sillä siellä työn sukupuolittaminen alkoi 1900-luvun alussa jo koulutusvaiheessa: miehille opetettiin niin sanottujen kovien uutisten tekemistä, naisille feature-juttuja. Naistoimittajan oletettiin jättävän työnsä mentyään naimisiin, eikä heistä ollut tarkoitukseen koulutetta kilpailijoita miesten rinnalle. Beasley ja Gibbons 1993, 12.

²⁵⁴ Manninen 1987, 1-4.

²⁵⁵ Palosuo 1997, 4.

työelämän tutkijat ovat myöhemmin asian jäsenelleet: hän kompensoi sukupuolen mukanaan tuomaa haittaa koulutuksella.

Sitä, oliko koulutuksella loppujen lopuksi ratkaisevaa vaikutusta työllistymiseen, on vaikea sanoa.²⁵⁶ Maini Similän työhön pääsyä edisti moni muukin tekijä. Hänellä oli runsaasti työkokemusta nuoresta iästään huolimatta ja Maini Similän isä, Yrjö Similä, oli Eljas Erkon tuttava Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen piiristä.²⁵⁷ Oli kouluttautumisesta hyötyä tai ei, Maini Similän tapaus näyttää, että teorioista tuttuja toimintamalleja on joissain tapauksissa nähtävissä suoraan lähde- materiaalista. Similä oli itse tiedostanut ja artikuloinut sukupuolensa tuoman lisämeritoitumisen tarpeen ja toimi tämän ajamana aktiivisesti ja suunnitelmallisesti.

Opintomatkat ja työkokemus meritoitumisen välineenä

Varsinaisen koulutuksen puuttuessa yksi tärkeä väline toimittajien ammattitaidon kartuttamiseen ja ylläpitämiseen olivat opintomatkat.²⁵⁸ Kielten osaamista pidettiin toimittajalle tärkeänä ja taitoja opittiin oleskelemalla kuukausi, pari ulkomailla.

Raino Vehmas pitää etenkin pidempiaikaista ulkomailla oleskelua merkittävänä itsekehittämisen muotona. Vehmas nostaa esiin Unescon vuonna 1959 laatiman ehdotuksen lehtimiesten yleismaailmalliseksi säännöstöksi. Ehdotuksessa mainittiin toisiin maihin tutustuminen jopa yhtenä työhön perehtymisen vaatimuksena. Matkustaminen ei yksinomaan parantanut kielitaitoa, vaan uusiin oloihin tutustuminen avarsi myös lehtimiehen maailmankuvaa.²⁵⁹

Vehmaksen mukaan opintomatkat olivat suomalaisten toimittajien keskuudessa erityisen yleisiä juuri sotien välisenä aikana. Vuoden 1937 lehtimiesmatrikkelin tietojen perusteella kuusi kymmenestä päivälehden toimittajasta oli tehnyt ainakin yhden ulkomaanmatkan. Edellisessä ja seuraavassa matrikkelissa osuudet ovat merkittävästi pienemmät, ja toisen maailmansodan jälkeen opintomatkat menettivätkin merkitystään toimittajakunnan kasvusta huolimatta²⁶⁰

Helsingin Sanomien toimituksen työntekijät eivät matkustaneet aivan yhtä paljon kuin Vehmaksen tutkimat toimittajat keskimäärin. Tarkkoja tietoja on tosin vaikea löytää muiden kuin niiden noin 50 toimittajan kohdalta, jotka olivat Sanomalehtimiesten liiton jäseniä. Heistä useampi kuin joka neljäs oli tehnyt vähintään yhden

²⁵⁶ Ainakaan myöhemminä vuosikymmeninä korkeakaan koulutus ei taannut työllistymistä Kurvinen 2013, 135.

²⁵⁷ Palosuo 1997, 7; Kilpi 1946, 71.

²⁵⁸ Keränen 1984, 91, 93.

²⁵⁹ Vehmas 1963, 91–95.

²⁶⁰ Vehmas 1963, 91–95.

opintomatkan.²⁶¹ Liittoon kuulumattomatkin toki matkustivat, mutta heidän ulkomailla käymisistään tai oleskeluistaan ei ole aina jäänyt jälkiä tai heidän matkojaan ei kirjattu ylös juuri opintomatkan nimellä. Kuitenkin esimerkiksi Elma Ramstedt oppi sekä kieliä että vieraita oloja viettäessään vuosia isänsä, Suomen asiainhoitaja G. J. Ramstedtin seurana Tokiossa.²⁶²

Opintomatkoja tehtiin myös työuran aikana. Niiden rahoittamiseksi saattoi saada stipendin sanomalehtimiesliitolta tai -yhdistykseltä.²⁶³ Helsingin Sanomien toimittajien oli mahdollista hakea matkastipendejä Eero Erkon stipendirahastosta tai saada lehden omistaja takaamaan matkalainansa.²⁶⁴ Stipendien tai lainojen lisäksi työkseen kirjoittaville ihmisille luonteva keino rahoittaa matkaansa oli kirjoittaa siitä kirja tai matkareportaaseja lehdessä julkaistavaksi.²⁶⁵

Matkojen kohdemaat vaihtelivat. Suosittuja olivat Ruotsi, Saksa, Ranska ja Englanti, mutta myös Itävaltaan, Italiaan, Tšekkoslovakiaan, Puolaan, Unkariin, Latviaan ja Viroon suuntautui useampia matkoja. Lisäksi muutama toimittaja oli käynyt Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa.²⁶⁶ Muistakin matkakohteista on tietoja. Kotimaanosaston toimittaja Irma Andersin vietti kuukausia Etelä-Amerikassa 1930-luvun puolenvälin jälkeen ja Matti Viherruuri teki vuonna 1937 matkan Syyriaan ja Palestiinaan.²⁶⁷ Pakinoitsija Seere Salminen puolestaan oleskeli ennen Sanomiin tuloaan 1930-luvun alussa useita vuosia Kauko-Idässä, sillä hänen miehensä oli konsulina Shanghaissa.²⁶⁸

Vaikka opintomatkat olivat yleisiä, ja Vehmaksen näkemyksen mukaan myös suoranainen osa toimittajien koulutautumista, ei niiden puute näyttänyt estävän työn saamista tai uralla etenemistä. Toimittajien joukossa on henkilöitä, joiden tiedoissa ei ole mitään mainintoja matkoista ja jotka silti tekivät pitkän uran lehdessä.²⁶⁹

²⁶¹ Tiedot laskettu liitteessä 1 olevassa matrikelissa lueteltujen toimittajien osalta.

²⁶² Ramstedt 1950.

²⁶³ Sanomalehtimies-lehdessä lueteltiin stipendiensaajia, esim. *Sanomalehtimies*, 1.5.1928; Nuorsuomalaisen Sanomalehtimiesyhdistyksen jakamat apurahat ks. Kilpi 1946, 68. Rahoituksesta myös Leino-Kaukiainen 2018, 71–74.

²⁶⁴ Esimerkiksi Irma Andersin rahoitti Etelä-Amerikan matkan ainakin osittain Erkon takaamalla lainarahalla. PA, EESoy, Bb 1 Irma Andersin Eljas Erkolle 20.7.1938 ja SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936. Stipendeistä PA, EESoy, Bb1, Eero Erkon stipendi.

²⁶⁵ Matkakirjoista erityisesti sotien välisenä aikana ks. Hapuli 2003b.

²⁶⁶ Ks. liite 1, esim. Eteläpää, Johan Edvard ja Zidbäck, John.

²⁶⁷ Viherruuresta ks. *Suomen Sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 188; Irma Andersinin matkasta, PA, EESoy, henkilöstöhallinto ja kirjeenvaihto henkilökunnan kanssa, Bb 1 Irma Andersin Eljas Erkolle 20.7.1938; SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

²⁶⁸ Laine 2006.

²⁶⁹ Esimerkiksi toimittaja Martti Pernaja eteni urallaan ja toimi sekä aamu- että iltapäivälehden toimitussihteerinä. Liite 1, Pernaja, Matti.

Matkustamisen lisäksi toimittajan oli mahdollista meritoitua töitä tekemällä. Kuten aiemmin totesin, toimittajan ammatissa arvostettiin työssä oppimista. Osittain arvostus oli seurausta siitä tosiseikasta, ettei kouluttautumiseen ollut mahdollisuutta, osin työkulttuurista ja yhteisön omista ihanteista. Koulutuksen vähäinen painoarvo ei koskenut ainoastaan journalisti-ammattia, vaan läpäisi ajan suomalaisen työelämän.²⁷⁰

Työkokemuksia erittelen taulukossa 4. Tutkittavan joukon olen rajannut ja ryhmitellyt samoin kuin taulukossa 3, eli jaan vuosien 1928 ja 1939 välillä lehdessä vakituisesti työskennelleet toimittajat sekä sukupuolen että töihintuloajankohdan mukaan. Aiemman työkokemuksen jaottelen kolmeen osaan. Ensinnäkin ovat ne, joilla ei ole aiempaa työkokemusta, toiseksi on muuta kuin lehtialan työkokemusta hankkineet ja kolmanneksi alan työkokemusta omaavat.

Taulukko 4: Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 toimituksellista työtä vakituisesti tehneiden työntekijöiden aiempi työkokemus.

Aiempi työkokemus	Ennen Eljas Erkon aikaa palkatut	Eljas Erkon aikana palkatut miehet	Eljas Erkon aikana palkatut naiset	Kaikki
Ei aiempaa työkokemusta	5	19	3	27
Muun alan työkokemus	3	8	4	15
Lehtialan työkokemus	12	18	5	35
Ei tietoa	1	7	2	10
Yhteensä	21	52	14	87

Lähde: Liite 2, taulukko 1.

Naisista noin joka kolmannella oli kokemusta lehtialalta. He olivat työskennelleet esimerkiksi Uudessa Suomessa ja Kalevassa ja kirjoittaneet muihin sanoma- ja aikakauslehtiin.²⁷¹

Naisten joukosta löytyy toimittaja, jolla oli aikanaan ainutlaatuinen työhistoria – työskentely sosialistisessa sanomalehdessä. Vaikka Helsingin Sanomat haki lukijoikseen myös sosiaalidemokraatteja, teki se kuitenkin selkeän pesäeron sosialismiin ja vastusti kommunismia.²⁷² Siksi on kiinnostavaa, että lehdessä vuonna 1937 aloittanut 23-vuotias Paula Lauris oli ollut kolme kesää Kansan Lehtien toimittajana ja vuoden Suomen Sosialidemokraatin avustajana. Lauriksen punertava työhistoria poikkeaa kaikkien muiden tänä aikana palkattujen taustasta. Menneisyys ei näyttänyt haittaavan urakehitystä, sillä Paula Lauris, vuodesta 1938

²⁷⁰ Fellman 1999, 143–146.

²⁷¹ Liite 1, esim. Salminen, Seere ja Similä, Maini.

²⁷² Kulha 1989, 154–155; Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 167–168.

eteenpäin Talaskivi, ehti työskennellä lehdessä peräti 42 vuotta.²⁷³ Mahdollista on, että tausta on ollut Laurikselle etu, tavoittelihan lehti myös työväestöä lukijoikseen.

Kolmannes kaikista työntekijöistä aloitti Helsingin Sanomissa vailla mainittavaa työhistoriaa lehtialalta tai muista töistä. Suoraan töihin tulleiden osuus on erityisen suuri Eljas Erkon palkkaamien miesten kohdalla. Moni tuli taloon yliopisto-opiskelujen aikana ja jäi töihin tutkinnon saatuaan tai opinnot keskeytettyään. Muutama mies tuli lehteen ensin oikolukijaksi ja ansaittuaan tässä tehtävässä työnantajansa luottamuksen siirtyi toimituksellisiin töihin. Yhdessä tapauksessa on viitteitä siitä, että Erkki olisi ottanut lupaavan nuoren miehen töihin sillä ehdolla, että tämä lopettaa opiskelunsa ja antaa kouluttaa itsensä suoraan talon tavoille.²⁷⁴

Vailla työkokemusta lehteen tulleet eivät yllättävän suuresta määrästä huolimatta muodostaneet suurinta ryhmää. Suurimmalla osalla oli aiempaa työkokemusta sanoma- tai aikakauslehdistä esimerkiksi harjoittelijana tai kesätoimittajana, mutta joukossa oli pitkänkin työkokemuksen keränneitä.²⁷⁵

Aiempaa lehtialan kokemusta olivat hankkineet etenkin ne toimittajat, jotka olivat tulleet työhön jo ennen Eljas Erkon aikaa. Saattaa olla, että rekrytointipolitiikassa oli eroja, ja Eljas Erkki halusi suosia kouliintumattomia lehtimiehiä kokeneiden kustannuksella. Ero voi johtua myös siitä, että pidempiaikaisista työntekijöistä lehteen olivat jääneet ne, jotka olivat nimenomaan lehtimiehiä, eivätkä alalle käymään tulleet. Journalistinen työkokemus oli karttunut pääkaupunkiseudulla pääasiassa kilpailijan Uuden Suomen tai sen edeltäjän Uuden Suomettaren toimituksessa ja muualla Suomessa lukuisissa paikallis- ja maakuntalehdissä.²⁷⁶ Myöhemmille vuosikymmenille ajoittuvassa muistitiedossa nousee esiin kokemus siitä, että maakuntalehdissä saavutettua työkokemusta arvostettiin. Pienemmissä lehdissä ei työtehtäviään voinut valita, joten toimittajan piti osata auttavasti kaikkea.²⁷⁷

Muuta kuin lehtialan työkokemusta oli kertynyt hieman useammin naisille kuin miehille. Tosin naisten pienen määrän vuoksi kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei voi tehdä. Monella oli kokemusta useammalta alalta, esimerkiksi Seere Salminen ja Sirkka Nuormaa olivat toimineet sekä ulkomaanlähetystöissä että sanomalehdissä. Miesten joukossa toimittajaksi taipui niin Suomalaisen Kirjallisuuden

²⁷³ Liite 1, Talaskivi, Paula.

²⁷⁴ Heikki Brotherus kertoo Matti Ollilasta, joka aloitti vuonna 1929 oikolukijana ja siirtyi toimitukseen 1930-luvun alussa. Brotheruksen mukaan Eljas Erkki otti henkilökohtaisesti vastatakseen Ollilan koulutuksesta ja keskusteli, opasti ja kestitsi nuorta miestä. Brotherus 1973, 19–21.

²⁷⁵ Ks. liite 1, esim. Zidbäck, John.

²⁷⁶ Esimerkiksi Karjalassa, Aamulehdessä, Mikkelin Sanomissa tai Suomenmaassa. Liite 1, Hiekkala, Lassi; Joensuu, Väinö; Katila, Evert ja Kivinen, Ilmari.

²⁷⁷ Maaseutulehtien työtehtävistä Keränen 1984, 91.

Seuran amanuessi, ulkoasianhallinnon asiantuntija kuin matkailijayhdistyksen tulkki-kin.²⁷⁸

Vain harva muilta aloilta sanomalehtityöhön siirtyneistä miehistä työskenteli yleistoi-
mittajana. Suuri osa täysin toisilta aloilta tulijoista kirjoitti nimenomaan oman
alansa asiantuntijana. Musiikkitoimittaja oli työskennellyt, ja työskenteli yhä, ka-
pellimestarina, radiosivun toimittaja insinöörinä radioalalla ja taloudellisesta
elämästä kirjoittava piti edelleen kiinni vakinaisesta työstään pankissa samaan ai-
kaan, kun Helsingin Sanomat maksoi hänelle kuukausittaista korvausta.²⁷⁹

Omasta alastaan kirjoittavien asiantuntijoiden lisäksi moni muukin toimittaja teki
toista työtä. Oheistyön yleisyydestä ei voi antaa tarkkoja lukuja, mutta lähteet kertovat
työurien moninaisuudesta. Kirjallisten töiden harjoittaminen oli melko tavallista ja
monet toimituksen työntekijät julkaisivatkin töissäolovuosinaan kaunokirjallisuutta tai
tietokirjoja ja tekivät käännöstöitä. Tämänkaltaisten lisäansioiden hankkiminen oli
luontevaa työkseen kirjoittaville, mutta osa toimi toisenlaisissakin tehtävissä. Siiri
Alava, jonka työura Helsingin Sanomissa kesti lähes 40 vuotta, toimi samaan aikaan
kanslistina ensin Suoviljely-yhdistyksessä ja sitten kulkulaitosministeriössä. Lisäksi
hän työskenteli konekirjoittajana eduskunnan pikakirjoituskansliassa.²⁸⁰ Miehistä mai-
nittakoon pitkäaikainen toimittaja ja Ilta-Sanomien toimitussihteeri Toivo Vitikka,
joka teki lehtityönsä ohella kokonaisen uran eduskunnan pikakirjoittajana ja pikakir-
joituskanslian apulaispäällikkönä.²⁸¹

Erilaiset työelämäjärjestelyt kertovat suomalaisen työelämän ja erityisesti toimit-
tajan ammatin jäsentymättömyydestä. Yhtäältä sanomalehdissä oli vakituisesti
palkattuja, toimitukseen kuuluvia ja toimittajiksi tai avustaviksi toimittajiksi nime-
tyjä asiantuntijoita, jotka jatkoivat oman alansa työssä. Toisaalta toimitustyö oli
sen luonteista, että osalla vakituisista toimittajista oli työn ohella resursseja työ-
skennellä muualla. Taloudelliset syyt olivat osaltaan ajamassa toimittajia lisätöihin.
Osa vakituisestakin työstä oli osa-aikaista ja palkka sen mukaisesti melko pieni.
Kokopäivätyöstä saatu palkka ei aina riittänyt toimeentuloon. Monenlaisiin työteh-
täviin ja palkkojen määrään perehdyn myöhemmin. Seuraavaksi siirryn
käsittelemään työuria ja tarkastelen minkäikäisenä lehteen tultiin ja kuinka kauan
siellä työskenneltiin.

²⁷⁸ Liite 1, Teräskivi, Einari; Hjelt, Lauri ja Vuoristo, Aaro.

²⁷⁹ Liite 1, Ahonen, Väinö; Heino, Erkki ja Ranta, Sulho.

²⁸⁰ Liite 1, Alava, Siiri.

²⁸¹ Ks. liite 1, Vitikka, Jaakko. Myös esimerkiksi urheilutoimittaja ehti työskennellä milloin poliisimestarin apulaisena, milloin Helsingin kaupungin kansanpuisto-osaston tai urheilu- ja retkeilytoimiston päällikkönä, Klemola 2000.

Työura ja elämä työn jälkeen

Tyypillisesti naiset aloittivat työnsä 25-vuotiaana ja miehet muutamaa vuotta vanhempana. Vaihtelu on kuitenkin suurta. Jokunen nainen ja mies tuli lehteen 20-vuotiaana ylioppilaana, kun taas kokeneimmat tulokkaat olivat jo keski-ikässä.²⁸² Naisista varttunein oli Seere Salminen, joka oli 41-vuotias tullessaan taloon vakituisesti vuonna 1935.²⁸³ Iäkkäin aloittaja oli 54-vuotias kirjallisuuskriitikko Eino Palola, joka oli ennen Helsingin Sanomia tehnyt mittavan uran muissa sanomalehdissä.²⁸⁴ Myös urien pituudet vaihtelivat. Keskimääräiset työurien pituudet ovat taulukossa 5.

Taulukko 5: Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 toimituksellista työtä vakituisesti tehneiden työntekijöiden työvuosien keskiarvot ja mediaaniluvut vuosina.²⁸⁵

	Ennen Eljas Erkon aikaa palkatut	Eljas Erkon aikana palkatut miehet	Eljas Erkon aikana palkatut naiset	Kaikki
Työuran pituus	n=21	n=52	n = 14	N=87
Keskiarvo	28	13	17	17
Mediaani	26	8	8	12

Lähde: Liite 2, taulukko 1.

Naiset jäivät töihin tyypillisesti kahdeksaksi vuodeksi. Hajonta oli suurta. Naisten työvuosien keskiarvo oli 17 vuotta, siis muutamia vuosia enemmän kuin Eljas Erkon aikana palkatuilla miehillä, mutta työvuosien mediaani oli naisilla ja miehillä sama. Mediaaniluvun ja keskiarvon ero kertoo siitä, että joukkoon mahtui hyvin eripituisia työsuhteita. Ensimmäisiin Eljas Erkon palkkaamiin naisiin kuulunut Hilja Lumiranta viipyi töissä hädin tuskin vuoden, kun taas neljä naisista jäi taloon yli kolmeksi kymmeneksi vuodeksi.²⁸⁶

Vanhojen, Eero Erkon päätoimittaja-ajalta jatkaneiden miestyöntekijöiden työurat kestivät hämmästyttävän kauan. Ennätyksen teki tietävästi Kaarlo Soinio, joka aloitti lehden ensimmäisenä urheilutoimittajana vuonna 1908 ja lopetti 49-vuotisen uransa vasta kuoleman kynnyksellä vuonna 1959.²⁸⁷ Pitkät urat olivat tyypillisiä muillekin Sanomissa työskennelleille. Konttorissa tai postitusosastolla saattoi olla työntekijöitä, jotka olivat aloittaneet työnsä Päivälehdessä aikana ja juhlivat myöhemmin työssäolon 50- tai jopa 60-vuotismerkkipäivää.²⁸⁸ Toimituksen puolella

²⁸² Luvut laskettu liitteen 2 taulukosta 1.

²⁸³ Liite 1, Salminen, Seere.

²⁸⁴ Liite 1, Palola, Eino.

²⁸⁵ Tarkkoja töihintulopäiviä tai -kuukausia ei ole läheskään aina saatavilla, joten olen laskenut töihintuloajat ja työurien pituudet yksinkertaisesti syntymävuoden ja töihintulovuoden sekä töihintulovuoden ja töistälähtövuoden erotuksena. Työuran todellinen pituus voi siis olla jopa lähes vuoden ilmoitettua pidempi tai lyhyempi, aloitus- ja lopetuspäivämäärästä riippuen.

²⁸⁶ Liite 1, Alava, Siiri; Laine, Aili; Lumiranta, Hilja; Nuormaa, Sirkka ja Talaskivi, Paula.

²⁸⁷ Klemola 2000.

²⁸⁸ Rytkönen 1946, 95–96.

peräti 11 ennen syksyä 1927 aloittaneesta 21 työntekijästä jatkoi toimituksessa vielä toisen maailmansodan jälkeen. Heistä kuusi oli aloittanut lehdessä jo ennen ensimmäistä maailmansotaa.²⁸⁹

Helsingin Sanomien toimituksen pitkät työurat eroavat kilpailevasta lehdestä. Uudessa Suomessa toimituskunta vaihtui melko tiuhaan ihmisten siirtyessä esimerkiksi toisiin lehtiin tai ulkoministeriön palvelukseen. Koko Uuden Suomen toimituksessa oli tietävästi vain yksi mies, joka työskenteli koko sotien välisen ajan.²⁹⁰

Ero Helsingin Sanomien kuuteen maailmansodasta maailmansotaan työskennelleeseen mieheen on huomattava, sillä toimitukset olivat suunnilleen samankokoisia. Uudesta Suomesta myös irtisanottiin ihmisiä enemmän kuin Helsingin Sanomista. Jyrki Vesikansan mukaan erottamiset liittyivät sekä 1930-luvun alun vaikeisiin taloudellisiin aikoihin että poliittisiin ja henkilökohtaisiin syihin. Viimeksi mainitut tarkoittivat useimmiten niin sanottuja epäsäännöllisiä elämäntapoja, siis lähinnä ongelmia alkoholinkäytön suhteen, ja ne johtivat irtisanomisiin lähes vuosittain. Eläkkeelle ei Uudesta Suomesta juuri lähdetty.²⁹¹

Helsingin Sanomat ei vuosien 1928 ja 1939 välisellä ajanjaksolla erottanut yhtään naista ja miehistäkään vain yksi sai lähtöpassin, kun toimittaja U. T. Halmisen työsuhde sanottiin irti vuonna 1931. Halmisen näkemyksen mukaan tilanne alkoi, kun Eljas Erkko kuuli Uuden Suomen irtisanovan toimittajia pulavuosien takia. Samaan aikaan kärjistyivät Erkon ja toisen päätoimittajan W. W. Tuomiojan väliset erimielisyydet, joissa Halminen oli Tuomiojan puolella.²⁹² Erkko oli Halmisen mukaan aikeissa johtaa lehteä

*– edistyspuolueen uomista väljemmille vesille, ajaa yksityisetuja valtion etujen kustannuksella ja muuttaa uutispuolen objektiivisesta väritetyksi. Esimerkkejä tästä voivat esittää kaikki H.S:n toimittajat.*²⁹³

Tuomiojan erottua Halminen koki asemansa tukalaksi ja saikin kesäloman jälkeen kuulla olevansa irtisanottu.²⁹⁴ Halminen ei tyytynyt hänelle annettuun irtisanomisaajan palkkaan ja vei asian oikeuteen, missä hänen vaatimuksensa kuitenkin

²⁸⁹ Laskettu liitteen 1 matriikkelin tiedoista.

²⁹⁰ Vesikansa 1997, 318.

²⁹¹ Vesikansa 1997, 318.

²⁹² KA, Oskari Mantereen arkisto (OMA), Saapuneita kirjeitä 1929–1936, C5, U. T. Halminen Oskari Mantereelle 4.5.1932.

²⁹³ KA, OMA, Saapuneita kirjeitä 1929–1936, C5, U. T. Halminen Oskari Mantereelle 4.5.1932.

²⁹⁴ KA, OMA, Saapuneita kirjeitä 1929–1936, C5, U. T. Halminen Oskari Mantereelle 4.5.1932.

kaatuivat.²⁹⁵ Eljas Erkolle pelkkä epälojalisuuden osoittaminen Tuomioja-kiistassa saattoi olla riittävä syy irtisanomiseen, sillä uskollisuus lehden johtoa kohtaan oli yhtäessä tärkeää.²⁹⁶

On mahdollista, että Halmisen lisäksi myös oikeus- ja rikosasioihin erikoistunut kotimaantoimittaja Armas ”Kuha” Kauhanen erotettiin toimestaan.²⁹⁷ Kesällä 1933 Kauhanen katosi yhä useammin retkilleen kaupungin kapakoihin, joista toimituksessa vierailut Pariisin kirjeenvaihtaja Irja Spira ja harjoittelijana aloittanut Sirkka-Liisa Virtamo häntä hakivat.²⁹⁸ Kauhanen sai useamman varoituksen alkoholin käytöstä ja työsuhte ilmeisesti lopetettiin vuoden 1936 alussa. Lopputulema erosi U. T. Halmisen tapauksesta, sillä Kauhanen sai jatkaa lehteen kirjoittamista niin sanottuna senttarina, eli kokonaan tyhjän päälle häntä ei jätetty.²⁹⁹

Myöhempinäkin vuosina Sanomien toimintakulttuuriin kuului omien työntekijöiden suojeleminen, ainakin silloin kun he eivät itse aiheuttaneet säröä keskinäiseen luottamukseen.³⁰⁰ Patruunamainen huolenpidon eetos nousee esiin myös tavassa, jolla Erkko kertoo työtä hakeneille väkeä olevan melkein liikaa, mutta kuinka ”tällaisena aikana ei halua tehdä ketään leivättömäksiään”.³⁰¹

Läheskään kaikki toimittajat eivät kuitenkaan viipyneet lehdessä pitkään. Ennen Eljas Erkon kautta aloittaneiden lehtimiesten ura kesti tyypillisesti 27 vuotta, mutta myöhemmin palkatut miestoimittajat viihtyivät työssään keskimäärin 7 vuotta.³⁰² Kaikille Helsingin Sanomat ei ollut uran päätepiste. Osa toimittajista siirtyi toisiin lehtiin, jatkoi kirjallista työtä muilla tavoin tai siirtyi toisiin tehtäviin. Vaihtelu oli kuitenkin todella suurta niin ”uusien” ja ”vanhojen” miesten kuin naistenkin välillä, kuten taulukosta 6 huomaa.

²⁹⁵ Jäljennös korkeimman oikeuden tuomiosta 10.5.1933, PA EESoy, Henkilöstöhallinto ja kirjeenvaihto henkilökunnan kanssa, Bb1 Halminen, Uuno.

²⁹⁶ Ks. esim. Blåfield 2014, 139–140.

²⁹⁷ Antti Blåfield kuvaa miten Kauhanen erotettiin ja otettiin pian takaisin, Blåfield 2014, 138–139.

²⁹⁸ Brotherus 1973, 87; Spira 1989, 86.

²⁹⁹ PA, EESoy, Bb2, Kauhanen, Armas, Armas Kauhanen Eljas Erkolle 3.3.1934

³⁰⁰ Brotherus 1973, 84–86.

³⁰¹ PA, EESoy, Aa29, Routavaara, Akseli ja Eljas Erkon vastaus 12.8.1932.

³⁰² Ks. taulukko 5.

Taulukko 6: Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 toimituksellista työtä vakituisesti tehneiden työntekijöiden uran jatkuminen (%).

Helsingin Sanomien jälkeen	Ennen Eljas Erkon aikaa palkatut	Eljas Erkon aikana palkatut miehet	Eljas Erkon aikana palkatut naiset	Kaikki
Sanomalehtityö	1	18	1	20
Kirjalliset tehtävät	1	2	4	6
Muu työ	2	9	0	12
Kotiin	0	0	3	3
Kuollut	11	5	0	16
Kaatunut	0	6	0	6
Eläke	6	7	5	18
Ei tietoa	0	5	1	6
Yhteensä	21	52	14	87

Lähde: Liitteen 1 matrikkeli.

Naisista juuri kukaan ei siirtynyt Helsingin Sanomista suoraan toisiin sanomalehtiin. Ainoa vakituista toimittajantyötä muissa lehdissä jatkanut oli Eila Paischeff, myöhemmin Pajastie, joka kirjoitti sanoma- ja aikakauslehtiin taideteollisuusartikkeleja ja kuvataidekriittisiä.³⁰³ Sen sijaan muihin kirjallisiin tehtäviin naiset siirtyivät miehiä useammin. Neljä naista jatkoi kirjoittamiseen liittyvien sekalaisen töiden parissa ja saattoivat ajoittain kirjoittaa sanomalehtiinkin.

Kolme naistoimittajaa, Elma Järnefelt, Maini Palosuo ja Sirkka-Liisa Virtamo, jäi pois töistä mentyään naimisiin. Heistä Elma Järnefelt ei enää palannut työelämään, vaan seurasi miestänsä tämän hoitaessa diplomaatintehtäviään.³⁰⁴ Maini Palosuo siirtyi lasten hieman vartuttua aikakauslehtityöhön, ilmeisesti pontimenaan miehensä tekemät riskialttiit tutkimusmatkat ja mahdollisen leskeksi jäämisen tuoma huoli toimeentulosta.³⁰⁵

Sirkka-Liisa Virtamo siirtyi myöhemmin täysin toisenlaisiin tehtäviin. Hän poistui lehdestä avioliittoon astuttuaan, mutta liitto kirjailija Olavi Paavolaisen kanssa jäi lyhyeksi. Avioeron jälkeen Virtamo suoritti lainopin kandidaatin tutkinnon ja työskenteli ensin Helvi Sipilän asianajotoimistossa, kunnes perusti oman toimistonsa vuonna 1957.³⁰⁶

³⁰³ Lindgren 1997, 148–149.

³⁰⁴ Liite 1, Ramstedt, Elma.

³⁰⁵ Palosuo 1997, 14–18.

³⁰⁶ *Suomen Lakimiehet 1958*, 752.

Suurimman yksittäisen ryhmän muodostivat ne viisi naista, jotka työskentelivät Helsingin Sanomissa tai muissa Sanoma Osakeyhtiön tehtävissä eläkeikään saakka. Aili Laine, Siiri Alava ja Paula Talaskivi pysyivät Helsingin Sanomien toimituksessa ja heistä jokaisella oli noin 40 vuoden työura takanaan kun eläkepäivät koittivat.³⁰⁷ Sirkka Ruotsalainen ja Seere Salminen puolestaan tekivät työtä muualla Sanomissa. Ruotsalainen luotsasi hetken vastaperustettuja Valittuja Paloja ja siirtyi sitten Aku Ankka -lehden ensimmäiseksi päätoimittajaksi.³⁰⁸ Seere Salminen otti Valitut Palat hoitaakseen Ruotsalaisen jälkeen. Lisäksi Salminen kirjoitti pakinoitaan, ”Serpentiinejä”, Helsingin Sanomiin aina vuoteen 1963 asti, jolloin hän jäi eläkkeelle.³⁰⁹

Naisiin verrattuna miesten työurat näyttävät varsin erilaisilta. Ennen Eljas Erkon aikaa uransa aloittaneista miestoimittajista vain muutama jatkoi Helsingin Sanomista muihin töihin. Kiinnostavaa on, että ainoastaan yksi heistä siirtyi toisiin sanoma- tai aikakauslehtiin. Muihin töihin siirtyneet olivat pääasiassa vakituisina avustajina työskennelleitä asiantuntijoita, jotka jatkoivat uraansa omalla erityisalallaan. Esimerkkinä mainittakoon Lauri Viljanen, joka ansiokkaasti kirjallisuuskriitikkona työskenneltyään siirtyi lehtimailmasta takaisin yliopistoon ja lopulta kirjallisuuden professoriksi.³¹⁰ Eljas Erkon palkkaamien työntekijöiden keskuudessa vaihtuvuus oli suurempaa. Yli kolmasosa miehistä poistui toimituksesta työskennelläkseen toisissa sanomalehdissä, aikakauslehdissä tai muissa alan töissä, kuten uutistoimistoissa.

Eläkkeelle lähteminen helpottui vuosikymmenten kuluessa, mutta vielä 1930-luvulla se ei ollut ongelmatonta. Selkeää eläkejärjestelmää ei ollut olemassa ja Sanomat maksoi eläkettä vain joillekin entisille työntekijöille tai edesmenneiden sanomalaisten leskille.³¹¹ Toimittajien eläkkeestä keskusteltiin alan lehdessä, Sanomalehtimiehessä, jo 1920-luvun lopulla. Lehdessä esitettiin toive, että SSL antaisi hallitukselle esityksen sanomalehtimiesten valtiollisesta eläkkeestä. Toivetta perusteltiin sillä, että työ oli erittäin nopeampaa ja kuluttavaa sekä huonosti palkattua. Liiton mukaan vain harva pystyi keräämään mitään vanhuudenturvaa.³¹² Ensimmäiset valtion sanomalehtimieseläkkeet myönnettiin viimein vuonna 1937.³¹³

³⁰⁷ Liite 1, Alava, Siiri; Laine, Aili ja Talaskivi, Paula.

³⁰⁸ Liite 1, Nuormaa, Sirkka.

³⁰⁹ Liite 1, Salminen, Seere.

³¹⁰ Koskela 2007.

³¹¹ Santeri Ivalon leski Ellinor Ivalo sai eläkettä 2000 markkaa kuukaudessa, lehden entisen toimitussihteerin Kaarlo Friskin leski Minna Frisk 1000 markkaa kuukaudessa. PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Db1 henkilökortteja 1920–1960, Frisk, Minna ja Ivalo, Ellinor.

³¹² ”Valtioneläkkeiden anominen ansioituneille sanomalehtimiehille”, *Sanomalehtimies* 1.4.1928.

³¹³ Leino-Kaukiainen 2018, 67.

Helsingin Sanomien vanhemmasta toimittajajoukosta muutama siirtyi eläkkeelle. Vanhojen työntekijöiden urakehityksen viimeinen askel johti yllättävän usein haudan rauhaan. Valtaosa heistä – peräti 11 toimittajaa – kuoli joko suoraan kesken työnteon tai lyhyen sairastamisen jälkeen. Joidenkin tapausten yhteydessä lehdessä pohdittiin sanomalehtityön ominaispiirteitä. Toimitussihteeri Klaus Hannikaisen kuoltua kesken työnsä vuonna 1937 Seere Salminen kirjoitti:

Sanomalehtimiehen elämä ei ole helppoa eikä se suo sille, joka siihen jakamattomin huomioin antautuu, kevyttä ja mukavaa elämää. Se vaatii alituista valveillaoloa, vireyttä ja hermojännitystä, joka vuosien mittaan vaatii osansa ihmisen hermoista, sielusta ja sydäimestä. Siksipä sanomalehtimiehet eivät useinkaan vanhoiksi elä, heidän elämänlankansa kuluu nopeammin kuin muiden.³¹⁴

Seere Salmisen teksti, muut muistokirjoitukset ja Sanomalehtimieheissä olleet veetoomus eläkkeen saamiseksi kertovat siitä, miten alalla koettiin toimittajien kuluvaan työssään enemmän kuin ”muut”. Sitä, mitä nämä muut tekivät työkseen, ei määritelty. Monen toimittajan kohdalla elämänlangan kulumista nopeutti ylenpalttinen alkoholin käyttö, joka leimasi työkuultuuria ennen kieltolakia, kieltolain aikana ja sen jälkeen.³¹⁵

Eljas Erkon johtajakauden aikana palkattujen joukosta tuonen satoa eivät niittäneet niinkään vanhuuden vaivat tai kuluttava työ, vaan toisenlaiset voimat. Talvi- ja jatkosota varasivat miestäimittajia vuosiksi rintamalle ja TK-joukkoihin. Lopullisesti toinen maailmansota vei toimituksesta kuusi miestä. Muita sanomalaisia kaatui tätäkin enemmän.³¹⁶ Kaatuneet toimittajat olivat eri-ikäisiä miehiä ja osa oli vasta ehtinyt aloittaa sanomalehtiuraansa.³¹⁷ Joukossa oli kokeneempikin toimittaja, 12 vuotta yhtiön palveluksessa ollut Matti Ollila, jota Eljas Erkkö oli henkilökohtaisesti koulunut toimittajaksi.³¹⁸ Sotavuodet, joita naistoimittajiin keskittyneessä tutkimuksessa tarkastellaan alkusysäyksenä naisten urakehitykselle, olivat monelle toimittajamiehelle uran ja elämän päätepiste.

Syksyn 1927 jälkeen aloittaneista miehistä enää vain muutama kuoli suoraan työnsä ääreen. Naisista jokainen selvisi työstään hengissä ja miehistäkin moni ehti siirtyä eläkkeelle, tosin melko korkeassa iässä. Eljas Erkon aikana palkattujen toimittajien keskimääräinen eläkeikä oli noin 67 vuotta ja osa jaksoi pidempäänkin,

³¹⁴ ”Serpentiinejä”, *Helsingin Sanomat* 21.10.1937.

³¹⁵ Alkoholin käytöstä ks. luku 3.2.

³¹⁶ Talvisodassa kaatuneet, ”Uhrimme isänmaan vapauden lunnaiksi”, *Hesa* 1/1941; Jatkosodassa kaatuneista ks. *Hesa* 1/1945.

³¹⁷ Esimerkiksi Erkki Härmävaara oli vasta aloittanut harjoittelunsa lehdessä, kun sai kutsun rintamalle. ”Isänmaan puolesta”, *Helsingin Sanomat* 27.3.1940.

³¹⁸ Brotherus 1973, 19–21.

esimerkiksi Seere Salminen jätti työnsä 71-vuotiaana ja John Zidbäck 75-vuotiaana.³¹⁹ Toimittajakunta siis jäi yhä useammin eläkkeelle tai siirtyi toisiin tehtäviin.

Myös itse työn luonne ja toimituksen työtehtävät muuttuivat. Helsingin Sanomat suuntasi 1920-luvun lopulta lähtien sisältöään yhä enemmän laajaa yleisöä houkuttelevaan suuntaan. Toimitustyön eriytyminen ja sisällön viihteellistyminen muuttivat suomalaista sanomalehtikenttää yleensä ja Helsingin Sanomia erityisesti. Samalla lehdessä avautui uudenlaisia työtehtäviä. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan minkälaisia tehtäviä lehdessä oli ja miten ne jakautuivat sukupuolen mukaan.

³¹⁹ Liite 1, Salminen, Seere ja Zidbäck, John.

1.3. Tehtävät eriytyvässä toimituksessa

Muuttuva lehdistö, muuttuva sisältö, uudet tekijät

1800-luvulla, ja pienillä paikkakunnilla vielä 1900-luvun alussakin, monissa sanomalehdissä työskenteli vain muutama henkilö kerrallaan. Pienimmissä lehdissä vastaava toimittaja saattoi huolehtia usein yksin kaikesta, ilmoitusten ja uutisten hankinnasta painokoneen kammun pyörittämiseen. Kun toimittajien määrä lehteä kohden kasvoi, alkoi toimituksellinen työ eriytyä. Tämä tapahtui eri puolilla maata eri aikaan, sillä pääkaupungin lehdistössä toimittajien määrä kasvoi aiemmin kuin maaseudulla.³²⁰

Ensimmäisiä merkkejä eriytymisestä oli toimitussihteerien ilmestyminen. Toimitussihteereitä nimitettiin miltei heti, kun toimittajia oli enemmän kuin yksi lehteä kohden.³²¹ Myös uutisjournalismin kehittyminen lisäsi toimitussihteerien tarvetta. Aiemmin päätökset lehden ulkoasusta oli tehnyt kirjapainotyöntekijä, mutta niin sanottujen miinusuutisten vähentyessä päätökset esiin nostettavista aiheista ja otsikoiden leveydestä teki toimitussihteeri.³²²

Toinen varhainen eriytymisen merkki oli erikoistoimittajien tulo lehtiin. Helsingin sanomalehdissä heitä tavattiin jo 1800-luvun puolella. Erikoistoimittajista ensimmäiset keskittyivät ulkomaan uutisiin. Urheilutoimittajat tulivat, niin ikään helsinkiläislehtiin, aivan 1900-luvun alussa.³²³ Viimeistään Tukholman vuoden 1912 olympialaisista lähtien urheilu-uutisointi olikin vakiinnuttanut asemansa.³²⁴ Heikki Brotherus muistelee Eljas Erkon olleen muita edellä ymmärtäessään kuinka hyvin toimitetut urheilusivut houkuttelivat lisää lukijoita.³²⁵ Urheilun merkitys tunnettiin kuitenkin kaikissa sanomalehdissä. Joillain paikkakunnilla urheilu-uutiset vaikuttivat jopa ilmestymistiheyteen. Jos kilpailevista lehdistä toinen ilmestyi maanantaisin, oli toisenkin ilmestyttävä silloin, sillä viikonlopun urheilutapahtumista raportoimista ei voinut jättää yksin kilpailijalle.³²⁶

Toimitusten eriytyminen eteni Helsingin Sanomissa niin, että 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä lehdessä oli kotimaan, urheilun ja ulkomaisten osastot, vuoteen 1917 asti myös Venäjän-uutisten osasto. Myös kirjallisuudella oli oma osastonsa.³²⁷ Osasto on tosin melko mahtipontinen ilmaisu kuvaamaan toimituksen

³²⁰ Keränen 1984, 80, 110, 107; Tommila ja Salokangas 1998, 79–80, Leino-Kaukiainen 2018, 15.

³²¹ Keränen 1984, 116–117, 207.

³²² Mervola 1995, 222, 225–227

³²³ Helsinkiläislehdillä tarkoitetaan Hufvudstadsbladetia, Uutta Suometarta / Uutta Suomea ja Päivälehteä / Helsingin Sanomia, Keränen 1984, 209.

³²⁴ Kalpa 1984, 113–114.

³²⁵ Brotherus 1973, 55.

³²⁶ Tommila ja Salokangas 1998, 176

³²⁷ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat 1915–1926.*

todellisuutta. Toimittajakunta oli vuosisadan alkuvuosikymmeninä melko pieni, eikä yhden tai kahden toimittajan keskittymistä tiettyyn alueeseen voi verrata myöhempien vuosien selkeästi organisoituun osastojakoon.

Lehdessä käsiteltävät aiheet monipuolistuivat, kun osa sanomalehdistä alkoi 1920-luvun kuluessa muuttaa sisältöään kevyemmäksi. Lukijakunnan laajentaminen oman poliittisen piirin ulkopuolelle oli yksi keino menestyä. Taktiikka edellytti sitä, että sisällönkin oli oltava kansaan menevää.³²⁸ Helsingin Sanomia oli johdettu kaupallisten periaatteiden mukaan jo Eero Erkon päätoimittajakaudella, mutta 1920-luvun lopulla muutoksesta tuli ponnekkaampaa, nopeampaa ja myös aikalaisten silmissä selkeämpää.³²⁹ Kaupallinen ote näkyi viihteellisen sisällön ohella uutisoinnissakin, kun onnettomuuksia ja kuohuttavia tapahtumia nostettiin esiin aiempaa näkyvämmiin ja suurten kuvien kera.³³⁰

Helsingin Sanomat ei kuitenkaan ollut ainoa, eikä varsinkaan ensimmäinen lehti, jonka sivut keventyivät.³³¹ Sanomalehteä tuotteena kehitettiin kilvan. Esimerkiksi Turun Sanomat monipuolisti sisältöään jo 1910-luvulla päätoimittaja Pontus Artin johdolla. Lehti panosti kuvitukseen, aloitti pienen ajanvietepalstan ja ensimmäiset muotikatsaukset. Katsauksia teki nimimerkillä *Woman* päätoimittajan puoliso Eeva Artti. Lisäksi hän kirjoitti naisille suunnattuja pakinoita nimellä *Emäntä* ja toimitti lastenpalstaa.³³²

Turun Sanomat haki uudenlaista suhdetta lukijoihinsa myös esimerkiksi järjestämällä heille kilpailuja, joiden aiheet vaihtelivat tietovisailuista karpästen pyydystämiseen.³³³ Lehden viikonloppunumerot tarjosivat tavallista kevyempää sisältöä. Lauantaisin julkaistiin ”Iltapuhteiksi”-sivua pienine kertomuksineen ja tehtävineen ja sunnuntaisin ”Kodin osastoa”, joka tarjosi ruoka- ja muotijuttuja ja sarjakuvia.³³⁴

1920-luvulla nähtiin varsinainen viikonloppusivujen ja -liitteiden nousukausi. Uusi Suomi aloitti ensimmäisen viikkoliitteen julkaisemisen jo vuonna 1923. Liitteessä

³²⁸ Tommila ja Salokangas 1998, 216–218.

³²⁹ Eero Erkon aikana tapahtuneet muutokset ovat jääneet verrattain pienelle huomiolle, Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 168. Eljas Erkon linjasta KA, OMA, Saapuneita kirjoitettuja 1929–1936 C5, U. T. Halminen Oskari Mantereelle 4.5.1932; *Ester Ståhlbergin sodan ja rauhan vuodet. Päiväkirja 1935–1947*, merkintä 5.9.1936; Tommila ja Salokangas 1998, 216–218.

³³⁰ Salokangas 1987, 378–379. Uutisjournalismin kaupallistumisesta kertoo Salokankaan huomion mukaan sekin, miten lehti uutisoi myös työväenliikkeen asioista houkutellessa näin lukijoita. Salokangas 1987, 379.

³³¹ Raimo Salokangas on vertaillut yhdeksän sanomalehden sisältöjä vuosina 1920, 1930 ja 1939 ja osoittaa miten viihteellisen sisällön määrä kasvoi niin porvarilehdissä kuin Suomen Sosialidemokraatissa. Salokangas 1987, 368–369.

³³² Vuonna 1912 Turun Sanomissa oli keskimäärin kuusi kuvaa numeroa kohden, kun Helsingin Sanomissa niitä oli kolme. Kalpa 1984, 106, 109.

³³³ Lapsille suunnatun karpäsjahdin voitti Hellin Lindholm, joka oli pyydystänyt 41 150 karpästä. Palkinnoksi hän sai hopealusikan. Kalpa 1984, 120–121.

³³⁴ Sivujen toimittajista ei Turun Sanomien historiategiä tarjota mitään tietoa. Kalpa 1984, 206.

oli matkakertomuksia, novelleja, kevyitä pakinoita ja esimerkiksi sanaristikko.³³⁵ Myös Hufvudstadsbladet tarjosi lepopäivän lukemiseksi matkakertomuksia, novelleja ja pakinoita.³³⁶ Aamulehti alkoi julkaista sunnuntaisivuja vuonna 1924 ja sunnuntailiitettä vuonna 1928.³³⁷ Suomen Sosialidemokraatissa oli parin sivun kokoinen ”Lepohetkeksi”-osasto, joka alkoi ilmestyä heti lehden laajennuttua seitsenpäiväiseksi vuonna 1928.³³⁸

Helsingin Sanomissa sunnuntaipäiviin sopivaa lukemistoa oli julkaistu jo Eero Erkon elinaikana.³³⁹ Lukijoille tarjottiin esimerkiksi kulttuurihenkilöiden laatimia katsauksia kirjallisuuden ilmiöihin tai matkareportaaseja Euroopan kaupungeista. Eero Erkon kuoleman jälkeen sunnuntaisivuille lisättiin lasten kuvasarja, sisällön määrä kasvoi muillakin tavoin ja hyvin pian sunnuntaisivut erotettiin erilliseksi Viikkoliitteeksi, joka ilmestyi ensi kerran 4.12.1927. Kuusisivuisessa liitteessä oli aiempien sunnuntaisivujen tapaan kirjallis-kulttuurisia artikkeleita, mutta niiden lisäksi liite tarjosi tieteellissävyisiä katsauksia, kevyttä pakinaa, kodinhoitoon ja muotiin liittyviä kirjoituksia ja lapsille suunnattua ajanvietettä. Viikkoliitteen ote oli yleisaikakauslehtimäinen, jokaiselle perheenjäsenelle jotakin tarjoava. Sen sisältö muistutti Uuden Suomen Sunnuntailiitettä, mutta oli hieman kilpailijaansa kepeämpi.³⁴⁰

Sarjakuvat, tai kuvasarjat, kuten aikalaiset niitä kutsuivat, kuuluivat olennaisena osana lehtien kevenevään sisältöön. Turun Sanomat oli sarjakuvien suhteen edelläkävijä, sillä se alkoi julkaista ruotsalaisen Oscar Jacobssonin piirtämää Adamsonia vakituisena sunnuntaisarjana jo vuoden 1924 alussa.³⁴¹ Yhdysvaltalaiset käännössarjakuvat yleistyivät 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa. Keväällä 1929 Uusi Suomi esitteli Bonzo-koiran, ja Helsingin Sanomien Felix-kissa seurasi perässä kahden päivän kuluttua.³⁴²

Mikki Hiiri tuli Suomeen Aamulehden mukana vuonna 1930, mutta heti seuraavana vuonna Helsingin Sanomat osti sen julkaisuoikeudet. Aamulehden historiasta kirjoittanut Jyrki Pietilä arvelee, että oikeuksien myynti johtui maakuntalehden menojen raskaasta karsinnasta 1930-luvun alun pulavuosina ja Eljas Erkon tarkasta bisnesvainusta.³⁴³ Sitä paitsi Aamulehti ei lanseerannut Mikki Hiirtä kovin onnistuneesti. Sen menestys jäi vähäiseksi, ja Mikki pudotettiin lehden sivuilta kesken jatkokertomuksen. Siimahäntä nousi suosioon vasta Helsingin Sanomissa, joka

³³⁵ Vesikansa 1997, 337.

³³⁶ Ks. esim. *Hufvudstadsbladet*, 6.1.1929.

³³⁷ Pietilä 2011, 77.

³³⁸ Ks. *Suomen Sosialidemokraatti*, esim. 1.1.1928.

³³⁹ Ks. esim. *Helsingin Sanomat*, sunnuntainumerot toukokuussa 1927.

³⁴⁰ *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 4.12.1927; Salokangas 1987, 385.

³⁴¹ Kalpa 1984, 309.

³⁴² Heiskanen 2007b, 521–531, 522; Salokangas 1987, 386.

³⁴³ Pietilä 2011, 78.

esitteli suomalaisille myöhemmin myös Aku Ankan. Sarja ilmestyi Seura-lehdessä nimellä Anka Lampinen, mutta vasta Helsingin Sanomissa vuonna 1938 se sai vakiintuneen nimensä.³⁴⁴

Sarjakuvien, keventyneen lukemiston sekä kodinhoitoon ja muotiin keskittyvien artikkeleiden lisäksi muita ajan uutuuksia Helsingin Sanomissa olivat radiopalsta, shakkipalsta ja moottoriosasto.³⁴⁵ 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa lehdessä saattoi nähdä yhä enemmän uudenlaisia aiheita ja uusia osastoja. Niiden myötä myös tekijöiden joukko muuttui. Työtehtävien jakautumisessa sukupuolella oli merkitystä.

Sukupuolittuneet työtehtävät

Sotien välisen ajan sanomalehdentoimituksessa työnimikkeet olivat toisinaan suuntaa-antavia, eivätkä ne heijastaneet toimitustyön epäjärjestelmällistä todellisuutta. Joitakin säännönmukaisuuksia tehtävissä ja niiden jakautumisessa voi kuitenkin huomata. Toimittajien käsittelemät aiheet ja avustavat tehtävät olivat erilaisia sukupuolesta riippuen. Osa aiheista oli selkeästi miesten aluetta, esimerkiksi urheilutoimituksessa ei ollut yhtään naista. Jotkut aiheista taas oli varattu naisille.

Työt jakautuivat sukupuolen mukaan sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti. Horisontaalinen segregatio tarkoittaa samalla tasolla olevien tehtävien jakautumista, toimitustyössä siis vaikkapa työskentelyä kulttuuri-, talous- tai urheilutoimittajana. Vertikaalisesta segregatiosta puhutaan, kun tehtävät jakautuvat hierarkian eri tasoilla.³⁴⁶

Maailmansotien välisenä aikana ei Helsingin Sanomissa ollut kovin moniportaista hierarkiaa tai erilaisia päällikkötehtäviä samalla tavalla kuin myöhempinä vuosikymmeninä. Päätoimittajan lisäksi lehdessä oli vain toimitussihteereitä.³⁴⁷ Toimitussihteerin tehtävän katsottiin vaativan niin suurta fyysistä ja henkistä kestävyyttä, ettei naisen katsottu siitä selviävän. Vielä vuonna 1949, sen jälkeen kun naiset olivat jo hoitaneet tätä tehtävää sodan poikkeusolojen aikana, toimitussihteeri Jopi Ruotsalainen puhui aiheesta Naistoimittajat ry:n kokouksessa. Ruotsalaisen mukaan työ vaikutti ”hyvinkin raskaasti hermokoneistoon” ja naiset eivät olleet kykeneviä kestämaan tätä räsitusta.³⁴⁸

³⁴⁴ Heiskanen 2007a, 531–534.

³⁴⁵ *Helsingin Sanomain Asiamiehen muistikirja 1929 ja 1931*.

³⁴⁶ Horisontaalinen segregatio sai ajan myötä vivahteikkaamman muodon, kun eri toimitusten sisälläkin tehtävät eriytyivät, Kurvinen 2013, 295–296. Horisontaalisesta segregatiosta toimittajan, lääkärin, opettajan ja lähetystyöntekijän ammatissa Hakosalo et. al., 2012, 459–479. Vertikaalisesta segregatiosta ja naisista mediatulojen johtoasemissa Torkkola ja Ruoho 2009.

³⁴⁷ Esimerkiksi uutispäällikkö aloitti vasta 1960-luvun alussa, Keränen 1984, 207.

³⁴⁸ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, kokous 24.10.1949. Ajatuksista naisten ja miesten eroista hermoston tasolla ks. Häggman 1994, 191.

Naistoimittajien hermokoneiston arvioijat eivät tietävästi ottaneet kantaa siihen, miten monien työläisnaisten fyysisesti erittäin raskaat tehtävät ja valvominen vuorotöissä oli mahdollista.³⁴⁹ Käsitteet sukupuoleen liitetystä henkisistä ja fyysisistä ominaisuuksista vaihtelivatkin sen mukaan, oliko nainen työväestön vai sivistyneistön edustaja.³⁵⁰ Myös äänensävyissä oli eroja, kun naisten työssäkäynnin ehtoja käsiteltiin esimerkiksi toistuvassa keskustelussa yötyöstä.³⁵¹

Naisliikkekin jakautui: porvarillinen puoli näki yötyön kieltämisen turhana holhouksena, joka sulki naisia pois paremmin palkatuilta aloilta. Työväen naisjärjestöt kannattivat tasa-arvoa, mutta heille yötyö ei ollut niinkään periaatekysymys, vaan yksi seikka lisää vaikeuttamaan käytännön elämää työvuorojen, lastenhoidon ja kotityön ristipaineissa.³⁵²

Sanomalehtityön tekijät tunnistivat valvomisen vahingollisuuden myös miehille. Esimerkiksi toimittaja Felix Brofeldt sai lääkäriltä määräyksen lopettaa yötyön tekemisen, ennen kuin sille tulisi äkillinen loppu.³⁵³ Myös toimittaja Into Auer, jonka ura Helsingin Sanomissa päättyi Mäntsälän kapinan aikoihin, kertoo muistelma- luonnoksessaan, kuinka ”rasittava yötyö lehden ulkomaanosastossa ei suinkaan soveltunut minulle.”³⁵⁴ Tekla Hultin puolestaan valvoi aikanaan viimeisiä ulkomaansähkeitä odottaen, mutta ei kokenut puolenyön yli venynyttä työpäivää raskaaksi. Raskaampaa oli kävellä kotiin öisillä kaduilla, joilla oli käynnissä naisten ”inhottava ajojahti”. Yksi yötyön kritisoijien perusteista olikin sen tuoma uhka naisten siveellisyydelle, mutta Hultin toivoi, että naisten työskentelyn kieltämisen sijaan puututtaisiin tähän miesten jokaïiseen toimintaan.³⁵⁵

Vertikaalisesti tarkasteltuna työ oli siis jakautunut sotien välisenä aikana niin, ettei naisilla ollut asiaa harvoin hierarkiassa korkeammalla oleviin tehtäviin.³⁵⁶ Myös horisontaalinen työnjako oli selkeää, sillä monet aiheet rajattiin sukupuolen mukaan. Talouteen, ulkomaan uutisointiin, urheiluun ja moottoreihin erikoistuneiden

³⁴⁹ Esimerkiksi 1920-luvun lopulla Suomen satamissa työskenteli yli 1800 naista, vaikka työ oli fyysisesti raskasta ja sitä tehtiin myös moraalisesti epämääräisessä ympäristössä. Rakennuksilla työskenteli naisia vielä 1950-luvulla. Bergholm ja Teräs 2002, 81–82.

³⁵⁰ Häggman 1994, 188.

³⁵¹ Naisten vapauttaminen yötyöstä ei teollisuuden työnantajien mielestä ollut mahdollista, sillä miehille olisi pitänyt maksaa enemmän, eivätkä kaikki tekstiiliteollisuuden työt olleet ”suomalaisen kansanluonteen” mukaan sopivia miehille. Lähteenmäki 1995, 274–275

³⁵² Lähteenmäki 1995, 271–276; Hagner ja Försti 2006, 31–32.

³⁵³ Valvottuaan lähes neljännesvuosisadan Helsingin Sanomissa Brofeldt pyysi, että hän saisi tehdä ulkomaanosaston käännöstöitä aamuisin. PA, EESOy, Bb1, Felix Brofeldt Eljas Erkolle 7.8.1929.

³⁵⁴ Auerin elämäkerran kirjoittaneen Tapio Turpeisen mukaan syy oli pikemminkin työn rasituksen, kapinan jälkipuinnin ja liiallisen alkoholinkäytön yhdistelmässä. Päivätöitä olisi ilmeisesti ollut tarjolla jos Auer olisi niitä halunnut. Turpeinen 1995, 126.

³⁵⁵ Zilliacus-Tikkanen 2005, 129–130. Yötyöstä ja siveellisyydestä Lähteenmäki 1995, 273–274.

³⁵⁶ Vertikaalisen segregaatoin lasikatto murtui vuonna 1991 kun Reetta Meriläinen aloitti ensimmäisenä naispuolisena päätoimittajana ja viimeistään vuonna 2013 Riikka Venäläisen nousua virkaatekevaksi vastaavaksi päätoimittajaksi.

toimittajien joukossa ei sotien välisenä aikana ollut ainoatakaan naista. Naiskirjoittajien aiheita puolestaan olivat naisten muoti, kodinhoitoon liittyvät aiheet ja lapsille suunnattu aineisto. Muodista oli tosin kirjoitettu jo ennen kun naisia tuli toimitukseen. Uuden Suomen toimittaja Anni Voipio muistelee, että muotinäytökset kahvitarjoiluineen ja mannekiineineen olisivat olleet suosittuja käyntikohteita miestoimittajien keskuudessa.³⁵⁷

Mediatutkijat ovat jäsenelleet työtehtävien sukupuolittunutta jakautumista. Liesbet van Zoonen analysoi tämän päivän journalistista maailmaa jakamalla juttutyypit ja niitä julkaisevat mediat nelikenttään. Nelikentän ulottuvuuksina ovat yhtäältä maskuliinisuus ja feminiinisyys, toisaalta suuntautuminen instituutioihin tai yleisöön.³⁵⁸

Maskuliininen, instituutioihin suuntaava journalismi yhdistyy talouteen, politiikkaan ja ulkomaan uutisiin, van Zoonenin sanoin ne ovat ”*the news*”.³⁵⁹ Yleisöön suuntautuva maskuliininen journalismi sisältää esimerkiksi urheilu- ja rikosuutisoinnin ja on luonteeltaan avoimen miehistä. Uutisjournalismissa maskuliinisuus on näkymättömissä oleva normi, mutta yleisölle suunnatussa maskuliinisessa aineistossa miessukupuoli tuodaan van Zoonenin mielestä näkyvästi esiin.³⁶⁰

Yleisöön suuntautuva feminiininen journalismi on puolestaan naistenlehtien maailmaa, sanomalehtien naistensivuja, tunteisiin vetoavaa tositelevisiota ja erilaisia human interest -juttuja. Viimeinen van Zoonenin nelikentän kategorioista on instituutioihin suuntautuva feminiininen journalismi. Tähän ryhmään hän sijoittaa ainoastaan satunnaisia feministisiä medioita, pieniä omakustannelehtiä ja televisio-ohjelmia. Esimerkkien vähyyttä van Zoonen selittää sillä, että työnantajien ja organisaatorakenteiden asettamat rajoitteet eivät mahdollista tämän tyyppistä journalismia.³⁶¹

Van Zoonenin analyysin käyttö ei ole ongelmatonta suomalaisen sanomalehden toimituksen tarkastelussa, etenkin kun mukana on historiallinen perspektiivi. Ensinnäkin eri maiden lehdistökulttuureissa on eroja ja toiseksi käsitykset siitä, mikä uutinen tai aihe on maskuliininen tai feminiininen riippuu ajasta.³⁶² Analyysin käyttöä vaikeuttaa myös se, miten van Zoonen käyttää feminiinisuuden käsitettä. Puhuessaan instituutioihin suuntautuvasta feminiinisestä journalismista van Zoonen kääntää puheen hyvin nopeasti feministiseen journalismiin – itsenäisiin

³⁵⁷ Voipio 1966, 80–81.

³⁵⁸ Van Zoonen 1998b, 123–143.

³⁵⁹ Van Zoonen 1998b, 128–129.

³⁶⁰ Van Zoonen 1998b, 132.

³⁶¹ Van Zoonen 1998b, 134–135.

³⁶² Esimerkiksi Yhdysvaltain ja Englannin sanomalehdissä vain harva nainen työskenteli erityisten ”naisten sivujen” ulkopuolella toisin kuin Suomessa. Marzolf 1977, 20–21; Kurvinen 2013, 71. Arvostusten muuttumisesta ks. luku 2.2 ja Djerf-Pierre 2007, 88.

feministisiin lehtiin tai feminististen televisio-ohjelmien kamppailuun lähetyssajasta.³⁶³

Jääkin epäselväksi voisiko olla olemassa feminiinistä, muttei feminististä, instituutioihin orientoituvaa journalismia ja mitä se olisi. Hankaluuksista huolimatta van Zoonenin kehikkoa voi ja kannattaa käyttää soveltuvin osin. Sekalaisten, jäsenymättömältä näyttävien työtehtävien kirjon asettaminen kuvatun kaltaiseen nelikenttään antaa mahdollisuuden tutkia työtehtävien jakautumista kaupallistuvassa sanomalehdessä. Lisäksi van Zoonenin joiltain osin puolitiehen jäänyt analyysi saa miettimään, minkälaista voisi olla feminiininen instituutioihin suuntautuva journalismi.

Luokittelun ulkopuolelle jää joitakin sanomalehden osia. Esimerkiksi kirjallisuusosasto oli tärkeä osa sanomalehteä ja sitä toimittivat niin naiset kuin miehetkin. Matkareportaasit ja pakinat oli kirjoitettu selkeästi yleisön ehdoilla, mutta sekä kirjoittajina että oletettavasti yleisönä oli sekä miehiä että naisia. Instituutioihin suuntautta maskuliinista journalismia ei ole vaikea löytää 1930-luvun Helsingin Sanomista. Poliittinen keskustelu ja ulkomaan uutiset olivat lehden ydinsisältöä. Toisaalta esimerkiksi talousuutiset eivät sanomalehdistössä olleet sellaisessa arvostetussa asemassa kuin mihin ne myöhemmin nousivat.³⁶⁴ Maskuliinista journalismia, joka suuntautui yleisöön, harjoittivat urheilutoimittajat ja Eljas Erkon aikana palkattu rikostoimittaja, moottoritoimittaja, shakkitoimittaja ja aiempaa enemmän palstatilaa saanut radiotoimittaja. Viimeksi mainitun lasken yleisölle suunnatuksi, sillä radiosivuaista vastaava Erkki Heino julkaisi lukijakyselyitä ja erilaisia rakennusohjeita.³⁶⁵

Feminiinistä yleisöön suuntautuvaa journalismia oli naisten muodista ja kotitaloudesta kirjoittaminen. Tämän genren vakituisia tekijöitä ei lehdessä ollut yhtäkään ennen syksyä 1927. Lasken tähän ryhmään myös lapsille suunnatun aineiston, sillä sen tuottaminen oli myös naisten harteilla ja katsottiin mitä ilmeisimmin naisille sopivaksi työksi. Naiseus pätevästi kirjoittamaan vaatteista, hatuista ja Pariisin uutuksista. Esimerkiksi Sirkka Nuormaa kirjoitti muotiartikkeleita, vaikka hän ei kokenut aihetta omakseen. Muotikirjoittajan pesti annettiin Nuormalle sen jälkeen

³⁶³ Van Zoonen 1998b, 134–135.

³⁶⁴ Taloussivujen arvostus kasvoi myöhemmin nousten huippuunsa 1980-luvun kasinovuosina. Yrjänä 2018, 74–75, 236–243. Lehdessä työskenteli kuitenkin yhdestä kolmeen talouselämään erikoistunutta toimittajaa, joista yhden ala oli maatalous. *Helsingin Sanomien Astiamiehen muistikirja 1935–1939*.

³⁶⁵ Erkki Heino oli palkattu jo 1920-luvun alussa, mutta lokakuussa 1927 hän sai oman palstan nimeltä Radiomieteitä. Heinin työvuodet ks. ”Kuolleita, Johtaja, dipl. ins. Erkki Heino”, *Helsingin Sanomat* 10.6.1964. Esimerkki Heinin kirjoituksista ”Radiomieteitä”, *Helsingin Sanomat* 21.11.1927.

kun Elma Järnefelt jätti työnsä vuonna 1934. Järnefelt ilmeisesti viihtyi muodin maailmassa,³⁶⁶ mutta Nuormaa ei:

*Tykkään kyllä huonoa, että minut pantiin muotikirjailijaksi Elman jälkeä, mikä asia on sangen etäällä sydämestäni. Mutta kapteenin käskystä on tehtävä mitä hyvänsä.*³⁶⁷

Helsingin Sanomissa ”kapteenin” eli johtaja Erkon sana oli laki ja siksi Nuormaan osana oli kirjoittaa muotipakinoita. Sirkka Nuormaa suoriutui epämieluisasta muotitoimittajan tehtävästä. Ainakin entinen ja tuleva työtoveri Seere Salminen antoi niistä tunnustuksensa:

*Minä olen muuten ahkerasti lukenut Nopan juttuja ja minusta ne ovat oikein mukavat – muotipakinat vetää vertoja virpeille ja muille kelle tahansa, varsinkin kun tietää kuinka vieras sellainen ala on sinulle.*³⁶⁸

Salminen luki Shanghaissa asuessaan ”Nopan” muotijuttuja viiden viikon viiveellä ja kannusti Nuormaa jatkamaan kirjoittamista.

Instituutioihin suuntautuvaa feminiinistä journalismia oli Liesbet van Zoonenin esimerkeissä vain hyvin vähän. Kehitän hänen analyysiaan niin, että otan tähän kategoriaan mukaan aiheet niiltä yhteiskunnan aloilta, jotka luettiin naisille sopiviksi. Suomalaiseen naiskansalaisuuteen kuului jo 1800-luvun lopulta saakka se, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen oli sallittua ja jopa suotavaa alueilla, joille naisilla on katsottu olleen ”luontaista” kykyä.³⁶⁹ Terveystieteiden, naisten sosiaalisiin kysymyksiin tai lastenkasvatukseen ja -koulutukseen liittyvät aiheet ovat mielestäni hyvä esimerkki instituutioihin suuntautuneesta, mutta feminiinisestä journalismista. Palaan kysymykseen feminiinisestä instituutioihin suuntautuvasta journalismista lehteen kirjoittaneen toimittajan näkökulmasta väitöskirjan kolmannessa pääluvussa.

Tärkein huomio minkä Liesbet van Zoonenin jaottelua hyödyntämällä voi tehdä, on se, miten yleisöön suuntautuvan journalismin variaatiot lisääntyivät uusien työtehtävien myötä. Miesten toimittama ja miehille suunnattu yleisölähtöinen journalismi monipuolistui, kun lehteen perustettiin esimerkiksi moottoriosasto.

³⁶⁶ Voipio 1966, 80–81.

³⁶⁷ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:10, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 31.1.1934.

Muotinäytösten vastentahtoinen seuraaminen toistuu myöhemmässä aineistossa ja se kuului myös työväenlehtien naistoimittajille, jotka olivat itse kiinnostuneita lähinnä sosiaalisten epäkohtien käsittelystä. Lukijat janosivat juttuja ateljeeluomuksista, ei ostaakseen niitä, vaan lukeakseen niitä kuin ”prinsessakertomuksia”, sanoi Eila Vuokko. HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, vuosikokousten pöytäkirjat Ca:1, kokous 14.11.1949.

³⁶⁸ PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab1, Seere Salminen Sirkka Nuormalle 16.5.1934.

Salminen viittaa nimimerkki Virpin kirjoituksiin, joita ilmestyi lehdessä loppuvuodesta 1927 lähtien ja jotka ovat ilmeisesti Elma Järnefeltin kirjoittamia. PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Virpi.

³⁶⁹ Sulkunen 1987, 165–166, 172.

Kokonaan uutta oli naisyleisölle suunnattu, vakituiseksi työssä olevien naisten toimittama aineisto.

Helsingin Sanomat oli suuri lehti, jolla oli suuri toimitus. Tämän vuoksi lehden työtehtävät olivat pakosti eriytyneemmät kuin pienemmissä maakunta- tai paikallislehdissä, joissa toimittajan tuli pystyä kirjoittamaan lähes kaikilta elämän eri osialueilta. Toisaalta lehti eli vaihetta, jossa toimittajan työtä ei ollut tarkoin määritelty.

Avustajista toimittajiksi

Toimittajuuteen ei johtanut selkeää koulutuspolkua. Ammatin rajat olivat melko löyhät ja toimitukseen oli mahdollista tulla eri reittejä pitkin. Lehdessä oli useita työntekijöitä, sekä naisia että miehiä, jotka aloittivat avustavissa tehtävissä ja siirtyivät sitten toimituksellisiin töihin. Maailmansotien välisenä aikana avustavia tehtäviä ja toimitustyötä tehtiin vielä pitkälti rinnakkain.

Vasta toisen maailmansodan lopussa neuvoteltu niin sanottu normaalivälikirja, ensimmäinen askel kohti sitovaa työehtosopimusta, sulki pois konekirjoittajat, uutisten vastaanottajat, oikolukijat ja arkistossa työskentelevät. 1950-luvun puolella eroa toimituksen eriytyneiden työtehtävien välillä alettiin tehdä näkyvämmäksi.³⁷⁰ Tästä huolimatta tie toimittajiksi saattoi vielä 1960-luvun alussa aueta uutisten vastaanottajan äitiyslomansijaisuuden kautta.³⁷¹ Ero toimitustyön ja avustavan työn välillä oli omana tutkimusajankohtanani häilyvä. Toimistotyöntekijä, jolla oli journalistisia lahjoja, saattoi näyttää taitojaan satunnaisessa toimitustyössä ja edetä ”oman talon” sisällä.³⁷²

Naisille tyypillisiä avustavia tehtäviä olivat arkistonhoitajan, konekirjoittajan ja uutisten vastaanottajan työt.³⁷³ Samoihin aikoihin arkistonhoitajaksi nimetyn Elma Ramstedtin kanssa lehdessä aloittaneen Siiri Alavan titteli oli töihin tullessa konekirjoittajatar. Alava hoitikin ilmeisesti aluksi pääosin toimituksen avustavia tehtäviä, kuten uutisten vastaanottoa. Uutisten vastaanottaminen puhelimitse oli lähinnä naisten ja nuorten miestoimittajien työtä. Maaseutukirjeenvaihtajien tekstit ja toisinaan ulkomaantapahtumatkin soitettiin lehden toimitukseen, jossa vastaanottaja kirjoitti ne muistiin. Alava oli kuitenkin aktiivisesti mukana toimittajien ammatillisessa toiminnassa. Hän kuului Nuorsuomalaiseen Sanomalehtimiesyhdistykseen ja oli yhdistyksen 100-vuotishistorian mukaan 1930-luvulla usein

³⁷⁰ Myöhemmin avustavan työn tekijät eriytyivät niin sanotuksi T-ryhmäksi, joka hyväksyttiin Suomen Sanomalehtimiesliittoon 1970-luvun alussa. Huomattavan moni näistä T-ryhmäläisistä oli nainen. Kurvinen 2013, 74–76.

³⁷¹ PA, Kaija Hackzellin haastattelu vuodelta 2008, haastattelija Raija Kaikkonen.

³⁷² Esimerkiksi Siiri Alavan tai Sirkka Nuorman työtehtävät häilyivät toimituksellisen ja toimistotyön välillä.

³⁷³ Naisten tehtävänimikkeistä PA, Henkilökortistot.

”ainoa kauniimman sukupuolen edustaja yhdistyksen epäilemättä tupakansavui-
sissa kokouksissa.”³⁷⁴ Helsingin Sanomien omassa 70-vuotismuisteluartikkelissa
Alavaa tituleerattiin jopa toimituksen ensimmäiseksi naisjäseneksi.³⁷⁵

Toinen naisille tyypillinen avustava tehtävä oli jo mainittu arkiston hoito. Arkis-
tosta huolehtiminen tuli sitä tärkeämmäksi mitä suuremmaksi lehti kasvoi. Hyvin
järjestetystä leikearkistosta toimittajien tarvitsemat taustatiedot löytyivät nopeasti.
Kuolemantapausten tai syntymäpäiväartikkeleiden varalta lehtien arkistoissa oli
valmiita kirjoituksia merkkihenkilöistä. Myös valokuvat ja kuvalaatat piti pitää jär-
jestyksessä. Helsingin Sanomien arkiston hoitaminen oli kuulunut naisille
aiemminkin, sillä ainakin Anna-Maria Tallgren huolehti siitä muun työnsä ohella.³⁷⁶

Asiamieskalentereiden perusteella valtaosa toimituksen naisista teki nimenomaan
avustavia tehtäviä. Sirkka Nuormaata ei ole merkitty erityisesti mihinkään toimi-
tuksen osastoon kuuluvaksi ja Elma Järnefelt, Hilja Lumiranta, Irma Andersin, Aili
Laine ja Oma Mäkikossa oli nimetty arkistonhoitajaksi. Yksipuolisen luettelomai-
seen lähdeaineistoon nojaten naisten osuus lehden toimitukselliseen sisältöön
näyttääkin perin vähäpätöiseltä.

Muihin lähdeaineistoihin perehtyminen näyttää, että naisten panos oli arkistonhoi-
toa ja sihteerintehtäviä suurempi. Esimerkiksi Sirkka Nuormaa toimitti
muotipalstoja ja sarjakuvia, käänsi tiedeuutisia ja kirjoitti pakinoita. Ajoitan muu-
toksen arkistotyön ja toimituksellisen työn yhdistämisessä alkaneen 1930-luvun
lopulla. Vuonna 1938 Irma Andersin jätti työnsä Helsingin Sanomissa ja suositteli
seuraajakseen Oma Mäkikossaa. Andersin oli kirjoittanut lehteen ja hoitanut sen
ohessa arkistoa vailla taitoa ja intoa, mutta Mäkikossalla hän näki olevan sekä
taipumuksia että kiinnostusta nimenomaan arkiston hoitamiseen.³⁷⁷ Mäkikossa ei
ollut lehdelle täysin vieras, sillä hänen kirjoituksiaan oli julkaistu Helsingin Sano-
missa.³⁷⁸ Mäkikossa valittiin tehtävään ja hän jatkoi kirjallisia töitään arkistonhoidon
ohessa.³⁷⁹

Myös miehet tekivät toimitustyötä avustavia tehtäviä, joista saattoi edetä varsinais-
seen toimittajan työhön. Miesten reitti kulki pääosin oikoluvun kautta. Esimerkiksi
jo mainittu Matti Ollila aloitti oikolukijana ja kirjoitti samalla urheilureportaaseja,
missä tehtävässä hänen toimittajantaitonsa huomattiin.³⁸⁰ Ura saattoi kulkea myös

³⁷⁴ Yhdistyksen historiakirjassa onkin kuva vuosikokouksesta Kämpissä 5.4.1931, jossa
herraseurueen joukossa on Siiri Alava ainoana naisena. Mikkonen 2006, 82, 84–85.

³⁷⁵ ”Yksiaisaiset postikärryt ja muita kiperiä paikkoja”, *Helsingin Sanomat* 14.11.1959.

³⁷⁶ Krogerus 1988, 215.

³⁷⁷ PA, EESoy, Bb1, Irma Andersin Eljas Erkolle 20.7.1938.

³⁷⁸ Oma Mäkikossa kirjoitti ainakin nimellä Oma Ek-Noponen artikkelin Helsingin historiasta
Viikkoliitteeseen. ”Tuntematon Hermannin”, *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 6.12.1934.

³⁷⁹ Liite 1, Mäkikossa, Oma.

³⁸⁰ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 6, Ollila, Matti; Brotherus 1973, 19–20.

toisin päin. Ainakin miestoimittaja saattoi nousta korkeaan asemaan konttorin puolella, kuten pitkäaikainen toimittaja Einari Teräskivi.³⁸¹

Avustavia tehtäviä ja toimituksellista työtä yhdistelivät sekä naiset että miehet, mutta tehtävät olivat ainakin osittain sukupuolittuneet. Käännöksiä tekivät lähes kaikki avustavia töitä ja toimitustyötä yhdistävät naiset ja osa miehistä. Konekirjoittaminen oli naisten työtä, samoin uutisia ottivat vastaan lähinnä naiset.³⁸² Arkistonhoitajista kaikki olivat naisia. Sen sijaan oikolukijoiden joukossa ei ollut yhtään naista. Tähän saattoi vaikuttaa se, että oikoluku tehtiin pääosin yötyönä.³⁸³

Toimituksessa, jossa tehtävien sisällöt eivät olleet tarkasti rajattuja, oli mahdollista tehdä useita asioita yhtä aikaa. Heidi Kurvinen onkin esittänyt, että toimituksen töiden eriytyessä naisten toiminta-ala kapeni. Kun esimerkiksi kotimaan toimitus eriytyi politiikan toimitukseksi ja taloustoimitukseksi, ei naisilla ollut näille osastoille asiaa pitkään aikaan. Tätä edeltävänä aikana naisilla oli suurempi mahdollisuus käsitellä monipuolisia aiheita ja heidän toimintakenttänsä oli muutenkin laaja.³⁸⁴

Matkanaiset toimituksen ulkojäseninä

Toimituksella oli myös ulkojäseniä, jotka eivät olleet mukana vakituksessa toimittajakunnassa. He kuuluvat osittain tutkimani joukon ulkopuolelle, mutta tarkastelen heitä silti lyhyesti, sillä sukupuolittuneiden työtehtävien taustaa vasten on kiinnostavaa huomata, miten moni nainen kirjoitti lehteen ulkomailta.

Ulkomaankirjeillä on lehdistössä pitkä perinne. Kynää käyttävien matkalaisten kirjoituksia otettiin sanomalehdissä vastaan jo silloin, kun varsinaisia vakituksia ulkomaankirjeenvaihtajia ei vielä ollut.³⁸⁵ Suomalaisessa sanomalehdistössä naiset olivat lunastaneet paikkansa matkakirjoittajina 1800-luvun lopulla. Adelaide Ehrnrooth oli alan uranuurtaja, hän kirjoitti esimerkiksi Nya Presseniin ja Hufvudstadsbladetiin matkoiltaan Algeriaan ja Lähi-Itään.³⁸⁶ Se, että matkakirjoja tai -artikkeleita kirjoitti nainen, toi tilanteeseen lisäeksotiikkaa.³⁸⁷ Myös Tekla Hultin kirjoitti matkakirjeitä, vaikka hänen pääasialliset tehtävänsä liittyivät ulkomaantoimituksen

³⁸¹ Teräskivi oli lehden konttoripäällikkö, mutta vielä vuoden 1932 Asiamieskalentereissa hänet oli merkitty myös kotimaan toimittajaksi. PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 8, Teräskivi, Einari; *Helsingin Sanomain Asiamiehen kalenteri 1932*.

³⁸² Mahdollisesti uutisia ottivat vastaan myös toimituksen nuoret miehet ja kesäharjoittelijat vrt. Keränen 1984, 57

³⁸³ Ks. esim. todistus sotavuosilta, jossa selvitetään oikolukijoiden tarvetta lisäannoksiin juuri yötyön perusteella. PA, EESoy, Bb3, Oikolukijat, todistus 12.4.1941.

³⁸⁴ Hakosalo et. al. 2012, 476.

³⁸⁵ Päivälehteen matkakirjeitä lähettivät muun muassa Juhani Aho, Santeri Ivalo ja Maila Talvio Päivälehteen ulkomaankirjeiden kirjoittajia on tutkinut Saana Palamaa gradutyössään. Palamaa 2016.

³⁸⁶ Kotioja 2017, 96–99.

³⁸⁷ Hapuli 2003b, 16–18, 157–159; Kotioja 2017, 122–124.

hoitamiseen.³⁸⁸ Ensimmäisen varsinaisen kirjeenvaihtajansa Helsingin Sanomat lähetti Geneveen vuonna 1926, mutta tämän jälkeenkin tapana säilyi, että ulkomailla asuvat suomalaiset avustivat lehteä kirjoituksillaan.³⁸⁹

Maailmansotien välisenä aikana pisimpään ulkomaankirjeitä Helsingin Sanomille kirjoitti historian tutkija Liisi Karttunen. Hän asui Roomassa vuodesta 1907 alkaen ja aloitti lehden vakituisena avustajana vuonna 1910. Suomen itsenäistymisen jälkeen Karttunen työskenteli Suomen Rooman lähetystön kanslistina.³⁹⁰ Karttunen on kertonut Tekla Hultinin innoittaneen häntä, ei kuitenkaan toimittajan, vaan tutkijan uralle. Väitöskirja valmistuikin vuonna 1910.³⁹¹ Karttunen suhde Helsingin Sanomiin jatkui Eljas Erkon aikana ja ”la dottoressa” kirjoitti niin Italian hovin tapahtumista kuin Mussolinin valtaannoususta. Ainakaan yksityiskirjeissään hän ei kyennyt peittämään innostustaan fasistien saavutusten edessä.³⁹²

Berliinistä raportoi Haidi Hahm. Hänen artikkelinsa koskivat pääosin Saksaa, mutta Hahm kävi myös Romaniassa, eli ”Rumaaniassa”, joka oli ”hyvin intressantti maa”.³⁹³ Hän kirjoitti lähinnä kulttuuritapahtumista ja urheilusta, mutta sivusi toisinaan politiikkaakin, kuten kirjoituksellaan Berliinin hätätalvesta vuonna 1931.³⁹⁴ Hahm avusti lehteä säännöllisesti vuodesta 1930 lähtien ja oli saanut lehden edustuskortin. Suureksi harmikseen hän ei kuitenkaan nähnyt nimeään Helsingin Sanomien vuoden 1932 vakituisten avustajien joukossa, kun lehteä vuoden lopulla esiteltiin. Laiminlyönti oli Hahmin mielestä erityisen moitittava, sillä hän työskenteli oman käsityksensä mukaan hyvin pientä korvausta vastaan ja sai lukijoilta kannustavaa palautetta.³⁹⁵

Lehden sivuilla Haidi Hahm ei saanut kaipaamaansa tunnustusta, mutta yhtiö tuki häntä muuten. Kesällä 1936 Hahm lähetti avunpyynnön Berliinistä. Hänen sisarensa oli kuollut äkillisesti ja Hahm toivoi saavansa siskon lapset luokseen. Hahm kysyi voisiko Erkko ottaa maksamattomista palkkioista matkaan tarvittavat 2000 markkaa ja lähettää rahat Mänttään Hahmin isälle Hugo Blåfieldille. Matkarahat

³⁸⁸ Zilliacus-Tikkanen 2005, 125.

³⁸⁹ Yrjö Niiniluoto oli vakituisena kirjeenvaihtajana Genevessä vuosina 1926–1928 ja Lontoossa syksystä 1933 lähtien. Blåfield 2014, 116.

³⁹⁰ Seppälä 2001, 14–17, 35.

³⁹¹ Väisänen 2001.

³⁹² Karttunen näki Mussolinin jatkavan muinaisen Rooman valtakunnan villikansoja sivistävää perinnettä ja oli niin Il Ducen lumoissa, että pisti tältä saadun appelsiinin spriihin jotta se säilyisi ”muistona iki-ajoiksi”, Palosuo 1991. Artikkeleita esim. ”Prinssi Umberton häät”, *Helsingin Sanomat* 10.1.1930. Karttunen kirjoitti toisinaan omalla nimellään, toisinaan nimimerkillä ”Osservatore”. PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Karttunen, Liisi.

³⁹³ PA, EESoy, Bb7, Haidi Hahm Eljas Erkolle 16.6.1931.

³⁹⁴ PA, EESoy, Bb7, Haidi Hahm Eljas Erkolle 21.9.1931.

³⁹⁵ PA, EESoy, Bb7, Haidi Hahm Eljas Erkolle 11.1.1933.

lähettiin heti huolimatta siitä, ettei palkkioita ollut vielä kertynyt kahden tuhannen edestä.³⁹⁶

Euroopan-reportaaseja kirjoitti Karttusen ja Hahmin lisäksi Irja Spira, joka oli aikalaisten silmissä huomattava persoonallisuus muutenkin erityisten matkanaisten joukossa. Suomessa ollessaan Spira oli vielä Irja Hautala, upseerismiehen vaimo ja kahden pojan äiti. Erinäisten vaiheiden jälkeen Hautala otti eron miehestään, jätti lapsensa tuttavien ja sukulaisten hoiviin ja matkusti Ranskaan vuonna 1924. Hän kertoi toivoneensa jo pitkään päästä Pariisiin ”juomaan absinttia ja viettämään boheemielämää” ja tuntenut kaupungin ”ojentelevan minulle tuhansia käsivarsiaan, Eiffel-tornin lähettävän suuteloita ja Seinen tarjottelevan virvoittavaa syliään”.³⁹⁷

Helsingin Sanomien kirjoittajakaartiin Irja Spira liittyi syksyllä 1927.³⁹⁸ Hän oli kirjeenvaihdossa Eljas Erkon kanssa vuoteen 1946 asti. Ensimmäiset kirjeet olivat varovaisen tunnustelevia, mutta etätyösuhteen jatkuessa menestyksekkäästi niiden sävy tuli yhä persoonallisemmaksi. Spira ei arastellut vitsailla tai kutsua esimiästään ”pojaksi”.³⁹⁹ Omaelämäkerrallisessa muistelukirjassaan, jonka totuudenmukaisuus on tosin kyseenalainen kirjoittajan korkeasta iästä ja lennokkaasta tyylistä johtuen, Spira kertoo kuinka Erko oli kulkenut ympäri toimistoa lukien Spiran kirjeitä ääneen ja nauraa hohottanut.⁴⁰⁰

Aikalaiset kokivat Spiran todellisenä poikkeusyksilönä. Hänen skandaalinkäryinen eronsa, lasten jättäminen Suomeen ja asuminen vihkimättömässä liitossa unkarilaisen kemian insinöörin Géza Spiran kanssa eivät jääneet huomiotta. ”Kumma nainen se Spira. Ei sellaista temperamenttoa olekaan jokaisella” sanoi Sirkka Nuormaa, kun Spira oli viettänyt kesää Suomessa ja Helsingin Sanomien toimituksessa.⁴⁰¹

Spira koki itsekkin olevansa poikkeuksellinen nainen naisten joukossa. Hän kohosi mielestään sukupuolensa muiden edustajien yläpuolelle esimerkiksi seikkailuillaan valaanpyytäjien matkassa.⁴⁰² Spiran laajaan tuttavapiiriin kuuluivat lähettiläs Harri Holma, kirjailija Jalmary Finne ja taiteilija Juho Rissanen, joka pyysi ”Irja Vekku-lia” vierailuille ateljeehensa keskustelemaan ja aamiaista syömään.⁴⁰³

³⁹⁶ Hahmin sisar oli näyttelijä Heidi Blåfield. PA, EESOy, Bb7, Haidi Hahm Eljas Erkolle 11.6.1936.

³⁹⁷ Spira 1989, 26–34. Pariisiin saapui kirjoittavia naisia myös mm. Yhdysvalloista ja Englannista. Hapuli 2003b, 69.

³⁹⁸ PA, Artikkelikortisto 1918–1931. Ensimmäinen kirjattu artikkeli on julkaistu 11.10.1927.

³⁹⁹ PA, EESOy, Bb7, Spira, Irja.

⁴⁰⁰ Spira 1989, 89–90.

⁴⁰¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:5, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 13.10.1933

⁴⁰² Hapuli 2003b, 68–69, 208–212. Spiran matkakirja retkestä, Spira 1930.

⁴⁰³ KA, Irja Spiran arkisto, saapuneet kirjeet, Juho Rissanen Irja Spiralle 30.5.1930.

Omalla tavallaan matkanaisen elämää vietti myös pakinoitsija Seere Salminen, joka kirjoitti lehteen matkareportaaseja jo ennen vakinaistamistaan. Seere Salminen kirjoitti ulkomaankokemuksistaan myös kaksi matkakirjaa.⁴⁰⁴ Hän ei ollut ainoa, sillä jo mainitun Irja Spiran lisäksi Helsingin Sanomiin kirjoittaneista naisista myös Vappu Roos ja Irma Andersin kirjoittivat matkakokemuksensa kirjoiksi.⁴⁰⁵

Jo työskennellessään Lontoossa, siis vuosia ennen Salmisen lopullista lehteen tuloa, Erkko oli luvannut Seere Salmiselle paikan sunnuntailiitteestä, jonka perustamista hän suunnitteli siirtymistään ennen lehden johtoon. Kun Seere Salminen vuosia myöhemmin sopi tulosta Helsingin Sanomiin, hän tiedusteli Erkolta tulevia työtehtäviään. Salminen kertoi kohteliaasti, että mieluisinta työtä olisi Viikkoliitteen toimittaminen yhdessä Evert Katilan kanssa, sillä silloin hän pääsisi kilpailemaan Uutta Suomea vastaan.⁴⁰⁶ Muuten hän sanoi kelpuuttavansa minkä tahansa työn ”konttorihommia” lukuun ottamatta. Erkko vastasi yhtä kohteliaasti, että Salmiselle on varattu paikka toimituksen puolelta, ei toki konttorista.⁴⁰⁷

Kirjeenvaihtajia käytettiin paitsi ulkomaan uutisoinnissa ja kiinnostavissa matkareportaaseissa, myös kotimaan uutisten hankkimiseen. Varsinainen kotimaankirjeenvaihtaja Helsingin Sanomilla oli tutkimanani aikana ainoastaan Turussa, jossa Eira Nurminen aloitti aluetoimittajana vuonna 1934.⁴⁰⁸ Niin sanottuja maaseutukirjeitä lähettivät usein paikkakunnan opettajat tai muut virkamiehet. Toisinaan melko pikkutarkan jaarittelevien tekstien editoiminen valtakunnallisesti kiinnostaviksi uutisiksi lankesi niitä vastaanottavalle helsinkiläistoimittajalle.⁴⁰⁹

Suomalaisen lehdistöhistorian erityisyyks olivat Turun satamassa tehdyt laivahaastattelut. Laivamatkustajien haastattelu oli tärkeä uutistenhankintakeino 1920-luvulta 1950-luvulle, sillä Turku oli pitkään ainoa Suomen satamista, joka oli ympäri vuoden auki. Aina siihen asti kunnes lentoliikenne korvasi laivayhteyden suuri osa ulkomaisista Suomeen tulijoista ja suomalaisista, jotka palasivat ulkomailta, tulivat maahan Turun kautta.⁴¹⁰

Helsingin Sanomissa laivahaastattelut aloitti Vappu Roos, mutta pisimpään niitä teki Eira Nurminen, joka jatkoi työtä Turkuun perustetussa aluetoimituksessa vuoteen 1972 saakka.⁴¹¹ Satamahaastattelijoiden tuli hallita useita kieliä ja eri elämän

⁴⁰⁴ Salminen 1929; Salminen 1935.

⁴⁰⁵ Roos 1938; Andersin 1951. Naisten matkakirjallisuudesta Hapuli 2003b.

⁴⁰⁶ PA, EESOy, Bb7 Seere Salminen Eljas Erkolle 7.6.1934.

⁴⁰⁷ PA, EESOy, Bb7, Eljas Erkko Seere Salmiselle 18.7.1934.

⁴⁰⁸ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 182–183.

⁴⁰⁹ Maaseutukirjeistä SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934 ja Keränen 1984, 142–144.

⁴¹⁰ Kalpa 1984, 295; Nurminen 1971, 22.

⁴¹¹ PA, Eira Nurminen haastattelu 9.6.1986, haastattelija Aleksis Stenvall; Vappu Roosista lisää pääluvussa 3.

osa-alueita. Toiminnan alkuvaiheessa työtä tekivät miehet, kuten Åbo Underrättelserin Axel E. Danielson ja Turun Sanomien Jaakko Lakari, mutta 1930-luvun kuluessa toiminta siirtyi lähes kokonaan naistoimittajien hoidettavaksi.⁴¹² Syynä on pidetty naisten miehiä parempaa kielitaitoa. Myös tehtävän sijoittumisen aamun varhaisiin tunteihin on ajateltu olleen käytännön syynä miesten häipymiseen satamahaastattelijoiden joukosta. Turun Sanomien historiateoksen kirjoittanut Harri Kalpa kertoo miestoimittajien arvelleen ”laivatyttöjen” yleistymisen syyksi sen, että ”naiset osaavat luontevasti tehdä tyhmiä kysymyksiä”.⁴¹³

Haastattelu uutisten hankintamuotona nähtiin todella naisille synnynnäiseksi tavaksi hankkia tietoa. Tutkimuksen seuraavassa pääluvussa käsittelen tarkemmin näitä naisiin liitettyjä odotuksia, jotka saattoivat olla toimittajalle hyödyksi tai haitaksi tilanteesta riippuen.

⁴¹² Lakarin jälkeen tehtävää hoiti hetken aikaa Sigyn Alenius ja sitten useiden vuosien ajan Irma Karvikko. Myös muut Turun Sanomien naiset tekivät satamahaastatteluja. Kalpa 1984, 295–296.

⁴¹³ Kalpa 1984, 295.

Yhteenveto: Uusia tehtäviä, uusia tekijöitä

Helsingin Sanomat oli sanomalehdistön kentällä kaupallistuva ja viihteellistyvä. Se ei kuitenkaan ollut kehityksen edelläkävijä, vaan seurasi monessa suhteessa muiden esimerkkiä. Helsingin Sanomissa tapahtuneet muutokset näyttäytyvät merkittävänä, sillä lehti oli jo tuolloin Suomen suurin. Muutosten huomioarvoa aikalaisten silmissä lisäsi sukupolvenvaihdos, joka tapahtui nopeassa tahdissa Eero Erkon menehtyessä vain muutama kuukausi sen jälkeen, kun hänen poikansa oli tullut mukaan lehtiyritykseen. Lehden toimitus kasvoi Eljas Erkon kauden alussa. Hän palkkasi uusia toimittajia, mutta ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta erottanut vanhoja. Ensimmäisen vuoden aikana työnsä aloittaneista yhdeksästä uudesta työntekijästä kolme oli naisia.

Toimittajien koulutustausta oli Helsingin Sanomissa korkeampi kuin SSL:n jäsenillä keskimäärin. Opinnot olivat varsinaisen toimittajakoulutuksen puuttuessa kirjavia ja pätevyitymistä täydensivät opintomatkat. Toimittajan työssä arvostettiin kuitenkin kokemusta ja työssä oppimista ja on viitteitä siitä, että Eljas Erkon aikana tämä oppiminen oli suotavaa tapahtua oman talon sisällä. Naisista kuitenkin peräti puolet oli suorittanut korkeakoulututkinnon. Moni ajautui toimittajaksi sattumalta, joten koulutusvalinnat eivät välttämättä olleet suunnitelmallisia. Maini Similän esimerkki kuitenkin näyttää, että ainakin joissain tilanteissa takana oli tietoisia valintoja. Similä halusi nimenomaan toimittajaksi, tiedosti naiseuden tuoman haitan ja suoritti opintoja joilla haitta saattaisi pienentyä.

Kaupallistuvassa lehdessä avautui uudenlaisia tehtäviä. Yleisölähtöisyys vaikutti sekä nais- että miestoimittajien työtehtäviin. Miesten tekemän yleisölle suunnatun journalismin tarjonta laajeni ja naisten tekemä tarjonta oli kokonaan uutta. Lehdessä oli myös muuta yleisöön menevää journalismia kuten matkareportaaseja ja pakinoita.

Eljas Erkon kaudella Helsingin Sanomien toimituksessa työskenteli ensi kertaa enemmän kuin yksi nainen kerrallaan. Naistyöntekijöiden määrän kasvu ei siis alkanut varhaisen pioneerinaisen palkkaamisesta, vaan kasvuun vaadittiin sopivat olosuhteet sekä sanomalehtimaailmassa yleensä että Helsingin Sanomissa erityisesti. Seuraavassa pääluvussa tarkastelen tarkemmin niitä tekijöitä, joita naisten toimitukseen tulon taustalla oli.

2. Sanomalehden tärkeät naiset

Väitöskirjan toisessa pääluvussa tarkennan kuvan toimittajien suuresta joukosta naistoimittajiin. Seuraavat alaluvut keskittyvät kysymykseen siitä, miksi naisia palkattiin ja mitä lisäarvoa naiskirjoittajat saattoivat suuruuteen pyrkivälle sanomalehdelle antaa. Lehden näkökulman rinnalle nostan esiin siihen kirjoittaneita naisia, ja käsitelen alalukujen kysymyksiä myös heidän perspektiivistään.

Edellisessä pääluvussa osoitin, miten lehdessä työskenteli uudenlaista sisältöä kirjoittavia kuukausipalkkaisia naisia, joiden kirjoitukset oli suunnattu naislukijoille. Luvussa 2.1 tarkastelen naisia kuluttajina ja avaan lehden, lukijoiden ja mainosmarkkinoiden suhteita. Perehdyn siihen, miksi naisia haluttiin lukijoiksi ja minkä takia heidän houkuttelemiseensa panostettiin Helsingin Sanomissa juuri 1920-luvun lopulta lähtien. Kaupallistuvassa lehdessä avautui uudenlaisia työmahdollisuuksia, mutta samalla joitakin vanhoja mahdollisuuksia sulkeutui.

Osa naistoimittajien käsittelemistä aiheista katsottiin heille sopiviksi nimenomaan sukupuolen perusteella. Luvussa 2.2 paneudun syvemmin naistoimittajille asetettuihin odotuksiin. Naisiin yhdistettiin toimittajina ja yleensä kirjoittajina erilaisia piirteitä kuin miehiin. Tarkastelen minkälaisia odotuksia naisiin liitettiin ja miten naistoimittaja saattoi niitä hyödyntää.

Sanomalehtiyhtiön vaikuttimia pohtiessa ei palkka-asioita voi sivuuttaa. Luvussa 2.3 perehdyn arkistoaineistojen pohjalta nais- ja miestoimittajien palkkaukseen ja selvitän olivatko naiset edullista työvoimaa. Tarkastelen sitä, minkälaista keskustelua naisten palkoista yleensä käytiin ja miten palkoista sovittiin Helsingin Sanomissa aikana, jolloin ammatillisen järjestäytymisen merkitys työehtojen sopimisessa oli varsin vaatimaton. Lisäksi nostan esiin, mitä ansaitseminen merkitsi kirjoittavalle naiselle.

2.1. Kuluttava nainen, kaupallistuva lehti

Kehittyvä kulutusyhteiskunta

Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että Helsingin Sanomien strategiaan kuului työväestön pariin levittäytyminen. Neutraali – tai ainakin tarpeeksi neutraali – uutisointi, uusien konttoreiden perustaminen ja pikkuilmoitusten kursailematon julkaiseminen siivittivät lehden voittokulkua Pitkäsillan pohjoispuolella.⁴¹⁴ Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten lehti mainosti itseään paitsi yli puolue-rajojen, niin myös sukupuolten välisen rajan ylittäen.

Naislukijoiden houkuttelemisesta kertoo lehden oma ilmoitus vuoden 1930 alusta. Siinä mainostetaan tilaustaan harkitseville lukijoille, kuinka Helsingin Sanomat on ”Miesten lehti”, sillä se tarjoaa hyvää ja selkeää uutisointia. Lisäksi se on ”Kaikkien lehti,” koska puoluetustasta riippumatta aikaansa seuraavan kansalaisen tuli lukea juuri Helsingin Sanomia. Kaikkein laveimmin sanakääntein lehteä markkinoitiin kuitenkin naislukijoille:

NAISTEN LEHTI on Helsingin Sanomat.....koska naiset lukevat sitä enemmän kuin muita lehtiä. Helsingin Sanomat on ennen kuin mikään muu lehti ymmärtänyt, että Suomen naiset haluavat tietoja muusta kuin vain taloudesta, jolla Viikkoliitteessä on vakituinen sijansa. Avaamalla erikoisen Naisten Palstan ja sitä edelleen kehittämällä lehti tahtoo antaa naisille tilaisuuden seurata heille mielenkiintoisia aloja, haluten osoittaa, että se edelleen panee arvoa sille luottamukselle, jota naislukijat ovat sitä kohtaan osoittaneet.⁴¹⁵

Lukija oli ja on lehdelle merkittävä kahdella tavalla. Ensiksikin hän maksaa lehdestä joko ostamalla tai tilaamalla sen.⁴¹⁶ Toiseksi lukija on tärkeä siksi, että lehti voi myydä hänen huomionsa ja ostovoimansa eteenpäin mainostajalle. Mainostajia puolestaan kiinnostavat ne lukijat, jotka ovat potentiaalisia kuluttajia.⁴¹⁷

Kulutuksen ja sitä ohjaavan mainonnan kasvu oli mahdollista vasta elintason noustessa ja suomalaisten siirtyessä omavaraistaloudesta rahatalouden, ostotavaroiden ja kaupungistumisen leimaamaan kulutuskulttuuriin.⁴¹⁸ Kulutusyhteiskunnan alkuaskeleet olivat pieniä ja hitaita. Ensimmäisen maailmansodan aikainen

⁴¹⁴ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, ks. esim. 167–169.

⁴¹⁵ Ilmoitus, *Helsingin Sanomat* 3.1.1930. Taloudella tarkoitetaan tässä ilmeisesti ennen kaikkea kotitaloutta, ei talousuutisia.

⁴¹⁶ Suomessa sanomalehden tilaaminen oli ja on edelleen tavallisempaa kuin irtonumeron ostaminen, poikkeuksena iltapäivälehdet. Tommila ja Salokangas 1998, 302.

⁴¹⁷ Peruskaava pysyy samana edelleen, vaikka muuttuva toimintaympäristö haastaa printtimedian ansaintalogiikan. Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 457–460.

⁴¹⁸ Heinonen 2000, 9–11.

noususuhdanne päättyi Venäjän kaupan romahtamiseen, jonka jälkeen teollisuustuotannon uudelleenkäynnistymiseen meni aikaa. Kun 1920-luku kääntyi kohti loppuaan, oli talous uudessa nousussa. Yksityinen kulutus kasvoi, ja aiemmin harvinaiset hyödykkeet, kuten radio ja polkupyörä, yleistyivät ainakin vauraammissa kaupunkikodeissa.⁴¹⁹

1930-luvun alussa Suomi oli kulutusyhteiskuntana jo verrattain kehittynyt. Ihmiset käyttivät rahaa muuhunkin kuin ruokaan, ja kahdeksantuntiseen työpäivään siirtyminen erotti työajan ja työn ulkopuolisen elämän aiempaa tarkemmin toisistaan. Varallisuuden lisääntyessä erityisesti vapaa-aikaan liittyvä kuluttaminen kasvoi. Tämä näkyi ”gramofonikuumeena”, elokuvien leviämisenä yhä laajempien kansanosien viihdykkeeksi ja sanoma- ja aikakauslehtien lukijamäärien kasvuna. Muutokset eivät koskeneet kaikkia. Moderni kuluttaminen keskittyi kaupunkeihin ja erityisesti niiden ylempiin sosiaaliryhmiin. Kaupunkien työväestö kulutti lähinnä perunaa ja sianlihaa, ja maaseudulla oli paikkakuntia, joilla oltiin vasta siirtymässä lopullisesti rahatalouteen.⁴²⁰

Yhdysvalloissa ja Englannissa teollinen massatuotanto oli käynnistynyt kymmeniä vuosia aiemmin kuin Suomessa. Näissä maissa huomattiin naisten erityisyys kuluttajina jo 1800-luvun lopulla ja mainostajien kiinnostuksen kasvaessa heistä kiinnostuivat myös sanomalehdet. Lehdet myivät lukijoita mainostajille ja koska naiset kiinnostivat mainostajia, täytyi heitä hankkia myös lukijoiksi.⁴²¹

Suomessa naisten ja kuluttamisen yhdistäminen tapahtui 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Naiskuluttajuus nousi esiin keskusteluissa perheenäideistä, kotitalouksista ja rahankäytöstä. Kuluttavat naiset liittyivät ajatusmalliin, joka korosti kotitalouden merkitystä yhteiskunnan perusyksikkönä. Keskiluokkaiset naisjärjestöt vaativat, että kotitaloutta piti kohdella yhtenä kansantalouden osana. Kotilieden perustajiin ja Suomen Naisyhdistyksen aktiiveihin kuulunut Laura Harmaja esitti, että kotitalouskysymykset tuli ottaa valtion tasolla huomioon elinkeinojen tapaan ja emäntien järjestäytyä kuten muidenkin työntekijöiden.⁴²²

Kotitalousideologiassa avainasemassa oli kotitalouskoulutus. Perheenemännän työn piti ammattimaistua, jotta äiti voisi omistautua hoitamaan taloutta järkipäisesti ja säästävaisesti. Näin elatuksesta vastaavan miehen rahat riittäisivät

⁴¹⁹ Pantzar 2000, 22; Heinonen ja Konttinen 2001, 46–47.

⁴²⁰ Heinonen 2000, 10–12.

⁴²¹ Conboy 2011, 70–71.

⁴²² Tyttöjen ja naisten koulutus piti Laura Harmajan ”kaksinaisen ammattiopin” mukaan järjestää niin, että he saisivat sekä oppia perheenemännyyttä varten että ansiotyön mahdollistavaa ammattiopetusta. Jälkimmäinen oli tarpeellista leskeytymisen, naimattomaksi jäämisen tai puolison tulojen heikentymisen varalta. Kaarninen 1995, 72–75.

paremmin. Mitä parempaa huolta äidit pitäisivät kodeistaan, sitä pidemmälle perheen elättäjän palkka riittäisi ja sitä vähemmän perhe tarvitsisi yhteiskunnan apua.⁴²³

Työläisnaiselle kodinhoitoon paneutuminen ei ollut tosiasiallinen vaihtoehto, sillä perheen pienet tulot tai puolison työttömyys pakottivat työntekoon. Vuoden 1918 jälkeen työläisnaisten työssäkäynnistä oli tullut entistäkin tavallisempaa, kun naisleskien ja yksinhuoltajien määrä oli kasvanut.⁴²⁴ Sosiaalidemokraattinen Toveritarlehti vaatikin perheellisten naisten työssäkäynnin helpottamista kotiäiti-ihanteen painottamisen sijaan. Myös osa porvarillisista naisasianaisista toi esiin ammatillisen koulutuksen tärkeyden, jotta naiset välttäisivät esimerkiksi fyysisesti raskaat rakennustyöt.⁴²⁵

Poliittisessa historiassa puhutaan kaksijakoisesta kansalaisuudesta.⁴²⁶ Sama ajatus soveltuu kotitalousideologian läpäisemään orastavaan kulutusyhteiskuntaan. Kärjistetysti voi sanoa, että siinä missä miehen osa oli ansaita rahaa, oli naisen tehtävä kuluttaa se mahdollisimman järkevästi.⁴²⁷ Kuluttaminen henkilöityi naisessa. Hän teki kodin ostopäätökset ja ostaminen oli lähestulkoon naisen työtä.⁴²⁸ Tietoja siitä, kuka kodin ostoksista päätti, ei Suomesta sotien väliseltä ajalta kuitenkaan ole. Ne harvat kulutustutkimukset, joita vuosisadan alussa ja 1920-luvulla tehtiin eivät avaa kuluttamisen ja sukupuolen yhteyttä.⁴²⁹

Oman tutkimukseni kannalta merkitsevä havainto on kuitenkin se, että mainostajat näkivät naiset merkittävänä kuluttajaryhmänä. Naisten merkitys näkyi esimerkiksi heille suunnattujen kuluttajalehtien kasvavina tilausmäärinä.⁴³⁰ Suomen ensimmäinen kuluttamiseen, kotiin ja naisiin keskittynyt laajasti levinnyt aikakauslehti oli Kotiliesi. Se toteutti maailmalla jo hyväksi havaittua tapaa yhdistää erityyppistä journalistista sisältöä, kuvitusta ja mainoksia – joskin lehdellä oli myös esikuvansa varhaisemmissa suomalaisissa järjestö- ja kuluttajalehdissä. Oletettujen lukijoiden kulutustottumukset luonnollisesti vaikuttivat ilmoitusten laatuun, siispä vielä 1920- ja 1930-luvuilla naisille mainostettiin enemmän kankaita kuin vaatteita, myöhemmillä vuosikymmenillä suhde kääntyi toisin päin.⁴³¹

Naiskansalaisuutta kuluttajuuteen yhdistävät naisliikkeet korostivat mielellään ostosten teon järkiperaistamista ja tarkkaa taloudenpitoa. Mainostajat sen sijaan

⁴²³ Kaarninen 1995, 76.

⁴²⁴ Kaarninen 1995 viittaa vuonna 1934 tehtyyn tutkimukseen, 76; Sulkunen 1989, 82.

⁴²⁵ Kaarninen 1995, 77–80.

⁴²⁶ Kaksoiskansalaisuudesta ks. Sulkunen 1987, 157–172.

⁴²⁷ Turunen 2014, 44

⁴²⁸ Marchand 1985, 66–67, 167–205.

⁴²⁹ Kulutustutkimuksista ks. Ahlqvist 2000, 29–45.

⁴³⁰ Malmberg 1991, 200, 202–203.

⁴³¹ Töyry 2005, 259–260.

pitivät naisia ailahtelevina kuluttajina, jotka tarttuivat uutuuksiin miehiä helpommin.⁴³² Roolijako näkyi myös mainoksissa, joissa naisten ulkonäkö edusti uudenaikaista kaupunkilaista tyyliä, mutta miesten pukujen ajattomampi kuosi ei muuttunut samaan tahtiin naisten muodin kanssa. Maailmansotaa edeltävä mainonnan stereotyyppi, niin sanottu ”Gibson Girl” löysine nutturoineen ja korsettivyötäröineen teki 1920-luvulla tilaa ”Fisher Body Girlille”, automainosten sulavalinjaiselle hahmolle. Hieman kulmikas, hoikka ja viileän kauniisti hymyilevä naiskuva muuttui pehmeämmäksi niissä mainoksissa joissa äitiys oli pääosassa.⁴³³

Uudenaikaisinkin nainen teki mainosten maailmassa ostoksia joko hämmästyttääkseen aviomiehensä järkeillä kulutustaidoilla tai pitääkseen hänen mielenkiintonsa yllä valmiiksi leikatulla leivällä, miellyttävällä pöytäliinalla, kauneussaippuan pehmittämällä iholla tai millä milloinkin. Atlantin takana jopa naisemansipaatio valjastettiin tuotteiden markkinointiin. Yhdysvaltalaisien naisten saatua äänioikeuden vuonna 1920 täytyivät ilmoitukset naisista, jotka äänestivät Listerinen hammastahnaa tai pyyhkeitä ja saippuaa, jotka sopivat heidän kylpyhuoneensa väriskaalaa.⁴³⁴ Vaikka mainonta esitteli uutuuksia ja uudenlaista elämäntyyliä, ei se ollut rikkomassa sukupuolijärjestelmää. Kiinnostavaa kuitenkin on, miten mainoksissa naiset edustivat modernia siitäkkin huolimatta, että nainen hallitsi kotia eikä sen ulkopuolista yhteiskuntaa.

Suomessa markkinointi, moderni kaupunkilaisuus ja kuluttavat naiset kohtasivat Helsingin keskustaan vuonna 1930 nousseessa Stockmannin tavaratalon uudessa rakennuksessa. Naisten paratiisissa sai suorittaa ostoksia ja viettää aikaa. Kaupunkilaisnainen tai pääkaupunkiin matkustanut maalaisvieras saattoi nauttia virvokkeita soodalahteella, piipahtaa lepohuoneessa ja kierrellä myyjien häiritsemättä – olettaen että kuului olemukseltaan potentiaaliseen asiakaskuntaan.⁴³⁵ Tai tehdä kuten toimittaja Vappu Roos ja kirjoittaa kotiin erityisissä kirjeidenkirjoitus-huoneissa, joihin saattoi vetäytyä.⁴³⁶ Miehetkin kuuluivat uuden Stockmannin asiakaskuntaan, mutta suuri osa mainonnasta oli suunnattu naisille. Kohderyhmänä olivat kodistaan järkipäisesti huolta pitävät perheenäidit ja uudenaikaiset työssäkäyvät naiset, jotka tarvitsivat niin virka- ja iltapukuja kuin vapaa-ajan vaatteita.⁴³⁷

Työssäkäyvät, tai kuten aikalaisilmaisu kuului ”yksin itsensä elättävät naiset”, olivat perheenäitejä vaatimattomampi, mutta jo näkyvä kuluttajaryhmä. Stockmann

⁴³² Heinonen ja Konttinen 2001, 78.

⁴³³ Marchand 1985, 179–181.

⁴³⁴ Marchand 1985, 168–181, 186, 190–191.

⁴³⁵ Finnälä 1993, 28–29. Tavarataloista naisten paikkana Kortelainen 2005 passim.

⁴³⁶ Tavaratalon tarjoamista palveluista ks. Finnälä 1993, 32–33; kirjoitushuoneista ”En titt bakom Nya Stockmanns kulisser”, *Astra* 19/1930; Roosin kirjeistä ensimmäinen Stockmannin paperille kirjoitettu kirje SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kirjekuoressa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁴³⁷ Finnälä 1993, 74–75.

teetti huonekaluja, joista kootut kokonaisuudet oli suunniteltu milloin nuorelle pariskunnalle, milloin lapsiperheelle. Vuonna 1932 tavaratalo esitteli esimerkkikalustuksen, jonka kohderyhmänä oli ammatissa toimiva, yksin itseään elättävä nainen.⁴³⁸ Kaupunkilaiset ammatissa toimivat naiset olivat siis jo tarpeeksi varteenotettava kuluttajaryhmä, jotta heitä varten kannatti uhrata piirustusosaston, puuseppätehtaan ja markkinoinnin voimavaroja.

Mainostajia kiinnostavat naiskuluttajat

Kulutuksen kasvu ja mainonnan kehittyminen ruokkivat toinen toisiaan. Ensimmäiset nykyisenkaltaiset mainostoimistot perustettiin Englannissa ja Yhdysvalloissa jo 1800-luvun loppupuolella.⁴³⁹ Samaan aikaan Suomessa elettiin voimakasta sanomalehdistön kasvun kautta. Suomalainen lehdistö oli kuitenkin ennen kaikkea politiikan teon väline. Rahaa toki tarvittiin, jotta painokoneet pysyivät pyörimässä. Ilmoitukset olivat sanomalehdille merkittävä tulonlähde, mutta maailman suurkaupunkien sanomalehtien kaupallisimmat ilmiöt eivät vielä rantautuneet Suomeen.⁴⁴⁰

Varsinaisesti mainostaminen pääsi Suomessa vauhtiin 1920-luvulla. Vuonna 1928 ala sai nykyisen nimensä, kun Suomen Kuvalehden yleisökilpailussa sana mainos päihitti ruotsalaisperäisen reklaamin.⁴⁴¹ Suurimmat mainostoimistot perustettiin vuosikymmenen alussa. Pienempiä toimistoja nousi tiheään tahtiin, mutta niitä myös kaatui pulavuosien aikana.⁴⁴²

Työskentely mainostoimistossa oli kiireistä, kaupunkilaista ja lievästi boheemia. Joiltain osin se muistutti suurimpien kaupunkien sanomalehdentoimittajien työtä, sillä erotuksella, että palkat olivat mainostoimistoissa pääsääntöisesti hyviä.⁴⁴³ Sanomalehtien ja mainostoimistojen välillä liikkuikin työntekijöitä.⁴⁴⁴ Myös kirjailijat ansaitsivat lisäansioita sorvaamalla yrityksille mainoslauseita.⁴⁴⁵

⁴³⁸ ”Miten itsensäelättävä nainen sisustaa kotinsa minimikustannuksin?”, *Domus* 2/1932, kuvissa mm. ”Kansilipasto ja tuolimalli ’Oma’ itsensäelättävän naisen kodista”; Finnilä 1993, 29–31.

⁴³⁹ Heinonen 1999, 374–376.

⁴⁴⁰ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 42.

⁴⁴¹ Häviölle jääneitä ehdotuksia olivat muun muassa leventely, mekalto ja mielostus. Heinonen ja Kontinen 2001, 50.

⁴⁴² Vuonna 1923 aloitti Teollisuuden Ilmoituskeskus – Industriens Annonssentral, jonka nimi sittemmin napakoitui Suomen Ilmoituskeskukseksi tai vielä lyhemmin Ilmoksi. Hieman myöhemmin aloittivat Uuden Suomen Reklamoimisto ja yhdysvaltalainen Erwin, Wasey & Co. Ltd. Jälkimmäisen nimi muutettiin 1930-luvun alussa suomalaishenkeen sopivammaksi Erva-Latvala Oy:ksi. Heinonen ja Kontinen 2001, 59–61, 65.

⁴⁴³ Heinonen ja Kontinen 2001, 63–64, 66; Mainosmiesten ja sanomalehtimiesten yhteneväisyyksistä ks. Yrjö Soinin esitelmä Mainosmiesten Kerhon vuosikokouksesta, ”Journalistiikka ja mainonta”, *Mainostaja* 3/1935.

⁴⁴⁴ PA, EESOy, Aa29, työnhakijat 1930-luku.

⁴⁴⁵ Kenties kuuluisin esimerkki oli kirjailija Olavi Paavolaisen naisten alusvaatetehtaalalle kehittämä lause: ”Silo luo suloa.”

Mallia mainostamisen ammattilaiset hakivat Saksan, Ruotsin ja Englannin lisäksi kuluttamisen Eldoradosta, Yhdysvalloista. Kansainvälisistä vaikutteista ja mainoskuvastossa käytetyistä modernin elämän symboleista huolimatta etenkin 1930-luvulla monen tuotteen markkinointi pohjautui kotimaisuuden korostamiseen. Kuvasto oli perin suomalaiskansallista leijonineen, juoksijoineen ja Väinämöisineen. Markkinat pyörivät pitkälti kotimaisin voimin, sillä Suomen suurimpia ilmoittajia olivat vielä 1930-luvulla kustannusyhtiöt, kuten WSOY ja Otava. Myös tekstiilitehtaat ilmoittelivat ahkerasti. Elintason noustessa ja maan modernisoitumisesta ylikansallisten yhtiöiden kiinnostus kasvoi ja esimerkiksi Ford mainosti autojaan amerikkalaiseen tyyliin Suomessakin.⁴⁴⁶

Mainonnan rytmi kiihtyi talouden tahdissa ja kansainväliset yhtiöt rynnistivät tuotemerkeineen aikakaus- ja sanomalehtien sivuille. Kotimaisten tuottajien oli vastattava Luxin tai Sunlightin haasteisiin omilla kampanjoillaan. Enää ei riittänyt ilmoitus siitä, että tavaroita oli saatavilla, vaan tuotteesta piti tehdä tuotemerkki. Jos yhdeksän filmitähteä kymmenestä käytti Lux-saippuaa, täytyi sen tietenkin olla parempi kuin tavanomaiset suovat, majjat tai ilonat. Kotimaisia brändejä rakennettiin ulkomaisten esimerkkien mukaisesti ja muun muassa Fazerin Sininen tuli myyntiin vuonna 1922. Markkinointiin valjastettiin aikansa kuuluisuuksia: Ester Toivonen sai kaupata Elannon näkkileipää ja Markus-setä nimikkosuklaataan.⁴⁴⁷

Naisten merkitys mainosten kohteena tunnistettiin. Suomen Mainosyhdistyksen lehden toinen numero nosti naiset esiin Euroopan kauneimmaksi valitun Ester Toivosen kautta. Toivonen oli lehden mukaan tehnyt Suomen puolesta suunnattoman määrän ”propagandaa”. Ulkomailla Miss Eurooppa edusti Suomea ja kotimaansa mainostajille naisia yleensä:

Mainosmiesten kannalta tuntuu sitä oikeutetummalta kiinnittää häneen huomiota, koska hän uudessa Miss Europa -ominaisuudessaan symbolisoi naista yleensä, ja kuten tiedetään, nainen itse asiassa – määrätessään noin 80 % ostoksista – pitää suurimmaksi osaksi markkinoita käsisään.⁴⁴⁸

Mainostaja-lehti seuraili ulkomaisia esikuviaan. Yhdysvalloissa arvioitiin että naiset vastasivat 80–85 prosentista kulutustavaroiden ostamisesta. Amerikkalaisten mainostajien lehti Printer’s Ink kuvasi vuonna 1929 naissukupuolen ja kuluttamisen suhdetta näin:

⁴⁴⁶ Heinonen ja Konttinen 2001, 52–53, 67–68, 85–87. Autojen määrä kasvoikin Suomessa suhteellisesti eniten vuosien 1920 ja 1930 välillä, jolloin henkilöautojen lukumäärä 24 kertaistui.

⁴⁴⁷ Heinonen ja Konttinen 2001, 51–55.

⁴⁴⁸ ”Maamme mainostajat”, *Mainostaja* 2/1934; Törmä 1977, 55–56. Myös lapsiin kohdistuvan mainonnan merkityksestä keskusteltiin, ”Valloittakaa jo nyt v:n 1946 asiakkaat”, *Mainostaja* 2/1936.

*The proper study of mankind is man... but the proper study of markets is woman.*⁴⁴⁹

Hyvin organisoidussa perheessä naisen rooli oli olla ”sisäänostaja”. Naisten merkityksestä huolimatta etenkin amerikkalaisessa mainonnassa korostui miehen rooli ”talousjohtajana” tai ”hallituksen puheenjohtajana”, eikä sukupuolijärjestelmää tältäkin osin haastettu.⁴⁵⁰

Naisten merkitys ostospäätösten tekijöinä vaikutti Yhdysvalloissa ja Englannissa suoraan sanoma- ja aikakauslehtien perustamiseen ja sisältöihin.⁴⁵¹ Lukutaitoisten ja -haluisten naisten määrän kasvaessa kasvoi mainostajien halu markkinoida tuotteitaan suoraan naiskuluttajille. Mainittujen maiden lehdistössä 1880- ja 1890-luvuista tulikin niin sanottujen naisten sivujen kasvun aikaa.⁴⁵²

Mitä laajemman lukijakunnan lehti onnistui houkuttelemaan, sitä enemmän ilmoituksia se saattoi myydä. Yhdysvaltalainen Ladies' Home Journal oli ensimmäinen naistenlehti, jonka tilaajahinnat painettiin niin alas, etteivät ne kattaneet edes lehden teon kustannuksia. Alhainen hinta sai kuitenkin levikin laajenemaan niin, että ilmoitustulot takasivat voitot. Suureen levikkiin pohjautuvien kuluttajalehtien synty ajoittuu tavaroiden teollisen massatuotannon alkuun. Samaa tahtia kehittynyt mainosala käytti naisille suunnattuja lehtiä suorana reittinä sinne, missä päätökset kodin kulutustavaroiden hankinnoista tehtiin, siis naisten hallitsemiin koteihin.⁴⁵³ Toisaalta esimerkiksi Iso-Britannian eliittilehdistössä ei kirjoitettu niin sanotuista naisten aiheista lainkaan, eikä niissä juurikaan työskennellyt naisia.⁴⁵⁴

Sama kehitys tapahtui Suomessa, vain myöhemmin ja pienemmällä volyyymillä. Mainosten määrä aikakauslehdissä kasvoi, mutta markkinointikanavana sanomalehdet olivat vertaansa vailla.⁴⁵⁵ Ilmoittajat, mainostoimistot ja sanomalehdet olivat riippuvaisia toisistaan, eikä rinnakkaiselo ollut aina mutkatonta. Suuret, säännölliset ilmoittajat tapasivat saada alennusta ilmoitushinnoista ja näiden alennusten neuvottelemisesta saattoi seurata muhkeita riitoja.⁴⁵⁶ Mainosalaa ja sanomalehtiä

⁴⁴⁹ Marchand 1985, 66.

⁴⁵⁰ Marchand 1985, 66, 170.

⁴⁵¹ Töyry 2005, 253–255.

⁴⁵² Marzolf 1977, 20–21.

⁴⁵³ Töyry 2005, 259.

⁴⁵⁴ Tilanne jatkui samanlaisena ainakin 1950-luvulle asti. Harvat naiset joita näissä lehdissä oli, kirjoittivat kuin miehet. Naisjournalistit työskentelivät kaupallisemmassa lehdistössä ja sielläkin erityisesti seurapiiri-aiheiden, muodin ynnä muun parissa. Sanaparilla ”naisten journalismi” oli vähättelevä merkitys. Conboy 2011, 72.

⁴⁵⁵ Mainostoimisto Erva-Latvalan johtajan V. K. Latvalan mukaan sanomalehti oli nopein ja taloudellisin mainosväline, ks. esitelmä ilmoittajien ja sanomalehtien suhteesta: ”Sanomalehdistö mainosvälineenä”, *Mainostaja* 3 ja 4-5/1936.

⁴⁵⁶ Stockmannin tavaratalo käytti vuonna 1937 mainontaan miljoona markkaa ja summasta yli 640 000 markkaa kului sanomalehti-ilmoituksiin. Heinonen ja Kontinen 2001, 62.

yhdisti myös se, että lehtien levikkiedot olivat molemmille tärkeitä. Sanomalehtien villiksi yltyvää levikki-ilmoittelua pyrki rauhoittamaan nimenomaan Suomen mainosyhdistys, joka halusi kitkeä vääristeltyjä lupauksia ja ajoi virallista levikin-tarkastusta.⁴⁵⁷

Kulutusyhteiskunta joutui maailmanlaajuisen kriisin kouriin 1920-luvun lopulla. Lamalta ei säästyty Suomessakaan. Pulavuosien pahin aallonpohja koettiin ke-vättälvella 1932, jolloin työttömyys oli korkeimmillaan ja talous sakkasi. Vaikea aika vaikutti luonnollisesti mainontaan ja sitä kautta sanomalehtien talouteen. Il-moituskoot pienenivät ja osa suurista kansainvälisistä ilmoittajista jopa lopetti mainostamisen kokonaan. Ennätyksellisen ilmoitusvuoden 1929 jälkeen sanoma-lehtimainonnan määrä laski jyrkästi ja kääntyi uuteen nousuun vuonna 1933. Suuret 1920-luvun mainontavolyymit saavutettiin vasta sotien jälkeen.⁴⁵⁸

Sanomalehti oli paitsi tuotteiden kauppapaikka, myös tuote, jota kaupattiin. Varal-lisuuden kasvaessa yhä useampi suomalainen tilasi sanomalehden ja elintason yhä noustessa yhteen talouteen saattoi tulla useampiakin lehtiä.⁴⁵⁹ Tilausmaksujen li-säksi ilmoitusten tuomat tulot olivat lehdelle elintärkeitä.⁴⁶⁰ Helsingin Sanomien omistaja Eljas Erkko piti naisille suunnattua kirjoittamista tärkeänä, mutta alempi johtoporras ei aina jakanut hänen ajatuksiaan. Sirkka Nuormaa kertoi vaikeuksista, joita hän kohtasi naisille suunnattua sisältöä kirjoittaessaan.

Myöskin hoitelen naistenpalstaa säännöllisesti, ja tappelen joka lauantai [toimitus]sihteerien kanssa, jotka halusta jättävät sen pois seuraavan päivän lehdestä, vaikka asia on korkeimman suojeluksessa ja nimen-omaan määrätty säännöllisesti ilmestymään. Mutta, kuten arvaat, pitävät miehet sellaista naisellista höpötystä roskana – jota se ehkä on-kin – ja panevat mieluummin paikalle shakkia tai muuta jännittävää.⁴⁶¹

Nuormaa ei aina itsekään nauttinut naisellisen sisällön tuottamisesta, mutta vielä vähemmän sitä näytti arvostavan toimitussihteeri, joka kokosi lehden. Palsta oli kuitenkin ”korkeimman suojeluksessa,” eli itse Eljas Erkko siis määräsi, että nais-ten aineistoa piti ilmestyä.

⁴⁵⁷ Samaa vaativat lehdenkustantajapuolella Suomen Kuvalehti ja Helsingin Sanomat ja yritysten puolelta Suomen Liikemiesyhdistys, joka perusti Epäterveen ilmoitussaalistuksen vastustamistoimikunnan. Sopimus virallisista levikintarkastuksista tehtiin jo vuonna 1936, mutta käytännöt eivät vakiintuneet vielä pitkään aikaan, Heinonen ja Konttinen 2001, 80–81; Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 216–218. Esimerkki lehden levikkiin ja levikintarkastukseen perustuvasta mainonnasta, ”Helsingin Sanomien ilmoitus 90.000 sunnuntaisin, 70.000 arkisin”, *Mainostaja* 3/1935.

⁴⁵⁸ Heinonen ja Konttinen 2001, 47, 56.

⁴⁵⁹ Mervola 1995, 91, 225.

⁴⁶⁰ Näin oli aina Päivälehdessä ajoista vuoden 2008 finanssikriisiin saakka, Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, ks. esim. 42, 415, 462.

⁴⁶¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:10, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 31.1.1934.

Aikalaisten mielestä kaupallisuuden lisääntyminen näkyi lehdessä selkeästi. Yksi kiinnostava näkökulma muutokseen avautuu Eero Erkon aikana Helsingin Sanomissa työskennelleen kirjallisuuskriitikon Anna-Maria Tallgrenin kautta.

Päivälehdessä ”Erkon rahamyly”

Eljas Erko käänsi Helsingin Sanomien kurssia yhä selkeämmin suuria lukijajoukkoja houkuttelevaan suuntaan. Muutos avasi uusia työtilaisuuksia yleisöön suunnattuja juttuja kirjoittaneille, mutta sulki vanhoja mahdollisuuksia pois. Lehden vuonna 1925 jättänyt, mutta siihen edelleen kirjoittanut kriitikko Anna-Maria Tallgren kuului heihin, joita lehden sisällön kaupallistuminen ei hyödyttänyt.

Tallgrenin kokemukset Helsingin Sanomista olivat peräisin toisenlaisesta ajasta ja lehdestä. Työvuosinaan 1910-luvulla ja 1920-luvun alussa hän oli täyttänyt lehden sivuja melko vapaasti.⁴⁶² Tallgren sai järjestellä työt oman harkintansa mukaan – ja jättäytyä pois työstä silloin kun oma tai äidin terveys sitä vaati. Eero Erkon kanssa käyty kirjeenvaihto kertoo toistuvista loma-, sairausloma- ja virkavapauspyynnöistä.⁴⁶³ Pisimmät poissaolot osuivat yhteen ensimmäisen maailmansodan vuosien kanssa, jolloin kirjallisuusosaston supistaminen sotautusten tieltä sopi myös Erkon intresseihin. 1920-luvun alkupuolella Tallgrenin työ määrä lisääntyi, kun hän aloitti kirjallisuusosastosta vastaavana toimittajana. Samalla valta töiden organisointiin kasvoi ja osaston laatu ainakin tekijänsä mukaan parantui.⁴⁶⁴

Tallgren lähti Helsingin Sanomista vuonna 1925 pääkaupungin kulttuurikiistojen ja lehtityön raskaan tahdin uuvuttamana. Siirtymistä kotikaupunkiin Turkuun siivitti tapa millä hänet syrjäytettiin Kansallisteatterin dramaturgin valinnassa. Aiemmin läheinen Helsingin Sanomien toimitussihteeri ja teatteriarvostelija Erkki Kivijärvi oli yksi ”susista”, joille Tallgren heitettiin.⁴⁶⁵ Side Helsingin Sanomiin ei kuitenkaan katkennut, vaan Tallgren kirjoitti satunnaisia teatteri- ja kirjallisuusartikkeleja. Eero Erkon kuoleman jälkeen kirjoitustahti harveni lähes olemattomaksi.⁴⁶⁶

Toimeentulovaikeuksista kärsivä kriitikko koetti saada entisestä lehdestään mahdollisuuksia työntekoon. Kesä 1932 oli Anna-Maria Tallgrenille murheellista

⁴⁶² Tallgrenin kriitikonuraa tutkineen Tellervo Krogeruksen mukaan kolmannes hänen kirjallisuusarvioistaan oli leveydeltään vähintään viisi palstaa, Krogerus 1988, 215.

⁴⁶³ PA, Eero Erkon Helsingin Sanomiin liittyvä arkisto, A10, kirjeenvaihto Anna-Maria Tallgrenin kanssa.

⁴⁶⁴ Krogerus 1988, 216.

⁴⁶⁵ Krogerus 1988, 217; *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 19.2., vuosi on kokoelman toimittaneen Silja Vuorikurun mukaan 1935.

⁴⁶⁶ Krogerus 1988, 339.

aikaa. Hänen äitinsä oli kuollut edellisenä talvena ja Tallgren oli edelleen lamaan-tunut menetyksestä. Työnäkymät eivät kirkastaneet synkkää mieltä, sillä tekeillä oleva pieni kirjoitustyö oli valmistumassa ja sen jälkeen odotti työttömyys.⁴⁶⁷

Eero Erkon aikana suhde Tallgrenin ja päätoimittajan välillä oli huokunut keskinäistä kunnioitusta, sopuun päästiin puolin ja toisin joustamalla. Tallgren otti samassa hengessä yhteyttä Eljas Erkkoon ja tarjoutui kirjoittamaan ajankohtaisesta ulkomaisesta kirjallisuudesta. Erkon vastaus oli tyly. Hän huomautti ”mahtipontisen itsetietoisesti,” että siinä missä sata ihmistä on kiinnostunut filmitähdistä ja urheilusta, vain korkeintaan yksi piittaa pitkistä kirjallisuuskatsauksista. Päätoimittaja lisäsi, että sanomalehden tehtävä oli seurata yleisön makua. Vastaus sai uupuneeen ja sairaan Tallgrenin suutuksiin. Ystävälleen Aino Kallakselle hän kauhisteli poika-Erkon tapaa johtaa lehteä ja summasi surullisena:

*Päivälehdien perijä on siis yksinomaan rahamyly.*⁴⁶⁸

Anna-Maria Tallgren koki, että aiemman 15 vuoden palveluksen takia Erkolla oli ikään kuin velvollisuus antaa hänelle työtä – semminkin kun Tallgren koki kadottaneensa terveytensä ”hänen rahamylyssään”.⁴⁶⁹

Tässä kohdassa Tallgren oli hieman epäjohdonmukainen. Eljas Erkon rahamylyssä hän ei ehtinyt terveytensä menettää, työskenteli hän Tallgren vakituisesti ainoastaan kunnioittamansa Eero Erkon alaisuudessa. Yhtä kaikki, Tallgren katsoi oikeudekseen saada töitä lehdestä. Hänen mielestään kyseessä ei oikeastaan ollut avun antaminen, vaan lehden sisällön arvon nostaminen tavalla, joka oli ”erinomaisen helppo järjestää”.⁴⁷⁰ Työn antaminen pula-ajan oloissa ei kuitenkaan ollut erinomaisen helppoa. Vuonna 1932 talouslaman pahimmassa kurimuksessa Helsingin Sanomiin oli tulijoita enemmän kuin tarpeeksi ja lehti keskittyi jo työssä olevien pitämiseen palkkalistoilla.⁴⁷¹

Uusi omistaja herätti Anna-Maria Tallgrenissa halveksuntaa, mutta elämäntilanne ei sallinut nirsoilua työnhaun suhteen. Pian hän yritti uudelleen pääsystä ”rahamylyyn”. Eljas Erkolle ilman vuosilukua lähetetyssä kirjeessä Tallgren kertoi kuulleensa Elma Järnefeltin mahdollisesta poistumisesta ja ilmoittautui voivansa jatkaa tämän työtä arkistossa. Tallgrenilla ei enää ollut voimia kuluttavaan kirjallisuuskriitikon toimeen, mutta hän kertoi kykenevänsä arkistonhoitajaksi. Tästä

⁴⁶⁷ PA, Eero Erkon Helsingin Sanomiin liittyvä arkisto A10, Anna-Maria Tallgren Eero Erkolle esim. 25.1.1911; 29.8.1914; 4.1.1921 ja 15.7.1925.

⁴⁶⁸ *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 10.6.1932.

⁴⁶⁹ *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 10.6.1932.

⁴⁷⁰ *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 10.6.1932.

⁴⁷¹ PA, EESOy, Aa29, työnhakijat 1930-luku.

työstä hänellä oli jonkin verran kokemusta aiemmilta vuosilta.⁴⁷² Eljas Erkko vastasi Tallgrenin myöhästyneen hakemuksineen, sillä paikka oli jo täytetty.⁴⁷³

Yrityksistään huolimatta Anna-Maria Tallgren ei päässyt enää Helsingin Sanomien vakituksille palkkalistoille, vaikka joitain hänen kirjoituksiaan julkaistiinkin.⁴⁷⁴ Vuonna 1937, kymmenen vuotta sen jälkeen kun päätoimittaja oli vaihtunut, Tallgren summasi lehden muuttumista Aino Kallakselle:

– – *Siiirtyäkseni muuhun, eikö Hels.Sanommat ole sinusta murheen aihe?
U. Suomi on toki sivistyneempi – minua oikein tympäisee ja taas surettaa
se kaupallisuuden henki – filmiä, filmiä, diivoja Hollywoodia; urheilua,
koserioja, ja kaikki latteinta laatua – joka sen alusta loppuun lainaa.
Viljasen miltei nerokkaat kirjoitukset eivät yleistaso nosta. – – Voi,
Eero Erkko –!⁴⁷⁵*

Anna-Maria Tallgrenin mukaan lehden olivat vallanneet elokuvatähdet, urheilu-uutiset ja pakinat. Lopun parhaidus antaa ymmärtää, että Eero Erkon perintöä ei lehdestä enää löytynyt. Toimeentulovaikeuksista, heikentyvästä terveydestä ja kodittomuuden kasvavasta uhasta kärsinyt Tallgren ei säästellyt sanojaan. Hän, niin kuin moni muukin aikalainen, vertasi Eljas Erkon johtamaa lehteä tämän isän aikaiseen Helsingin Sanomiin tai jopa tätä edeltävään Päivälehteen. Aiemmin tilaa saaneet kirjallisuus- ja teatteriartikkelit olivat joutuneet lapsipuolen asemaan lehden uhratessa sivuja filmitähdille ja muulle viihteelle.

Lehden sisällön karkea arviointi tukee Tallgrenin huomioita ainakin osittain. Vielä vuonna 1927 lehti tarjosi kirjallisuudelle tilaa noin sadan palstanmitan verran kuu-kaudessa. Kahden vuoden kuluttua palstamäärä oli entisellään, vaikka sivumäärä oli kasvanut noin viidenneksellä. Filmitähdet eivät kuitenkaan syrjäyttäneet kulttuuria lehden sivuilta. Sen teki urheilu. Urheilu-uutiset saivat vuonna 1927 palstoja suunnilleen saman verran kuin kirjallisuus ja taide -osio, mutta kahden vuoden kuluttua urheilukirjoitusten määrä oli lähes kaksinkertaistunut.⁴⁷⁶

Sisällön ja päätoimittajan lisäksi Tallgren kritisoi joitakin Helsingin Sanomien kirjoittajia. Kirjallisuustoimittaja Lauri Viljanen sai armon, mutta pakinoitsija Seere Salmiseen Tallgren oli pettynyt:

⁴⁷² PA, EESoy, Bb7, Anna-Maria Tallgren Eljas Erkolle 29.11. vuosiluku puuttuu.

⁴⁷³ PA, EESoy, Bb7, Eljas Erkko Anna-Maria Tallgrenille, päivämäärä epäselvä.

⁴⁷⁴ Vuonna 1934 Tallgren tarjosi pitkää alakerta-artikkelia amerikkalaisesta näytelmästä, joka julkaistiin elokuisessa sunnuntainumerossa. PA, EESoy, Bb7, Anna-Maria Tallgren Eljas Erkolle 18.4.1934; ”Väkevä amerikkalainen näytelmä”, *Helsingin Sanomat* 26.8.1934.

⁴⁷⁵ Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuurilooline Arhiiv (EKLA), f 186, m 17:1, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle, päiväämätön kirje. Kirjeenvaihdon kirjaksi toimittanut Silja Vuorikuru on ajoittanut kirjeen elokuuhun 1937. *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, 251–252.

⁴⁷⁶ Verrattu Helsingin Sanomien helmikuun numeroita vuonna 1927 ja 1929.

*Serp – ent. pieni pirteä Serp – on vajonnut siinä määrin, etten toki olisi uskonut; Kivijärvi ja hän: miltei yhtä minäkeskeisiä, mauttomuuteen asti.*⁴⁷⁷

Erkki Kivijärvi, jota Anna-Maria Tallgren piti minäkeskeisyyden mittapuuna, oli lehden pitkäaikainen teatteriarvostelija ja toimitussihteeri. Kivijärven kritiikkiin Tallgrenilla oli henkilökohtaisiakin syitä, sillä heidän välillään oli niin päättyneeseen romanssiin kuin teatterimaailmaan liittyviä jännitteitä.⁴⁷⁸ Seere Salmisen oli Helsingin Sanomien henki ilmeisesti pilannut, sillä aiemmin Tallgren oli suhtautunut häneen suopeasti.⁴⁷⁹ ”Koseriat” eli pakinat, joiden kirjoittaminen oli Seere Salmisen päätehtävä lehdessä, olivat Tallgrenin arvioissa samalla viivalla filmitäh- tien ja urheilun kanssa.

Omistajanvaihdos ei tuonut uusia mahdollisuuksia Anna-Maria Tallgrenin kaltaiselle, syvälliseen kirjallisuus- ja teatterianalyysiin omistautuneelle kirjoittajalle. Pikemminkin se näytti sulkevan vanhoja mahdollisuuksia pois. Toisille naisille juuri kaupallisempi suuntaus antoi työtilaisuuksia. Anna-Maria Tallgren luki minäkeskeisyyden Seere Salmisen synniksi ja merkiksi kirjoitusten tason laskusta, mutta se voidaan nähdä osana tietynlaisia kirjoittamisen konventioita, joita siirryn tarkastelemaan seuraavaksi.

⁴⁷⁷ EKLA, f 186, m 17:1, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle, päiväämätön kirje.

⁴⁷⁸ Krogerus 1988, 217.

⁴⁷⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 892:9:1-2, Anna-Maria Tallgren Seere Salmiselle 19.6., vuosi puuttuu, mutta sisällön perusteella kirje on lähetetty vuonna 1929 ja 10.7.1933.

2.2. Kevyen kynän käyttäjät

Keskustelua naisista ja sanomalehdistä

1900-luvun alkupuolella naistoimittajien vähäinen määrä ja sen vaikutukset sanomalehdistöön kiinnostivat lähinnä poliittisia naisjärjestöjä. Sekä oikealla että vasemmalla naiset vaativat tasapuolisuuden nimissä naisia lehtiin. Työmieheissä näitä vaatimuksia esitettiin jo aivan vuosisadan alusta lähtien. Myös Suomalaisen puolueen ja myöhemmin Kansallisen Kokoomuksen naiset kiinnittivät naisten vähyyteen huomiota.⁴⁸⁰ Poliittiseen tasa-arvoon vetosivat jotkut miehetkin. Niinkin varhain kuin vuonna 1906 kirjailija Heikki Meriläinen esitti nuorsuomalaisessa Kajaanin lehdessä vetoituksen naisten hakeutumiseksi sanomalehtialalle. Hän vetosi yleviin arvoihin: yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden tultua voimaan oli yhteiskunnan molempien puoliskojen työskenneltävä yhteistyössä tulevaisuuden hyväksi.⁴⁸¹

Sotien välisenä aikana sanomalehtinaiset ja naistoimittajat esiintyivät useammin sanoma- ja aikakauslehtien sivuilla, mutta periaatteellista keskustelua naisista, sanomalehdistä ja toimittajuudesta käytiin vain vähän.⁴⁸²

Yhden avauksen esitti 1920-luvun alussa naisasia-aktiivi ja toimittajanakin työskennellyt Ada Äijälä. Hän kirjoitti Edistysseurojen kustantamaan Tuleva Suomi -aikakauslehteen artikkelin ”Naiset ja sanomalehdet”. Äijälä nosti esiin, miten naisia väheksyttiin sanomalehtien lukijoina. Vallalla oli ajatus, etteivät nämä ”kanapääät” lue lehdistä kuin ”kihlausuutiset ja kaksoismurhat”. Kuitenkin Äijälän mukaan Suomessa oli jo suuri joukko yhteiskunnallisia tapahtumia seuraavia naisia. Lehdistä he eivät itseään kiinnostavia asioita löytäneet, sillä keskustelut esimerkiksi naisten taloudellisesta ja oikeudellisesta asemasta loistivat poissaololaan.⁴⁸³

Kun otan valtiollisen sanomalehden käsiini, teen sen usein ajatuksella: jospa taas katsoisi, mitä tämä ”miesten ääni” sanoo. Sillä niin on siihen minun mielestäni miehinen henki ja ajatustapa lyönyt leimansa sen ensimmäiseltä sivulta viimeiselle asti. Kaikki asiat arvostellaan miehisen näkökannan mukaan. Aiheet, joista kirjoitetaan, valitaan sen mukaan, huvittavatko ne miestä. Aivan luonnollista, koska miehet ne valitsevat kirjoittaakseen niistä miehille. Jos naisista kirjoitetaan – ja sitä kyllä

⁴⁸⁰ ”Suomalaisen puolueen puoluekokous”, *Uusi Aura*, 6.5.1917.

⁴⁸¹ ”Ainoastaanko naiskirjeenvaihtajia”, *Kajaanin Lehti* 27.6.1906.

⁴⁸² Historiallisen sanomalehtikirjaston aineistoon sanoilla ”sanomalehtinainen OR naistoimittaja” tuottaa vuosien 1919 ja 1939 välillä satoja hakutuloksia ja osumien osuus haussa olevista sivuista kasvaa hypähdysenomaisesti 1930-luvun alussa. Tulosten tarkastelu digitaalisia menetelmiä hyödyntäen olisi erittäin kiinnostavaa ja näyttäisi tarkemmin missä yhteyksissä ja minkälaisin sanoin naistoimittajista puhutaan.

⁴⁸³ ”Naiset ja sanomalehdet”, *Tuleva Suomi* 8/1921.

*mielellään tehdään – niin se tapahtuu, mikäli mies voi tuntea kysymyksen nähden erityistä mielenkiintoa. Niin kuin esim., jos joku farmari Amerikassa päättää ottaa itselleen kaksi vaimoa, niin se koskee jo sangen läheisesti miesten intressejä, joten siitä kyllä kirjoitetaan. Mutta jos naiset jossain Amerikan valtiossa saavat äänioikeuden, niin ei ole sanottu, että muistetaan panna uutista lehteen.*⁴⁸⁴

Naisia kiinnostavien yhteiskunnallisten kysymysten puuttumisen lisäksi Ada Äijälä nosti esiin tavan, millä miesvaltainen sanomalehdistö käsitteli naisia uutisissa ja uutisotsikoissa. Rikoksen tehnyt tai pahennusta herättänyt nainen nostettiin otsikoihin oman sukupuolensa edustajana, kun taas miehiä käsiteltiin yksilöinä.⁴⁸⁵

Keskustelu jatkui aikakauslehti Naisten äänessä. Nimimerkki Tähystäjä moitti sanomalehtiä siitä, että ne pitivät ”sanaa nainen sinä mausteena, joka antaa kyhäyksille paremman, kirpeämmän maun”. Kirjoittaja kehottikin olemaan kannattamatta niitä lehtiä, jotka ”ottavat sukkeluusvarastonsa naissuvun solvaamisesta”. Ratkaisuksi Tähystäjä ehdotti naisia loukkaavien painotuotteiden boikotointia.⁴⁸⁶ Ada Äijälä sen sijaan esitti toivomuksen, että naisille suotaisiin tilaa työskennellä lehdistössä, ihmisten ajatuksia muokkaavassa ”suurvallassa”. Hän peräänkuulutti naisten rohkeutta ”tunkeutua” alalle ja uskoi etteivät sanomalehdet torjuisi uusia tulijoita.⁴⁸⁷

Sanomalehdet reagoivat Äijälän kirjoitukseen, mutta keskustelu ajautui pian sivuraiteille. Savo-lehden nimimerkki Timo tulkitsi Äijälän syyttäneen miehiä naistoimittajien vähäisestä määrästä. Timo vakuutti, ettei hänellä ollut mitään sitä vastaan, jos lehteen tulisi naisia töihin, kunhan he vain olisivat päteviä. Naisilla oli hänen mukaansa tilausta sillä:

*Ei ole miehisen miehen mieluista kyhäillä esim. selostusta viimeisistä muodeista, mutta siihenkin olen ollut nuoria miehiä kehottamassa, kun ei ole ollut kykenevää naisihmistä saatavissa ja naislukijat sellaista vaativat – ollonpa tulos sitten vaikka joku himphamppuinen selvitys Pariisin maailman- ja puolimaailman naisten viimeisistä hassutuksista.*⁴⁸⁸

Timo toivoi naisten tulevan hoitamaan miehille kiusallisia ”himplampuisia” muotireportaaseja. Samalla hän kertoi itse arvostavansa skandinaavisia toimittajainaisia, jotka tekivät samoja töitä kuin miehet. Nämä naiset olivat paksunahkaisia,

⁴⁸⁴ ”Naiset ja sanomalehdet”, *Tuleva Suomi* 8/1921.

⁴⁸⁵ ”Naiset ja sanomalehdet”, *Tuleva Suomi* 8/1921.

⁴⁸⁶ ”Katsaus omasta ikkunasta”, *Naisten ääni* 14/1921.

⁴⁸⁷ ”Naiset ja sanomalehdet”, *Tuleva Suomi* 8/1921. Naisten Ääni palasi naisten työskentelyyn sanomalehdistössä muutamia vuosia myöhemmin julkaistessaan kiertoaastattelun aiheesta.

”Kiertokysely”, *Naisten Ääni* 22–23/1924.

⁴⁸⁸ ”Päivästä toiseen”, *Savo* 4.5.1921.

tottuneet kovaan ja toisinaan kuivaankin työntekoon ja ”oikeamieliset naisasianaiset pitävät heitä sukupuolensa luopioina”. Ensin hän toivotti naiset tervetulleiksi ja sen jälkeen jatkoi:

Ei ole meidän vanhempien ammattilaisten syy, että heitä on niin vähän. Ei ole meidän syy, että heidät otetaan ehkä hieman epäluuloisesti vastaan. Eihän sekään ole meidän syy, että naisten kokoukset ovat referenteille kauhistus ja naisamatöörien referaatit panevat hermostuneet toimitussihteerit toivomaan – no, esim. kesäloman pikaista alkamista.⁴⁸⁹

Samaan aikaan nimimerkki Timo koki sekä tulleen väärin perustein syytetyksi naistoimittajien vähäisestä määrästä että väheksyi Suomessa kohtaamiaan naiskirjoittajia.

Edellä mainittujen esimerkkien lisäksi naistoimittajat tai sanomalehtinaiset esiintyivät lehdistössä myös silloin, kun he olivat ryhtyneet huimiin hankkeisiin maailman eri kolkissa. Milloin joku ratsasti Euroopan halki, milloin kulki maasta toiseen ilman kenkiä ja rahaa.⁴⁹⁰ Tämän kaltaiset ”stunt-woman”-tempaukset olivat yleisiä erityisesti edellisen vuosisadan lopun yhdysvaltalaisissa lehdissä. Suomalaiseen sanomalehtikulttuuriin ne eivät rantautuneet sellaisenaan, vaikka uskaliaista toimittajanisista raportoitiin meilläkin.⁴⁹¹

Arkkityyppistä seikkailevaa sanomalehtinaista, ranskalaista Titaynaa, kuvasi *Il-talehden* alakerta-artikkeli ”Kynäritaritar” vuonna 1927. Artikkelin kirjoittaja, nimimerkki Sulka, pohtii kuinka mikään miesten aloista ei enää ole tämän päivän naisille vierasta ja vertaa ilman satulaa ratsastavaa hurjaa Titaynaa valkyyrioihin. Jutussa siteerataan unkarilaisen sanomalehtinaisen tekemää haastattelua, jossa kynäritaritar kertoo vivahteikkaasti seikkailuistaan. Titayna lensi omalla pienkoneellaan tutkimattomiin viidakoihin ja kulki Pohjois-Afrikassa nuoreksi mieheksi pukeutuneena. Haastattelussa hän kertoi rakkaussuhteistaan miehiin ja vähintään vihjaili suosioistaan myös naisten keskuudessa.⁴⁹²

Sanomalehtinainen saattoikin joissain juttutyypeissä edustaa uutta, modernia, merkittävää ja rohkeaa, mutta toisinaan hänet esiteltiin hupaisana ”naisen logiikan” edustajana. Vuonna 1928 kiersi sanomalehdissä koomisen uutisen muotoon kirjoitettu ”Tulipaloselostus”. Se kertoo naistoimittajasta, joka miespulan takia lähetettiin raportoimaan tulipalosta. Kuvitteellisen naistoimittajan kirjoittama kuvitteellinen uutinen on yhdistelmä kuutamoisen yön tunnelmointia ja liekeistä

⁴⁸⁹ ”Päivästä toiseen”, *Savo* 4.5.1921.

⁴⁹⁰ Ks. esim. ”Alma Kjelseth”, *Perä-Pohjolainen* 16.4.1901; ”Sanomalehtinaisen seikkailut”, *Sanomia Turusta* 13.11.1902; ”Kuollut sanomalehtinainen”, *Turun Sanomat* 15.1.1915.

⁴⁹¹ Hänninen 2017, 21–23, 30.

⁴⁹² ”Kirjallista: Kynäritaritar”, *Ilta-lehti* 7.11.1927.

pelastetun pormestarinrouvan shinglattujen hiusten ja oranssin pyjaman arviointia.⁴⁹³ Yli vuoden ajan maakuntalehtiä kiertäneessä kertomuksessa nainen oli täysin sukupuolensa ohjaama ja näin ollen kykenemätön tekemään toimittajan työtä. Koomisuuteen viittasi myös niin ikään useassa lehdessä kiertänyt uutinen englantilaisesta naistoimittajasta, joka ainoana naisena pääsi Zeppelin-lennolle. Hän hoiti reportterintyönsä moitteetta, vaikka ”vaihtoikin kymmenen kertaa päivässä pukua”.⁴⁹⁴

Astetta väheksyvämpi oli Suomen Sosialidemokraatti. Vuonna 1928 toimituksen edustaja vastasi lukijalle, joka ihmetteli miksei hän ollut nähnyt lehdessä naistoimittajien kirjoituksia. Hänelle kerrottiin sarkastisesti, kuinka hyvä on, ettei lukija ole nähnyt niitä numeroita, joissa ”vanhatpiiat ja aviovaimot ovat tarttuneet kyntään, jossa asia on heikko, mutta innostus vahva”.⁴⁹⁵

Sanomalehdistössä naistoimittajat näyttäytyivät yhtäältä koomisessa valossa ja toisaalta järjestöjen vakavissa vaatimuksissa saattaa poliittinen lehdistö edustamaan myös naissukupuolta ja sille tärkeitä kysymyksiä. Lisäksi he edustivat modernia maailmaa – uutta valloittavaa, suoraa ja pelkäämätöntä yksilöä. Arkisempia sävyjä keskustelussa oli historiallisesta sanomalehtikirjastosta tekemiä hakujen perusteella melko vähän.

Erään kertomuksen naistoimittajan arjesta esitti nimimerkki ”Kreeta” Keski-suomalaisessa. Puhelimeen vastatessa hän sai kuulla niin miesten kuin naistenkin kysyvän ”Eikös siellä ole ketään toimittajia?” Kreeta huomautti, miten soittajat eivät ottaneet häntä tosissaan, mutta eivät myöskään noudattaneet tavanomaisia käyttäytymissääntöjä. Naistoimittaja ikään kuin putosi kahden roolin väliseen tilaan:

*Naistoimittaja ei ole mikään toimittaja, mutta hän ei myöskään ole mikään nainen. Hänelle ei tarvitse olla kohtelias.*⁴⁹⁶

Käytännöllisempi pohdinta sanomalehtityön naisille asettamista vaatimuksista käynnistyi vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun naisten määrä sanoma- ja aikakauslehdissä oli kasvanut jatkosodan aikana.

⁴⁹³ Juttu ilmestyi useassa lehdessä, esim. ”Tulipalospelostus”, *Keski-Uusimaa* 5.3.1929 ja edellisenä vuonna hieman suppeampana ”Naisreportterin kuvaus tulipalosta”, *Pohjolan Työmies* 26.1.1928.

⁴⁹⁴ Sama kuva ja uutinen useassa lehdessä, esim. ”Sanomalehtinainen”, *Suomen Sosialidemokraatti* 30.10.1928.

⁴⁹⁵ ”Naisten kolkka”, *Suomen Sosialidemokraatti*, 11.4.1927.

⁴⁹⁶ ”Sanomalehtinainen”, *Keskisuomalainen* 22.6.1929.

Alan normit ja naistoimittajien itseymmärrys

Naiset itse keskustelivat ammattinsa olemuksesta vuonna 1946 perustetun Naistoimittajien kerhon, myöhemmin Naistoimittajat ry:n, kokouksissa. Yhdistyksen kokouspöytäkirjat valottavat toimittajanaisten toimintaympäristöä ja itseymmärrystä.⁴⁹⁷ Ryhmän ulkopuolelta naistoimittajan ominaisuuksia määritteli Akseli Routavaara kirjassaan *Minusta tulee toimittaja*. Teos oli alan ensimmäinen suomenkielinen opaskirja ja se ilmestyi vuonna 1944.⁴⁹⁸

Naistoimittajat ry:n aineisto ja ensimmäinen toimittajaopas ajoittuvat sotien jälkeiseen aikaan ja oman tutkimukseni aikarajan ulkopuolelle. Siitä huolimatta niiden tarkastelu on mielekästä, sillä molemmat valottavat ilmapiiriä, jossa Helsingin Sanomien ensimmäisen aallon naistoimittajat työskentelivät. Naistoimittajat ry:n jäsenet ja Akseli Routavaara olivat olleet alalla pitkään, joten heidän lausunnoissaan kaikui vuosien tai vuosikymmenien kokemukset sanomalehtityössä. Suurimpaan osaan suomalaisista sanomalehdistä ensimmäiset naiset tulivat vasta sodan myötä ja monessa lehdessä, jossa naisia oli jo ollut, naisten määrä kasvoi sotavuosina. Ennen toista maailmansotaa naistoimittajan määrittelylle ei ollut tarvetta ja 1940-luvun puolessa välissä ylös kirjatut huomiot ovat kiteytystä siihenastisista kokemuksista. Jo olemassa olevien asenteiden artikulointi tuli tarpeelliseksi vasta, kun naisten määrä suomalaisessa sanomalehdistössä kasvoi.⁴⁹⁹

Kun opaskirja ilmestyi, oli Akseli Routavaara jo erittäin kokenut sanomalehtimies. Hän oli hakenut töitä Helsingin Sanomistakin vuonna 1932, kun Keskisuomalainen oli ”joutunut maalaisliittolaisten käsiin”. Sanomista ei paikkaa löytynyt, mutta Routavaara työskenteli muissa lehdissä.⁵⁰⁰ Vuonna 1944 hän kirjasi uran aikana keräämiään taitoja, tietoja ja asenteita opaskirjaansa. Toimitustyön eriytymättömyydestä kertoo kokonaisvaltainen tapa, jolla Routavaara käy lehdenseen läpi kirjasinten harventamisesta uutisen rakentamiseen ja hyvän toimittajan ominaisuuksiin.

Opaskirja puhuttelee toimittajia joko sanomalehtimiehinä tai Tulevina Toimittajina. Jälkimmäinen puhuttelutyyli yhdistyy näennäisestä sukupuolineutraaliudesta huolimatta lähinnä miehiin. Naiset toimittajina ovat poikkeus, joka mainitaan erikseen ja harvakseltaan. Varsinaisesti Routavaara käsittelee naisia osiossa, jossa hän selvittää toimittajilta vaadittuja ominaisuuksia. Muutaman sivun mittaiset huomiot eivät yli 200-sivuisessa oppaassa ole sivumäärältään kovin mainittavia. Tutkija Heidi Kurvinen kuitenkin korostaa lausuntojen painoarvoa. Kurvinen muistuttaa,

⁴⁹⁷ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1.

⁴⁹⁸ Routavaara 1944.

⁴⁹⁹ Kokenut toimittaja Maija Suova vertasi perustettua järjestöä muiden ammateissa toimivien naisten, kuten lääkäreiden, arkkitehtien ja hammaslääkäreiden, yhteenliittymiin. HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, perustava kokous 27.10.1946.

⁵⁰⁰ PA, EESOy, Aa29, Akseli Routavaara.

että Routavaara oli merkittävä auktoriteetti alalla ja hänen teoksensa oli pitkään ainoa suomenkielinen opaskirja.⁵⁰¹ Lisäksi Routavaara kiersi puhumassa sanomalehtimiesten koulutustilaisuuksissa ympäri Suomea.⁵⁰²

Olen Heidi Kurvisen kanssa yhtä mieltä siitä, että Routavaaran kirjaa voi käyttää esimerkkinä odotuksista, joita naistoimittajiin liitettiin. Routavaaran ajatuksia tulkitessa on tärkeää tuntea kirjoituksen konteksti. Sodan aikana aloitetun ja sen päätyttyä valmistuneen kirjan sisältöön on vaikuttanut toive palauttaa asiat sotaa edeltävään tilaan ja saada naiset pois toimituksista. Naisten tulo alalle on esipuheen mukaan ollut suorastaan yksi alkusysäys kirjoittamiselle. Routavaaraa on innoittanut ”sanomalehtimiesten uhatulta näyttävä jälkikasvu: eihän miespuolisia toimittajia ole juuri lainkaan sotavuosina päässyt kasvamaan nuoresta polvesta”.⁵⁰³

Naisten esiinmarssin Routavaara katsoo johtuneen lähinnä käytännön pakosta. Tästä huolimatta he ovat osoittautuneet käyttökelpoisiksi ”eritoten eräillä tietyillä aloilla”. Nämä tietyt alat koskivat ”naisten omia järjestöjä, toimialoja ja harrastuksia”. Tyyllisesti naisille sopivin lehtikirjoituksen muoto on Routavaaran mielestä reportaasi. Myös uutisten hankkiminen on kirjoittajan ja hänen siteeraamansa nimeämättömän saksalaistutkijan mukaan naiselle luontevaa – onhan naissukupuoli ”luontaisesti” utelias. Lisäksi kirjoittajan mukaan naisilta on vaikea suojella salaisuuksia. Saksalaistutkija esittää myös, että naisten hyviin ominaisuuksiin kuuluu heidän henkinen joustavuutensa, helppo ohjattavuutensa ja se, että he saavat osakseen erityistä huomaavaisuutta.⁵⁰⁴

Samaa saksalaista tutkijaa lainaamalla Routavaara tuo esiin naisten epäsuotavia ominaisuuksia. Naiset, vaikka joissakin yksityiskohdissa ovatkin miehiä terävänköisempiä, ovat hänen mukaansa yleisesti ottaen vähemmän tarkkaavaisia kuin miehet. Lisäksi he väsyvät helpommin. Edelleen nimeämätöntä lähdeä, tällä kertaa amerikkalaista toimittajaa, Routavaara lainaa esimerkkinä naisten totaalisesta soveltumattomuudesta alalle:

*Jos naistoimittaja on ruma, ei hänestä ole mihinkään, jos hän on kaunis, häärivät kaikki miehet hänen työpaikkansa ympärillä, niin ettei työstä tule mitään.*⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Kirjan painoksia käytettiin ainakin 1950-luvun lopulle asti. Vuonna 1961 ilmestyi Antero Okkosen *Toimittajan työ*, joka korvasi Routavaaran oppaan. Kurvinen 2013, 187–188.

⁵⁰² Ks. esim. Isaksson (toim.) 1996, 194–195.

⁵⁰³ Routavaara 1944, 5.

⁵⁰⁴ Routavaara 1944, 228–229.

⁵⁰⁵ Routavaara 1944, 229.

Routavaara ei itse varauksetta allekirjoita näin äärimmäistä lausuntoa, vaikka on sen oppaaseensa valinnut. Hän mainitsee, ettei tämä ”New York Timesin naiskammo edustane siellä yleisesti vallalla olevaa asiaintilaa”.⁵⁰⁶ New York Times olikin moni tavoin edistysellinen lehti, mutta sukupuolten tasa-arvoon liittyvissä asioissa hyvinkin vanhoillinen.⁵⁰⁷

Anekdoottimaisten saksalaisten ja yhdysvaltalaisien esimerkkien jälkeen Routavaara tiivistää omin sanoin suomalaisen lehdistön kokemukset naisista. Ne ovat olleet vaihtelevia, on tavattu hyviä ja huonoja naistoimittajia aivan kuten hyviä ja huonoja miehiäkin. Naiset, joilla on taipumuksia alalle, suoriutuvat Routavaaran mukaan ”eräänlaisista tehtävistä” yhtä hyvin kuin miehet. Omissa nimissä kirjoittamassaan tekstissä Routavaara korostaa naisten taipumusta joillekin journalismin alueille, joilla pärjätessään hän voi olla yhtä hyvä kuin toimittajan normi, siis mies. Kirjoittajan lähtökohta on, että hyviä ja huonoja toimittajia on olemassa sukupuolesta riippumatta, mutta tätä havaintoa seuraa liuta tiukasti sukupuolitettuja ominaisuuksia. Osa niistä on kirjoittajan mukaan positiivisia, esimerkiksi naisten kirjoitustyyli saa kiitosta. Naisille saattoi löytyä tehtäviä muunkin kuin varsinaisen journalismin parissa:

*Lisäksi on monissa toimituksissa sellaista miltei puhtaasti koneellista työtä kuin kokous- ym. uutisten ja tietotoimistojen aineiston vastaanottoa puhelimitse, jossa naistoimittajat täyttävät hyvin paikkansa.*⁵⁰⁸

Routavaara mainitsee kaksi syytä siihen, miksi naiset eivät useinkaan yllä miesten veroisiksi. Ensinnäkin hän nostaa esiin fysiikan – naisten kestävyys on oppaan mukaan miehiä heikompi ja tästä on haittaa erityisesti raskaissa yövuoroissa. Toinen haitallinen seikka naisissa on heidän ”tunnevoittoinen suhtautumisensa”. Lehtimiehen tulisi pystyä aika ajoin käyttämään viileän objektiivista harkintakykyä, ja tähän naiset ovat kirjoittajan mukaan kykenemättömiä. Tämän kaiken jälkeen Routavaaran huomautus siitä, ettei sukupuolen perusteella sovi hyljeksiä ketään ja että henkilökohtaiset kyvyt loppujen lopuksi ratkaisevat soveltuvuuden alalle, jää hie-
man ontoksi.⁵⁰⁹

Naistoimittajien itsearviointia voi lukea Naistoimittajat ry:n kokouspöytäkirjoista. Kuvaukset ajoittuvat muutamia vuosia Routavaaran kirjan julkaisun jälkeen. Etenkin ensimmäisten vuosien kokouksissa käsiteltiin juoksevien asioiden lisäksi naistoimittajien käsityksiä omasta työstään. Naistoimittajat keskustelivat osittain

⁵⁰⁶ Routavaara 1944, 229.

⁵⁰⁷ Marzolf 1977, 56, 93 ja 108.

⁵⁰⁸ Routavaara 1944, 230.

⁵⁰⁹ Routavaara 1944, 230.

samoista kysymyksistä kuin Routavaara kirjassaan, mutta heidän näkökulmansa oli eri.

Naistoimittajien kerhon ensimmäinen puheenjohtaja, Uuden Suomen reporteri Anni Voipio-Juvas, nosti esiin, kuinka ”useiden Helsingin päivälehtien käyttökelpoisimmat reporterit ovat naisia.” Hän tarkoitti nimenomaan haastatteluja tekeviä reporttereita ja korosti miten naisilla oli tämän tehtävän vaatimia ominaisuuksia: kielitaitoa, nopea käsityskyky ja hyvä kirjoitustaito.⁵¹⁰ Routavaaran mainitsema naisten käyttö rutiinimaisissa konttoritehtävissä tunnistettiin valitettavana ilmiönä, sillä Voipio-Juvaksen mielestä naiset olivat jo osoittaneet merkityksensä reporttereina, pakinoitsijoina ja arvostelijoina. Osittain puheenjohtaja vyörytti vastuun sivuun jäämisestä naisille itselleen, ”olemme liian mukavuutta rakastavia, meillä ei ole tarpeeksi kunnianhimoa”.⁵¹¹

Kerhossa oli mukana myös vasemmistolaisten lehtien naisia, jotka korostivat olevansa tasa-arvoisia miesten kanssa. Suomen Sosialidemokraattisen Sanomalehtimiesliiton matrikkelitiedot eivät tue tätä kokemusta, sillä sosiaalidemokraattisten toimittajien sukupuolijakauma ei juurikaan eronnut porvarillisesta puolesta. Joukossa on muutamia naisia, jotka ovat erityisesti vuoden 1945 jälkeen tapahtuneen työväenlehdistön kasvun aikana nimetty toimitussihteereiksi. Suurin osa matrikkeliin kirjatuista naisista hoiti kuitenkin samankaltaisia tehtäviä kuin porvarillisten päivälehtien naiset: arvosteluja sekä naisiin, lapsiin ja sosiaalialaan liittyviä aiheita.⁵¹²

Pitämässään alustuksessa Suomen Sosialidemokraatin toimittaja Eila Vuokko esitti, että naisten tuli aina olla enemmän kuin miehet, ei oman etunsa vaan yleisen edun vuoksi. Hän yhdisti naistoimittajana työskentelyn naisten ja lasten aseman parantamiseen: ”jos naiset heittävätkin sikseen omien asioittensa hoitamisen, niin eivät miehet suinkaan tilannetta paranna pitämällä naisten puolia.”⁵¹³ Myöhemmin hän korosti myös naisten luontaisia ominaisuuksia sosiaalialaisten käsittelyssä, sillä hänen mukaansa ”naisilla on sydäntä tuntea epäkohdat”.⁵¹⁴

Naisten ominaisuutena pidettyä lavertelevaa kirjoitustapaa yhtäältä kritisoitiin, toisaalta ymmärrettiin, sillä lukijat olivat mieltyneet siihen.⁵¹⁵ Uutiskirjoittamisesta esitelmöinyt Salama Simonen ei ollut liian kuivan tyylin ystävä, mutta piti naistoimittajan erityisenä paheena liian monimutkaista kieltä, jonka kirjoittaja kuvitteli

⁵¹⁰ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, perustava kokous 27.10.1946. Kielitaidon tärkeyttä naistoimittajan ominaisuutena korostettiin myöhemminkin ja naisia kehoitettiin kehittämään taitojaan entisestään. HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, kokous 1.12.1946.

⁵¹¹ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 26.1.1947.

⁵¹² Raitio 1947, 160, 163–164, 175, 184–186, 193–194, 200.

⁵¹³ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 1.12.1946

⁵¹⁴ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 14.11.1949.

⁵¹⁵ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 24.10.1949.

olevan merkki lennokkaasta tyylistä.⁵¹⁶ Työtehtävistä puhuttaessa osa jäsenistä oli sitä mieltä, että naisten ei tulisi puuttua teknillisiin asioihin, suuriin poliittisiin kysymyksiin, urheiluun tai rikosasioihin, toisten mielestä taas eri alueisiin perehtymisen piti tapahtua kiinnostuksen, ei sukupuolen perusteella. Joka tapauksessa erikoistumista pidettiin tärkeänä, vaikka uran alussa olikin suotavaa aloittaa toimitustyön ”sekatyömiehenä”.⁵¹⁷

Erikoistumisen tärkeyteen palattiin useissa kokouksissa ja toimittaja Eila Vuokko piti erityisen esitelmänkin aiheesta. Erikoistuminen oli ainoa tapa, miten nainen saattoi jatkaa työtään ”vuosien ja vuosikymmenien heihin jättämistä jäljistä huolimatta”. Yleisreportterina naisesta tuli ajan myötä ”surullinen näky” hänen juostessaan kissanristiäisistä toiseen. Vuokko itse oli hakeutunut sosiaalialaisten pariin.⁵¹⁸

Yleisluontoiset johtopäätökset naisista toimittajina säilyivät pitkään samankaltaisina. Vuonna 1961 ilmestyneessä toimittajaoppaassa sukupuolineutraali toimittajana oli jo yleistynyt, mutta naistoimittajia käsiteltiin myös erikseen. Heidän huonoja ylenemismahdollisuuksiaan harmiteltiin ja kirjoittajan mielestä naiset työllistyivät alalle harvemmin kuin heidän taitonsa antaisivat odottaa. Toisaalta naisten puhutaan ”puuhailevan” paikallisuutisten parissa ja toimivan ”naisellisella työkentällä”, kuten sosiaalisten kysymysten, ”hömpän, nuorten ja lasten sivujen” parissa.⁵¹⁹

Nainen saattoi olla hyvä tai huono toimittaja sukupuolestaan riippumatta, mutta samalla sukupuoleen liitettiin erilaisia positiivisia ja negatiivisia ominaisuuksia. Naisten sanottiin olevan hyviä kirjoittajia ja siksi kysytyjä etenkin aikakauslehtien puolella. Toisaalta sujuvan kirjoitustaidon ja luovan mielikuvituksen pelättiin johdettavan ylidramatisointiin, joka veisi liian kauas tosiasioiden ääreltä.

⁵¹⁶ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 14.11.1949.

⁵¹⁷ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 24.10.1949.

⁵¹⁸ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, 14.11.1949.

⁵¹⁹ Okkonen 1962, 257–258.

”Pieniä mitättömyksiä ja keveitä elämyksiä” – nainen kirjoittajana

[Naiset] ovat tuoneet sanomalehtien palstoille omalaatuista tyyllistä pirteyttä ja kepeyttä, joka ei ole vahingoksi meikäläisen raskassoutuisen journalistiikan virkeyttäjä. Kevyt reportaasi ja pakinointi tuntuvat erityisesti olevan heidän alaansa.⁵²⁰

Näin tiivistä Akseli Routavaara naisten tyyllisen annin suomalaiselle sanomalehdistölle. Naisten kynää pidettiin kevyenä, mikä joissakin tilanteissa saattoi olla vahingoksi, mutta oikein käytettynä virkisti lehteä ja sen lukijaa. Yksi naisukupuoleen liitetystä ominaisuuksista olikin ”luontainen” kirjallisen ilmaisun tyyli.

Moni toimituksen miehistä ja naisista kirjoitti muuallekin kuin omaan lehteensä.⁵²¹ Toimittajan ammatti ei vienyt välttämättä tekijänsä kaikkea aikaa. Toimitustyön tekijät julkaisivat romaaneja, näytelmiä, matkakirjoja, pukeutumisoppaita, kuunnelmia ja käännöksiä ja työskentelivät siis laajalti kirjoittamisen kentillä.⁵²² Onkin syytä tarkastella naistoimittajiin liitettyjen määritelmien lisäksi sitä, miten naisia ylipäänsä kirjoittajina arvioitiin.

Kirjoittajan sukupuoleen liitetyt ominaisuudet heijastuivat esimerkiksi kirjallisuuskritiikkiin. Kristiina Malmio on tutkinut kirja-arvioiden sukupuolittuneisuutta Hilja Valtosen, Elsa Soinin ja Kersti Bergrothin teosten vastaanotossa 1920-luvulla. Malmio toteaa miten naiskirjoittajia puhuttiin ikään kuin ”parvena”, joukkona jota yhdisti ”sanonnan pirteys ja kerronnan eloisuus” sekä modernin elämän kuvaaminen. Tähän joukkoon liittyvä kirjailija saatettiin toivottaa tervetulleeksi kyllästyneellä puuskahduksella: ”Jälleen uusi naiskirjailija!” Naisten tekemä kirjallisuus jakaantui vakavasti otettavaan, syvälliseen kirjallisuuteen ja muun tekemisen puutteessa kyhättyyhin tekeleisiin. Jälkimmäiset käsittelivät vain kirjoittajaa itseään kiinnostavia ”pieniä mitättömyksiä ja keveitä elämyksiä”.⁵²³

Malmion tarkastelemat naiset luettiin ajanvietekirjailijoiksi, mikä asetti heidän teoksensa jo lähtökohtaisesti tietynlaisen katseen alle. Miehen kirjoittamana ajanviete ajateltiin älykkääksi, humoristiseksi ja rakentavaksi, kun taas nainen humoristina oli ”luonnonvastainen” ja ”poikkeusilmiö”. Älykäs tai satiristinen naisen kirjoittama romaani oli epänaissellinen poikkeus ”tunteellisen siirapin” seassa. Malmio on tuonut esiin erilaisia ruokaan ja juomaan liittyviä metaforia, joilla naiskirjailijoiden teoksia arvioitiin. Kuiva kirjallisuusmaailma saattoi toisinaan

⁵²⁰ Routavaara 1944, 230.

⁵²¹ Ks. luku 3.

⁵²² Ks. liitteen 1 matrikelitietoja.

⁵²³ Malmio 1996, 112–117. Viimeinen lainaus on Malmion mukaan Uuden Suomen nimimerkiltä E. P-la, jonka takana kirjoittanut Eino Palola oli myöhemmin Helsingin Sanomien teatterikriitikko. Palolasta lisää Vesikansa 2006a ja liite 1.

hyötyä virkistävästä siemauksesta ”kotitekoista samppanjaa”, vaikka toisinaan teokset olivatkin liian imeliä.⁵²⁴

Eryityisesti Elsa Soinin teosten vastaanottoa gradututkielmassaan tarkastellut Jaana Kaakkola on huomauttanut, miten monet naiskriitikot kiittivät Soinin psykologista tarkkanäköisyyttä, kun taas mieskriitikoiden keskuudessa häntä pidettiin pirteänä ja viihdyttävänä kirjoittajana, joka oli naiseksi onnistunut. Eräs teos nimettiin ”kirjalliseksi käsityöksi”, jossa tehtiin tikusta asiaa aivan kuin muillakin nuorilla naiskirjailijoilla oli tapana. Kiitoksissa oli mukana pisteliäisyyttä, kun Soinia kiiteltiin uudenlaisten naistyyppeiden esiin nostamista, joihin ”varsinaiset kirjailijamme” eivät olleet tarttuneet. Uuden Suomen Unto Seppänen antoi aitoa tunnustusta ja kehui Soinin olevan oikea kirjailijatar, eikä vain ”kirjaileva nainen”.⁵²⁵

Samankaltaisia kommentteja sai esimerkiksi reportteri Vappu Roosin matkakirja, jota isänmaallisten naisten Uudessa Huomenessa kuvattiin kokoelmaksi ”pinnallisesti ja naisen tapaan yksityisseikkoja esittäen, mutta sujuvasti ja hauskaasti kirjoitettuja matkapakinoita.”⁵²⁶ Onnistuessaan naiskirjoittaja oli ”naiseksi onnistunut”, vaikka ei ollutkaan ”varsinainen kirjailija”. Parhaimmillaan hän saattoi lähestyä miehen suoritusta: Suomen Sosialidemokraatin arvostelijan lausui, miten Elsa Soinin sanoissa ”on melkein pä miehistä voimaa”.⁵²⁷ Kuten journalisteille, myös kirjailijoille mies oli se rima, jota nainen saattoi onnistuessaan hipaista.

Naiskirjailijat saivat toki myös kiitosta ja tunnustusta. Esimerkiksi Maila Talviolle, L. Onervalle ja Maria Jotunille myönnettiin pysyvä kirjailijaeläke, mikä oli harvinaisen kunnianosoitus kenelle tahansa sotien välisen ajan kirjailijalle.⁵²⁸ Elsa Soinin vastaanottoon vaikutti se, että valtaosa hänen tuotannostaan käsitteli naisen, työn ja perheen välistä suhdetta.⁵²⁹ Nämä teemat olivat 1920- ja 1930-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa erittäin ajankohtaisia, mutta eivät suoraan mieskriitikoiden elämänpiiriä koskettavia. Tutkija Joanna Russ muistuttaa siitä, kuinka paljon lukijan kokemukset vaikuttavat lukukokemukseen. Jos lukija ei löydä teoksesta tarttumapintaa, on hänen helppo syyttää siitä kirjoittajaa. Tämä

⁵²⁴ ”Kotitekoista samppanjaa” on Malmion artikkelin otsikko. Malmio 1996, 118–120.

Ajanvietekirjallisuudesta katso myös Malmio 1999.

⁵²⁵ Kaakkola 1997, 20–27. Lauri Viljasen arvio *Helsingin Sanomat* 29.4.1928; Unto Seppäsen arvio ”Romaani pienestä tytönsydäimestä”, *Uusi Suomi* 22.4.1928. Kirjailevista naisista ks. myös pakina ”Naiskirjailijoita, miesarvostelijoita ja kirjailevia miehiä”, *Suomen Nainen* 3/1929.

⁵²⁶ ”Matkapakinoita”, *Uusi Huomen* 31.5.1938.

⁵²⁷ Kaakkola 1997, 30.

⁵²⁸ Yhteensä 39 kirjailijaa sai kirjailijaeläkkeen vuosien 1918 ja 1939 välillä. Häggman 2017, 189–190.

⁵²⁹ Malmio 1996, 117–118; Kaakkola 1997, 29–31.

saattaa olla yksi syy siihen, että osa naisten kirjoittamista teksteistä oli mieskriitikoiden silmissä turhanpäiväisiä. Naisen kuvaamat tapahtumat ja ihmiskohtalot eivät näyttäneet heidän silmissään ”tosilta”.⁵³⁰

Kirjoittamisen ja kritiikin konventiot pätivät muutettavat muutettuina sanomalehtimaailmassa. Miehillä suunnatun ajanvietesisällön, kuten urheilu- ja moottorisivujen, olemassaolo ei joutunut samalla tavalla arvostelun kohteeksi kuin naisten toimittamat muotiartikkelit. Russin ajatusta soveltaen voi ajatella, että koska päällikkö- ja päätoimittajat olivat miehiä, oli arvostus tai sen puute riippuvainen heidän elämäkokemuksestaan ja kiinnostuksistaan. Naiskirjoittamisen klassikkoteoksessa *A Room of One’s Own* Virginia Woolf toi samankaltaisen ajatuksen esiin pohtiessaan sitä, miksi jalkapallo on ”tärkeää”, mutta muodin seuraaminen ”tyhjänpäiväistä”.⁵³¹

Naiskirjoittajien arviointiin vaikuttivat heidän käsittelemiensä, monien miesten vieraaksi kokemien aiheiden lisäksi tapa kirjoittaa. Kepeän tekstin tekeminen saattaa näyttää vaivattomalta, minkä takia esimerkiksi Elsa Soinia arvioitiin ajanvietekirjailijana. Sinänsä kevyt kirjallisuus ei ollut yksin naisille varattu lajityyppi. Toisinaan kuitenkin naisia saatettiin moittia kirjallista makua turmelevan tunteellisen ja epä-älyllisen sanailun tuottajiksi, siinä missä miehiä kohdeltiin humoristeina.⁵³²

Arvioinnin kaksoisstandardi tulee – ilmeisen tahattomasti – esiin Helsingin Sanomien päätoimittajana vuonna 1938 aloittaneen Yrjö Niiniluodon päiväamättömissä muisteluteksteissä. Sisällöstä päätellen toisen maailmansodan lopulla tai heti sen jälkeen kirjoitetuissa muisteluissa Niiniluoto kertoo eraista Helsingin Sanomissa 1930-luvun alussa vaikuttaneista henkilöistä ja naisten merkityksestä lehdelle.⁵³³ Niiniluoto piti naisia tärkeänä osana toimitusta, etenkin sota-aikana naistoimittajakunta ”suorastaan pelasti tilanteen”. Naisten merkitystä sota-aikana kasvatti Niiniluodon näkemyksen mukaan se, että tavanomaisen uutishankinnan ollessa vaikeaa sensuurin takia, oli lehdellä loputon tarve human interest -tyylisille jutuille.

*Ennen kaikkea naiset, joilla on tunteellisempi mieli ja herkempi sydän, erikoistetaan tähän niin sanoaksemme talkoo-reportaashiin ja he suorittavatkin sen loistavasti.*⁵³⁴

⁵³⁰ Russ 1995, 88-89; Kaakkola 1997, 47-49.

⁵³¹ Woolfin mielestä on itsestään selvää, että miesten ja naisten arvostukset eroavat toisistaan. Hankaluutena hän pitää sitä, että miesten arvot ovat vallitsevana. Woolf 1929, 110–111.

⁵³² Kaakkola 1997, 47–49.

⁵³³ PA, Yrjö Niiniluoto, päiväamättömät muistiinpanot. Kolme päiväamättömät tekstiä ajoittuu sotien jälkeisille vuosille ja niissä Niiniluoto koskettaa myös naisten merkitystä sanomalehdelle.

⁵³⁴ PA, Yrjö Niiniluoto, päiväamättömät muistiinpanot.

Sodan jälkeen oli aika palata entiseen, Niiniluodon sanoin ”tarvitaan jälleen asiallista ja kuivaa uutishankintaa”. Kuiva uutishankinta olikin Niiniluodon mieleen, sillä hän ei katsonut hyviin lehtimiestapoihin kuuluvan tuttavallisen lähestymisen, kuten minä-muodon käyttämisen.⁵³⁵

Naisten kuvailevaan tyyliin kirjoittamat reportaasit kertoivat Yrjö Niiniluodon mielestä sukupuolen mukanaan kantamista ominaisuuksista. Kun miestoimittaja kirjoitti samankaltaisia tekstejä, löytyivät syyt muualta. Niiniluoto muisteli lehdessä vuosina 1929–1933 työskennellyttä ja sittemmin Kouvolan Sanomien päätoimittajaksi siirtynyttä Unto Seppästä, joka ennen Helsingin Sanomia vaikutti Uudessa Suomessa. Sanomalehtityön ohella Seppänen kirjoitti romaaneja. Niiniluoto puhuu ihaillen Seppäsen rehevästä kielestä, lennokkaasta mielikuvituksesta ja kuvausvoimasta. Ne ilmaisivat, että artikkelit eivät olleet ”tavallisen sanomalehdentoimittajan kirjoittamia”.⁵³⁶ Niiniluodon arvioissa Seppäsen eläväiset, värikkäät ja liioittelevat reportaasit eivät ilmentäneetkään tekijänsä ”tunteellista mieltä ja herkkää sydäntä”, kuten naisten kohdalla. Sitä vastoin ne kertoivat tämän poikkeuksellisista kirjailijanlahjoista, jotka eivät suostuneet pysymään piilossa.

Sotien välisen ajan lehdistössä objektiivisuus ei vielä ollut täysin vakiintunut journalismin peruspilari. Jo se, että osa lehdistöstä oli puolueiden ohjauksessa, vaikutti esimerkiksi tapaan jolla uutisia kirjoitettiin.⁵³⁷ Helsingin Sanomat tosin korosti markkinoinnissaan uutistensa puolueettomuutta, mutta käytännön työssä tuli eteen tilanteita, joissa toimittajalta suorastaan odotettiin sepittämistä tai vähintään niukkojen tietojen laventamista ja värittämistä.

Yksi tällainen tapaus oli suomalaisen lentäjän Väinö Bremerin matka Kapkaupunkiin. Lehti seurasi tapahtumia tarkasti, olihan seikkailunhalua kutkuttavista tempauksista raportoiminen tärkeää yleisön kosiskelussa. Toimittajien tehtävänä oli paisuttaa Bremerin yksinlennosta kertovat niukat sähkösanomat yleisöä kiinnostaviksi, värikkäiksi lehtijutuiksi. Edellä mainittu Unto Seppänen kirjoitti omiin päiväkirjamaisiin muistiinpanoihinsa, kuinka hän yhdessä toisen miestoimittajan kanssa lavensi 50 sanan sähkösanomasta ”uhkean” neljän konekirjoitusliuskan mittaisen jutun. Hän kertoi Eljas Erkon joka aamu odottaneen minkälaisen ”hiton romaanin ne pojat ovat taas värkänneet”.⁵³⁸

⁵³⁵ PA, Yrjö Niiniluoto, päiväämättömät muistiinpanot; Brotherus 1973, 77.

⁵³⁶ PA, Yrjö Niiniluoto, päiväämättömät muistiinpanot.

⁵³⁷ Puolueohjelman seuraamisesta esim. Tommila ja Salokangas 1998, 209–210, 218–220.

Svennik Høyer ja Epp Lauk muistuttavat miten objektiivisuuden aste vaihteli eri maissa ja että oli maita, joissa sensuuri esti objektiivisuuden. Høyer ja Lauk 2003, 6–7.

⁵³⁸ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistiinpanojen päiväys 11. ja 12.4.1932.

Joissakin tilanteissa liioitteluun ja värikkyteen siis kannustettiin, vaikka Erko saattoikin hieman jännittää lopputulosta. Kyky tehdä ”tikusta asiaa” oli joissain tilanteissa lehtimiehen ammattitaitoa, poikamaista heittäytymistä tai kirjailijan mielikuvituksen lentoa, jota oli mahdoton kahlita. Toisessa kontekstissa se oli osoitus kirjoittajan naissukupuolen mukanaan kantamista ei-toivotuista piirteistä.

Naisiin yhdistetyt odotukset eivät liittyneet vain kirjoittamiseen tai sanomalehtityöhön. Ne juonsivat juurensa 1800-luvun lopun käsityksiin sukupuoleen liittyvistä, perustavanlaatuisista ominaisuuksista. Mies ja nainen nähtiin olemuksiltaan erilaisina, mutta toisiaan täydentävinä. Siinä missä nainen keskittyi yksityiseen, erityiseen, pinnalliseen, pieneen ja subjektiiviseen, saattoi mies hallita julkista sfääriä, suuria kokonaisuuksia ja yleisiä kysymyksiä.⁵³⁹ Sanomalehdet toimivat julkisella kentällä ja tämän takia niissä työskentelevä nainen oli lähtökohtaisesti ristiriitaisessa tilanteessa. Seuraavaksi tarkastelen, millä keinoilla naistoimittajat sopeutuivat journalismin maskuliiniseen työympäristöön.

Pärjääjät journalismin maskuliinisessa kulttuurissa

Sukupuolen ja median tutkijat muistuttavat siitä, miten viestintävälineet eivät ainoastaan heijasta todellisuutta vaan myös rakentavat sitä.⁵⁴⁰ Kun tutkitaan toimitusta, sen historiaa ja toimintakulttuuria, tutkitaan myös ketkä ovat tuottaneet julkista keskustelua, miten ja millä ehdoilla. Kun naiset ovat kirjoittaneet kepeää pakinaa ja käsitelleet lapsiin ja naisiin liittyviä aiheita, ovat he sekä rakentaneet että uusintaneet kuvaa siitä, mitä naisena oleminen on. Naistoimittajat eivät kuitenkaan ole itse voineet täysin määrittellä toimintakenttäänsä sanomalehdissä.

Ala oli hyvin pitkään miessukupuolelle merkitty ammattinimikkeitä ja järjestöjä myöten.⁵⁴¹ Tutkimusajankohtana tämä näkyi esimerkiksi alan ammattijärjestön Sanomalehtimies-lehdessä. Vuodesta 1924 ilmestyneessä lehdessä puhutaan sanomalehtimiehistä, virkaveljistä, pätevistä miehistä ja niin edelleen. Vaatiessaan itsenäisyyspäivää vapaaksi myös sanomalehdissä, se rinnasti toimittajat taistelijoihin sanoessaan miten

*– – isänmaallisen sanomalehtimiehen kynä on tehnyt – – ainakin yhtä paljon kuin uljaan vapaussoturin miekka.*⁵⁴²

Suomen sanomalehdistön 150-vuotisjuhlan viettoon valmistautuessa kehoitettiin toimittajia osallistumaan sankoin joukoin, ”mikäli mahdollista rouvineen”.⁵⁴³ Edes

⁵³⁹ Häggman 1994, 186–193.

⁵⁴⁰ Mäkelä, Puustinen ja Ruoho (toim.) 2006, kirjan toimittajien esipuhe, 8.

⁵⁴¹ Suomen Sanomalehtimiesten Liitto muutti nimensä Suomen Journalistiliitoksi vasta vuoden 1993 alusta lähtien.

⁵⁴² ”Itsenäisyyspäivä vapaapäiväksi”, *Sanomalehtimies* 1.4.1924.

⁵⁴³ ”Suomenkielisen sanomalehdistön 150-vuotismuisto”, *Sanomalehtimies*, 1.3.1926.

kaikki toimittajan työtä tekevät naiset eivät saaneet asianmukaista ammattinimikettä. Tämä näkyy nimilistoissa, joissa luetellaan sanomalehtimiesstipendien saajia: toisinaan naisten titteli oli toimittajan sijaan vain ”neiti”.⁵⁴⁴

Toimittaja-nimike ei vielä ollut vakiinnuttanut asemaansa.⁵⁴⁵ Helsingin Sanomien Pariisin-kirjeenvaihtaja Irja Spira otti sukupuolittuneeseen sanomalehtimies-nimikkeeseen kantaa pakinassaan ”Mikä on lapsen nimi?”. Siinä Spira kertoo pariisilaisesta pääkonsulinviraston sihteeristä, joka pohti miten kääntää sana ”journaliste”. Sanomalehtinainen oli sihteerin mielestä kömpelö, joten Spira ehdotti sanomalehtimiestä. Spira totesi sukkelasti, että pääkonsulin allekirjoittama todistus teki hänestä miehen, jolla oli oikeus kulkea ”pöksyissä ja hännystakissa”, polttaa piippua, levätä ruuan jälkeen, olla pahalla tuulella, ”kuorsata, lihoa ja käydä kaljupäiseksi”. Tämän jälkeen hän vakavoitui pohtimaan, miten keinotekoisia nimikkeitä sanomalehtimies, sanomalehtinainen ja sanomalehtimiesliitto olivat. Spira ehdotti tilalle yhteistä nimitystä ”lehdistäjä”. Liiton nimi voisi olla lehdistäjäliitto, joka oli kevyt sanoa, eikä karkottaisi naisia pois olemassaolollaan.⁵⁴⁶

Aiheesta jatkoi myöhemmin Uusi Suomi, joka ehdotti nimikkeeksi ”sanastajaa”.⁵⁴⁷ Kymmenen vuotta myöhemmin Suomen Sosialidemokratissa naistoimittaja ehdotti sukupuolittuneen ammattinimikkeen korvaamista neutraalimmalla. Nimimerkki H. V. sai miespuoliselta kollegalta vastauksen, ettei hän itse ajattele lainkaan sukupuolta nimikettä käyttäessään ja että sanojen muuttaminen on tarpeellonta.⁵⁴⁸

Puhe sanomalehtimiehistä on jollain tavoin ymmärrettävää silloin, kun naisia oli liiton jäsenistä vain jokunen prosentti. Lukumäärien myöhempi kasvu ei kuitenkaan yksin muuttanut journalistista alaa, sillä pelkkä naisten osuuden kasvaminen ei väistämättä johtanut toimintatapojen muutokseen.⁵⁴⁹

Naistoimittajien lukumäärän merkitystä sanomalehtien sisällölle pohdittiin jo 1920-luvun alun Naiset ja sanomalehti -keskustelussa, jonka Ada Äijälä aloitti. Nimimerkki Tähestäjä esitti Naisten äänessä epäilyksen, josko naistoimittajien määrän kasvu tulisi lainkaan vaikuttamaan naisia halventaviin juttuihin ja otsikoihin. Kaikilla naisilla kun ei ole ”yhteistunnetta sukupuolensa kanssa”, joten he saattaisivat vain ”hyräillä mukana”. Nimimerkki näki myös suuren osan naisista

⁵⁴⁴ Esim. Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen myöntämän matkastipendin saajaksi nimetään ”neiti Irma Andersin” siitä huolimatta, että Andersin oli ollut jo useita vuosia SSL:n jäsen. ”Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen vuosikokous”, *Sanomalehtimies* 1.5.1935.

⁵⁴⁵ Ks. nimikkeen kehittämisestä Leino-Kaukiainen 2018, 14.

⁵⁴⁶ ”Mikä on lapsen nimi?”, *Helsingin Sanomat* 24.2.1929.

⁵⁴⁷ ”Vielä vieraista ja suomalaisista sanoista”, *Uusi Suomi* 5.4.1929.

⁵⁴⁸ Nimimerkki H. V. ehdotti tilalle sanomalehdentoimittaja, sanomalehtihenkilö, -virkailija, -työläinen, -ihminen tai sanomalehteilijä. ”Sanomalehtimies’ -kokous”, *Suomen Sosialidemokraatti* 14.7.1939.

⁵⁴⁹ Van Zoonen 1998a, 34; Kurvinen 2013, 370–371, 442–444.

niin nöyränä, etteivät he rohkenisi kritisoida miestoimittajien kokoonkyhäämiä vil-
lin yleistäviä otsikoita.⁵⁵⁰

Myöhemmin median ja sukupuolen tutkijat ovatkin todenneet, ettei pelkkä naisten määrän kasvu vaikuttanut itse journalismikulttuuriin. Alan arvostukset ja käytännöt säilyivät pitkään maskuliinisina ja ovat sitä jossain määrin yhä. Maskuliiniseksi lasketaan julkisuuden piiri ja eliitit, miespuoliset lähteet ja näkökulmat, etäisyys, neutraalisuus ja objektiivisuus sekä autonomia ja professionaalisuus. Femininiistä sitä vastoin on yksityinen, intiimi ja arki, naispuoliset lähteet ja näkökulmat, läheisyys, empaattisuus ja subjektiivisuus sekä suuntautuminen kohti lukijan tarpeita ja kiinnostuksen kohteita.⁵⁵¹

Mediatutkija Liesbet van Zoonen katsoo käytäntöjen hitaan muuttumisen johtuvan siitä, että yksilön tapa tehdä työtä organisaatiossa pysyy melko samanlaisena, oli hän sitten mies tai nainen.⁵⁵² Ilmiötä on selitetty myös sillä, että toimittaja-ammatin sosiaalistava vaikutus on ollut suuri. Alalle tulijat, niin miehet kuin naisetkin, ovat halunneet omaksua kollegoidensa keskuudessa vallitsevan työkulttuurin, eivät haastaa sitä.⁵⁵³

Historiallisesti tarkasteltuna journalismin kentällä on ollut paljon sukupuoleen perustuvaa eriytymistä ja hierarkkisuuutta. Niiden ilmenemismuodot ovat vaihdelleet ajassa. Esimerkiksi tutkiva journalismi oli 1900-luvun alun Yhdysvalloissa osittain uteliaiden ja sensaatioita metsästävien naisten alaa, sillä se nähtiin skandaalien paljastamisena, yksityiseen ja yksityiskohtiin tarttumisena. Epäkohtia paljastavan journalismin status muuttui, kun lehdistön rooli ja journalisti-ihanne muuttui konsensushenkisestä vallan pönkittäjästä sen haastajaksi ja vahtijaksi. Tutkiva journalisti näyttäytyi naisellisen nuuskijan sijaan maskuliinisena sankaritoimittajana.⁵⁵⁴

Miesten hallitsemilla alueilla pärjätäkseen naiset ovat tarvinneet selviytymisstrategioita. Pärjäämisen taktiikoita 1990-luvun journalistisessa maailmassa on tarkastellut esimerkiksi feministisesti orientoitunut mediatutkija Margareta Melin. Hän on tutkinut ruotsalaisia ja brittiläisiä naistoimittajia ja jaottelee selviytymis-taktiikat neljään kategoriaan.

⁵⁵⁰ ”Katsaus omasta ikkunasta”, *Naisten ääni* 14/1921.

⁵⁵¹ Djerf-Pierre 2007, 97. On kiinnostavaa, miten vielä 1990-luvun alussa Helsingin Sanomien silloinen omistaja Aatos Erkko piti omaa lehteään liian maskuliinisena ja näki siinä vain miesten uutisia. Tilannetta korjaamaan hän halusi nostaa naispuolisen päätoimittajan. PA, Reetta Meriläisen haastattelu 13.5.2012, haastattelija Arto Astikainen.

⁵⁵² Van Zoonen 1998a, 34.

⁵⁵³ Kurvinen 2013 käsittelee asiaa monin paikoin, ks. esim. 371, 382–387.

⁵⁵⁴ Djerf-Pierre 2007, 88.

Ensinnäkin nainen voi olla ”yksi pojista”, jolloin hän omaksuu alan työskentelykulttuurin.⁵⁵⁵ Tästä taktiikasta suomalaiset toimittajanaiset puhuivat omaa tutkimusajankohtaani myöhemmillä vuosikymmenillä viittaamalla itseensä ”hyvänä jatkana”.⁵⁵⁶ Toinen vaihtoehto on olla ”yksi tytöistä”, mikä tarkoittaa sitä, että toimittaja käsittelee feminiiniseksi katsottuja aiheita yrittäen samalla kohottaa niiden arvostusta. Tämä vaihtoehto ei brittiläisten naistoimittajien joukossa ollut yleinen. Kolmas vaihtoehto on ”paeta” alalta esimerkiksi tiedottajaksi tai ryhtyä freelance-journalistiksi, jolloin työtä voi tehdä omassa kodissa omilla ehdoilla. Neljäs taktiikka, jonka Melin havaitsi nimenomaan brittiläisten journalistinaisten keskuudessa, on ”seksikäs marionetti”. Tällä tutkija tarkoittaa naisia, jotka eivät haasta vallitsevia arvostuksia eivätkä kyseenalaista omaa paikkaansa. He kirjoittavat ”naisten aiheista”, pukeutuvat naisellisesti, sietävät seksististä käytöstä ja ovat pääosin tyytyväisiä työhönsä.⁵⁵⁷

Melinin nimikkeissä on eettisesti arveluttavia piirteitä. Tutkimushenkilöiden nimeäminen ”seksikkäiksi marioneteiksi” vaikuttaa halventavalta, sillä siten Melin riistää tutkimiltaan naisilta heidän oman toimijuutensa. Osa Melinin haastattelemissa ”marioneteista” oli työhönsä erittäin kunnianhimoisesti suhtautuvia toimittajia. He olivat tyytyväisiä laihdutus-, parisuhde- ja muotiartikkeleiden kirjoittajia, jotka tunsivat vielä vuosien jälkeen iloa nähdessään tekstinsä painettuna. Melin koki ilmeisen vaikeaksi suhtautumisen naisiin, jotka eivät halunneet taistella vallitsevia epäkohtia vastaan ja jotka kutsuivat feministejä aggressiivisiksi, naimatomiksi ja katkeriksi.⁵⁵⁸ Englanninkielisessä teoksessaan Melin toteaaakin, että *Kvinnovetenskap Tidskrift* -journlaalin toimittajat pitivät hänen käyttämänsä termiä loukkaavana.⁵⁵⁹

Melinin jaottelu ottaa huomioon erot eri maiden journalististen kulttuurien välillä, mutta ei sisällä historiallista perspektiiviä. Tämänkin takia sen käyttö sellaisenaan on ongelmallista. Yksilöiden motiivien tulkitseminen ja luokittelu on vaikeaa, kun tutkitaan ihmisiä, jotka ovat jo haastattelujen ulottumattomissa. Vain harva on jättänyt jälkeensä lähdemateriaalia, joka selventäisi heidän vaikuttimiaan. Lisäksi on otettava huomioon, että raamit joita yhteiskunta asettaa, ovat vaihdelleet ajassa.

Niukat biografiset tiedot saattavat kertoa naisesta, joka on lähtenyt alalta saatuaan ensimmäisen lapsensa ja jäänyt kotiin kääntämään kirjallisuutta. Ilman lisätietoja ei voi kuitenkaan tulkita, että ala maskuliinisuudessaan olisi ajanut naisen ”pakoon” sanomalehtityöstä. Kun päivähoitoa ei käytännössä ollut, ei lastenhoitajan

⁵⁵⁵ Melin 2008, 108–111.

⁵⁵⁶ Kurvinen 2013, esim. 207, 209.

⁵⁵⁷ Melin 2008, 108–111.

⁵⁵⁸ Melin 2008, 110.

⁵⁵⁹ Melin 2008, 108–111. Ruotsinkielisessä artikkelissa Melin puhuukin vain ”marioneteista”, Melin 2003, 60–61.

palkkaaminen ollut aina mahdollista, saati taloudellisesti kannattavaa. Lisäksi vaihtuvuus sanomalehtialalla oli suurta. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa työskenneltiin 1930-luvulla erittäin kovalla tahdilla ja usein melko pienellä palkalla, mikä sai toimittajia siirtymään paremmin palkattuun työhön muihin lehtiin tai mainosalalle.⁵⁶⁰

Jaottelujen ongelmallisuuden on nostanut esiin myös Heidi Kurvinen. Hän huomauttaa, miten ”yksi pojista” -taktikka nähdään helposti naisen väkinäisenä mukautumisena maskuliiniseen työkuultuuriin. Tämä ei Kurvisen oman 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen sijoittuvan tutkimusaineiston perusteella näytä aina pitävän paikkaansa.⁵⁶¹

Osa naisista on viihtynyt ja viihtyy maskuliinisessa työympäristössä nimenomaan sen maskuliinisuuden tähden, eivät siitä huolimatta. Sanomalehtiympäristö on saattanut olla hyvinkin mieluisa naiselle, joka on käyttäytynyt aikanaan epätyypillisellä tavalla. Moni oman sukupuolensa parissa epäsovinnaisena pidetty nainen saattoi löytää sopivimman paikan toimituksen miehismistä osastoista.⁵⁶²

Sukupuolta ja journalismia historiallisessa perspektiivissä Kurvisen tapaan tutkinut Monica Djerf-Pierre tunnistaa määrittelyjen muuttumisen ajassa. Hän tarkastelee journalismia bourdieulaisena kenttänä, jonka arvostukset ovat olleet miesten määrittelemiä. Maskuliinisuuteen ja valtaan liitetyt merkitykset ovat olleet niitä, joilla hyvä journalismi on määritelty.⁵⁶³

Hyvä journalisti on vuoroin ollut puolueensa soturi tai vallan vahtikoira. Djerf-Pierre on soveltanut van Zoonenin ja Melinin havaintoja ja esittelee kolme naisten selviytymiskeinoa: kilpailemisen, erikoistumisen ja laajentamisen. Kilpailustrategian valitsevat naiset pyrkivät olemaan ”yksi pojista” ja haluavat vaikuttaa samoilla alueilla kuin miehet. Koska naiseus on journalismin alalla ollut haittatekijä, on näillä naisilla täytynyt olla enemmän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa kuin virkaveljillään. Koulutus, sukutausta, kielitaito tai ulkomailla oleskelu ovat esimerkkejä pääomaa korottavista tekijöistä. Keskimäärin ensimmäiset naistoimittajat ovatkin Djerf-Pierren aineiston mukaan olleet taustaltaan korkeammista sosiaaliryhmistä ja paremmin koulutettuja kuin miehet.⁵⁶⁴

Djerf-Pierren löytämistä selviytymiskeinoista erikoistuminen tarkoittaa keskittymistä naisille merkittyyhin aiheisiin. Näin naistoimittaja on kyennyt hyödyntämään sukupuoltaan pääomana ja kirjoittanut kodista, perheestä tai naisasiasta. Tätä strategiaa kuvaa Melinin ja van Zoonenin käyttämä määrite ”yksi tytöistä”. Osa

⁵⁶⁰ Katso työstä poistumisista luvuista 3.1 ja 3.2.

⁵⁶¹ Kurvinen 2013, 204–206.

⁵⁶² Ks. esim. PA, Tellervo Ahosen haastattelu 9.2.2011, haastattelija Arto Astikainen.

⁵⁶³ Djerf-Pierre 2007, 99.

⁵⁶⁴ Djerf-Pierre 2007, 85.

Helsingin Sanomien naistoimittajista hoitikin ”naisten alaan” kuuluvia asioita.⁵⁶⁵ Tämä tila säilyi mediassa myöhemminkin, sillä vielä vuosituhatien vaihteessa osa naistoimittajista kertoi tullessaan palkatuksi naiseutensa takia, tuottamaan pehmeämpää sisältöä.⁵⁶⁶

Kolmas Djerf-Pierren esittelemä strategia on laajentuminen alueille, jotka eivät vielä ole ”merkitty” kummallekaan sukupuolelle ja joilla näin ollen voi toimia vapaasti. Esimerkki tällaisesta alueesta on jo mainittu 1900-luvun alun tutkiva journalismi.⁵⁶⁷ Vastaavalla tavalla ovat toimineet muille miesten aloille tulleet naiset. Vaikka ammatin kovaan ytimeen pääseminen on ollut vaikeaa, on ”ammattillista elintilaa” löytynyt kauempaa reuna-alueilta, kuten Heini Hakosalo on todennut. Osa naislääkäreistä on valinnut taktiikakseen naisiin ja lapsiin erikoistumisen, mutta tämä keino ei ole ollut suomalaisten naislääkäreiden suosiossa. Samalla tavalla kuin naistoimittajat välttyivät eristäytymiseltä naistensivuille, eivät naislääkäritkään halunneet omia koulutusohjelmia, jotka olisivat keskittyneet vain naisten ja lasten sairauksiin.⁵⁶⁸

Oman tutkimukseni kohteena on sekalainen joukko ihmisiä, joita yhdistää se, että he ovat jossain elämänsä vaiheessa työskennelleet Helsingin Sanomissa. Heidän luokittelunsa kilpailijoihin, erikoistujiin tai laajentajiin on vaikeaa. Naistoimittajien tekemät aktiiviset valinnat ja pakon edessä toimimiset tulevat näkyviin henkilöhistoriallisista lähteistä, joita on säilynyt valitettavan vähän.

Aiemmin kerroin Maini Similän strategiasta kerätä sopiva koulutus pohja, jotta pääsy toimittajan ammattiin olisi taattu. Häntä ei kuitenkaan voi tämän vuoksi pitää ”yhtenä pojista”, sillä Similän kirjoittamista artikkeleista ei ole tietoa, eikä hänen muistikirjastaan käy ilmi onko hän pyrkinyt vaikuttamaan samoilla alueilla kuin miespuoliset kollegansa. Seuraavaksi nostan kuitenkin esille naisen, jonka strategia todella näytti olleen naisellisen kirjoittajan ominaisuuksien korostaminen ja hyödyntäminen.

⁵⁶⁵ Ks. esim. PA, EESoy, Bb3, Palosuo, Maini, työtodistus päivätty 15.9.1940 ja Ritama, Tuulikki työtodistus päivätty 27.10.1942.

⁵⁶⁶ Television naispuoliset taloustoimittajat kokivat, että heidän työhönottonsa taustalla oli tarve saada pehmeämpiä talousuutisia. Berghäll et. al. 2000, 85–92, 86.

⁵⁶⁷ Djerf-Pierre 2007, 98. Myöhemmin Helsingin Sanomissa oman alansa ”valtasi” esimerkiksi toimittaja Maire Varhela, joka yhdisti tutkivaa journalismia sosiaalireportaaseihinsa ja kuluttajan oikeuksia selvittäviin artikkeleihin. PA, Maire Varhelan haastattelu vuodelta 2009, haastattelija Eeva-Kaarina Aronen.

⁵⁶⁸ Eristäytymisen sijaan naislääkäreiden strategia oli toimia lääkärireservinä, joka tuli apuun esimerkiksi kriisitilanteissa. Hakosalo 2008, 20–21.

Kannattava pirteys

Kevyet reportaasit ja osittain pakinoitakin katsottiin naisellisiksi, lehdistölle josain määrin hyödyllisiksi, mutta ei kovin arvostetuiksi journalismin alueiksi.⁵⁶⁹ Näihin keskittyminen saattoi kuitenkin taata paikan sanomalehdessä. Seere Salmiselle pakinointi toi kymmenien vuosien työsuhteen Helsingin Sanomiin.

Seere Salminen, omaa sukua Sario, aloitti kirjallisen uransa koululaisena kääntämällä ruotsinkielisen äyriin hintaisen romaanin. Kotona Vaasassa isä ehdotti konttoriapulaisen ammattia, mutta tytär itse halusi pois pienestä kaupungista ja päätyi jatko-opistoon Helsinkiin. Opintoja kauaskantoisempi vaikutus oli sillä, että Seere Salminen asettui asumaan Alma Jalavan luokse. Jalava oli kulttuurivaikuttaja ja yksi Suomen Naisyhdistyksen perustajista. Puolisonsa Antti Jalavan kuoleman jälkeen hän oli alkanut majoittaa luokseen opiskelijoita. Seere Salmisen kannalta suurin merkitys oli tutustuminen perheen jo aikuiseen tyttäreen, tekstiilitaiteilija Ilona Jalavaan. Tulevien vuosien vilkas kirjeenvaihto paljastaa läheisen ystävyys- ja Ilona Jalavan tuen merkityksen.⁵⁷⁰ Kirjeenvaihto näyttää myös, miten määrätietoisesti Seere Salminen työskenteli ja rakensi uraansa kirjoittajana.

Salminen työskenteli Helsinkiin muutettuaan pankkivirkailijana nauttien omien ansioiden tuomasta riippumattomuudesta. Vapaa-aikansa hän käytti käännöstöiden tekemiseen, romaaniaihioiden työstämiseen ja teatterissa käymiseen sen minkä varat sallivat – ja joskus varojen ylikin.⁵⁷¹

Palo vielä suurempaan vapauteen ja ulkomaille pääsemiseen oli kova.⁵⁷² Keväällä 1923 Seere Salminen muutti Lontooseen Suomen lähetystön kanslia-apulaiseksi hoitamaan käännöstöitä, kirjastoa ja kirjanpitoa.⁵⁷³ Lontoossa Seere Salminen, silloin vielä Sario, tutustui sekä tulevaan puolisoonsa Akseli Salmiseen että tulevaan työnantajaansa Eljas Erkkoon. Lontoosta käsin alkoi myös Seere Salmisen sanomalehtiura. Heti ensimmäisenä keväänä hän pyysi Ilona Jalavaa toimittamaan kirjoituksia johonkin suomalaiseen lehteen ja ehdotti itse Kotiliettä. Salminen antoi ystävälleen luvan muokata tekstejä ja vannotti tätä salaamaan kirjoittajan henkilöllisyyden:

⁵⁶⁹ Akseli Routavaara näki pakinoinnin naisten alana ja Anna-Maria Tallgren viihteellistymisen merkinä, mutta pakinaa myös arvostettiin. Esimerkiksi Suomen Sosialidemokraatin nimimerkki Sasu Punanen ansaitsi eniten koko toimituksessa. Tommila ja Salokangas 1998, 204.

⁵⁷⁰ Jalavien kodista muodostui kulttuurikeskus ja solmukohta eri elämän aloilta tulleiden, lähinnä suomenkielisten taiteilijoiden ja tieteilijöiden välille. SKS KIA, SSA laatikko 1, biografia B2; Alma Jalavasta ks. *Kolme naista, kolme kohtaloa*. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913, 416; Sainio 2001. Seere Salmisen ja Ilona Jalavan kirjeenvaihto ks. SKS KIA, SSA, kirjekokoelmat 890 ja 893. Salmisen arkistossa on Ilona Jalavalle 106 kirjettä vuosilta 1923–1934.

⁵⁷¹ SKS KIA, SSA laatikko 1, biografia B2 ja biografica B4, työtodistus.

⁵⁷² SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:5, Seere Salminen Ilona Jalavalle 15.5.1923.

⁵⁷³ Hapuli 2003a, 261.

*Luuletko että Suomen kansa tykkää tällaisestä? Pistä lisää ja vähennä, kuten haluat. Mutta yksi asia, Ilona jos yhdellekään ihmiselle puhut – et edes Rutille – tästä blaskista, niin minä kuolen häpeästä enkä ikinä tartu kynääni! Lupaa se.*⁵⁷⁴

Kotilieden sijaan Jalava lähestyi Uuden Suomen Kaarlo Koskimiestä. Päätoimittaja piti kirjoituksista ja pyysi niitä lisää. Salminen oli kauhuissaan siitä, että Jalava oli mennyt suoraan ”itse Suomen päälehden puheille”. Samalla hän oli mielissään tekstin vastaanotosta: ”Nauroiko Koskimies todellakin ja tykkäsikö että oli sujuvaa! On se kyllä lystiä.” Jalava uhmasi ystävänsä pyyntöä paljastamalla kirjoittajan henkilöllisyyden Koskimiehelle ja Salmisen lähipiirille.⁵⁷⁵ Koskimies lupasi julkaista nimimerkki Serpin pakinoita kerran kuussa. Alkuvaiheessa kirjoituksia julkaistiin lähinnä Iltalehdessä, sillä Uuden Suomen pakinoitsija Kersti Bergroth oli parhaillaan Lontoossa ja kirjoitti sieltä lehteen.⁵⁷⁶

Serpin uran alkamisesta on jäänyt elämään tulkinta, jonka mukaan lehtikirjoittelu alkoi ikään kuin puolivahingossa. Kerrotaan, että hänen ystävänsä ihastui värikkäisiin Lontoon-kirjeisiin ja lupaa kysymättä koosti niistä pakinan joka julkaistiin Uudessa Suomessa.⁵⁷⁷ Seere Salmisen kirjeenvaihto kertoo kuitenkin aloitteellisuudesta ja tavoitteellisuudesta. Hän suunnitteli julkaisemista ja punnitsi erilaisia vaihtoehtoja. Ilona Jalava auttoi käytännön asioissa ja ilmeisesti hänen valintansa oli tarjota kirjoituksia Uuteen Suomeen Kotilieden sijaan. Muuten Seere Salminen oli itse aktiivinen työstäessään tekstejään lehtiin.⁵⁷⁸

Kirjeenvaihdosta käy kiinnostavalla tavalla ilmi, miten Seere Salminen pyrki itse häivyttämään oma-aloitteellisuuttaan. Tämän hän teki ilmeisesti käytännön syistä. Asemansa vakiinnuttanut pakinoitsija Kersti Bergroth oli Lontoossa samaan aikaan kun Serpin ensikirjoitukset julkaistiin. Salminen ja Bergroth olivat tutustuneet toisiinsa ja samaan lehteen kirjoittamisesta väistämättä seuraava kilpailuasetelma tuntui Salmisesta kiusalliselta. Pian ensimmäisten pakinoiden ilmestyttyä Salminen kyläili Bergrothin ja tämän puolison Alex Matsonin Lontoon-kodissa. Puhe kääntyi Serpin pakinoihin. Pariskunta epäili Salmista kirjoittajaksi, mutta tämä kiisti tietävänsä asiasta mitään. Uusi Suomi pakinoineen tuotiin Salmisen eteen. Hän esitti kauhistunutta ja arveli että läheiset Suomessa olivat varmastikin koonneet tekstin hänen kirjeistään.

⁵⁷⁴ SKS KIA, SSA, kirjekoelma 893:3:4, Seere Salminen Ilona Jalavalle 2.5.1923. Rut oli Seere Salmisen sisar.

⁵⁷⁵ SKS KIA, SSA, kirjekoelma 893:3:5, Seere Salminen Ilona Jalavalle 15. ja 17.5.1923.

⁵⁷⁶ SKS KIA, SSA, kirjekoelma 890:10:11, Ilona Jalava Seere Salmiselle helatorstaina 1923. Bergroth oli erittäin tuottelias kirjoittaja ja julkaisi eri tyyllilajien romaaneja eri nimimerkeillä, mm. Mary Marck, Verna Kangas ja Arja Anger, Mahlamäki 2017, 108.

⁵⁷⁷ Pekkanen ja Rauanheimo (toim.) 1947, 204; Hapuli 2003a, 261–262.

⁵⁷⁸ SKS KIA, SSA, kirjekoelma 893:3:5, Seere Salminen Ilona Jalavalle 15. ja 17.5.1923.

*Minä pontevasti väitin, että se ei ole minun alotettani, vaan toisten minun kirjeistäni ottama. Ja niinhän asian voisi myös ainakin juriidisesti ottaa. Moraalisesti – niin no.*⁵⁷⁹

Asialla oli merkitystä ainakin Bergroth-Matsoneille. Alex Matson ryhtyikin vielä Seere Salmisen läsnä ollessa laskemaan, kuinka paljon Serpin pakinat vähentäisivät heidän tulojaan.⁵⁸⁰

Sanomalehtiin kirjoittaminen oli Seere Salmiselle täynnä valintoja. Hän tiesi, millä tyyllillä mihinkin lehteen tuli kirjoittaa, ja mietti parhaita julkaisustrategioita. Pakinantyylinen kerronta oli valinta sekin. Uutisjournalismin tekeminen tai niin sanotut ”kovat” aiheet eivät olleet hänestä tavoittelemisen arvoisia. Salminen kuvasi itseään sanomalla, ettei hänellä ollut ”reportterin nenä”, joka vainuaisi uutisarvon. Kirjoitustyyliinsä hän katsoi olevan niin olennainen osa itseään, ettei sitä käynyt muuttaminen. Satunnaisesti Salminen muisteli joutuneensa tilanteisiin, joissa hänen piti kirjoittaa uutisreportaasia. Sekä kirjoittajan että Uuden Suomen toimitussihteerin mielestä uutisista tuli pakinaa.⁵⁸¹

Osa tämän kaltaisesta puheesta saattaa olla tietoista kirjoittajaimagon rakentamista. Silti luottamuksellisissakaan kirjeissä Salminen ei kaivannut muun kuin niin sanotun kevyen kirjoittamisen pariin. Joitakin käännöstöitä lukuunottamatta suuri osa hänen tuotannostaan onkin kevyeksi luettavaa, viihdyttävää ja humoristista.⁵⁸²

Kilpailuasetelmasta huolimatta pakinoitsija Kersti Bergroth kehui aloittelevan Seere Salmisen tyyliä. Serp osasi ”vangita hetken” ja tuoda esille asiat, jotka antoivat tilanteelle persoonallisen leiman: ”Sitä juuri nykyinen journalistiikka – meillä – kaipaa. He saavat kaiken niin toivottoman yleiseksi ettei heitä jaksakaan mitenkään lukea.”⁵⁸³ Ilona Jalava puolestaan antoi ystävälleen ohjenuoraksi, ettei tämän tulisi miettiä että teksti painetaan, vaan tekstin tulisi antaa ryöpytä, eikä ”vitsisiä käänteitä” tullut säästellä. ”Ne ovat kuitenkin vahvin puolesi ja niillä sinä lyöt itsesi läpi – jos lyöt.”⁵⁸⁴

Seere Salminen sai jo uransa alussa palautetta siitä, että hän ”teki itseään tykö” kirjoittamalla minä-muodossa. Hän pohti tyyliään ja vertasi itseään kahteen muuhun kirjoittajaan, Anna-Maria Tallgreniin ja Helsingin Sanomien pakinoitsijaan Tiitukseen, Ilmari Kiviseen. Tallgren käytti muotoa ”näiden rivien kirjoittaja” tai

⁵⁷⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:12. Seere Sario/Salminen Ilona Jalavalle 12.10.1923.

⁵⁸⁰ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:12. Seere Sario/Salminen Ilona Jalavalle 12.10.1923. Bergrothin ja Matsonin elämästä ja rahankäytöstä Lontoossa ks. Mahlamäki 2018, 116–117.

⁵⁸¹ Salminen 1946, 140–141.

⁵⁸² *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 405–407.

⁵⁸³ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 890, Kersti Bergroth Seere Salmiselle 13.12.1925.

⁵⁸⁴ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 890:10:11, Ilona Jalava Seere Salmiselle helatorstaina 1923.

puhui itsestään me-muodossa kuten Tiituskin, kun taas Serp sanoi suoraan ”minä”. Salminen piti omaa tapaansa luonnollisimpana ja itselleen sopivana.⁵⁸⁵

Minä-muodon käyttäminen saattoi olla juuri se seikka, joka sai Anna-Maria Tallgrenin myöhemmin liittämään Serpin ”mauttoman itsekeskeisten” kirjoittajien joukkoon. Ajallisesti on hyvin mahdollista, että aiemmin siteeraamani Tallgrenin tuottanut kirje oli reaktio Serpin elokuussa vuonna 1934 ilmestyneeseen pakinaan, jossa kesälomalta palannut pakinoitsija haastattelee itse itseään.⁵⁸⁶ Tämän päivän lukijan silmin teksti näyttää lähes hienostuneen humoristiselta, mutta Eero Erkon lehden kunnianhimoisen kirjallisen ohjelman muistavalle kriitikolle se on hyvinkin saattanut ollut mauttomuuden huippu.⁵⁸⁷

Seere Salminen ei ollut ainoa pakinoitsija, joka käytti tuttavallista puhuttelutapaa. Samalla tyylillä lukijoita lähestyi esimerkiksi Maini Similä pakinoidessaan Ylioppilaslehdessä ennen Helsingin Sanomiin tuloaan. Ylioppilaslehden pakinoita tutkinut Kirsti Manninen pohtii, miten Maini Similä erosi miespuolisista kollegoistaan ja suurimman eron hän löytää suhteessa lukijaan. Lehden ensimmäinen vakituinen naispakinoitsija Similä ei kirjoituksissaan asettunut lukijoiden yläpuolelle, vaan sinutteli heitä ja suhtautui kuvailemiinsa opiskelijatyyppeihin lempeästi. Aihevalinnoilla ja rupattelevan tuttavallisella kirjoitustyyllillä nimimerkki Tytti loi mielikuvan kirjoittajan ja lukijan välisestä ystävydestä. Manninen kuitenkin korostaa, ettei Similä eristynyt ”naisten nurkkaan”, toisin kuten seuraava vakituinen naispakinoitsija, vasta vuonna 1947 aloittanut nimimerkki Taisa, jonka palstan otsikkokin oli ”Naisten kesken”.⁵⁸⁸

Keveyen, havainnoivan ja niin sanotun naisellisen tyylin omaksuminen ei Seere Salmisen kohdalla tarkoittanut sitä, etteikö hän olisi arvostanut itseään kirjoittajana. Salminen kuului Suomen näytelmäkirjailijaliittoon ja toimi vuosia Suomen PEN-klubissa sihteerinä ja johtokunnan jäsenenä.⁵⁸⁹ Hän oli hyvin kunnianhimoinen

⁵⁸⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:60, Seere Salminen Ilona Jalavalle 8.2.1926. Tallgrenin me-muodon merkityksestä ja toisinaan tahattomasta koomillisuudesta Krogerus 1988, 36.

⁵⁸⁶ Serpentiinejä, Helsingin Sanomat 10.8.1937, 4; vrt. EKLA, f 186, m 17:1, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle, päiväamäton kirje. Sittemmin yksikön ensimmäisestä persoonasta on tullut yleinen muoto sanomalehtitekstissä. Journalismi henkilöityy sekä tarinallisuuden nousuun että toimittajien persoonan esiinnostamiseen. Partanen 2007, 77–81.

⁵⁸⁷ Minä-journalismin määrä on sittemmin kasvanut räjähdysmäisesti, muun muassa siksi, että tarinat käyvät hyvin kaupaksi. Minäkertojasta esim. Anu Silfverberg, ”Ettekö te tiedä kuka minä olen?”, *Journalisti* 7/2016. Yksikön ensimmäinen persoona ja omakohtaisten kokemusten käyttäminen ei ole enää yksittäisille pakinoitsijoille tai naisille varattu, ks. esim. kolumni pääkirjoitussivulla, Ari Kinnari, ”Eroottista omakuvaa ottamassa”, *Helsingin Sanomat* 6.9.2014.

⁵⁸⁸ Manninen 1987, 191–193. Yhteyden luominen lukijaan oli myös Helsingin Sanomien ensimmäisen naispuolisen päätoimittajan Reetta Meriläisen tehtävä omistaja Aatos Erkon mielestä. PA, Reetta Meriläisen haastattelu 13.5.2012, haastattelija Arto Astikainen.

⁵⁸⁹ *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 405–406.

työssään. Salminen osallistui 1920-luvun alkupuolelta lähtien erilaisiin kirjoituskilpailuihin ja oli Lontoossa asuessaankin tarkasti perillä siitä, missä kurssissa hänen kirjoituksensa kotimaassa olivat.⁵⁹⁰

Ensimmäisiä menestyksiä oli kolmas sija Kariston näytelmäkilpailussa, kilvan voitti kollega Kersti Bergroth.⁵⁹¹ Salminen iloitsi sijoittumisestaan, mutta Näyttämö-lehden pakinoitsija nimimerkki Antres paheksui naisten ylivaltaa kilpailussa ja moitti kärkekolmikron muodostaneita naisia taiteellisuuden puutteesta – mikä seuranäytelmä-kilpailua arvioitaessa osui hieman ohi maalin. Kritiikkiin vaikutti se, että nimimerkin tuntema mies oli vasta neljännellä sijalla. Antresin mielestä näytelmäkilpailun tarkoitus oli vain takoa rahaa kustantajille ja hän toivoi, että vaikka näytelmäkirjailijat olivat tarttuneet maineen ja rahan ”kimmeltelevaan” koukkuun, olisi ”kirjan ja teatterin miehillä” vielä ”miehuutta” kieltäytyä houkuttelevilta kilpakentiltä.⁵⁹² Ammattilehden kritiikki kantautui Lontooseen Seere Salmisen korviin. Hän kommentoi hienostuneen maun vaatimuksia sanomalle, ettei ”aina shamppanja sovi, joskus vaaditaan sahtiakin!”⁵⁹³

Menestys ei ehtynyt 1920-luvun jälkeen, vaikka Salminen toistuvasti pelkäsikin joutuvansa pois muodista.⁵⁹⁴ Uuden Suomen pakinoitsijana Salminen keräsi mainetta ja Helsingin Sanomiin siirryttyään hänen pakinansa sai paikan pääkirjoitussivulta. Menestys kuunnelma- ja elokuvakäsikirjoittajana alkoi 1930-luvun lopulla, kun Salmisen ja Elsa Soinin Suomisen perhe -kuunnelmat nousivat suursuosioon ja muokattiin elokuvaasarjaksi. Katupeilin takana -elokuvasta Salminen voitti parhaan käsikirjoituksen Jussi-palkinnon. Samaan aikaan ura Helsingin Sanomien pakinoitsijana jatkui.⁵⁹⁵

Vuodesta toiseen jatkuneen päiväpakinoinnin vaatimasta vaivannäöstä kertovat Seere Salmisen arkiston (KIA) sinikantiset vihot, joihin hän on tasaisen siisti koonnut jutunaiheita.⁵⁹⁶ Aiheita oli syytä kerätä varastoon, sillä Salminen tiesi, kuinka

⁵⁹⁰ Aihe toistuu läpi kirjeenvaihdon. Ks. esim. SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:45, Seere Salminen Ilona Jalavalle 10.10.1925.

⁵⁹¹ Seere Salminen kolmas sija toi 3000 markan palkkion. Salminen osallistui salanimellä, sillä ei halunnut Kariston Väinö Hämeen-Anttilan tietävän henkilöllisyyttään muiden käynnissä olevien töiden takia. Salanimestä ks. SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:39, Seere Salminen Ilona Jalavalle 27.6.1925.

⁵⁹² ”Kilpakentiltä”, *Näyttämö* 5/1926.

⁵⁹³ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:67, Seere Salminen Ilona Jalavalle 16.7.1926.

Kommentti rinnastuu kiinnostavasti Kristiina Malmion huomioihin kritiikin käyttämisestä ruoka-metaforista, Malmio 1996, 118–120.

⁵⁹⁴ Ks. esim. SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:38 Seere Salminen Akseli Salmiselle 4.10.1932.

⁵⁹⁵ Salminen kirjoitti yhteisellä nimimerkillä Elsa Soinin kanssa: Tuttu Paristo jatkoi aina Soinin tapaturmaiseen kuolemaan saakka, jonka jälkeen Salminen kirjoitti yksin Tuttuna.

⁵⁹⁶ Joukossa on laajempia aiheita ja yksittäisiä vitsejä, kuten: ”Mitä urheilua harrastat? – Käyn sairaskäynneillä niiden ystäväni luona, jotka urheilevat.” SKS KIA, SSA, 2012 luovutettu järjestämätön aineisto A, Biografica.

raskasta kevyeltä tuntuvaan tekstin tuottaminen saattoi olla. Pakinoitsijan työ ei tullut koskaan valmiiksi, ja yhden jutun valmistuttua oli seuraavan oltava heti työn alla. Työtä oli tehtävä, vaikka olosuhteet eivät olleet aina omiaan kevyeen ja pirteään havainnointiin. Lukijat odottivat uutta ja hauskaa, ja sitä pakinoitsijan oli keksittävä surullisinakin aikoina.⁵⁹⁷ Välillä pakinan kirjoittaminen oli suorastaan tuskallista. Tauot olivat sitäkin odotetumpia, kuten kesäloman koittaessa:

*Oijee, kyllä on ihanaa kun ei tarvitse kolmeen viikkoon ajatella noita inhottavia serpentiinejä eikä muita tekeleitä.*⁵⁹⁸

Helsingin Sanomien toimituksessa omien pakinoidensa kanssa tuskailleelle Sirkka Nuormaalalle Salminen kirjoitti työn asettamista vaatimuksista:

*Sillä kyllä se niin on, että kaikkalainen kirjallinen luova työ – sillä, totta vieköön, luovaa työtä se on muotipakinakin! – vaatii ennenkaikkea rauhallista ja iloista mieltä. Ei minun muusani ainakaan surullisena ja kaiken kallella kypärin kykene ainoatakaan ns. pirteätä riviä produsoimaan. Juu, niin se on.*⁵⁹⁹

Pirteys oli yksi niistä määreistä, joka Seere Salmiseen ja moneen muuhun kirjoittajaan naiseen liitettiin. Kutsuihan Anna-Maria Tallgrenkin häntä ”pieneksi, pirteäksi Serpiksi”. Salminen ei sanasta ilmeisesti pitänyt, mutta pirteydellä hän ansaitsi leipänsä.⁶⁰⁰ Sata vuotta syntymänsä jälkeen Seere Salmista muistettiin Helsingin Sanomissa näin: ”pieni, soma ja sydämellinen: kodikas kuin piparkakku.”⁶⁰¹

Kirjoittajana Seere Salminen tiesi, mitä vaatimuksia yhtäältä lukeva yleisö ja toisaalta jutuista maksava sanomalehti hänelle asetti. Hän osasi ottaa huomioon eri julkaisukanavien tarpeet ja mukautti tuotantoaan niiden mukaan. Seere Salmisen sopeutuminen ei kuitenkaan näyttäyty pakon edessä alistumiselta. Se oli tietoisesti laskelmoitua toimintaa, joka kannatti myös rahallisesti.

Seuraavaksi siirrynkään käsittelemään naisten sanomalehtityötä ansaitsemisen näkökulmasta. Selvitän miten toimituksen henkilökunnan palkoista sovittiin Helsingin Sanomissa ennen työehtosopimuksia. Tarkastelen myös sitä, mitä kirjoittamalla ansaitseminen Seere Salmiselle merkitsi.

⁵⁹⁷ SKS KIA, SSA, laatikko 1 biografia B2

⁵⁹⁸ SKS KIA, Elsa Soinin arkisto, kirjekokoelma 301:25:6, Seere Salminen Elsa Soinille 30.6.1943.

⁵⁹⁹ PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab, Seere Salminen Sirkka Ruotsalaiselle 16.5.1934

⁶⁰⁰ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 892:14:2, Eva Valvanne Seere Salmiselle 8.9.1934.

⁶⁰¹ ”Serpini kynästä lähti viitisen tuhatta serpentiiniä”, *Helsingin Sanomat* 15.5.1994.

2.3. Halpaa työvoimaa? Naiset ja ansaitseminen

Palkkojen polkijoita ja huvikseen harrastajia

Toimittajan työtä tekevät naiset olivat erityinen ja pieni ryhmä. Heidän työskentelyään ja toimeentuloaan määrittivät kuitenkin seikat, jotka olivat osittain yhteisiä muiden kodin ulkopuolella työskentelevien naisten kanssa. Luonkin aluksi silmäyksen naisten työssäkäyntiin ja sen yleistymisen herättämään palkka-keskusteluun.

Naisten työskentely kodin ulkopuolella ei ollut enää 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa uusi tai harvinainen ilmiö. Hiljalleen teollistuvat kaupungit houkuttelivat maaseudun ylijäämäänsä tehtaisiin ja sahoille jo 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Kehitys oli kääntänyt esimerkiksi Helsingin väestörakenteen naisvaltaiseksi. Teollisuuden lisäksi naisia työllistivät perheet niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Helsingissäkin moni nuori nainen aloitti leivän ansaitsemisen tekemällä palvelijan sitovaa ja raskasta työtä.⁶⁰²

Pumpulitehtaiden ja piikkomisen lisäksi kaupungeissa avautui toisenlaisiakin tehtäviä. Esimerkiksi miesten hallitsema, osin hyvin palkattu ja kunnioitusta nauttanut konttorityö naisistui. Käsi kädessä sukupuolirakenteen muuttumisen kanssa muuttui työn arvostus.⁶⁰³ Samankaltainen kehitys näkyy myyntityössä. Se oli kuulunut sivistyneille herroille, jotka osasivat oikealla tavalla opastaa ostoksia suorittavia miehiä. Kaupan vapautumisen myötä pienten myymälöiden määrä kasvoi. Naimattomat naiset sopivat hyvin myyjiksi liikkeisiin, jotka saattoivat kenties työllistää vain yhden, huonosti palkatun työntekijän.⁶⁰⁴

Samaan aikaan vaatimukset työntekijöitä kohtaan muuttuivat. Asiakkaat alkoivat olla voittopuolisesti naisia, jotka halusivat naisen palvelemaan ja neuvomaan heitä ostosten teossa. Puhtaus, tarkkuus ja miellyttävä palvelualltius yhdistyivät nimenomaan naissukupuoleen, ja näitä ominaisuuksia arvostettiin lukemattomissa maitokaupoissa ja muissa pikkupuodeissa. Kuten Marjaliisa Hentilä sanoo, ”sukupuoli pätevoitti kaupan alan töihin”.⁶⁰⁵ Samalla kävi niin kuin monella muulla naisistuvalla alalla: työn arvostus ja siitä maksettu palkka laskivat. ”Kovat kaulassa” palvelleet myyntiammatillaiset olivat toista kuin päivisin sillitynnyreitä

⁶⁰² Vattula 1989, 14–16. Teollisuustyöstä tulikin palvelijantyötä houkuttelevampaa juuri vapauden ja säännöllisten työaikojen vuoksi. Lähtenmäki 1995, 240. Naistyövoiman kasvusta ks. myös Suoranta 2009, 51–53.

⁶⁰³ Susanna Fellman kuitenkin huomauttaa, että työn muutokset liittyvät pitkälti siihen, mitä ”konttoristi”-nimikkeellä kulloinkin tarkoitettiin. Fellman 1999, 127–165, 131–133.

⁶⁰⁴ Kauppa-alan matalapalkkaisuuden juuret ovat täällä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun ajoissa. Hentilä 2001, 161–181.

⁶⁰⁵ Hentilä 2001, 164.

nostelevat ja alusvaatteita ompelevat, öisin kauppiasperheen lapsen viereen nukkuvat myyjätyttöset.⁶⁰⁶

Myyntialalla naisten tuloa seurasi yleisen ansiotason lasku, sillä lähtökohtaisesti naiset ja miehet saivat eri palkkaa. Tulojen määräytymisessä oli kuitenkin alakohdaisia eroja. 1900-luvun alun työläisnaisia tutkinut Maria Lähteenmäki on erotellut kolme palkkaperiaatetta: suorituspalkka-, samapalkka- ja perhepalkkaperiaatteen. Lähteenmäen tutkimassa teollisuustyössä suosittiin suorituksen mukaista palkkausta, jossa työnantaja otti huomioon työtehtävien lisäksi tarjolla olevan työvoiman määrän.⁶⁰⁷ Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavampia ovat kaksi jälkimmäistä palkanmuodostamisen tapaa.

Samapalkka-periaate tarkoittaa, että samasta työtehtävästä maksetaan samaa palkkaa. Työntekijöitä tasapuolisesti kohteleva käytäntö on sittemmin kirjattu lakiin.⁶⁰⁸ Samapalkkaisuutta vaadittiin suomalaisessa työelämässä aika ajoin jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien, mutta jakolinjat puolesta ja vastaan ovat vaihdelleet ajasta ja alasta riippuen. Joissain tilanteissa miehet ovat olleet etunenässä ajamassa samasta työstä samaa palkkaa, kun taas osa naisista vastusti tätä. Näin tapahtui esimerkiksi kaupan alalla 1920-luvulla. Miesten samapalkkavaatimuksia innoitti se, että naimattomat naismyyjät tyytyivät paikoin erittäin pieniin ansioihin, toisinaan pelkkään ylläpitoon ilman rahapalkkaa. Naisten kannalta tämä oli suojautumista totaalista köyhyyttä vastaan, miespuolisten myyjien näkökulmasta työn polkumyyntiä.⁶⁰⁹

Naisten alhaisemmat palkat olivat miespuolisille työntekijöille ongelma muuallakin kuin Suomessa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kirjapainotyöntekijöiden ammattiliitto oli erittäin naisvastainen, eikä naispuolisia latojia saanut ottaa lainkaan palvelukseen. Naisten palkka oli keskimäärin vain kolmasosa miesten palkasta ja näin he muodostivat vaarallisen kilpailevan ryhmän järjestäytyneelle miestyöväelle.⁶¹⁰

Suomessa tilanne oli toinen. Kirjapainoala oli ensimmäinen, jolla solmittiin valtakunnallinen työsopimus. Ehdot olivat tasa-arvoiset: mies- ja naiskirjaltajat, latojat ja painajat saivat sopimuksen mukaan samaa palkkaa.⁶¹¹ Tutkija Anu Suoranta käyttää kirjapainoalaa esimerkkinä siitä, että vaikka nais- ja miespalkat olivat maailmansotien välisenä vallitseva käytäntö, olivat muutkin vaihtoehdot mahdollisia.⁶¹²

⁶⁰⁶ Hentilä 2001, 161–165.

⁶⁰⁷ Lähteenmäki 1995, 262–263.

⁶⁰⁸ Lähteenmäki 1995, 262–263.

⁶⁰⁹ Hentilä 2001, 173–172.

⁶¹⁰ Marzolf 1977, 9.

⁶¹¹ Suoranta 2009, 87.

⁶¹² Suoranta 2009, 87.

Sanomalehdille kirjapainon työntekijät olivat toimittajien ohella välttämättömiä. Kirjatyöntekijöiden lakkoilun välttäminen lähes mihin hintaan hyvänsä löikin leimansa sanomalehdenkustannustoimintaan. Alan työehdot olivat hyvät ja niitä myös noudatettiin.⁶¹³

Samapalkkaperiaate oli melko harvinainen sotien välisenä aikana. Yleisempää oli noudattaa niin sanottua perhepalkkaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naimisissa oleva mies ansaitsi enemmän kuin nainen tai naimaton mies. Naiselle, jolla oli perheenjäseniä elätettävänä, saatettiin maksaa hieman suurempaa palkkaa kuin kansasisarilleen. Ansiot eivät kuitenkaan olleet yhtä suuret kuin perhettä elättävällä miehellä.⁶¹⁴ Työväenliikkeen keskuudessa perhepalkkaan suhtauduttiin ristiriitaisesti. Yhtäältä miehen riittävä toimeentulo vapautti naisen kaksinkertaisen työn tekemiseltä, toisaalta tasa-arvoinen palkkaus kuului kansainvälisen liikkeen ihanteisiin.⁶¹⁵

Porvarilliseen perheideaaliin naisten työssäkäynti ei istunut ongelmitta, sillä naisen tehtävä oli ennen kaikkea kodista ja sen ilmapiiristä huolehtiminen ja lasten huolellinen kasvattaminen. Käytännössä palkkatyö tuli tutuksi myös keskiluokan ja ylempien yhteiskuntaluokkien naisille. Osalle virkamiesperheiden vaimoista työssäkäynti oli suorastaan välttämättömyys, mikäli elintasosta haluttiin pitää kiinni palkkojen pienentyessä.⁶¹⁶

Asenteet erityisesti naimisissa olevien naisten työhön jääntiin eivät aina olleet myönteisiä. Joissain tilanteissa ansiotyön tekeminen nähtiin suorastaan naimisissa olevan naisen turhamaisuuden tyydyttämisenä. Näin oli erityisesti silloin, jos keskiluokkaan tai ylempiin yhteiskuntaryhmiin kuuluva nainen jatkoi työssäkäyntiään vielä silloinkin, kun hänellä oli aviomies joka vastasi perheen elatuksesta. ”Huvikseen” työskentelevälle naiselle työn ajateltiin olevan harrastus, muttei välttämättömyys. Hän työskenteli siistissä sisätyössä konttorissa, ja hänen epäiltiin käyttävän ansionsa turkiksiin tai muihin turhuuksiin, joita aviomies ei ollut valmis kustantamaan.⁶¹⁷

Ilmiön todellisuutta tai laajuutta on vaikea hahmottaa, mutta kirjallisuudessa ja elokuvissa se oli käytetty aihe.⁶¹⁸ Aikalaiskirjallisuudessa on kuultavissa suorastaan

⁶¹³ Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 109, 213.

⁶¹⁴ Hentilä 2001, 171–173. Perhepalkkajärjestelmän virallistuessa otettiin huomioon perheen tosiasiallinen elättäjä, sitä saattoi saada siis naispuolinen leskikin. Perhelisää alettiin maksaa palkan ohessa vuonna 1943 ja lapsilisiä vuonna 1948. Lähteenmäki 1995, 263.

⁶¹⁵ Lähteenmäki 1995, 264.

⁶¹⁶ Kaarninen 1995, 241.

⁶¹⁷ Kaarninen 1995, 242–243.

⁶¹⁸ Esimerkiksi Ilmari Turjan näytelmä *Tuomari Martta*, joka myöhemmin sovitettiin elokuvaksi tai Elsa Soinin *Rouva Johtaja*, jossa naisen työssäkäynti suistaa perheen kurjuuteen.

vihamielisiäkin naisääniä, jotka vaativat naineita naisia luovuttamaan paikkansa naimattomille:

— te, jotka turhamaisuuttanne tyydyttääksenne, ahneudesta tai pieniä pähänpistojanne noudattaaksenne riistätte ajattelemattomasti toimeentulomahdollisuudet yksinäisiltä, leskiltä tai muutoin tulojen tositärpeessä olevilta kanssasisarilta —

*Jos te tosiaankin tuntisitte kaikki ne vaivat ja raskaudet, mitä todella itsenäinen nainen saa kestää, niin ette häntä kadehtisi, tai jos tietäisitte, mitä perheestään huolehtivat miehet saavat kokea, niin ette ilkeäsi turmella heidän lepoheikkyyttänsä kaikenlaisilla turkkitorilla.*⁶¹⁹

Ilman ansaitsemisen pakkoa työntekoa jatkavat naiset eivät olleet uhka niinkään miehille, vaan niille naimattomille naisille, jotka olivat vailla elättäjän turvaa. Perheellisten, hyvin toimeentulevien miesten kanssa naimisissa olevien naisten olisi tullut ymmärtää luopua ”harrastamastaan” työstä ja antaa tilaa toisille.⁶²⁰ Paheksuntaa vahvisti ajatus siitä, että naisen todellisen kutsumuksen tulisi ensisijaisesti olla kodin hoito ja lasten huolellinen kasvatus. Naisten työssäkäynnin siunauslisuudesta tai vaihtoehtoisesti yhteiskuntaa rapauttavasta vaikutuksesta käytiinkin keskustelua porvarillisen naisliikkeen sisällä ja työväen naisten parissa.⁶²¹

Asenteista huolimatta naimisissa olevien naisten työssäkäynti yleistyi 1920-luvulla. Erityisesti ne naiset, jotka olivat kouluttautuneet pitkään, jäivät työhönsä naimisiinmenon jälkeen. Tilanne oli omiaan lisäämään huolestumista naisten akateemisen koulutuksen vaikutuksista. Lyhyen koulutuksen suorittaneilla naisilla oli ikään kuin lyhyempi matka kotiäitiyteen, kun taas koulutukseen panostaneet naiset pitivät mielellään kiinni vaivalla ansaitusta työpaikastaan.⁶²²

Akateemiset naiset keskustelivat itsekkin julkisuudessa opintojen ja perhevelvoitusten välisestä ristiriidasta. Asia kiinnosti myös miehiä. Yliopisto-opiskelijoiden määrä oli kasvanut 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa, ja erityisesti kasvoi naisten osuus. Tilanne herätti miesopiskelijoissa huolen siitä, että naiset nousisivat kilpailemaan samoista työpaikoista. 1930-luvun puolessa välissä kehiteltiinkin lakkaloitetta, joka olisi pakottanut valtion palveluksessa olevan naisen luopumaan virasta naimisiin mentyään. Näin yhdessä perheessä ei voisi olla kahta virkaa.⁶²³

⁶¹⁹ Annikki Piukan (oik. Edla Paajanen) romaani *Itsenäinen nainen* käsittelee lähes yksinomaan tätä tematiikkaa. Piukka 1930, 130–131.

⁶²⁰ Piukka 1930, erit. 124–133.

⁶²¹ Lähteenmäki 1995, 247–250. Hagner ja Försti 2006, 125–128.

⁶²² Kaarninen 1995, 235.

⁶²³ Kaarninen 1995, 220–223, 238.

Lakialoite raukesi, mutta avioituneen naisen erottaminen oli tavallista ilman lain-säädäntöäkin. Näin toimittiin etenkin vakuutusyhtiöissä, pankeissa ja joissakin valtion liikelaitoksissa. Myös osuusliikkeissä irtisanottiin naimisiin menneitä myyjättäriä tai muita naistyöntekijöitä. Toimihenkilöiden joukossa työsuhteiden irtisanomiset vähenivät sitä mukaa, kun koulutuksen merkitys ja naisten kysyntä työmarkkinoilla kasvoi. Teollisuustyöläisten parissa avioliitossa olevien naisten erottamiset liittyivät lähinnä taloudellisiin taantumakausiin.⁶²⁴ Joillakin työpai-koilla erottaminen oli lähestulkoon automaattista vielä 1960-luvulla.⁶²⁵

Helsingin Sanomissa ei tutkimanani aikana irtisanottu yhtään naista naimisiinmenon takia. Kolme naista lopetti työnsä pian naimisiinmenon jälkeen, mutta viitteitä työnantajan painostuksesta ei ole. Elma Järnefelt jatkoi työssään vuosia, samoin Sirkka Ruotsalainen, ja Paula Talaskivi jäi töihin vielä lapsen saatuaankin.⁶²⁶

Anu Suoranta on perehtynyt naisten työehtoihin aikana ennen työehtosopimuksia. Suoranta toteaa, että kahdenvälinen sopiminen ilman ammattiliittojen väliintuloa oli ainakin teollisuusammateissa yleistä nimenomaan naistyöntekijöiden kohdalla. Jossain tilanteessa tämä toimi naisten eduksi. Matalat palkat olivat osatekijänä vaikuttamassa siihen, että 1930-luvun alun laman aikana teollisuudessa työskentelevät naiset säilyttivät työpaikkansa miehiä useammin. Pulavuosina, kuten aikalaiset niitä kutsuivat, naiset tyytyivät pienempiin ansioihin ja joustivat työajoissaan. Joustoja jatkettiin vielä aikojen helpotuttua.⁶²⁷ Päinvastaisiakin esimerkkejä on, sillä naiset saattoivat saada lähtöpässiä miehiä herkemmin, jotta oletetut perheen elättäjät saivat pitää työnsä.⁶²⁸

Työehtosopimuksen voimaantulo ei Suorannan mukaan aina toiminut naisten hyväksi, sillä se ”jäykisti” naisten palkan nousun suhteessa miesten palkkoihin.⁶²⁹ Seuraavaksi tarkastelen, miten Helsingin Sanomissa sovittiin palkoista ennen sitovien työehtosopimusten voimaantuloa.

⁶²⁴ Lähteenmäki 1995, 259–260.

⁶²⁵ Suomessa ei kuitenkaan laadittu asiasta lakeja toisin kuin lukuisissa Euroopan maissa tehtiin 1920- ja 1930-luvuilla. Lähteenmäki 1995, 260–261.

⁶²⁶ Liite 1, Lauris, Paula; Nuormaa, Sirkka ja Ramstedt, Elma.

⁶²⁷ Suoranta 2001, 155–157.

⁶²⁸ Yhdysvalloissa 1930-luvun lamasta kärsivät naistoimittajat, sillä sanomalehtien leikatessa henkilöstömenoja naiset olivat kärsijöinä. Lama hidastikin naisten määrän kasvua. Beasley ja Gibbons 1993, 13–15.

⁶²⁹ Suorannan esimerkit ovat tekstiiliteollisuuden alalta, jossa naisten palkkasuhde nousi aikana ennen työehtosopimuksia. Suoranta 2009, 97–98.

Patruuna määrää työehdoista

Helsingin Sanomissa palkoista neuvoteltiin pitkään henkilökohtaisesti. Eljas Erkko hoiti käytännön palkkausasioita ainakin 1950-luvun lopulle asti.⁶³⁰ Hänen päätoimittaja- ja omistaja-aikanaan toimittajien yritykset neuvotella palkoista joukkovoimaa käyttäen näyttivät patruunamaisen johtajan silmissä epäluottamuksen osoituksilta. Tämä koski nimenomaan toimitushenkilökuntaa. Latomon puolella työehdoista pidettiin tiukasti kiinni. Latomon lakkoase oli niin vahva pelote, että palkat ja muut työehdot pysyivät ajan tasalla.⁶³¹

Toimittajien lakkoase ei ollut aivan yhtä vahva, sillä järjestäytyminen ei ollut kirjatyöntekijöiden tasolla. Lakolla uhkaamista ei myöskään käytetty. Työehdoista sopiminen jäi suositusten tasolle, ainoastaan Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto antoi selkeät palkkatariffit jo vuonna 1911.⁶³² Porvarillisten sanomalehtien ammattiyhdistysten suositukset kantoivat niukkaa hedelmää vasta toisen maailmansodan vuosina. Silloin tulivat voimaan Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen ajamat toimittajien palkankorotukset. Korotukset toteutuivat suurelta osin, vaikka ”ilmeisiä poikkeuksia löytyi”. Poikkeuksilla tarkoitettiin lähinnä naisia, joiden oli ajateltu olevan tilapäistä aputyövoimaa.⁶³³

SSL neuvotteli vuonna 1945 Suomen Sanomalehdenkustantajain Liiton kanssa niin sanotun normaalisopimuksen, joka oli käytännössä kustantajien suositus jäsenilleen. Se koski työ- ja palkkaehtoja ja määritteli ensimmäistä kertaa toimittajien minimipalkan.⁶³⁴ Sotien jälkeenkään Eljas Erkko ei halunnut sitoutua kaikkiin suosituksiin, eikä niin sanottu normaalivälikirja aiheuttanut Helsingin Sanomissa toimenpiteitä.⁶³⁵

Palkoista sopiminen tapahtui siis hyvin pitkään työntekijän ja omistaja-päätoimittajan välillä. Palkkaneuvotteluista ei ole juurikaan arkistomateriaalia, mutta muutamia Eljas Erkolle lähetettyjä palkankorotuspyyntöjä on säilynyt. Kaikki pyynnöt ovat miespuolisten työntekijöiden kirjoittamia ja niissä vedotaan työtehtävien määrään,

⁶³⁰ Ks. esim. PA, EESoy, Bb3, Anneli Palsa Eljas Erkolle 17.10.1955 ja Eljas Erkko Anneli Palsalle 20.10.1955.

⁶³¹ Kirjatyöntekijät lakkoilivat esimerkiksi vuoden 1911 alussa kuukausien ajan. Tämä lakko päättyi työntekijöiden häviöön, mutta myöhemmin työtaistelut olivat tuloksekkaampia. Jensen-Eriksen ja Kuorelahti 2017, 81, 213–214, 253–255.

⁶³² Raitio 1947, 84–90.

⁶³³ Torvinen 1980, 32–34.

⁶³⁴ Torvinen 1980, 35–36. Normaalivälikirjan ensimmäinen versio oli neuvoteltu jo vuonna 1945, jonka jälkeen sitä korjailtiin useaan otteeseen, Kurvinen 2013, 237.

⁶³⁵ Vielä vuonna 1951 Eljas Erkko sanoi irtisanoutuvalle toimittajalle, ettei välikirja ole voimassa ”tähän taloon nähden”. PA, EESoy, Bb3, Eino Palola Eljas Erkolle 28.2. ja 1.3.1951, Eljas Erkko Eino Palolalle, päiväämätön kirje. Vuonna 1955 yhdeksän toimittajaa allekirjoitti vetoamuksen välikirjan ohjeistusten noudattamisesta erityisesti palkkojen suhteen ja lähetti sen Sanoma Oy:n johtokunnalle. PA, EESoy, Ba3 Palkat ja palkkiot, kirje päivätty 7.9.1955.

sairauden hoitamiseen, lankeaviin vekseleihin, yleiseen rahapulaan tai kasvaneeseen lapsilukuun. Moni selostaa yksityiskohtaisesti minkä suuruista vuokraa maksaa tai kuinka paljon veroja, vippejä ja lainan kuoletuksia on lankeamassa.⁶³⁶ Toisinaan vedottiin Eero Erkon perintöön ja talon kirjoittamattomiin sääntöihin, kuten teki Felix Brofeldt kaivatessaan rahaa parantolassa vietetyn kesän yllättäviin kuluihin.⁶³⁷

”Erkkoloressa”, siis Eljas Erkosta kertovissa muisteluisissa ja tarinoissa, palkoista sopimisen henkilökohtaisuus korostuu. Niinkin myöhään kuin 1960-luvun alussa vastatullut toimittaja kysyi kokeneelta kotimaantoimittajalta Irene Huurteelta lehden palkkatasosta. Huurre veti nuoren naisen syrjään ja sanoi: ”On kunnia olla Helsingin Sanomien toimittaja, me emme kysele toistemme palkkoja.”⁶³⁸

Työehtosopimuksen voimaantulon jälkeen osa työntekijöistä kieltäytyi allekirjoittamasta työ sopimusta, sillä heidän henkilökohtaisesti sopimansa ehdot olivat ratkaisevasti paremmat.⁶³⁹ Ansoiden suuruuden tai pienuuden on sanottu riippuneen toimittajan ja Erkon välisestä suhteesta – tai jälkimmäisen mielen oikuista. Osa työntekijöistä oli hänelle mieleen ja heidän pyyntönsä tuottivat tulosta. Vähemmän onnekkaiden palkankorotuspyynnöt johtivat irtisanomiseen.⁶⁴⁰

Muisteluista vain harva ulottuu 1920–1930-luvulle ja yksikään niistä ei kerro naistoimittajasta. Yksi 1930-luvulle sijoittuva palkkaneuvottelutarina kertoo toimittaja Matti Viherjuuresta, joka oli moottoripyörän omistajana ollut Erkon erityisessä suosiossa. Hyvä suhde koki äkkilopun, kun Viherjuuri pyysi lisää palkkaa perustellen pyyntöään sillä, että Kuusisen herrainpukimossakin ansaitsee enemmän rahaa ja arvostusta kuin sanomalehtimiehenä. Kertomuksen mukaan Viherjuuri sai lähteä niiltä sijoiltaan.⁶⁴¹

Tarinoiden vetävyys peittää alleen sen, että Helsingin Sanomien käytännöt eivät olleet omana aikanaan kovin erityisiä. Monessa 1920- ja 1930-luvun suomalaisessa työpaikassa palkat määräytyivät sen mukaan, mikä oli yksittäisen työntekijän

⁶³⁶ Ks. esim. PA, EESoy, Bb1, Aarne Boman Eljas Erkolle 26.2.1934 ja J. E. Eteläpää Eljas Erkolle, päivämätön kirje; Bb2, Sulo Kolkka Eljas Erkolle 28.10.1931.

⁶³⁷ ”Sinähän olet ilmoittanut noudattavasi isä-vainajasi traditsioneja”, kirjoitti Brofeldt halutessaan laskuttaa jo aiemmin valmistuneesta käännöstyöstä ja viittasi käytäntöön, jonka mukaan työn ohessa tehdyistä suorituksista sai lisäpalkkion. PA, EESoy, Bb1, Felix Brofeldt Eljas Erkolle 10.8.1930.

⁶³⁸ PA, Kaija Ahon haastattelu 31.3.2009, haastattelija Arto Astikainen. Asenteissa oli kovuuttakin. Kokeneet naistoimittajat, jotka olivat itse aikanaan neuvotelleet omat palkkaehdonsa, eivät aina tunteneet solidaarisuutta nuoria alalle tulevia naisia kohtaan. Kurvinen 2013, 102–109.

⁶³⁹ Esimerkiksi toimittaja Kaija Aho ei koskaan työuransa aikana allekirjoittanut työ sopimusta. Ensimmäistä ”tyrkytettiin” 30 vuoden työssäolon jälkeen, mutta ehdot olivat niin huonot, ettei Aho laittanut nimeään paperiin. PA, Kaija Ahon haastattelu 31.3.2009, haastattelija Arto Astikainen.

⁶⁴⁰ Muisteluista ja tarinoita palkkaneuvotteluista esim. Brotherus 1973, 56, 67, 84–86; Sariola 1976, 25–28, 33–39; Malmberg (toim.) 1990, 25.

⁶⁴¹ Brotherus 1973, 67; Viherjuuri itse ei muistele lähtönsä syytä, Viherjuuri 1973, 24–25.

neuvotteluasema ja miten hän pystyi omaa asiaansa työnantajan kanssa ajamaan.⁶⁴² Kahdenvälinen sopiminen teki työsuhteesta ja työehdoista epävarmoja.

Toisaalta henkilökohtaisuus mahdollisti myös huolehtimisen kulttuurin. Taloudellinen side yhtiöön ei perustunut ainoastaan palkkaan. Moni työntekijä haki ja sai Erkolta henkilökohtaista lainaa erilaisiin tarkoituksiin. Toimittaja Irma Andersin lähti lainarahalla kuukausiksi Etelä-Amerikkaan.⁶⁴³ Ulkomaantoimittaja J. E. Eteläpää sai 60 000 markkaa vekseleidensä hoitamiseen, mutta pyysi edelleen lisää lainaa, jotta vuokra ei myöhästyisi. Eteläpää nautti vuosia korkeasta 6000 markan kuukausipalkasta, joten tulojen niukkuudesta vekseleitä ei syntynyt.⁶⁴⁴ Joidenkin työntekijöiden palkasta ulosmitattiin suoraan osa muiden velkojen lyhentämiseksi.⁶⁴⁵

Sen sijaan verot, vakuutukset ynnä muut maksut työntekijöiden piti hoitaa itse, sillä ennakonpidätysjärjestelmää ei vielä ollut. Vuonna 1930 lehden toimitus- ja konttorihenkilökunta jätti johtokunnalle anomuksen, jossa toivottiin huoltokonttorin perustamista. Sen kautta maksut olisi voinut suorittaa palkasta säännöllisesti. Anomukseen ei ole merkitty vastausta, mutta kirjeenvaihdon perusteella vastuu verojen maksamisesta säilyi työntekijän kontolla edelleen.⁶⁴⁶

Vanhoiden toimittajien lesket saattoivat saada avustusta, työntekijöiden henkilökohtaisia lainoja taattiin tai he saivat suoraan yhtiöltä lainaa hätätilanteissa.⁶⁴⁷ Paternalistinen johtaminen ei ollut tyypillistä ainoastaan Erkolle tai Sanoma Osakeyhtiölle. Tehdaspaternalismi oli eräillä aloilla vielä hyvin yleinen tapa jäsentää johdon ja alaisten suhde.⁶⁴⁸ Esimerkiksi kenkätehtailija Emil Aaltonen osti ensimmäisen maailmansodan ruokapulan aikana maatilan, jotta voisi ruokkia työläisensä.⁶⁴⁹ Eljas Erko puolestaan hankki toisen maailmansodan aikana Lippajärven tilan, jossa ”hesalaiset” kävivät perunannostotalkoissa ja nauttivat marjapensaiden ja kasvipenkkien antimista.⁶⁵⁰

Työntekijöistä huolehtiminen oli tärkeää myös sellaisille yrityksille, joilla oli jonkinlaista aatteellista perustaa. Kai Häggman on tuonut esiin, kuinka perheyhtiönä johdetussa WSOY:ssä painotettiin jatkuvuutta vuosittaisten pikavoittojen lunastamisen sijaan. Sosiaalista pääomaa arvostettiin ja ”omista” kirjoittajista pidettiin

⁶⁴² Suoranta 2009, 174.

⁶⁴³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁶⁴⁴ PA, EESoy, Bb1, J. E. Eteläpää Eljas Erkolle, päiväämätön kirje; PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 1, Eteläpää, J. E.

⁶⁴⁵ PA, EESoy, Bb1, Klaus Hannikainen Eljas Erkolle 9.6.1933.

⁶⁴⁶ PA, EESoy, Bb1, huoltokonttori, 30 työntekijän allekirjoittama anomus 18.11.1930.

⁶⁴⁷ Leskenavustuksista ks. PA, henkilökortit Eleanor Ivalo ja Minna Frisk; lainoista esim. PA, EESoy, Bb7, Heidi Hahm Eljas Erkolle 11.6.1936.

⁶⁴⁸ Häggman 2006, 189–192.

⁶⁴⁹ Vares 2007, 103–105, 134–137.

⁶⁵⁰ Ks. esim. *Hesa* 1/1941 ja 1/1943.

kiinni.⁶⁵¹ Lehtimaailmassa vastaavalla tavalla toimi Turun Sanomat. Toimitusjohtaja Arvo Ketonen puuttui mitä pienimpiin yksityiskohtiin, mutta myös huolehti työntekijöistään. Kun eräs toimittaja kuoli kesken työuran, kustansi Ketonen hautajaiset, myönsi perheelle eläkkeen ja antoi leskelle työpaikan latomosta.⁶⁵²

Huolenpidon ja jatkuvuuden vastapainoksi Helsingin Sanomien työntekijöiltä odotettiin sitoutumista. Omistajan piti voida luottaa työntekijänsä uskollisuuteen. Jos työnantaja piti työläisistään huolen, saattoivat työntekijät vastapalveluksena olla järjestäytymättä ammatillisesti. Tämäkään ei ollut tavatonta suomalaisessa työelämässä. Kun konttoristien ammattitaidon merkitystä 1920-luvulla selvitettiin, olivat yritysjohtajat sitä mieltä, että lojaalisuus työnantajaa kohtaan oli merkittävämpi meriitti kuin koulutus.⁶⁵³ Mitä lähempänä työnantajaa ammattiryhmä oli, sitä syvempää uskollisuutta siltä odotettiin. Esimerkiksi niin sanotuissa valkokaulusammateissa pidettiin selvänä, ettei työntekijä vaadi korvausta ylitöistä.⁶⁵⁴ Osa toimittajistakin identifioi itsensä pikemminkin lehdenkustantajien puolelle kuin näitä vastaan.⁶⁵⁵

Eljas Erkon suhde toimittajien ammatilliseen järjestäytymiseen, sikäli kun se tarkoitti kollektiivista edunvalvontaa, ei ollut myönteinen. Kun toimittajien palkkausta ohjaava normaalisolimus viimein astui voimaan, ei Erko suostunut edes minimipalkkavaatimuksiin. Hän myönsi, että alin palkka oli erittäin pieni, mutta halusi silti pitää itsellään oikeuden nähdä ensin toimittajan kyvyt ja sopia palkasta vasta tämän jälkeen. On jopa esitetty epäilyksiä, että ammattiyhdistystoiminta olisi 1950-luvun alussa johtanut erään pitkäaikaisen toimittajan irtisanomiseen.⁶⁵⁶

Erkon asenteen huomioon ottaen vaikuttaa yllättävältä, että tutkimistani Helsingin Sanomien toimittajista yli puolet kuului SSL:on.⁶⁵⁷ Lisäksi hieman alle puolet oli poliittisin perustein järjestäytyneen Nuorsuomalaisen Sanomalehtimiesliiton jäseniä.⁶⁵⁸ Helsingin Sanomien liittoon kuuluvista toimittajista naisia oli suurempi osa kuin liiton jäsenistä keskimäärin. Jäsenmatrikkeleita ilmestyi vuosina 1925, 1937 ja 1954 ja niiden tietojen perusteella naisia oli noin 2 %, 8 % ja 19 % jäsenistöstä.⁶⁵⁹

⁶⁵¹ Häggman 2001, 160–165.

⁶⁵² Kalpa 1984, 127, 258–259.

⁶⁵³ Vasta 1960- ja 1970-luvuilla koulutusvaatimukset nousivat. Fellman 1999, 143–146.

⁶⁵⁴ Fellman 1999, 151.

⁶⁵⁵ Leino-Kaukiainen 2018, 17, 25; Isaksson (toim.) 1996, 132. Ilmiön kansainvälisyydestä ks. Høyer ja Lauk 2003, 4–5.

⁶⁵⁶ Torvinen 1980, 36, 67.

⁶⁵⁷ Henkilöitä oli yhteensä 93, heistä miehiä oli 78 ja naisia 15. SSL:n jäseniä oli yhteensä 52, joista miehiä 44 ja naisia 8.

⁶⁵⁸ Toimituksessa työskennelleistä 93 henkilöstä 43, eli 46 % oli yhdistyksen jäsen. Jäsenyys oli suunnilleen yhtä yleistä niin naisten kuin miestenkin keskuudessa. Luvut laskettu jäsenluettelosta, Kilpi 1946.

⁶⁵⁹ Kurvinen 2015, 375, 380.

Helsingin Sanomissa vuosina 1928–1939 työskennelleistä liiton jäsenistä naisia oli 18 %.⁶⁶⁰

Korkean järjestäytymisasteen merkitystä vähentää se, ettei SSL vielä sotien välisenä aikana muistuttanut varsinaista ammattijärjestöä. Liitto ei ottanut kovin hanakasti kantaa jäsenistönsä puolesta vaikkapa irtisanomistapauksissa ja näyttäytyi vielä sodan jälkeenkin osalle jäsenistöä ”herraspoikakerhona”.⁶⁶¹ Työehtosopimuksista neuvoteltiin ja palkka-asioista sopiminen nousi keskeiseksi tavoitteeksi toisen maailmansodan jälkeen, mutta suositukset jäivät suosituksiksi, vaikka lakkoasetta väläyteltiin ensi kertaa jo 1940-luvun lopulla.⁶⁶²

Liiton varhaista historiaa tutkinut Pirkko Leino-Kaukiainen kritisoi puhetta herraspoikakerhosta ja huomauttaa, että ammattiliitto valvoi jäseniensä etuja heti perustamisestaan lähtien.⁶⁶³ Ammatillinen järjestäytyminen ei kuitenkaan vielä 1930-luvun sanomalehtimaailmassa merkinnyt sitoutumista työehtokamppailuun tai suoranaista asettautumista työnantajaa vastaan. Palkkapolitiikan kannalta ei siis ollut merkitystä sillä, että toimituksen jäsenistöstä noin puolet kuului Sanomalehtimiesten liittoon.

Patruunoiden aikakausi oli oikeastaan 1930-luvulla jo kääntymässä kohti hidasta loppuaan.⁶⁶⁴ Helsingin Sanomissa se säilyi vielä pitkään ja muistitiedossa palkkaneevottelut ja niihin liittyvät sankaritarinat tai surkeat epäonnistumiset ovat jollain tapaa korostuneessa asemassa. Tämä voi johtua siitä, että Erkkö noudatti 1960-luvulle asti toimintatapoja, jotka vielä sotien välisenä aikana olivat olleet normaaleja. Tarinoiden voimaa on lisännyt se, että monet kertojista ehtivät kokea myöhemmät ajat, jolloin työehdoista neuvoteltiin kollektiivisesti ja kontrasti Eljas Erkon käytäntöihin oli suuri.

Sanomalaisten muistitietokertomuksista ja Eljas Erkon jyrkistä lausunnoista jää voimakas mielikuva palkkojen sopimisen henkilökohtaisuudesta ja oikullisuudesta. Tätä mielikuvaa vasten onkin kiinnostavaa tarkastella palkkausta arkistolähteiden valossa. Palkkakortistosta kootut tiedot näyttävät, kuinka suuria eroja työntekijöiden ansioiden välille todellisuudessa muodostui ja liittyivätkö mahdolliset erot työntekijän sukupuoleen.

⁶⁶⁰ Liite 2, taulukko 1.

⁶⁶¹ Ks. toimittajamuistelmia esim. Isaksson (toim.) 1996, 132.

⁶⁶² Torvinen 1980, 36; Leino-Kaukiainen 2018, 146–153.

⁶⁶³ Leino-Kaukiainen 2018, 200–204.

⁶⁶⁴ Suoranta 2009, 137–138.

Ansiot vertailussa

Aiempaa tutkimusta Helsingin Sanomissa maksetuista palkoista ei ole. Lähdeaineistot palkkatason selvittämiseen ovat kuitenkin olemassa ja ne ovat erinomaiset. Päivälehden arkiston palkkakortisto kattaa vuodet 1928–1948, ja kortteihin on kirjattu koko Sanomain työntekijöiden kirjava joukko lähettityöistä ja toimittajan leskistä itse pääomistajaan.⁶⁶⁵

Kortiston merkintäkäytäntö on verrattain yhtenäinen. Palkka on maksettu useimmiten kaksi kertaa kuukaudessa, ja lisäksi osa työntekijöistä on saanut erilaisia toistuvia palkanlisäjä, kuten joulurahaa ja konttoristit niin sanottua takki- ja hatturahaa.⁶⁶⁶

Merkintöjen tulkintaa vaikeuttaa se, että osalla työntekijöistä oli oikeus nostaa kassasta rahaa esimerkiksi edustustilaisuuksia varten. Heidän kohdallaan on ongelmallista erottaa kuukausittaisen palkan osuutta muista kassasta nostetuista rahoista.⁶⁶⁷ Toimituksen puolella tällaisia tapauksia on kuitenkin hyvin vähän. Pääosin kortisto muodostaakin tasalaatuisen ja vertailukelpoisen aineiston. Palkkakortiston lisäksi olen käyttänyt Päivälehden arkiston henkilökortistoa. Henkilökorteissa palkkatietoja on vähemmän kuin palkkakorteissa, mutta joissain tapauksessa ne täydentävät palkkakortiston tietoja.⁶⁶⁸

Vertailen seuraavaksi ensimmäisen aallon naistoimittajien palkkoja toimituksen miesten ansioihin. Tarkasteltavat työntekijät olivat joko toimittajia tai toimitustyöhön muuten vakituisesti osallistuvia.⁶⁶⁹ Päätoimittajat olen jättänyt laskuista pois, sillä heidän korkeat palkkansa ja palkan lisänä maksetut edustus- ja muut kulut vääristäisivät tilastoja liikaa. Myös niin sanotut senttarit – siis avustajat, joille maksettiin kirjoitettujen palstasenttien mukaan – olen jättänyt vertailun ulkopuolelle.

Palkkojen jakautuminen esitetään taulukossa 7. Olen valinnut vertailuun tiedot kolmelta eri vuodelta. Ensimmäinen on palkkakortiston tietojen tallentamisen aloitusvuosi 1928 ja viimeinen vuosi 1939, jolloin sota ei vielä ehtinyt juurikaan vaikuttaa toimittajien ansioihin. Lisäksi mukana on tietoja suunnilleen tarkasteltavan ajan puolesta välistä, vuodelta 1934.

⁶⁶⁵ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, palkka- ja palkkioasiat Dd 1–9.

⁶⁶⁶ Takkirahaa maksettiin syystalvella, hatturahaa kevään korvilla.

⁶⁶⁷ Ks. esim. PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 7, Seppänen, John.

⁶⁶⁸ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, henkilöstö- ja toimirekisterit Db1.

⁶⁶⁹ Työtehtävistä tarkemmin luvussa 1.3.

Taulukko 7: Helsingin Sanomissa kuukausipalkkaa nauttineiden toimitustyön tekijöiden palkkajakauma vuosina 1928, 1934 ja 1939. Palkka markkoina kuukaudessa.

	< 2000	2000–2999	3000–3999	4000–4999	5000–5999	6000 ≥	Ei tietoa	N
1928								
Miehet	2	5	9	3	3	3	2	27
Naiset	0	2	0	0	0	0	1	3
Kaikki	2	7	8	4	3	3	3	30
1934								
Miehet	4	8	7	7	2	5	4	37
Naiset	1	3	2	0	0	0	0	6
Kaikki	5	9	9	7	1	4	3	43
1939								
Miehet	6	9	19	8	4	5	3	54
Naiset	2	5	3	0	1	0	0	11
Kaikki	7	14	22	8	4	4	1	65

Lähde: PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, palkka- ja palkkioasiat Dd 1–9.

Vuonna 1928 toimituksessa oli palkkakortiston mukaan 30 vakituista työntekijää. Heistä kolme oli naisia ja kahden naisen palkka oli tiedossa. Naisten keskinäinen vertailu on yksinkertaista, sillä kumpikin ansaitsi 2000 markkaa kuukaudessa. Moni mies ansaitsi yhtä vähän kuin nämä naiset, mutta suurin osa miehistä nautti huomattavasti suuremmista ansioista.

Kuuden vuoden kuluttua toimitus oli kasvanut ja naisten määrä kaksinkertaistunut. Osa oli saavuttanut hieman korkeamman palkkatason, mutta 4000 markan kuukausiansioihin heistä ei yltänyt yksikään. Miesten joukossa 4000 markkaa tai enemmän ansaitsi useampi kuin joka kolmas. Miesten palkat olivat kuitenkin kokonaisuudessaan siirtyneet hieman aiempaa alemmas. Harvempi mies oli enää korkeammassa palkkaluokissa ja kaikkein vähiten ansaitseviin heitä tuli hieman lisää. Vuonna 1939 naisten yleisin palkkataso oli edelleen 2000–3000 markkaa kuussa. Suurin osa miehistä puolestaan oli seuraavaksi korkeammalla palkkatasolla.

Palkkatilanteen kehityksen suuret linjat näkyvät taulukossa 8, jossa vertailen nimellisansioiden keskiarvoja.

Taulukko 8: Helsingin Sanomissa kuukausipalkkaa nauttineiden toimitustyön tekijöiden palkkojen keskiarvot (ka) ja mediaanit (Md) vuosina 1928, 1934 ja 1939. Palkka markkoina kuukaudessa.

Vuosi	Miehet ka	Miehet Md	Naiset ka	Naiset Md	Kaikki ka	Kaikki Md
1928	4036	3600	2000	2000	3885	3500
1934	3738	3500	2500	2500	3526	3000
1939	3546	3400	2675	2500	3384	3000

Lähde: PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, palkka- ja palkkioasiat Dd 1–9.

Hieman yli kymmenen vuoden ajanjaksolla koko toimittajakunnan nimellisansiot laskivat. Lasku johtui yksinomaan miesten palkkojen pienentymisestä, sillä naisten keskiansiot nousivat. Suuresta hajonnasta johtuen mediaanipalkka kuvastaa keskivertotoimittajan ansioita paremmin kuin keskiarvo. Vuonna 1934 naisten ansiot olivat nousseet keskimäärin 500 markkaa kuukaudessa, kun taas keskivertomiehen kuukausipalkka oli laskenut 100 markalla.

Vuosikymmenen lopulla naistoimittajien ansioiden keskiarvoa nosti Seere Salminen, joka ainoana naisena ylsi 5000 markan kuukausiansioihin.⁶⁷⁰ Keskivertonainen ansaitsi edelleen 2500 markkaa kuukaudessa. Miesten palkat olivat yhä hieman laskeneet, mutta heidän keskimääräinen palkkansa oli silti lähes tuhat markkaa naisten ansioita korkeampi. Naistoimittajan markka oli vuonna 1939 noin 74 penniä. Hämmästyttävää kyllä, ero oli nuorten toimittajien keskuudessa edelleen lähes yhtä lähes 80 vuotta myöhemmin.⁶⁷¹

Palkkojen hajonta oli suurinta miesten keskuudessa. Esimerkiksi vuonna 1928 miesten pienin kuukausipalkka oli 900 markkaa ja suurin 12 000 markkaa kuukaudessa.⁶⁷² Toimittajista eniten ansaitsi Lassi Hiekkala, joka oli aloittanut lehdessä vuonna 1932.⁶⁷³ Hiekkala ei ollut tavallinen rivitoimittaja, vaan hän vastasi lehden pääkirjoituksista.⁶⁷⁴ Suurine ansioineen Hiekkala oli poikkeus lehden toimittajakunnassa, sillä perustyötä tekevien toimittajien palkkaa pidettiin huonona.⁶⁷⁵

⁶⁷⁰ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 7, Salminen Seere.

⁶⁷¹ Keskimäärin tämän päivän toimittajanaiset ansaitsevat 8 % mieskollegoja vähemmän. Alle 30-vuotiaiden naisten keskimääräiset kokonaisansiot ovat kuitenkin vain 79 % saman ikäisten miesten ansioista. *Journalistiliiton työmarkkinatutkimus 2016*, 7.

⁶⁷² Pienin palkka oli taloustoimituksen avustajalla Väinö Ahosella, suurin Santeri Ivalolla. PA Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 1, Ahonen, Väinö ja Dd2, Ivalo, Santeri.

⁶⁷³ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 2, Hiekkala, Lassi.

⁶⁷⁴ Mainio 2018, 33.

⁶⁷⁵ Kokemus huonoista palkoista toistuu monissa aikalaisteksteissä ja muisteluissa. Ks. esim. PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistelmien päiväys 7.4.1932; SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuoressa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

Tilastojen perusteella Eljas Erkon palkkopolitiikka näyttäisikin olevan kireämpää kuin hänen isänsä.

Helsingin Sanomien pienistä palkoista puhuttiin niin sanomalaisten kuin muidenkin lehtien toimittajien keskuudessa. Ainakin miestoimittajat paikkasivat matalan palkan ja rahaa vievän vapaa-ajanvieton välistä väistämätöntä kuulua lisätöiden lisäksi vekseleillä. Vekselinlankeamispäivät olivat toimituksessa kuumeisia. Valtakirjoja laadittiin, pankinjohtajille soitettiin ja ilmassa leijui ”palamisen” uhka. Lähettipojat odottivat käskyä kipaista pankkiin asiakirjoja viemään, heille tiedossa oli rahakkaita afäärejä.⁶⁷⁶ Naisista ei varsinaisessa vekselikierteessä näyttänyt olevan kukaan. Seere Salmisella oli Lontoon-vuosinaan velkaa, mutta hän kiinnitti tarkasti huomiota siihen, että lyhennykset ja verot tulivat sääntillisesti maksetuksi.⁶⁷⁷ Vappu Roos puolestaan lainasi satunnaisesti rahaa vanhemmiltaan, mutta maksoi velkojaan myös takaisin.⁶⁷⁸

Aikalaisen kokemusta Helsingin Sanomien matalasta palkkatasosta olisi kiinnostavaa avata vertaamalla kokoamiani lukuja muiden lehtien tarjoamiin ansioihin.⁶⁷⁹ SSdSL:n ja Työväen Kustannusliikkeiden liiton välillä vuonna 1936 solmitussa työehtosopimuksessa määritellään helsinkiläisen, vähintään kolme vuotta työskennelleen toimittajan minimipalkaksi 3000 markkaa kuukaudessa.⁶⁸⁰ Tämä oli hieman enemmän kuin mitä aloittava toimittaja ansaitsi Helsingin Sanomissa, mutta luultavasti toimeentulovaikeuksien kanssa kamppailevat työväenlehdet eivät kyenneet sopimusta noudattamaan.

Joitakin yksittäisiä tietoja toimittajien palkoista on esitetty eri lehtihistorioissa. Jyrki Vesikansa kertoo, kuinka Uuden Suomen perustama ja huonosti menestynvä Iltalehti koetti korjata talouttaan palkkamenoja pienentämällä. Tämän vuoksi lehteen palkattiin vuonna 1925 nainen, Anna Pohjanheimo. Hänelle maksettiin kuukaudessa 2500 markkaa, mikä oli Vesikansan tietojen mukaan tuhat markkaa vähemmän kuin pienipalkkaisimpien miestoimittajien kuukausipalkka.⁶⁸¹

Vesikansan huomiot antavat tukea sille ajatukselle, että naisten palkkaaminen oli joissain sanomalehdissä keino säästää kuluissa. Ne puhuvat myös sen puolesta, että aikalaiskokemukset Helsingin Sanomista huonona palkanmaksajana eivät olleet vailla pohjaa. Jos pienipalkkaisin Uuden Suomen mies todella ansaitsi kuukaudessa

⁶⁷⁶ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistelmien päiväys 26.4.1932

⁶⁷⁷ Aihe on toistuva Salmisen Ilona Jalavalle lähettämässä kirjeissä, ks. esim. SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:33, Seere Salminen Ilona Jalavalle 11.2.1925.

⁶⁷⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁶⁷⁹ Kattavaa vertailua ei tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista tehdä.

⁶⁸⁰ Raitio 1947, 96.

⁶⁸¹ Pohjanheimo työskenteli Iltalehdessä 5 vuotta. Vesikansa 1997, 318, 465.

3500 markkaa, oli se vain hieman vähemmän kuin Helsingin Sanomien keskiver-
tomies vuonna 1928.

Lehdessä 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla työskennelleet naiset sijoittuivat ko-
konaisuudessaan alempiin palkkaluokkiin miehiin verrattuna. Heitä oli suhteellisen
paljon vähemmän ansaitsevien joukossa, suhteellisen vähän keskivertoansioita
nauttivissa ja he puuttuivat kokonaan tai lähes kokonaan ylimmistä palkkaryh-
mistä. Näkymä muuttuu hieman, kun palkanmaksua tarkastellaan tehtävien
mukaan.

Pääsääntöisesti eri tehtävistä maksettiin yhtenäisesti. Moni kirjallisuus- ja musiik-
kiarvostelija, jonka työ ei vaatinut kokopäiväistä läsnäoloa, sai 1000–2000
markkaa kuukaudessa.⁶⁸² Kesätoimittajien ja harjoittelijoiden aloituspalkka oli
puolestaan 2000 markkaa kuussa, kun taas työnsä aloittanut rivitoimittaja nosti
noin 2500 markan kuukausipalkkaa, joka saattoi pian nousta 3000 markkaan.⁶⁸³
Työvuosien kertyessä tai tehtävien muuttuessa palkkaa yleensä nostettiin. Poik-
keuksiakin oli. Pääosin Ilta-Sanomien puolella toimittajana työskennellyt Veikko
Sirviö sai koko 1930-luvun ajan kestäneen uransa ajan tyytyä 2000 markan kuu-
kausipalkkaan.⁶⁸⁴

Palkan määrätymisen perusteet jäivät väistämättä osin hämärän peittoon. Hyvät
suhteet omistajaan, koulutus tai vakuuttava työkokemus ei aina näkynyt palkka-
pussissa. Esimerkiksi toimittaja Lauri Hjelt oli filosofian maisteri ja työskennellyt
ulkoministeriössä lähes kymmenen vuotta aloittaessaan lehdessä. Hän oli Erkon
kanssa Hyvä Veli -väleissä ja heillä oli yhteisiä tuttavuuksia. Tästä kaikesta huolimatta
Hjeltin aloituspalkka lehdessä oli 2000 markkaa. Työ tosin oli harjoittelunomaista,
Hjelt itse kuvasi sitä keinoksi päästä uuden elämän alkuun ja ainakin suunnitteli
tekevänsä sivutoimista työtä esimerkiksi Vientiyhdistyksessä. Hjeltin palkka nousi
varsin hitaasti ja saavutti esimerkiksi Vappu Roosin 3000 markan reportterinpalkan
vasta kahden vuoden työssäolon jälkeen.⁶⁸⁵

Kun Helsingin Sanomien naisten ja miesten palkkoja vertaillaan, on työtehtävien
lisäksi otettava huomioon työsuhteen kesto. Osa miehistä oli aloittanut jo edesmen-
neen Päivälehdessä aikana, eikä heidän palkkoihinsa mitään ilmeisimmin kajottu.
Vanhojen työntekijöiden joukossa oli miehiä, jotka nostivat hyvin suuria ja joskus

⁶⁸² Ks. esim. PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 3, Klami, Uuno; Dd 5, Nuormaa,
Arvi; Dd 6 Ranta, Sulho ja Roos, Vappu.

⁶⁸³ Ks. esim. PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 1, Hanen, Nils; Dd 2 Hjelt, Lauri;
Dd 3 Kauhanen, Armas; Dd 9 Viherjuuri, Matti; Virtamo, Sirkka-Liisa ja Ääri, Arvo.

⁶⁸⁴ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 7, Sirviö, Veikko.

⁶⁸⁵ PA, EESOy, Bb1, Lauri Hjelt Eljas Erkolle, 1.11.1934; PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen
arkisto, Dd1, Hjelt, Lauri.

kuukausittain vaihtelevia summia lehden kassasta. Päätoimittajien kanssa korkeinta palkkaa nosti Santeri Ivalo.⁶⁸⁶ Hän istui johtokunnan puheenjohtajana ja oli myös toimituksen jäsen kuolemaansa saakka.⁶⁸⁷ Muistitiedon mukaan hän oli toimituksessa ainoa, jota Eljas Erkko kutsui ”sedäksi”.⁶⁸⁸

Moni miestyöntekijä ja kaikki naiset olivat vasta aloittaneet työnsä. Naisten työurat olivat 1930-luvulla kestäneet keskimäärin vähemmän aikaa kuin miesten, mikä vaikutti heidän palkkatasoonsa. Nuori ikä ja vähäiset työvuodet näkyivät myös miesten ansioissa. Sirkka Nuormaa kertoi vuonna 1933, miten Lontooseen lähteneen Yrjö Niiniluodon paikalla oli ”muudan maisterinkloppi”. Tämä oli työssään hyvä ja pätevä, ”mutta nuoruutensa takia saa kärsiä pienuoleista palkkaa, niin maisteri kuin hän onkin”.⁶⁸⁹ Sukupuoli ei siis ollut ainoa palkkatasoa määräävä tekijä. Sekä työn luonne että kertyneet palvelusvuodet vaikuttivat useimmiten kuukausiansioihin.

Uuden Suomen Iltalehti säästi naisia palkkaamalla ja muissakin ammateissa, kuten myyntialalla, naisten tulo laski keskiansioita. Helsingin Sanomien kohdalla johtopäätösten tekeminen naisten vaikutuksesta koko toimituskunnan palkkakehitykseen vaatisi pidemmän aikavälin tarkastelua. Sotien jälkeiseltä ajalta on peräisin huomio siitä, miten helsinkiläisten lehtien kotimaantoimittajat jäivät palkkakuoppaan. Syyksi tähän epäiltiin kotimaanosastoille sodan aikana palkattujen pienipalkkaisten naisten vaikutusta.⁶⁹⁰

Näihin hajanaisiin tietoihin suhteutettuna tutkija Heidi Kurvisen havainnot myöhemmiltä vuosikymmeniltä ovat erityisen kiinnostavia. Kurvinen on todennut toimittajien palkkojen nousseen 1960- ja 1970-luvuilla – samaan aikaan kun alalle tuli naisia enemmän kuin koskaan ennen. Journalistien kohdalla alan sukupuolirakenteen muuttuminen ei siis ainakaan Kurvisen tutkimusten mukaan vaikuttanut koko alan palkkakehitystä heikentävästi.⁶⁹¹ Sanomien palkkakortistot ulottuvat yhtenäisinä aina vuoteen 1948 asti. Jos tarkastelua jatkaisi pidemmälle, niin erityisasemassa olevia, pidempään lehdessä työskennelleitä naisia alkaisi erottua joukosta yhä enemmän. Jo pintapuolinenkin tarkastelu näyttää, miten esimerkiksi Sanoma-yhtiön tehtävissä edennyt Seere Salminen nautti 1940-luvun lopulla korkeata kuukausipalkkaa, sillä hänelle maksettiin sekä Helsingin Sanomien että Valittujen Palojen toimittamisesta.⁶⁹²

⁶⁸⁶ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 2, Ivalo, Santeri.

⁶⁸⁷ *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat* esim. vuodet 1928 ja 1936.

⁶⁸⁸ Brotherus 1973, 55.

⁶⁸⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:5, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 13.10.1933

⁶⁹⁰ Torvinen 1980, 32–34.

⁶⁹¹ Kurvinen 2013, 244.

⁶⁹² Vrt. Salmisen 5000 markan kuukausipalkkaa esimerkiksi tohtori Ilmari Lahden 3500 markan palkkaan tai toimitussihteeri Klaus Hannikaisen 4500 markan ansioihin. PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 1, Hannikainen, Klaus; Dd 4, Lahti, Ilmari; Dd 7 Salminen, Seere.

Lisäksi Salminen, kuten lukuisat muutkin työntekijät, teki sivutöitä, joista puhuttiin avoimesti myös esimiehelle lähetetyissä kirjeissä. Palkkakortistossa näkyvät tiedot eivät siis kerro koko totuutta työntekijöiden toimeentulosta. Ansaitemista onkin käsiteltävä laajemmin. Pakinoitsija Seere Salmiselle rahan tekeminen oli yksi työntekoa selkeimmin motivoivista tekijöistä. Rahasta puhuminen läpäisee Salmisen ja hänen luottoystävänsä Ilona Jalavan välisen kirjeenvaihdon.

”Että joku ottaisi näitä ja antaisi rahaa” – kirjoittaminen ja toimeentulo

Ansaiteminen oli tärkeää sekä toimeentulon että työn merkityksellisyyden näkökulmasta. Lehteen kirjoittaminen oli paitsi journalistista työtä, myös yksi tapa elättää itsensä kirjoittamalla. Naiskirjoittajien ja toimeentulon suhteesta on puhunut esimerkiksi Maarit Leskelä-Kärki. Hän on tuonut esiin sen, miten kirjoittamiseen liittyvät materiaaliset ulottuvuudet ovat jääneet syrjään erityisesti kirjoitettavia naisia tutkittaessa. Kirjoittaminen ei ole vain kutsumusta ja sanomisen pakkoa, vaan myös elintärkeä keino tulla toimeen.⁶⁹³ Omat tutkimukseni novellisti Saima Grönstrandista näyttävät, miten vaikeaa kirjoittamalla toimeen tuleminen oli ilman pelastavaa turvaverkkoa.⁶⁹⁴

Ensimmäisen aallon toimittajanaisten aikalaiset keskustelivat kirjoittamisen ja rahan suhteesta, joskin miesten näkökulmasta. Olavi Paavolainen kritisoi kirjailijoita, jotka hankkivat toimeentuloa käyttörunoudella, filmikäsikirjoituksilla ja heikkolaatuisilla aikakauslehtien artikkeleilla kutsuen heitä ”kaiken tekijät eivätkä minkään mestarit”. Uusien kirjailijoiden iskulause ”Työtä, työtä, työtä!” ei herättänyt hänessä vastakaikua, sillä hän näki sen kohdistuvan työn määrään, ei laatuun. Paavolainen toi pöyristyneenä esiin, miten ”eräs nuorten kirjailijain tuotteliain ryhmä”, eli Unto Seppänen, Mika Waltari ja Arvi Kivimaa, esiintyi Ylioppilaslehdessä Suomen akateemiselle nuorisolle. Kirjailijat puhuivat rahasta kertoen, että heillä on aina idea valmiina jos palkkio on tiedossa.⁶⁹⁵

Paavolaisen paheksuma ideoilla rahastaminen oli Seere Salmiselle luontevaa ja välttämätöntä. Hänen kirjeenvaihdostaan käy ilmi, kuinka luomisen pakko ei suinkaan ollut voimakkain kirjoittajaa eteenpäin ajavista voimista. Salminen koki pikemminkin niin, että kirjoittaminen oli taito, jonka hän hallitsi ja jolla hän saattoi ansaita elantonsa. Vakituudessa palkkatyössä ollessaankin Seere Salminen kirjoitti jatkuvasti. Hän käänsi näytelmiä ja romaaneja, kirjoitti itse näytelmiä, kuunnelmia ja myöhemmin myös elokuvakäsikirjoituksia.⁶⁹⁶

⁶⁹³ Leskelä-Kärki 2006, 463–471.

⁶⁹⁴ Hänninen 2017.

⁶⁹⁵ Paavolainen 1932, 44–47, 56, 59–66.

⁶⁹⁶ *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 405–407.

Etenkään uransa alkuvaiheessa Salminen ei kieltäytynyt pienistäkään tehtävistä. Lontoon-vuosien kenties erikoisin sivutyö oli amerikkalaisen mainostoimiston toimeksiänto Sun Maid -rusinoiden mainosten suomentamiseksi. Salminen päätyi kesälomamatkallaan tekemään jopa kuluttajatutkimuksen ”rusinaherroille”.⁶⁹⁷

Kirjoituskilpailuihin osallistuminen oli Seere Salmiselle keino lyödä itsensä läpi ja mitata omaa arvostustaan. Palkkioksi saadut rahasummat eivät olleet vailla merkitystä. Ilona Jalava piti Lontoossa asuvaa Salmista ajan tasalla mahdollisista voittosijoista. Aina hän ei huomannut mainita kuinka paljon kärkeen sijoittautumisella sai rahaa, jolloin Salminen kysyi: ”Suuriko se III palkinto oli?”.⁶⁹⁸

Raha-asioissa Seere Salminen vertasi itseään muihin samankaltaisiin kirjoittajiin. Ilona Jalava piti kirjaa Salmisen Suomessa ansaitsemista rahoista, joita oli vuonna 1928 kertynyt 6000 markkaa. Salminen totesi summan olevan ”aika sievä naisen aivoilla kootuksi”, mutta kun hän mietti mitä esimerkiksi kirjailija Hilja Valtonen onnistui ansaitsemaan, tuntui ”sydänalassa hoputus”.⁶⁹⁹ Valtonen olikin juuri julkaissut kolmannen romaaninsa ja saanut menestyskirjojensa vuoksi lisänimen ”Painosten herratar”.⁷⁰⁰

Ansaitsemisen pakkoa vauhditti se, että Seere Salmisella oli velkoja. Kirjeenvaihdossaan hän ei avaa velan alkuperää, mutta puhuu eri yhteyksissä sen lyhentämisestä, isästään ja tämän vaikeuksista.⁷⁰¹ Lehtitietojen perusteella Salmisen isä todella oli ollut vaikeuksissa. Vuonna 1923 kruununvouti Matti Sario sai tuomion kun hän oli tallettanut kantamiaan veroja omille tileilleen ja nauttinut talletusten koroista. Vuoden vankilatuomion ja viiden vuoden virassa toimimiskiellon lisäksi Sario tuomittiin maksamaan 25 000 markan korvaukset nostamistaan koroista.⁷⁰²

Raha näytteli omaa rooliaan myös silloin, kun Seere Salminen pohti mihin lehteen kirjoittaa. Hän harkitsi jo 1920-luvun puolessa välissä siirtymistä Uudesta Suomesta pääosin Helsingin Sanomien pakinoitsijaksi. Suunnitelmissa oli kirjoittaa eri puolueiden lehtiin eri nimimerkeillä. Uusi Suomi saisi pitää Serpin, Helsingin Sanomiin hän tarjoaisi juttuja nimellä Bob. Yhtenä syynä lehdenvaihtoon oli se, että Helsingin Sanomissa oli enemmän tilaa Englannin-kirjeille. Joutuihan Serp Uudessa Suomessa kilpailemaan tilasta Tetin, eli Kersti Bergrothin pakinoiden kanssa. Toinen tärkeä syy oli palkkioiden taso. Salminen kirjoitti Jalavalle:

⁶⁹⁷ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:10, Seere Salminen Ilona Jalavalle 19.8.1923.

⁶⁹⁸ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:46, Seere Salminen Ilona Jalavalle 15.10.1925.

⁶⁹⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:88, Seere Salminen Ilona Jalavalle 24.4.1928.

⁷⁰⁰ Valtosesta ja viihdekirjallisuudesta yleensä Vikström 2019; ”Ajanvietekirjallisuutta”, *Iltalehti* 4.5.1928.

⁷⁰¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:5, Seere Salminen Ilona Jalavalle 15.5.1923.

⁷⁰² ”Österbotten”, *Wasa-Posten*, 6.10.1923.

*Mutta – nyt tulee se yllätys! – ajattelen, että mitä jos tarjoaisin nämä loistavat kirjalliset lahjani – Helsingin Sanomain palvelukseen. Nim. jos ne sattuisivat esim. maksamaan paremmin kuin U.S.*⁷⁰³

Helsingin Sanomat ei kuitenkaan vielä 1920-luvulla lunastanut Seere Salmisen odotuksia. Bobin pakinoita otettiin kyllä vastaan, mutta ne jäivät usein joko toimittussihteri Erkki Kivijärven tai sunnuntaisivuista vastaavan Evert Katilan pöytälaatikkoon. Koska ulkopuolisen kirjoittajan palkkio maksettiin julkaistujen artikkeleiden perusteella, ei valmiiden pakinoiden hautautuminen julkaisujonoon miellyttänyt Salmista. Julkaisutahti oli muutenkin epämääräinen. Toisinaan pakinat eivät ilmestyneet sunnuntaisivuilla kuten oli sovittu, vaan arkena ja kaksi samassa lehdessä.⁷⁰⁴

Salminen katsoikin parhaaksi palata tarjoamaan juttujaan ensisijaisesti Uudelle Suomelle. Periaatteelliset tai poliittiset syyt eivät valintoihin vaikuttaneet. Jalavalle hän kirjoitti: ”Katsos, pääasia mulle nyt olisi, että joku ottaisi näitä ja antaisi rahaa.”⁷⁰⁵

Vaaka kallistui Uuden Suomen puoleen, sillä lehti julkaisi pakinoita ennustettavan varmalla tahdilla. Salmisen sanavalinnat kielivät siitä, ettei hän tuntenut nimenomaista sympatiaa lehteä tai ainakaan sen päätoimittajaa kohtaan:

*Siis – jos ei H.S:ssa edelleenkään näy mitään niin päätetäänkö että ilman muuta annetaan taas sille paska-Koskimiehelle.*⁷⁰⁶

Henkilökohtainen myötämielisyys tai sen puuttuminen ei ollut merkityksellistä julkaisukanavan valinnalle, asian ratkaisi palkkioiden mahdollisimman tasainen virta.⁷⁰⁷ Kun Seere Salminen muutti Suomeen vuonna 1929, hän sai vakituisen työn Uudesta Suomesta. Päätoimittajan sijainen Arvi Kivimaa vastasi työtä tiedustelulle Salmiselle, että työ oli hakijan kannalta ”tämän talon miellyttävintä: Sunnuntailiitteen toimittamista.” Aloituspalkka oli 3000 markkaa kuukaudessa.⁷⁰⁸

Raha ja toimeentulon varmuus saivat Salmisen liittymään Uuden Suomen riveihin. Samat tekijät olivat taustalla myöhemmin, kun hän päätti jättää Uuden Suomen ja siirtyä Helsingin Sanomien pakinoitsijaksi. Siirtymä tapahtui vuoden 1933 alussa. Jo edellisenä vuonna Salminen oli alkanut suunnitella muuttoa Shanghaiin, missä

⁷⁰³ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:28, Seere Salminen Ilona Jalavalle 12.12.1924

⁷⁰⁴ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:31, Seere Salminen Ilona Jalavalle 27.1.1925

⁷⁰⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:30, Seere Salminen Ilona Jalavalle 22.1.1925.

⁷⁰⁶ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:30, Seere Salminen Ilona Jalavalle 22.1.1925

⁷⁰⁷ Syitä Seere Salmisen Kaarlo Koskimiehestä käyttämälle ilmaisulle ei löydy hänen kirjeenvaihdostaan.

⁷⁰⁸ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 892:12:1, Arvi Kivimaa Seere Salmiselle 18.5.1929.

hänen miehensä toimi konsulina. Seere Salminen oli toistuvasti tiedustellut työsuhteen jatkosta. Mieluisinta hänelle olisi ollut saada lupaus työn jatkumisesta ulkomailla oleskelun jälkeen, mutta mitään varmaa ei Salmiselle luvattu.⁷⁰⁹

Lähtöön vaikutti myös Uuden Suomen sisäinen valtakamppailu. Seere Salminen kirjoitti puolisolleen, miten ”äärimmäiset oikeistolaiset haluaisivat saada lehden suunnan muuttumaan vielä enemmän oikealle, fascismiin ja hitleriläisyyteen, ja jos heidän suuntansa voittaa, niin Koskimies saa mennä.” Päätoimittaja Koskimies oli ollut Salmiselle myötämielinen, joten hänen asemansa horjuminen teki tulevaisuudesta epävarman, etenkin kun mahdollinen uusi poliittinen suunta tuntui vieraalta.⁷¹⁰

Kun vallanvaihdos sitten tapahtui, oli Seere Salminen varma, että uusi johtokunta halusi omat miehensä tilalle. ”Ja naisensa” – lisäsi Salminen, sillä johtokunnan jäsenen E. N. Setälän kerrottiin katselevan paikkaa tyttärelleen Salme Setälälle.⁷¹¹

Sopivasti Uuden Suomen kuohunnan aikoihin Salminen osallistui Helsingin Sanomien toimitussihteerin Erkki Kivijärven syntymäpäiville. Juhlissa häntä keuhuttiin Eljas Erkolle pirteäksi ja älykkääksi, jolloin Erkko kehui takaisin tunteneensa Salmisen jo vuosien ajan ja pitäneensä tästä ”aina”. Salminen ei vielä kysynyt mahdollista työpaikkaa, mutta sanoi että oli ”hyvä pitää itsensä joka tapauksessa sen herran muistissa.”⁷¹²

Uuden Suomen tuore päätoimittaja S. J. Pentti ei luvannut Kiinaan lähtevälle Salmiselle paluumahdollisuutta eikä muillakaan tavoilla osoittanut kovin suurta kiinnostusta Serpin pakinoista kiinni pitämiseen.⁷¹³ Helsingin Sanomat sen sijaan tarttui tilaisuuteen hanakasti. Sopimus siirtymisestä tehtiin ja ensimmäisen pakinan uudelle työnantajalle Serp kirjoitti matkustaessaan höyrylaiva Chitralilla Shanghaihin. Kun se julkaistiin, oli alussa ilmoitus:

*S e r p on siirtynyt Helsingin Sanomain avustajaksi. Hän on matkalla Kaukaiseen Itään, josta hän tulee lähettämään meille paikalliskuvauksia. Lukijamme saavat nyt alkajaisiksi tutustua hänen matkahavaintoihinsa, joista tänään julkaisemme ensimmäisen.*⁷¹⁴

Serp oli jo siinä määrin tunnettu nimi, että siirtyminen kilpailevaan lehteen herätti huomiota. Entinen työtoveri Lyyli Viinikainen Uudesta Suomesta kertoi, kuinka

⁷⁰⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:4–52; Seere Salmisen kirjeet Akseli Salmiselle vuoden 1932 aikana, ks. erit. 894:1:4, 25, 30, 32, 41, 49 ja 50.

⁷¹⁰ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:25, Seere Salminen Akseli Salmiselle 19.6.1932.

⁷¹¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:32, Seere Salminen Akseli Salmiselle 29.8.1932.

⁷¹² SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:36, Seere Salminen Akseli Salmiselle 28.9.1932.

⁷¹³ KA, Uuden Suomen arkisto, kirjeenvaihto Fa:6, Seere Salminen päätoimittajalle 28.2.1933.

⁷¹⁴ ”Mariuksen ja Fannyn jäljillä”, *Helsingin Sanomat* 12.3.1933.

vaihto oli saanut aikaan hämmennystä ja joissain ”kokoomuksen akoissa” suuttumustakin.⁷¹⁵ Ilona Jalava puolestaan kertoi tuttavastaan, jonka kotiapulainen tapasi ostaa Helsingin Sanomien sunnuntainumeron nimenomaan Serpin kirjoituksen takia ja lainasi lehden emännänkin luettavaksi.⁷¹⁶

Ansaitsemisen ja kirjoittamisen tiivis suhde kulkee läpi Salmisen kirjeenvaihdon. Sirkka Nuormalle, lempinimeltään Normalle, hän kirjoitti Shanghain-vuosinaan silloin tällöin. Vuonna 1934 Salminen kertoi tehneensä matkan Japaniin, mutta ei maan kiehtovuudesta huolimatta jaksanut jakaa vaikutelmiaan ystävälleen:

*– – minun on viisaampaa kirjoittaa niistä lehtiin ja lyödä mynttiä –
minkä seikan tietenkä ymmärrät.*⁷¹⁷

Saman sävyn voi tavoittaa myös kirjeissä ystävälle ja kirjoittajakollegalle Elsa Soinille. Vaikka kerrottavaa Kiinasta olisi riittänyt, ei Salminen tuhlannut uutisten selostamiseen voimiaan vaan kirjoitti säästävänsä kynäänsä:

*– – niitä lykkii joskus H.S:iin ja saa rahaa! Jonka sinä varmasti hyvin
ymmärrät.*⁷¹⁸

Kirjoittaminen oli siis paitsi yhteydenpitoväline ystäviin, myös työkalu, jota ei kannattanut kuluttaa ilman korvausta. Salminen toimi toisin kuin esimerkiksi marginaalista ponnistaneet kirjailijat, joille kirjeenvaihto oli tapa rakentaa omaa identiteettiä ja yhteisöä.⁷¹⁹

Ansaitsemisen tärkeydestä huolimatta työ oli Seere Salmiselle muutakin kuin rahan lähde. Hän oli tottunut säännölliseen työntekoon ja toimeettomuus tuntui vaikealta. Ilona Jalava sai kuulla vuonna 1925 Salmisen kuulumisia häämatkalta Pariisista. Tuore morsian oli kyllästynyt parissa päivässä ja valitti ystävälleen, ettei osannut ”heittäytyä lempimään ja laiskottelemaan tuntikausiksi. Ällöttää se!”⁷²⁰ Myöhemminkään Salminen ei jättäytynyt joutilaaksi edes Shanghain tukalassa helteessä. Tehtyään töitä vuosikausia hän koki vieraaksi muiden diplomaatinrouvien passiivisen elämäntavan:

⁷¹⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:2:1, Lyyli Viinikainen Seere Salmiselle 28.6.1933.

⁷¹⁶ Jalavan tuttava on ilmeisesti Toini Jännes, SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 890:10:114, Ilona Jalava Seere Salmiselle 5.4.1933.

⁷¹⁷ PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab, Seere Salminen Sirkka Nuormalle 16.5.1934

⁷¹⁸ SKS KIA, ESA, kirjekokoelma 301:25:1, Seere Salminen Elsa Soinille 25.9.1933.

⁷¹⁹ Elomaa 2011, 280.

⁷²⁰ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:44, Seere Salminen Ilona Jalavalle 20.9.1925.

Itsestäni tiedän sanoa vain sen, että niin pian kuin Suomeen tulen, haluan työtä, sillä kyllä minä olen huomannut, että 20-vuotinen säännöllinen työ jättää ihmiseen sellaisen tunnelman, että hän ei ole happy ilman työtä.⁷²¹

Tuskaa tuotti se, etteivät kustantajat mielellään lähettäneet käännöstöitä yli kuukauden postimatkan päähän.⁷²²

Kiinasta palattuaan vuonna 1935 Seere Salmisesta tuli lopullisesti kuukausipalkkaa nauttiva ”Hesan nainen”. Paikasta ja palkasta neuvoteltiin kirjeitse ennen Suomeen tuloa. Neuvottelut tapahtuivat osittain Sirkka Nuormaan kautta. Nuormaa kertoi siirtoa suunnittelevalle Salmiselle, että ”talon elämä” sujui kuten ennenkin:

Milloin tympäisee koko meininki, milloin on oikein mukavaa. Riippuu tuulesta ja kohtelusta ja muista henken ja ruumiin voimista. Olisihan se kovin hauskaa, jos tulisit meidän taloon. Tosin ei Sinua sellainen työ millään tyydyttäisi kuin Elmalla on ollut. Parin muotikirjeen käänнос viikossa, kuiva arkisto ja jokunen haastattelu. Vähän kuivanpuoleista. Mutta olisihan aikaa fundeerata omia töitään. Ja reporterin työ kai ei Sinusta myöskään maistuisi, mikäli mieltäsi vanhastaan muistan.⁷²³

Seere Salminen tiedusteli ystävältään etukäteen myös lehden palkkatasosta. Nuormaa vastasi ykskantaan, ettei siinä ollut kehumista.

Minulla on se entinen palkkani, mutta yleinen suunta on, ettei uudelle tulokkaalle makseta juuri mitään. Tulijoita näes on niin lukemattomia, joten työvoima on nykyään halpaa.⁷²⁴

Helsingin Sanomien vakituisena pakinoitsijana Seere Salmista pidettiin kuitenkin ilmeisen arvokkaana ja hänestä tulikin lehden parhaiten palkattu nainen. Sotien jälkeen Salmisen ansiot nousivat entisestään, sillä hän nosti peruspalkkansa lisäksi kuukausittaista korvausta Valittujen Palojen toimittamisesta.⁷²⁵

Samaan aikaan Salminen teki edelleen muita töitä. Hän oli herkkä huomaamaan, minkälaiset aiheet suomalaisia kiinnostivat ja mistä parhaat ansiot voisi saada. Kollegalleen Elsa Soinille hän saattoi ehdottaa, että heidän tulisi kirjoittaa jotain

⁷²¹ PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab, Seere Salminen Sirkka Nuormalle 16.5.1934.

⁷²² SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:94, Seere Salminen Ilona Jalavalle 17.10.1933.

⁷²³ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:5, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 13.10.1933.

⁷²⁴ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:5, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 13.10.1933.

Nuormaan ”entinen” palkka oli 3500 markkaa kuukaudessa. Se oli verrattain hyvä, etenkin muihin naisiin verrattuna. Palkankorotusta Sirkka Nuormaa sai tosin odottaa aina vuoteen 1939 saakka.

PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 5, Ruotsalainen, Sirkka.

⁷²⁵ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 7, Salminen, Seere.

politiikasta ja eduskunnasta, sillä se ”menee aina yleisöön vaikka olisi kuinka vaatimatontakin”.⁷²⁶

Ansaitulle rahalle oli usein valmiiksi mietitty täsmällinen käyttökohde. Lontoonvuosina ylimääräiset rahat oli laskettu lähinnä velkojen lyhentämiseen, myöhemmin listalla oli miellyttävimpiäkin asioita. 1950-luvulla Salminen oli haltioissaan hankittuaan kesämökin, mutta rahalle oli edelleen tarvetta:

*Sitä mieltä kyllä olen, että meidän on yritettävä Tuttu Paristonakin repiä rahaa irti mistä saamme eli takoa niin kauan kuin vielä olemme joltissakin vireessä ja T. P. populääri, olisi rakennettava saunakin tuonne rantaan...*⁷²⁷

Eläkkeelle jäätyäänkin Seere Salminen jatkoi Helsingin Sanomiin kirjoittamista. Eljas Erkkoon hän piti yhteyttä ainakin raha-asioissa. Salminen halusi tietää, paljonko oli maksettu pakinoista joita hän oli kirjoittanut eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Salminen vihjasi, että aikakauslehdet maksoivat hyvin, mutta hän haluaisi silti kirjoittaa Helsingin Sanomiin.⁷²⁸

⁷²⁶ SKS KIA, ESA, kirjekokoelma 301:25:13, Seere Salminen Elsa Soinille 26.6.1951.

⁷²⁷ SKS KIA, ESA, kirjekokoelma 301:25:13, Seere Salminen Elsa Soinille 26.6.1951.

⁷²⁸ PA, EESOy, Bb4, Seere Salminen Eljas Erkkolle 19.9.1963.

Yhteenveto: Hyödyllinen sukupuoli

Sanomalehti on sekä kuluttamisyhteiskunnan edistämisen instrumentti että tuote itsekin. Ilmoitustulot ovat perinteisesti kattaneet suuren, yleensä suurimman osan lehden osan tuotantokuluista. Lehdet myös tuottavat uusia tarpeita mainosten ja journalistisen sisällön kautta. Kehitys kohti kulutusyhteiskuntaa kiihtyi Suomessa 1920-luvulla. Kuluttaminen henkilöityi naisissa, joten he kiinnostivat mainostajia ja ilmoituksista elävää sanomalehteä yhä enemmän. Muodin uusimmista käänteistä raportoivat naistoimittajat houkuttelivat naislukijoita, joita voitiin kaupata mainostajille.

Monet naiset kirjoittivat heille ”kuuluvista” aiheista tai naiselliseksi katsotulla tyylillä. Näin he eivät suoraan kilpailleet miesten kanssa, mikä lievensi miesten ja naisten välistä kilpailuasetelmaa. Ansoiltaankaan naiset eivät uhanneet nousta miesten tasolle, sillä toimituksen naiset ansaitsivat keskimäärin vähemmän kuin miehet. Eroa selittää osin se, että pitkään työssä olleet toimittajat saivat pitää vanhat korkeat palkkansa omistajan vaihtuessa.

Sukupuolten väliset palkkaerot kaventuivat hieman naisten lukumäärä kasvaessa, mutta säilyivät silti suurina. Erot johtuivat työtehtävien erilaisuudesta ja naisten uralla etenemisen hitaudesta. Eljas Erkon palkkaamat rivitoimittajat tai kulttuuriarvostelijat saivat kuitenkin suurin piirtein samaa palkkaa samasta työstä. Käytännön palkkapolitiikka oli siis tasaisempaa, kuin mitä esimerkiksi vanhojen työntekijöiden muistelut antaisivat ymmärtää.

Naisilla oli muutakin arvoa kuin naisten aiheista kirjoittaminen. Heihin liitettiin toimittajina ja kirjoittajina ominaisuuksia, jotka pohjautuivat 1800-luvun toisiaan täydentävään ja hierarkkiseen käsitykseen sukupuolista. Naisia pidettiin subjektiivisina, yksityiskohtiin, pinnalliseen ja erityiseen, sekä yksityiseen julkisen sijaan keskittyvinä. Kun sanomalehdistö, Helsingin Sanomat muutaman muun joukossa, siirtyi kohti kevyempää sisältöä ja laajan lukijakunnan tavoittelua, tulivat nämä ominaisuudet uudella tavalla arvokkaiksi. Naiset osasivat myös hyödyntää sukupuoleensa liitettyjä piirteitä, kuten käy ilmi Seere Salmisen urasta.

Kun lehdestä tehtiin lukijalähtoisempää, tuli naiseudesta ja sen mukanaan kantamista ominaisuuksista tarpeellisia – ainakin joiltain osin. Pakinoinnissa ja matkareportaaseissa naisen kevyt kynä oli arvokas.

3. Kokemukset sanomalehtityöstä

Edellisen luvun lopussa totesin, että sukupuoli saattoi olla etu joidenkin lajityyppien tai aiheiden parissa työskenteleville naisille. Toimittajanaisia työskenteli kuitenkin muidenkin kuin naisille suunnattujen aiheiden ja kevyeksi katsotun kirjoittamisen parissa. Tutkimukseni toisessa pääluvussa tarkastelin mitä naiset antoivat lehdelle. Sen rinnalla käsittelin lehtityön merkityksellisyyttä sitä tekevän naisen perspektiivistä. Nyt keskityn enemmän jälkimmäiseen näkökulmaan ja tarkastelen mitä lehti antoi naiselle.

Kolmannessa ja viimeisessä pääluvussa suurimman huomion saa toimittaja Vappu Roos. Hän teki pakinoita, joista lehdellä oli jatkuva pula, mutta pääasiassa Roosin työnkuva eroaa esimerkiksi Seere Salmisen tehtävistä, sillä Roos oli lehden ensimmäinen naispuolinen uutisreportteri. Aluksi esittelen lyhyesti Vappu Roosin työuran Sanomissa. Se alkoi Turun satamasta ja päättyi Ilta-Sanomien kirjallisuusosastolle. Millä tavoin kokematon opiskelija tuli suuren lehden palvelukseen ja miltä työ vaikutti?

Roosin suhde työhön muuttui nopeasti lähes euforisesta innostuksesta pois pääsyn etsimiseen. Alaluvussa 3.2. erittelen toimitustyöhön vetäviä ja siitä pois työntäviä tekijöitä, joita kirjeenvaihdosta nousee esiin. Toimittajien yhteisö, alituinen kiire ja esimiehen käyttäytyminen vaikuttivat kokemuksiin työstä, samoin kuin käsiteltävät aiheet. Roosin kokemuksia täydennän muihin toimittajiin liittyvällä lähdemateriaalilla sikäli kun sitä on saatavissa.

Luvussa 3.3 jatkan syventymistä ensimmäisen aallon naistoimittajuuteen. Etsin lähteistä viitteitä siitä, minkälaisia merkityksiä naistoimittaja antoi sukupuolelleen. Nostan esiin niitä mahdollisuuksia, mitä epätyypillisessä ammatissa toimiminen saattoi naiselle antaa ja tarkastelen, miten toimittajan työ avasi mahdollisuuksien horisonttia. Sanomalehdessä työskentelevä nainen laajensi myös yleiseen keskusteluun nousevien aiheiden kirjoa. Jatkankin aiempaa pohdintaa Liesbet van Zoonenin esittämien journalismityyppien näkymisestä 1930-luvun lehdistössä ja tuon esiin myös sen, miten kaikki naisten esiin nostamat aiheet eivät ole tämän päivän lukijan silmissä ongelmattomia.

Käyttämäni kirjeaineisto on täysin ainutlaatuista kuvatessaan työn arkea, yhteisöä ja toimittajan omia näkemyksiä työnsä merkityksestä. Lisäksi sen kautta avautuu kuva modernista nuoresta naisesta, jonka elämäntyylissä tiivistyy aikalaiskirjailijoiden ja tutkijoiden esiinnostamat kaupungin paikat ja tavat viettää vapaa-aikaa.

3.1. Vappu Roos – satamareporterista teatteritoimittajaksi

”Tulkaa vain töihin, vaikka tänään”⁷²⁹

Vappu Roos alkoi kirjoittaa Helsingin Sanomiin helmikuussa 1930. Viipurissa syntynyt ja Turussa opiskeleva Roos ei tuntenut Eljas Erkköä, eikä heillä ollut yhteisiä tuttavuuksia tai muuta kosketuspintaa, kun Roos tarjoutui tekemään haastatteluja Turun satamasta.⁷³⁰ Satamahaastattelujen tekeminen oli ollut turkulaisten lehtien valttikortti uutiskilvassa. Åbo Underrättelser aloitti haastattelut 1920-luvulla ja Turun Sanomat liittyi mukaan vuosikymmenen jälkipuoliskolla.⁷³¹

Helsingiläiset lehdet lähettivät ensi kertaa oman edustajansa Turun satamaan vuoden 1930 alussa, kun Uusi Suomi palkkasi ”erään ylioppilaan” satamahaastattelijaksi. Helsingin Sanomilla ei omaa edustajaa vielä ollut, ja lehti yrittikin saada Turun Sanomilta tietoja, mutta Turun Sanomien toimittajia oli kielletty kertomasta heille mitään.⁷³²

Vappu Roosin ajoitus oli erinomainen, kun hän lähetti kirjeen Eljas Erkölle tammikuun lopussa vuonna 1930. Roos oli kuullut tuttaviltaan Uuden Suomen avauksesta ja siitä, että Helsingin Sanomat oli turhaan koettanut onkia tietoja turkulaisilta. Paikanhakukirjeessä Roos kertoi kielitaidostaan, ulkomaanmatkoista ja opiskeluista kandidaatintutkintoa varten. Lisäksi hän sanoi pitävänsä ”sanomalehtialaa tähtäimessään”.⁷³³

Erkko vastasi nopeasti ja viesti oli ytimekäs. Roos sai koettaa taitojaan, minkä jälkeen lopullinen päätös tehtäisiin.⁷³⁴ Eljas Erkölle tyypillistä oli, että hän antoi tilaisuuden yrittää ja sopi jatkosta, kun kokelas oli näyttänyt taitonsa. Roos kunnostautui työssään ja kirjoitti talven ja kevään aikana kymmeniä haastatteluja.⁷³⁵ Kesällä 1930 hän lähti opintomatkalle parantamaan ranskan taitojaan ja pyysi lupaa pitää taukoa työstä. Sijaisehdokasta Roos ehdotti heti samassa kirjeessä, Turun Sanomien Jaakko Lakari voisi hoitaa haastatteluja kolmen kuukauden ajan.⁷³⁶ Erkölle järjestely sopi ja hän toivotti Roosin tervetulleeksi toimeen taas syksyllä.⁷³⁷

⁷²⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:5, Vappu Roos Veera Roosille 16.10.1932.

⁷³⁰ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkölle 27.1.1930.

⁷³¹ Kalpa 1984, 295. Lakarin jälkeen tehtävää hoiti hetken aikaa Sigyn Alenius ja sitten useiden vuosien ajan Irma Karvikko. Myös muut Turun Sanomien naiset tekivät satamahaastatteluja. Kalpa 1984, 296.

⁷³² PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkölle 27.1.1930.

⁷³³ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkölle 27.1.1930.

⁷³⁴ PA, EESoy, Bb7, Eljas Erkko Vappu Roosille 29.1.1930.

⁷³⁵ PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Roos, Vappu.

⁷³⁶ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkölle 14.5.1930.

⁷³⁷ PA, EESoy, Bb7, Eljas Erkko Vappu Roosille 15.5.1930.

Kovin kauan Vappu Roos ei laivatoimittajan työtä hoitanut, sillä jo vuoden kuluttua aloittamisestaan hän joutui jättämään Helsingin Sanomien avustamisen. Opinnot alkoivat vuoden 1931 alussa viedä liiaksi aikaa ja loppujen lopuksi oman oppiaineen professorin muutto Helsinkiin pakotti Roosinkin muuttamaan. Hän toivoi, ettei yhteys Helsingin Sanomiin katkeaisi.⁷³⁸ Roos oli ilmeisesti tehnyt työnsä hyvin, sillä Erkon vastaus erokirjeeseen huokuu pettymystä ja hän esitti toiveen, että ”tulevaisuudessa olemme jälleen tilaisuudessa käyttämään apuamme”.⁷³⁹ Kaiken kaikkiaan Roos ehti kirjoittaa Turun satamasta 69 artikkelia.⁷⁴⁰

Yhteys lehteen säilyi. Lokakuussa 1932 Vappu Roos aloitti työt Helsingin toimituksessa. Siirtyminen vakinaiseksi toimittajaksi sujui yhtä vaivattoman tuntuiseksi kuin laivahaastattelujen aloittaminen. Asia oli ollut vireillä jo keväällä 1932 ja myöhemmin Erkko lupaili, että Roosin varalle oli jo tehty suunnitelmia.⁷⁴¹ Paikka varmistui heti Roosin viimeisen tentin jälkeen. Hän soitti kesken uimahallikäynnin Erkolle, joka lupasi: ”Tulkaa vain töihin, vaikka tänään.” Ajoitus oli Roosin kannalta mitä parhain. Maisterintutkinto oli suoritettu, pöydät täynnä kukkia ja konvehteja ja työ lehdessä alkamassa maanantai-aamuna.⁷⁴²

Laivahaastatteluja aloittaessaan Vappu Roos oli saanut neuvoja Turun Sanomien toimittajalta. Kollegiaalinen apu oli ollut alkuvaiheessa todella tärkeää.

Tietenkään minusta ei olisi tullut mitään, ellei Lacary⁷⁴³ olisi auliisti neuvonut minulle temput. Hän käy itse joka toinen päivä vuorollaan ja muina päivinä saan olla ilman häntä. Laiva tulee kaikkina muina päivinä paitsi maanantaina.⁷⁴⁴

Helsingin toimituksessa ensi kertaa kokopäiväisenä toimittajana aloittanut Roos ei saanut työtovereiltaan perehdytystä. Kukaan ei kysellyt tai vaatinut mitään, toisaalta yhtään juttua ei ”kaseerattu” tai mistään huomautettu.⁷⁴⁵ Roos sai kirjoittaa hyvin vapaasti, mutta kaipasi myös tukea. Kun kollegat eivät sitä antaneet, haki hän apua läheisiltään.

⁷³⁸ PA, EESOy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkolle 23.2.1931 ja 26.8.1931.

⁷³⁹ PA, EESOy, Bb7, Eljas Erkko Vappu Roosille 24.2.1931.

⁷⁴⁰ PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Roos Vappu.

⁷⁴¹ PA, EESOy, Bb7, Eljas Erkko Vappu Roosille 8.9.1932

⁷⁴² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:5, Vappu Roos Veera Roosille 16.10.1932.

⁷⁴³ Turun Sanomien toimittaja Jaakko Lakari, kirjeissään Roos leikkii sanoilla ja puhuu Lakarista toisinaan Lacaryna.

⁷⁴⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁷⁴⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6 Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932.

”Lue ja arvostele! Kukaan ei arvostele minua”, kirjoitti Roos äidilleen.⁷⁴⁶ Veera Roos, os. Juvelius, toimi itsekin kirjallisuuden kentillä suomentajana ja näytelmäkirjailijana.⁷⁴⁷ Hänen puoleensa Vappu Roos kääntyi etenkin aloittaessaan pakinoiden ja teatteriarvostelujen tekemistä. Äiti oli tyttärensä kriitikko, jota Roos kiitti ”arvostelun arvostelusta”.⁷⁴⁸

Veera Roosin kautta Vappu Roos kiinnittyi kulttuurin ja tieteen parissa toimivaan Juvelius-Juva-sukuun. Äidin lisäksi apua antoi Siiri Juvelius. Myöhemmin sukunimensä Juvaksi muuttanut tati oli kirjailija ja Turun tyttölyseon lehtori.⁷⁴⁹ Äidistä oli toisinaan hyötyä haastattelutilanteissakin. Moni tunsu Veera Roosin ja Vappu Roos kertoi, kuinka tämän nimen mainitseminen auttoi monta kertaa haastateltavan avautumaan. Tanssinopettaja Toini Gustafsson tarjosi Roosille likööriäkin kuullessaan tämän olevan Veera Juveliuksen tytär, ”kaikki ihmiset ovat ihastuneita, kun kuulevat Äidistä.”⁷⁵⁰

Äidistä ja tädistä oli konkreettisempaakin apua. Alkuvuodesta 1933 Vappu Roos haastatteli lääkäri Yrjö Kulovettä, joka vaati itselleen ranskaksi ja ruotsiksi käännetyin version valmiista artikkeleista. Helsingin Sanomat ei osallistunut käännöstyön kustantamiseen. Rahankäytön suhteen tarkkana miehenä tunnettu ”Helffa” eli talousjohtaja Rafael Hällfors ei sitä maksanut, sillä hän katsoi käännöstöiden kuuluvan toimituksen tehtäviin. Toimituksessa ei ollut ketään kyllin kielitaitoista, ja Roos kääntyi läheisten puoleen. Äiti voisi kääntää ruotsiksi ja hänen luonaan kylässä ollut tati Siiri ranskaksi.⁷⁵¹ Kiinnostavaa on, että kielitaidostaan huolimatta Roos ei itse tehnyt ruotsinkielistä käännöstä. Ilmeisesti hänen taitonsa riitti haastatteluihin, muttei kirjalliseen tuottamiseen, tai sitten hänellä ei yksinkertaisesti ollut aikaa ylimääräiseen työhön.

Vanhempien ja erityisesti äidin kanssa Roos keskusteli myös omista urasuunnitelmistaan. Muutaman vuoden toimitustyön jälkeen Roos haaveili näyttelijän ammatista ja kaavaili hakevansa ulkomaille oppiin. Sitä ennen hän suunnitteli otavansa yksityistunteja näyttelijä Elli Tompurilta. Roosin työvuoro loppui jo alkuiltapäivästä, ja aikaa riittäisi opetukseen ja omien lahjojen tutkailuun ennen

⁷⁴⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

⁷⁴⁷ Veera Roos opetti ruotsia satunnaisesti oppikouluissa ja oli kirjoittanut muutamia näytelmiä, *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 279. Hänen puolisonsa Walter Roos oli jalkineiden tukkukauppias, Asunta 2000, 8.

⁷⁴⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932 ja kirjekokoelma 1289:7:34, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1934.

⁷⁴⁹ Siiri Juvelius kirjoitti myös sanomalehtiin ja kun Roos vuonna 1930 teki töitä Turun Sanomille, kertoi Roos tekevänsä kaikkea samaa mitä ”Siiritätkin”. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 151. Vuonna 1939 Siiri Juva väitteli tohtoriksi aiheenaan ranskalaisen pyhimyksen Vincent de Paulin kehitys psykoanalyttisestä näkökulmasta. ”Suomalainen teos ranskalaisesta pyhimyksestä”, *Suomen Nainen* 10/1939.

⁷⁵⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933.

⁷⁵¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:13, Vappu Roos Veera Roosille 8.2.1933.

kallista ulkomaanmatkaa. ”Mitä arvelet, äiti, kaikesta tästä?”, kysyy 26-vuotias Roos selitettyään suunnitelmansa.⁷⁵² Näyttelijähaaveet kariutuivat aikanaan, samoin ajatukset psykologian opinnoista.⁷⁵³

Toimitukseen tullessaan Roos ei siis saanut opastusta, mutta ilmankin hän oppi nopeasti talon tavoille. Roos kulki juttujen perässä eri puolilla kaupunkia. Lisäksi aikaa veivät lähes jokailtaiset tilaisuudet, toisten lehtien seuraaminen, ”herroille” soitteleminen ja kalenterin seuraaminen, jottei mikään tärkeä tapahtuma unohtuisi ja ehtisi toisiin lehtiin ensin. Tekstinsä hän kirjoitti pääosin Ilta-Sanomiin, joka vaati materiaalia yllättävän paljon, etenkin kaupunkiuutisia lehti nieli kuin ”moollockki.” Uutisten lisäksi hän kirjoitti pakinoita nimimerkillä Vep. Helsingin Sanomiin, eli ”aamulehteen”, Roos suunnitteli kirjoittavansa alakerta-artikkeleita. Hänelle luvattiinkin kirjoitusten pohjaksi pinoittain tiedekirjoja Akateemisesta kirjakaupasta lehden laskuun, mutta koska aika oli kortilla, oli syvempi perehtyminen vaikeaa.⁷⁵⁴

Vappu Roosin tulo Helsingin Sanomien toimittajaksi sujui mutkattomasti. Roos oli työnhauassa oikeaan aikaan liikkeellä. Yksi kirje riitti avaamaan yhteyden, ja kiitettävä suoriutuminen laivatoimittajan tehtävästä piti yhteyttä yllä taaten jatkon lehdessä. Etenkin alkuvaiheessa Roos nautti työstään ja sen monipuolisuudesta. Nuoren opiskelijan silmin sanomalehtinaisen työ näytti houkuttelevalta.

”Ei ole ollut vielä yhtään kuivaa päivää”⁷⁵⁵

Vappu Roosin ensimmäiset kirjeet laivatoimittajana tihkuvat innostusta. Hän toivoi pian saavansa sanomalehtimieskortin ja vakituiset tulot, mutta jo haastattelujen teko oli suuri elämys. Äidilleen hän kertoo, miten ”työ itse on niin suurenmoista, etten olisi voinut uneksiakaan sellaista.” Roos oli aiemmin kirjoittanut joitakin elokuva-arvosteluja viipurilaisiin sanomalehtiin, mutta hänellä ei ollut varsinaista kokemusta lehtialalta. Sanomalehden teon käytännöt olivat vieraita, ja Roos kummastelikin, kuinka helposti lehti julkaisi hänen juttujaan ja miten vähän tekstiini puututtiin.⁷⁵⁶

Hämmennystä lisäsi tieto siitä, miten kovassa kiireessä haastattelut tehtiin. Sataan tulevaa laivaa oli vastassa kantajien, tullimiesten, autonkuljettajien, etsivän

⁷⁵² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:46, Vappu Roos Veera Roosille 15.8.1936.

⁷⁵³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

⁷⁵⁴ Ks. esim. kirje SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuudessa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁷⁵⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuudessa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁷⁵⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1, Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

poliisin ja hotelli Hamburger Börsin portierin lisäksi reporttereiden joukko. Toimittajat saivat tulliin kannettujen matkatavaroiden nimilapuista vihiä hyvistä haastattavista. Nimiluetteloiden ja hyvän onnen avulla kiinnostavat henkilöt löytyivät satamasta lähtevästä junasta, jonne matkustajat olivat jo tullin kautta ehtineet. Haastatteluiden tekemiseen oli vain vähän aikaa, sillä toimittajat poistuvat kyydistä Turun rautatieasemalla. Kun Roos sitten kirjoitti kiireessä tehdyt muistiinpanonsa puhtaaksi, jäi moni asia oman tulkinnan varaan.

Minulle on ennen ollut käsittämätöntä, miten lehti syntyy. Nyt kunnioitukseksi painettua sanaa kohtaan on paljon laskenut, kun näkee, kuinka omat selostukseni painetaan ilman mitään kontrollia.⁷⁵⁷

Roos kirjoitti tekstit kotona, saneli ne toimituksen pikakirjoittajalle puhelimitse ja seuraavana päivänä näki haastattelunsa sanasta sanaan lehden etusivulla toimitussihteerin otsikoimana. Työ oli ”vastuunalaista ja huimaavan ihanaa.” Roos toi useaan otteeseen esiin, kuinka paljon hän oli nauttinut tässä vaiheessa vielä hyvin lyhyestä sanomalehtiurastaan: ”Ajattele, miten lupaavalta tämä viikko on näyttänyt. Niin elävä tehtävä!”⁷⁵⁸ Innostusta kasvatti se, että omien sanojensa mukaan kroonisesta matkakuumeesta kärsivä Roos sai lähes päivittäin olla tekemisissä ulkomailta Suomeen tulleiden vierailijoiden kanssa. Kielitaitoaan hän piti kehnona, mutta jo muutama valittu lause ranskaa teki vaikutuksen esimerkiksi Kansainvälisen kauppakamarin sihteerin.⁷⁵⁹

Työinto vain kasvoi ensimmäisen palkkion tullessa. Äiti oli ilmeisesti kehottanut tytärtään kirjoittamaan asiallisista asioista, sillä Roos vastasi hänelle humoristisesti ja listasi asiallisuuden merkiksi seuraavan kirjeensä tärkeimmät tapahtumat pykälä pykälältä.

- 1.§. V. R. nosti eilen ensimmäisen kuukausipalkkansa, Smk 1250:-
- 2.§. Hels. San. on reilu talo, joka osaa maksaa avustajilleen oikean periaatteen mukaan. Turun haastattelijalle tarjottiin 750:- pohjapalkkaa + jokaisesta julkaistusta haastattelusta 50:- (riippumatta senteistä). Puhelinmaksut korvataan.
- 3.§. Hels. San. pyysi vastausta.
4. §. V. R. ilmoitti olevansa täysin tyytyväinen ehtoihin.
5. §. V. R. on siis sanomalehtinainen.⁷⁶⁰

⁷⁵⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁷⁵⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁷⁵⁹ Matkakuumeesta Roos 1938, 7-8, 11-12.

⁷⁶⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2, Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930.

Nuorelle opiskelijalle Helsingin Sanomien tarjoama palkkio tuntui reilulta. Roos kirjoitti samalla muihinkin lehtiin, hän kertoi olevansa suhteissa neljään sanomalehteen joista Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat mainitsee nimeltä.⁷⁶¹ Ansioista Roos suunnitteli säästävänsä osan. Hän hahmotteli tulevaksi kesäksi kauan kaivatua ulkomaanmatkaa ja halusi sen rasittavan isän kukkaroa mahdollisimman vähän.⁷⁶²

Kun Vappu Roos aikanaan siirtyi Helsingin toimitukseen, oli tunnelma aluksi sieläläkin kohottava. Kirjeet hehkuvat samanlaista iloa kuin laivatoimittajan työtä aloittaessa. Vajaan viikon työskenneltyään Roos kertoi isälleen: ”Jokainen päivä on ollut yhtä täyttä ja viihdyn yhä paremmin ja paremmin lehdessä.” Hän sanoi kirjoittavansa joka päivä noin kolme juttua, ja työote vaikutti kirjeiden perusteella varmalta. Roos kertoo, kuinka jutut syntyvät aivan kuin itsestään suoraan kirjoituskoneeseen ja ovat heti valmiita painoon. Itse hän oli tosin sitä mieltä, että tekstien laatu voisi olla parempi.⁷⁶³

Vielä kuukauden jälkeen Roos oli täynnä intoa. Yhtään ”kuivaa päivää” ei ole vielä ollut ja toimituksen toverihenki on hyvä. Kollegat kehuivat Roosin työtahtia, ja hän oli itsekkin edelleen yllättynyt siitä, kuinka nopeasti jutut syntyivät. Tekstit valmistuivat yhdellä kirjoituskerralla, ja hän kertoo tuskin koskaan lukevansa niitä kirjoittamisen jälkeen.⁷⁶⁴

Alussa työtahtiin saattoi vaikuttaa lähestyvä neuvottelu palkasta. Toimittajan palkka ratkaistiin lopullisesti vasta kun on näyttöä kertynyt. Roosin kohdalla tämä tapahtui kahden ensimmäisen viikon jälkeen, ja hän kirjoittikin, kuinka ”etenkin viime päivinä olen huhtonut, kun palkka ratkaistaan nyt.” Taktiikkana oli yrittää päästä esimiehen puheille ja lyödä tämän eteen paksu pino leikkeitä.

Toisten puheista päätellen näyttää palkkakysymys toisesta harmaalta. On muutamia miehiä, jotka saavat kymmenentuhatta. Suurin osa saa pieniä palkkoja. Nuorin mies, joka on ollut talossa jo kolme vuotta saa vain kaksi ja tekee toisesta paljon. Kivijärven oma poika sai kesällä 1500:-, jonka takia siirtyi Suomen Kuvalehden toimitussihteeriksi lihavimmille päiville.⁷⁶⁵

⁷⁶¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1, Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁷⁶² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2, Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930.

⁷⁶³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6, Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932.

⁷⁶⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kurossa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁷⁶⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kurossa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin. Roosin mainitsema Erkki Kivijärven poika viipyi Suomen Kuvalehdessä pari vuotta, siirtyi sitten muihin aikakauslehtiin, mainosalalle ja Fazer-yhtymän palvelukseen. Hoffman 2011.

Toimittajat puhuivat palkka-asioista keskenään, eivätkä ansiot olleet tabu. Toiset toimituksen jäsenet neuvoivat Roosia sanoen, että Erkolle piti palkat ehdottaa itse ja arvelivat hänen saavan korkeintaan kaksi ja puoli tuhatta markkaa. Roosin taktiikka oli pyytää kolmea tuhatta markkaa ja toivoa että saisi edes kaksi ja puoli, joka riittäisi juuri ja juuri elämiseen. Palkkaneuvottelua Roos kuvasi humoristisesti ”historialliseksi tapaukseksi”. Audienssi kesti loppujen lopuksi vain muutaman minuutin Erkon postinlukemisen ja puhelinsoittojen keskellä. Erko kertoi seuranneensa Roosin työtä, tämä oli täyttänyt odotukset eikä työn jäljessä ollut huomautettavaa. Pelätty neuvottelu oli lyhyt ja mutkaton. Erko kertoi aluksi, että muutkin ovat aloittaneet vähästä ja oli näin ollen ajatellut kahta ja puolta tai kolmea tuhatta. Sitten hän lisäsi ohimennen ”mutta tietysti olette iloisempi, jos saatte kolme” johon Roos vastasi myöntävästi. Sitä myötä neuvottelut olivat ohitse, ”talo minuun ja minä taloon tyytyväinen”.⁷⁶⁶

Alun ylitsevuotavan innokkuuden rinnalle alkoi yllättävän pian nousta epäilyksiä. Työ sujui edelleen joutuisasti, mutta ensimmäiset väsymyksen merkit nousivat esiin jo muutaman kuukauden työskentelyn jälkeen.

”Päivänselvää on, etten loppuijäksi jää lehteen”

Vakituisen työpaikan saatuaan Vappu Roos kiitteli vanhempiaan kärsivällisyydestä. Tytär oli etsinyt paikkaansa, löytänyt sen ja oli elämäänsä tyytyväinen. Isällä ja äidillä ei ollut enää syytä olla huolissaan lapsestaan, joka oli saanut tehdä niin kuin halusi. Elämä tuntui kaikin puolin vakaalta: marraskuussa 1932 Roos katsoi tulevaisuuteen ja arvioi kaiken jatkuvan ”normaaliraiteillaan” pitkän aikaa.⁷⁶⁷ Pian tunnelma oli toinen. Helmikuussa 1933 Roos kirjoitti:

*Päivänselvää on, etten loppuijäksi jää lehteen. Olen tässä koetellut et-
siä tietenkin joitakin mahdollisia poispääsyreikiä ja ensi viikolla
nähtävästi jotain ratkeakin.*⁷⁶⁸

Vakaa elämäntilanne vaihtui muutamassa kuukaudessa toiveeseen poispääsystä. Kirjeestä huomaa merkkejä siitä, kuinka ilo ripeästä kirjoitustahdistista ja työssä selviytymisestä on vaihtunut kyllästymiseen. Roosin panos edellisen päivän Ilta-Sanomien tekoon oli suuri, mutta ylpeyden sijaan tekijän äänessä kuuluu halveksunta: ”Viimeisin makulatuuri-tuotteeni on torstain lehti, jossa koko ensi sivu melkein on minun tekemääni.”⁷⁶⁹ Mikä sai tunnelman muuttumaan näin nopeasti?

⁷⁶⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

⁷⁶⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

⁷⁶⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

⁷⁶⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

Samassa kirjeessä on viitteitä monista niistä seikoista, jotka tulivat vaivaamaan Roosia seuraavina vuosina.

Kiire oli kääntynyt pärjäämisen merkistä kuluttavaksi voimaksi. Työviikolla Roos kaipasi lauantaista, sen saapuessa oli liian väsynyt tekemään mitään ja sunnuntaina jo niin tylsistynyt, että odotti taas maanantaita. Sitä paitsi itse sanomalehtityö ei ollut niin antoisaa kuin miltä se oli aloittavana reportterina tuntunut. Aika kului nopeasti, mutta siitä ei jäänyt mitään käteen. Paradoksaalista oli, että erittäin kovasta työtahdistaan kertova Roos koki, ettei hän nähnyt missään työnsä tuloksia. Hän kirjoitti lehteen – tai lehtiin – erittäin ahkerasti, eikä silti kokenut tekevänsä mitään ”oikeaa”.⁷⁷⁰ Jatkuva tuotteliaisuus ja omat sanat painettuna lehdessä eivät olleet ”työn tuloksia”.

Roos kirjoitti vanhemmilleen hyvin avoimesti ja kertoi heille hankalistakin tunteista siitäkin huolimatta, että oli jo luvannut olla tyytyväinen valintoihinsa. Hän sanoi voivansa vielä jatkaa työssä ja tunsikin oikeastaan pystyvänsä mihin vain, jos muuta vaihtoehtoa ei ollut. Itseään hän ei kuitenkaan pystynyt sanomalehtityössä toteuttamaan ja siihen Roos tähtäsi. Hän valmisteli vanhempiaan etukäteen, jotta he eivät moittisi mahdollista lähtöä lehdestä hätiköiväksi. Roos toivoi, että ”tämä kummallisen persoonaton ja kuluttava elämä” muuttuisi joksikin paremmaksi.⁷⁷¹

Sanomalehtityön kuluttavuuden lisäksi lähtöhaluun vaikutti huono terveys. Roosilla oli ilmeisesti astmaattista perää olevia keuhko-ongelmia, joihin hän kokeili erilaisia hoitomuotoja ja kävi allergioihin erikoistuneen lääkärin Zaida Eriksson vastaanotolla. Terveys parani ajoittain, mutta työssä jaksaminen ei. Roos kertoo työyhteisön kiristyvästä tunnelmasta:

Vaikka vointini sähkön jälkeen on paljon parempi, niin psykologinen painostus ja lehden kyynillinen ilmapiiri ja hedelmätön työ saattavat minut usein epätoivoon. Kun toiset puhuvat talosta lähtemisestä, niin se on kuin kiehtovaa musiikkia korvalle.⁷⁷²

Roos nautti kuullessaan toisten etsivän muita töitä ja teki niin itsekin. Hän kävi eri ”lafkoissa pokkuroimassa” ikään kuin olisi jo irtisanoutunut ja vapaa vaihtamaan työpaikkaansa.⁷⁷³ Syksyllä 1933 tilanne ratkesi hetkeksi, kun Roosin terveysongelmat pahenivat, ja lääkäri ehdotti matkaa suotuisampaan ilmanalaan. Kolme vuotta toisenlaisessa ilmastossa olisi asiantuntijan mukaan poistanut keuhkojen sairauden

⁷⁷⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

⁷⁷¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:20, Vappu Roos Veera Roosille 22.10.1933. Juha Siltalan ajatuksia mukaillen voi sanoa, että Vappu Roosin työmotivaation tyyppi muuttui ”itsensä toteuttajasta” ”duunariksi”. Siltala 2007, 40–42 ja 49–53

⁷⁷² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:20, Vappu Roos Veera Roosille 22.10.1933.

⁷⁷³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:21, Vappu Roos Walter Roosille 26.10.1933.

kokonaan, mutta jo yksi talvi etelässä saattaisi helpottaa oloa. Matkakohteeksi valikoitui Kanarian saaret.⁷⁷⁴

Matkailusta innostuneelle Roosille hoitomuoto oli mieluinen. Lähtöön liittyvät asiat selvisivät yllättävän nopeasti ajatellen ajan viestiyhteyksiä, valuutanvaihtoa ja muita käytännön vaikeuksia. Roos joutui pistämään liikekannalle kaikki ”päätoimittajista ja tirehtööreistä ulkoministeriön tuttavuuksiin ja juoksupoikiin saakka” päästäkseen matkaan. Lokakuun 1933 lopussa Roos kertoi saaneensa paikan banaani-laivasta, ja jo marraskuun puolella välissä lähti lento Saksaan, jossa hänen oli määrä astua rahtilaivaan.⁷⁷⁵

Poissa piti olla riittävän pitkään, sillä lääkärin mukaan suoraan Suomen talveen palaaminen olisi vahingollista. Matkaa varten Vappu Roos tarvitsi lainaa 20 000 markkaa, reilusti yli puolen vuoden palkkansa. Suunnitelmana oli maksaa velka takaisin myöhemmin julkaistavasta matkakirjasta, josta Roos arvioi saavansa 20 000 – 30 000 markkaa. Jos kirjaa ei kustannettaisi, niin joka tapauksessa lehdessä odottaisi vakituinen paikka ja palkka, josta velkaa voisi lyhentää. Vanhemmilleen Roos korosti tilaisuuden ainutkertaisuutta, hän voisi olla pois kuusi kuukautta ja kuitenkin oli paikka johon palata. Isä Walter Roos ilmeisesti auttoi saamaan lainan pankista, Eljas Erkolle Roos ei jäänyt velkaa toisin kuin eräät muut toimittajat.⁷⁷⁶

Rahallista tukea Roos ei lehdeltä saanut, mutta muuten matkaanlähtö herätti myönteistä huomiota. ”Toimitus pitää minua nyt intressanttina naisena”, kertoi Roos, kun tieto lähdöstä levisi. Tiedon alkulähde oli toimituksen ”yökonekirjoittajatar”, joka palveli päivisin laivayhtiö Axel Holmströmilla ja levitti uutisen eteenpäin. Kollegojen lisäksi myös esimies kiinnitti huomiota alaisensa matkasuunnitelmiin. Roos ajatteli Eljas Erkon hylkäävän hänet virkavapaan takia, mutta kävikin päinvastoin.

*Hän ei koskaan ennen ole ollut näin miellyttävä. Kehui minua ja antoi ymmärtää, että minulla on ollut liian pieni palkka. Sanoi että on sata hakijaa, mutta vaikeaa on löytää kunnon väkeä. Sitten, että hän suostuu mielellään, että lähden jo 15 p., koska terveyteni vaatii.*⁷⁷⁷

Helsingin Sanomat myönsi Roosille puolen vuoden palkattoman loman 15.11.1933 alkaen. Samalle päivälle on päivätty hänen lehdistökorttinsa. Paluu toimitukseen

⁷⁷⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:22, Vappu Roos Veera Roosille 31.10.1933.

⁷⁷⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:22, Vappu Roos Veera Roosille 31.10.1933 ja 1289:7:24, Vappu Roos Walter Roosille 14.11.1933.

⁷⁷⁶ Roos itse ehdotti Viipurin suomalaista säästöpankkia, mutta kirjeet eivät kerro mikä pankki lainan lopulta myönsi. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:23, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 2.11.1933.

⁷⁷⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:23, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 2.11.1933.

tulisi sopimuksen mukaan tapahtumaan toukokuun puolessa välissä. Roos oli tyytyväinen, kaikki oli ”oikeastaan aika hygglistä”.⁷⁷⁸ Suomesta lähtiessä Roos luotti siihen, että hänellä oli paikka mihin palata.

Paluu ei onnistunut odotusten mukaan. Töihin saapumisen hankaluus kuvaa hyvin sitä painostavaa ja ”kyynillistä” ilmapiiriä, johon Roos oli jo aiemmin turhautunut. Roosin nimeä ei ollut työlliställä, vaikka siinä olivat kesäharjoittelijatkin. Lehdessä häntä ei tarvittu, eivätkä toimitussihteerit antaneet töitä tai merkinneet häntä päivystysvuoroihin.

*Toimituksessa vallitsee täysi anarkia mitä töihin tulee ja kaikki ovat kyllästyneitä komentoon. Minulla ei ole tuolia eikä pöytää, eikä puהלinta eikä leikkeleitä eikä kirjoituskonetta. Olen kuokkinut toisten tuoleilla. Meitä istuu nyt samassa huoneessa neljä n.s. toimittajaa ja kaikki puhuvat niin paljon roskaa, että se on kuin Baabeli.*⁷⁷⁹

Toimitussihteeri Toivo Vitikka rauhoitteli Roosia sanoen, että töitä pitäisi jatkaa kuten ennenkin, vaikka Roosilla ei ollut edes paikkaa missä istua. Pahinta oli Eljas Erkon ”kylmä ja töykeä” käytös tämän väittäessä, että toukokuun puolenvälin sijaan töihinpaluu oli sovittu heinäkuuhun.⁷⁸⁰ Työn muiden huonojen puolien lisäksi esimiehen välinpitämätön käytös oli yksi niistä syistä, jotka saivat Roosin vakavasti harkitsemaan lähtöä lehdestä.

Meni kuitenkin vielä vuosia ennen kuin suunnitelmat konkretisoituivat. Lehdestä lähteminen vaati tiedon uudesta toimeentulosta. Tärkeintä Vappu Roosille tuntui olevan reporterin työstä ja päivittäiseen toimitustyöhön osallistumisesta eroon pääseminen. Loppuvuodesta 1936 Roos summasi kulunutta rasittavaa syksyä sanoen, miten ”ankealta tuntuu tämä lehtihomma yleensä.”⁷⁸¹

Kaivattu ulospääsy läheni keväällä 1937, jolloin Roos ilmeisesti lopetti työnsä hetkeksi. Työtodistus, jonka mukaan Roos jätti työnsä omasta tahdostaan, on päivätty maaliskuulle 1937.⁷⁸² On todennäköistä, että Roos on ollut pois lehdestä keväällä 1937 ja tullut takaisin saman vuoden syksyllä, palkkakortiston merkinnät antavat tähän osviittaa.⁷⁸³ Syyskuussa 1937 Roos oli joka tapauksessa taas suhteissa lehteen. Hän kertoi, miten oli aloittamassa

⁷⁷⁸ Kuva lehdistökortista on väitöskirjan kannessa. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:23, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 2.11.1933 ja kirjekokoelma 1289 A, Biografica, Helsingin Sanomien pressikortti. Hygglig (ruots.) – mukava, kohtuullinen.

⁷⁷⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:25, Vappu Roos Veera Roosille 2.6.1934.

⁷⁸⁰ PA, EESoy, Bb3, Eljas Erkko Vappu Roosille 14.4.1934.

⁷⁸¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:50, Vappu Roos Walter Roosille 22.12.1936.

⁷⁸² PA, EESoy, Bb3, Vappu Roosin työtodistus 6.3.1937.

⁷⁸³ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 6, Roos, Vappu. Helmikuun 1937 ja syyskuun 1937 välillä palkanmaksussa on tauko.

– – jännittävää kamppailua kaitaisesta leivästä, joka kaitaisenakin on parempi kuin syvällinen orjuutus Eljaksen taholta tai tylsä toimettomuus.⁷⁸⁴

Kapea leipä koostui Ilta-Sanomien kirjallisuus- ja teatteriarvosteluista ja Gummeruksen kustantaman Teatterimaailma-lehden toimittamisesta. Syyskuun 1937 lopussa, palkkapäivänä, Roos valmisti itsensä ”taistoon viimeiseen” ja sopi uusista työnteon ehtoista. Uutisreportterin pesti vaihtui kirjallisuus- ja teatteritoimittajan työhön. Asiasta oli sovittu Eljas Erkon kanssa ja Roosin suureksi yllätykseksi Erkko myös muisti sopimuksen.⁷⁸⁵ Palkka pieneni puoleen. Reportterina Roos oli ansainnut 3000 markkaa kuukaudessa, kirjallisuustoimittajana kuukausipalkka oli 1500 markkaa.⁷⁸⁶ Kirjoituspalkkiokortiston mukaan Roosille maksettiin kuukausipalkan lisäksi 75 markan korvaus artikkeleista.⁷⁸⁷

Teatterimaailma-lehden näyttenumero ilmestyi marraskuussa vuonna 1937 ja sen toimitusneuvosto oli alusta lähtien perin arvovaltainen: Eino Salmelainen, Arvi Kivimaa, Jussi Snellman, Kaarlo Marjanen ja Olavi Paavolainen.⁷⁸⁸ Roos oli lehden menestymisen mahdollisuuksien suhteen realistisen skeptinen, mutta jo pelkkä suunnittelu oli toiveita herättävää. Työn itsenäisyys kiehtoi, lehden ideoiminen alusta lähtien motivoi ja Roos sai itse taittaa lehden, minkä hän kertoi olevan ”mahavuuden huippu sanomalehtimaailmassa”.⁷⁸⁹

Teatterimaailman toimittaminen oli kaikessa epävarmuudessaankin riittävän voimakas sysäys reportterin työstä irrottautumiseen. Tulot pienenivät, mutta Roos ei kokenut tätä ongelmaksi. Jos teatterilehti ei menestyisi, hän ajatteli hankkivansa lisäansioita käännöstöillä.⁷⁹⁰ Myös matkakirja oli valmistumassa ja se julkaistiin alkukeväästä 1938.⁷⁹¹ Ennen kaikkea Roos oli tyytyväinen saadessaan työskennellä itsenäisesti kaukana Erkosta. ”Eljas ei juttujani lue, eikä minun tarvitse kohdata häntä. Palkka juoksee automaattisesti kassan kautta.” Kirjallisuusarvostelijan työtahti oli etenkin ennen joulusesonkia erittäin kova, mutta ajankäytöstä sai päättää

⁷⁸⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:47, Vappu Roos Veera Roosille 6.9.1937. Signum väärin, laitettu vuoden 1936 kirjeisiin.

⁷⁸⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:51, Vappu Roos Veera Roosille 1.10.1937.

⁷⁸⁶ Yhtä paljon maksettiin musiikkiarvostelija Sulho Rannalle. PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 6, Ranta, Sulho ja Roos, Vappu

⁷⁸⁷ PA, Artikkelikortisto 1918–1931, Roos, Vappu. Siitä, mistä artikkeleista lisäpalkkion sai, ei kortistosta löydy tietoa.

⁷⁸⁸ Ensimmäisessä varsinaisessa numerossa myös Ilmari Lahti, Anna-Maria Tallgren ja Hella Wuolijoki. *Teatterimaailma* näyttenumero 1/1937.

⁷⁸⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:47, Vappu Roos Veera Roosille 6.9.1937. Signum väärin, laitettu vuoden 1936 kirjeisiin.

⁷⁹⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:51, Vappu Roos Veera Roosille 1.10.1937.

⁷⁹¹ Kollega Lauri Viljanen arvioi kirjan Helsingin Sanomissa. ”Älykäs matkailijatar”, *Helsingin Sanomat* 11.4.1938.

itse: kirjoja saattoi lukea iltaisin, arvosteluja kirjoittaa aamuisin ja välillä vieraila Korkeasaarella tai silakkamarkkinoilla.⁷⁹²

Roosin viihtymisestä kirjallisuus- ja teatteriarvostelijana ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä tulkintoja, sillä tutkijoiden käytössä olevat kirjeet harvenevat syksyn 1937 jälkeen. Kolme kirjettä keväältä 1938 kertovat jonkinlaisista toimituksen sisäisistä valtataisteluista, joihin Roos ilmeisen tahtomattaan vedettiin mukaan. Vappuaattona hän kertoo äidilleen kahdesta Ilta-Sanomien liittyvästä ”pommista” jotka odottavat räjähtämistään.⁷⁹³ Seuraavissa kirjeissä käy ilmi, että Roos on kuullut itseensä liittyviä huhuja, odottaa Eljas Erkon tapaamista ja näkee ”hesalaisten katseessa yhtä ja toista.”⁷⁹⁴

Kirjeet eivät anna tilanteesta tarkkaa selkoa, ja joistain seikoista Roos on ilmeisesti keskustellut vanhempiansa kanssa joko kasvokkain tai puhelimesta. Tilanne kehkeytyi joka tapauksessa siihen suuntaan, että toukokuussa 1938 Vappu Roosin oli selvitettävä taas kerran välinsä molempiin lehtiin ja Eljas Erkkoon. Hän oli tilannut uuden ”eri stiilisen” kävelypuvun, jonka toivoi antavan itsevarmuutta. ”Ensi viikolla sitten aion ryynnistää uudessa asussani Erkon kimppuun.”⁷⁹⁵ Miten tämä ryynnistys päättyi, sitä emme tiedä. Palkkakortiston mukaan Roos lopetti lopullisesti lehdessä vasta maaliskuussa 1939.⁷⁹⁶

Seuraava ja viimeinen kirje SKS:n kokoelmissa on syyskuun 1939 alusta. Maailmansota oli syttynyt: kaupunki kuhisi ihmisiä, jotka janosivat sähkösanomia, jonottivat sokeria ja kävivät kotonaan vain kuuntelemassa radiolähetyksiä. Kuumeisessa tunnelmassa Roos palasi tuttuun toimitukseen, joka tuntui olevan ”ainoa luonnollinen paikka minulle mobilisaation aikana”. Hän ilmoittautui olevansa valmis ”reserviin”, ja Yrjö Niiniluoto arveli tottuneelle toimittajalle olevan käyttöö. Sotauutisten keskelläkin elämä näytti kulkevan vanhoja ratojaan: Eino Salmelainen työsti uutta näytelmää, jonka harjoitukset olivat ”tavattoman intressantteja”, Roos puuhasi muuttoja uuteen osoitteeseen ja suunnitteli kanoottiretkeä radion ja uutisten ulottumattomiin.⁷⁹⁷

Aukot kirjeenvaihdossa korostavat sitä, että kirjeet muodostavat parhaimmillaankin vain osittaisen kuvan menneisyydestä. Yhtenäistä kuvaa niistä ei muodostu.

⁷⁹² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:51, Vappu Roos Veera Roosille 1.10.1937.

⁷⁹³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:54, Vappu Roos Veera Roosille 30.4.1938.

⁷⁹⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:56, Vappu Roos Veera Roosille 13.5.1938. Hesalaisella tarkoitetaan tässä yhteydessä Helsingin Sanomien työntekijöitä, ei esim. helsinkiläisiä.

⁷⁹⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:56, Vappu Roos Veera Roosille 13.5.1938.

⁷⁹⁶ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 6, Roos, Vappu. Tämän jälkeen Roos jatkoi kääntäjänä ja kirjoittajana. Hän työskenteli WSOY:ssä ja opetti Kirjakauppakoulussa. Roos laati myös kirjallisuuden historian teoksia ja toimi Helsingin yliopistossa kirjallisuustieteen assistenttina. *Kuka kukin on 1978: henkilötietoja nykypolven suomalaisista*, 813.

⁷⁹⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:57, Vappu Roos Veera Roosille 2.9.1939.

Kirjeiden käyttöön historiantutkimuksen lähteenä perehtyneet tutkijat varoittavatkin tulkitsemasta kirjeitä suoraan kirjoittajansa tai tämän ajan kuvaajana. Runsainkin materiaali jättää joitain asioita piiloon ja kirjeen kirjoittamisen konventiot vaihtuvat ajasta ja kirjeiden saajan ja vastaanottajan suhteesta riippuen.⁷⁹⁸

Vappu Roosin kirjeistä vanhemmille löytyy kuitenkin paljon merkityksellisiä katkelmia, jotka kertovat sanomalehtinaisen työstä. Seuraavaksi syvennyn näihin katkelmiin jäsentelemällä sanomalehtityöhön vetäviä ja siitä pois työntäviä tekijöitä. Täydennän Roosin kokemuksia muilta työntekijöiltä säilyneillä kirjeillä.

⁷⁹⁸ Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 274–275; Lahtinen et. al. 2011, 19–20; Leskelä-Kärki 2011, 242–243, 266.

3.2. Työ vetää puoleensa ja työntää luotaan

Kannatteleva ja lannistava yhteisö

Vappu Roos pääsi työhön kiinni helposti, teki sitä aluksi riemulla, mutta väsyi pian. Hän kuitenkin jatkoi Sanomissa tavalla tai toisella aina kevääseen 1939 saakka. Työssä oli tekijöitä, jotka saivat ”etsimään ulospääsyreikiä”, mutta myös puolia jotka saivat jäämään. Työyhteisö, kiire, käsiteltävät aiheet ja Eljas Erkon tapa johdattaa nousevat Roosin kirjeenvaihdosta merkittävänä syinä yhtäältä jäädä ja toisaalta lähteä.

Vappu Roosilla oli yhteisö ympärillään jo Turun aikoina. Opintojensa ja Turun Sanomien kautta Roos tutustui ihmisiin, joiden kanssa hän vietti vapaa-aikaa ja joilta saattoi saada neuvoja.⁷⁹⁹ Helsingin Sanomista Roos oli yhteydessä ilmeisesti ainoastaan Eljas Erkkoon ja häneenkin harvakseltaan. Suhde oli kohteliaan etäinen, mutta toi sellaisenakin vaikutusvaltaa. Kun Roos lähti ensimmäisen laivatoimittajakevään jälkeen matkalle kohentamaan kielitaitoaan, ehdotti hän Turun Sanomien toimittajaa Jaakko Lakaria tilalleen.⁸⁰⁰ Myöhemmin kun työ piti kokonaan keskeyttää opintojen takia, oli Roosilla taas valmis ehdotus. Turkulainen Astrid Mantere oli kirjoittanut Uudelle Suomelle, mutta koki Helsingin Sanomien olevan poliittisesti lähempänä.⁸⁰¹ Vielä senkin jälkeen kun Mantere lopetti laivatoimittajana, piti Roos yhteyttä Erkkoon ja suosittelee maisteri Ilmari Lahtea Turun kirjeenvaihtajaksi.⁸⁰²

Eljas Erko hyväksyi kaikki Roosin ehdotukset sellaisenaan. Roosin suosituksilla oli siis merkitystä, ja suurlehden toimituksen etäisenäkin jäsenenä hänellä oli valtaa, jota saattoi käyttää lähiyhteisön hyväksi. Suositelluista kirjeenvaihtajista Ilmari Lahti päätyi lopulta Helsingin toimitukseen saakka.⁸⁰³ Lahti teki Helsingin Sanomissa jonkin verran yhteistyötä Vappu Roosin kanssa, ainakin artikkelisarjan suomalaisen tieteen kansainvälisestä asemasta.⁸⁰⁴

Kun Vappu Roos aloitti toimituksessa, oli hän tyytyväinen työtovereihinsa ja koki nopeasti olevansa osa yhteisöä. Alle viikon työskenneltyään Roos puhui jo luontevasti ”meistä” tarkoittaessaan Helsingin Sanomien toimitusta.

⁷⁹⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930; kirjekokoelma 1289:7:2 Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930 ja 1289:7:3, Vappu Roos Veera Roosille 17.3.1930.

⁸⁰⁰ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkolle 14.5.1930.

⁸⁰¹ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkolle 23.2.1931.

⁸⁰² PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkolle 26.8.1931.

⁸⁰³ PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 4, Lahti, Ilmari.

⁸⁰⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:11, Vappu Roos Veera Roosille, 13.12.1932.

”Tieteemme kansainvälinen asema”, *Ilta-Sanomat* 16. ja 17.12.1932.

*Meidän päästähän tehtiin muun hopun yhteydessä ministeri – – aneemisen pääministerin sairaassa hallituksessa.*⁸⁰⁵

Roosin kirjeissä Sanomat on meidän talo tai ”meidän lafka”. Helsingin Sanomat oli puolestaan iso lehti, päälehti, aamulehti ja Ilta-Sanomat yleensä vain Ilta-Sanomat. Roosin identiteetti oli sanomalainen, ja hänen puheessaan toimittajat olivat joukko, josta Helsingin Sanomiin ja Ilta-Sanomiin kirjoittavat eivät yleensä erottuneet toisistaan.⁸⁰⁶

Työtoverit ottivat uuden toimittajan hyvin vastaan, vaikka eivät häntä työhön opastaneetkaan. Muutaman viikon työssäolon jälkeen Roos oli jo menossa oopperaan kirjallisuuskriitikko Lauri Viljasen kanssa.⁸⁰⁷ Teatteriarvostelujen tekemisen Roos aloitti miltei heti saaden niistä paljon kiitosta, toimitussihteeri tuli varta vasten onnittelemaan häntä kutsumuksensa löytämisestä. Teatterinjohtaja Eino Kalima oli kehunut Roosin ensimmäistä arvostelua teatteritoimittaja ja -vaikuttaja Erkki Kivijärvelle ja kysellyt sen kirjoittajasta. Kivijärvi kehui Roosia ja kuulutti kahvipöydässä kovaan ääneen: ”Te olette päässeet minut suureen suosioon!”⁸⁰⁸

Pian Kivijärvi lähettikin Roosin sijastaan Kansallisteatteriin ja Kansan näyttämölle. Norjalaisen Björnstjerne Björnsonin näytelmästä Roos lähetti arvionsa äidille kehuun taas kirjoittamisen helppoutta ja kertoen kuinka Viljanen ja Kivijärvi arvostavat häntä ja hänen työtään. Arvostuksen merkinä oli se, että Roos sai kirjoittaa myös ”isoon lehteen”.⁸⁰⁹

Teatterin lisäksi Roos sai pian arvosteltavakseen kirjoja, joiden arvioinnista vastasi pääosin Lauri Viljanen. Erkki Kivijärven ja Lauri Viljasen suosioon pääsystä ei seurannut ainoastaan hyvää. Kokeneemmat kulttuuriarvostelijat nimittäin ohjeistivat alkajaisiksi Vappu Roosia teilaamaan ”lopullisesti” Ester Ståhlbergin, kun tämän uusi romaani ilmestyisi. Roos piti toimintaa rumana. Kivijärvi ja Viljanen eivät uskaltaneet tuoda kritiikkiä päälehteen, vaan työnsivät sen Roosille ja ilta-painokseen. Hän kertoo nauraneensa ehdotukselle ja kiittäneensä kunniaista.⁸¹⁰ Roosin arviota Ester Ståhlbergin joulukuussa 1932 ilmestyneestä kirjasta *Kohti päivän nousua* ei löydy Ilta-Sanomista, mutta Lauri Viljanen kirjoitti teoksesta kiittävän arvion Helsingin Sanomiin.⁸¹¹

⁸⁰⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6 Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932.

⁸⁰⁶ Ks. esim. kirje SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuoressa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin. Lisäksi kirjekokoelma 1289:7:9, Vappu Roos Walter Roosille 26.11.1932 kirjekokoelma 1289:7:11, Vappu Roos Veera Roosille, 13.12.1932; kirjekokoelma 1289:7:26, Vappu Roos Veera Roosille 7.-14.6.1934.

⁸⁰⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

⁸⁰⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:9, Vappu Roos Walter Roosille 26.11.1932.

⁸⁰⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:11, Vappu Roos Veera Roosille, 13.12.1932.

⁸¹⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:9, Vappu Roos Walter Roosille 26.11.1932.

⁸¹¹ ”Ester Ståhlberg kuvaa Viroa”, *Helsingin Sanomat* 18.12.1932.

Muuten työhön puuttuminen oli melko harmitonta. Toimitussihteeri Jaakko Vitikka halusi Roosin kirjoittaman jutun yhteyteen kuvan tuttavastaan, jotta tämän mahdollisuudet meteorologisen keskuslaitoksen johtajan paikalle parasivat. Tällainen sekaantuminen ei Roosia haitannut, sillä hän pystyi vastaavasti ujuttamaan mukaan oman tuttavansa Matti Franssilan ja sai tämän nimenkin lehteen.⁸¹² Toimittajan asemassa pystyi käyttämään valtaa niin toimitussihteeri kuin nuori reporterinainenkin.

Toimittajien yhteisö ulottui oman lehden ulkopuolelle. Kilpailuasetelma vaikutti erityisesti suhteessa Uuteen Suomeen, sen toimintaa tarkkailtiin ja oman lehden onnistumisista riemuuttiin. Sibeliuksen 70-vuotispäivänä Helsingin Sanomien sunnuntainumero oli Vappu Roosin mielestä ”yliveto” verrattuna Uuteen Suomeen, joka oli laittanut heti Sibelius-juttujen jälkeen shakkia ja ilmoituksia.⁸¹³

Kesäkausina kaikki lehdet kärsivät hiljaisesta uutisvirrasta, mutta Roos oli onnellinen pienistäkin uutisvoitoista tai siitä, ettei oma lehti ollut vajonnut kilpailijan tasolle. Elokuussa 1934 Saksan presidentti Hindenburg oli juuri haudattu, ulkomaanosastolla hiljaista, helle hautoi ja juttupula oli suuri, mutta ”emme viitsi sentään kirjoittaa merikäärmeistä kuten U.S.”⁸¹⁴ Uuden Suomen etusivulla tosiaan oli juttu Loch Nessin hirviöstä.⁸¹⁵ Toisinaan pienempienkin kilpailijoiden peittoamien toi iloa. Kun Vappu Roos kävi haastattelemassa sympaattista, mutta kamalan ”ragatan” näköistä kirjailija Mirza Rhiza Khania, hän oli iloinen ehtiesään ”Huusiksen” kiusaksi ennen heitä.⁸¹⁶

Silloin kun uutisista ei kilpailtu, vallitsi eri lehtien toimittajien välillä solidaarinenkin tunnelma. Kirjoittamattomien sääntöjen rikkomista ei katsottu hyvällä. Uuden Suomen reporterit Anni Voipio käyttäytyi Roosin näkemyksen mukaan toimittajien käytäntöjen vastaisesti yhteisissä haastattelutilanteissa:

*Anni Voipio kovasti sortaa minua. Kääntää aina keskustelun ranskaksi yhteisillä haastattelumatkoillamme, vaikka asianomainen puhuu sekä englantia että saksaa.*⁸¹⁷

Roos ymmärsi ranskaa jotenkuten, vaikka ei osannutkaan vastata kuin ”ui, ui”. Voipiolle hän näpäytti samalla mitalla takaisin onnistuessaan haastattelemaan italialaisia liikemiehiä espanjaksi.⁸¹⁸ Anni Voipio herätti jostain syystä närää muissakin kuin Vappu Roosissa. Santeri Ivalon puoliso Ellinor Ivalo oli ottanut Roosin

⁸¹² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

⁸¹³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:43, Vappu Roos Veera Roosille 9.12.1935.

⁸¹⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:28, Vappu Roos Veera Roosille 10.8.1934.

⁸¹⁵ ”Loch Nessin järven hirviötä!”, *Uusi Suomi* 10.8.1934.

⁸¹⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

⁸¹⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:29, Vappu Roos Veera Roosille 25.8.1934.

⁸¹⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:29, Vappu Roos Veera Roosille 25.8.1934.

ikään kuin suojelukseensa ehdottaen jutunaiheita. Hänen mielestään Anni Voipio oli ”iigeli” ja Roos oli samaa mieltä. Oli sanan alkuperä sitten ruotsissa tai englannissa, niin vähemmän mairitteleva määre se on joka tapauksessa.⁸¹⁹

Kesällä 1935 Helsingissä järjestettiin sanomalehtimieskongressi ja myös Vappu Roos sai tuntumaa kansainväliseen toimittajayhteisöön. Hän kävi virallisilla päivällisillä ja tutustui kollegoihinsa myös vapaamuotoisesti. Parikin iltaa kului ”Frl. von Jansteinin”, Sirkka-Liisa Virtamon ja ”kahden Huusiksen tytön” kanssa. Rouva von Janstein oli itävaltalainen sanomalehtinainen, Neue Freie Pressin kirjeenvaihtaja ja Fédération Internationale des Journalistes’n varapuheenjohtaja. Hän vietti mielellään aikaa nuorten virkasisarien kanssa ja oli Roosin mukaan ihastunut ”suomalaisiin naisjournalisteihin, t.s. meihin kaikkiin muihin, paitsi Anni Voipioon, joka otti hänet kukkakimpuin virallisesti vastaan lentosatamassa”.⁸²⁰

Myös Roos nautti kollegoiden seurasta: ”En ikinä ole kuvitellut, että viidellä naisella voisi olla niin hauskaa yhdessä.” Hufvudstadsbladetin naistoimittajien kanssa Roos jatkoi yhteydenpitoa, ja he jakoivat kongressimuistoja myöhemmin ravintola Kappelissa.⁸²¹

Oman lehden työyhteisö tuntui aluksi miellyttävältä, lehdessä vallitsi ”lupsakka” toverihenki.⁸²² Vuoden työssäolon jälkeen Roos puhui jo kynnilisestä ilmapiiristä, joukkopaosta ja työn tekemättä jättämisestä.⁸²³ Tunnelma ja suhteet työtovereihin vaihtelivat. Esimerkiksi toimitussihteeri Jaakko Vitikka jakoi Roosin kanssa yhteisen kanoottiharrastuksen, ja he viettivät pitkiä iltoja meloen ja keskustellen. Toisinaan taas Vitikka oli Roosin puheissa toimituksen pahanilmanlintu, jonka poissaolo kevensi ilmapiiriä: ”Eljaskaan ei kykene levittämään ympärilleen niin pahaa matalapainetta kuin hän.”⁸²⁴

Pääosin Ilta-Sanomien kirjoittanut kollega Veikko Sirviö oli ajoittain niin läheinen työtoveri, että Roos suorastaan pelkäsi uusien toimittajien häiritsevän heidän vaikiintuneita olojaan.⁸²⁵ Roosin kirjeissä esiintyy kuitenkin muutamaan kertaan viittaus työtoveriin, josta hän käyttää nimeä ”Hirviö”. Roosilla oli tapana leikkiä sanoilla ja tuttavien nimillä ja Hirviö voisi hyvin tarkoittaa Sirviötä.⁸²⁶ Muu puhetapa tukee tätä tulkintaa. Kesällä 1936 ”Hirviökin on oikein herrtainen”, mutta

⁸¹⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:32, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1934. Ruotsiksi igel – iilimato, englanniksi eagle – kotka.

⁸²⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

⁸²¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

⁸²² Ks. esim. kirje SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuossa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁸²³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:20, Vappu Roos Veera Roosille 22.10.1933.

⁸²⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:44, Vappu Roos Veera Roosille 9.5.1936.

⁸²⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:9, Vappu Roos Walter Roosille 26.11.1932.

⁸²⁶ Vrt. Jaakko Lakari oli ”Lacary”.

syksyllä Roos suunnitteli lähtöä Ilta-Sanomista ja ”Hirviön psykopaattisesta helvestistä”.⁸²⁷

On myös mahdollista, että Hirviö on joku toinen toimituksen henkilö, jonka lempinimi on valittu sanaleikiksi sopimaan yhteisen kollegan Veikko Sirviön kanssa. Mitä Hirviön ja/tai Sirviön ”psykopaattinen” käytös on ollut, sitä on mahdotonta selvittää. Kirjeitä puuttuu ja niissä viitataan usein keskusteluihin, joita on käyty tyttären ja vanhempien tavatessa. Selvää on, että käytös vaihteli. Lähes neljän vuoden työtoveruuden jälkeen Sirviö ”lupasi pyhästi olla ihmisiksi” toimituksessa ja kannusti Roosia jättämään lehden ja lähtemään teatterikouluun Wieniin.⁸²⁸

Työtovereiden käytös saattoi siis olla ”psykopaattista”, mutta esimerkiksi karkeasta sukupuolisesta ahdistelusta tai epätoivotusta lähentelystä Roos ei kerro. Sen suuntaista käytöstä Roos sai kuitenkin kokea sanomalehtimiesten illanvietossa ja kirjoitti siitä myös vanhemmilleen. Klaus Hannikainen, 25 vuotta Roosia vanhempi toimitussihteeri, kosi kesken iltaa päissään ja vielä uusi kosintansa humalan haihduttua. Roosin mukaan kaikki tapahtui ainakin puoliksi leikillään, eikä tilanne ollut kuin pienen maininnan arvoinen tärkeämpien uutisten joukossa. Joku muukin toimituksessa saattoi houkutellessa Roosia naimisiin kanssaan, sillä naimattomille asetetun lisäveron langetessa Roos puuskahti: ”Hirviötä ei kuitenkaan ota vaikka peloteltaisiin vanhapiikaverollakin!”⁸²⁹

Toimituksen ilmapiirin vaihteluun vaikuttivat kaiken muun lisäksi ulkoiset seikat, kuten vuodenaajat. Kesäisin kiire asettui uomiinsa, työtoverit olivat välittömiä ja kaikki halusivat vain ulkoilla. Toimitus siirtyi ”psykologisesti kesäaikaan” ja talven ikävyyks unohtui.⁸³⁰

Suuri merkitys oli toimituksen kokoonpanolla, joka vaihtui kesäisin. Kesällä 1933 Roos suunnitteli rapujuhlia ystäviensä kanssa ja mukaan kutsuttiin työtovereita: ”Viherjuuren poika, nuori Brotherus ja eräs kolmas nuori harjoittelija”.⁸³¹ 21-vuotias Matti Viherjuuri oli lehdessä kesäharjoittelijana ennen kuin hänet vakinaistettiin vuonna 1936.⁸³² Nuori Brotherus, Roosia vuoden vanhempi Heikki Brotherus, oli lehdessä kesätoimittajana juuri kesän 1933.⁸³³ Kolmatta nuorta harjoittelijaa en ole kyennyt identifioimaan, lehti ei pitänyt kovin tarkkaa lukua tilapäisestä työvoimasta. Kesäharjoittelijat olivat nuorelle Roosille mieluisaa seuraa ja vaikuttivat viihtymiseen.

⁸²⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:44, Vappu Roos Veera Roosille 9.5.1936 ja kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁸²⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:46, Vappu Roos Veera Roosille 15.8.1936.

⁸²⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁸³⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:44, Vappu Roos Veera Roosille 9.5.1936.

⁸³¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:18, Vappu Roos Veera Roosille 1.8.1933.

⁸³² PA, Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto, Dd 9, Viherjuuri Matti.

⁸³³ Brotherus 1973, 21–25.

*Kun nämä mainitut nuoret miehet olisivatkin aina toimituksessa, niin ei siellä olisikaan tovereista puutetta. Mutta kesän mentyä he jälleen pakenevat pois ja vanhat juopot tulevat sijaan.*⁸³⁴

Puhe ”vanhoista juopoista” ei ollut vailla pohjaa. Roos mainitsee pariin otteeseen, kuinka lehden toimittaminen viivästyi tai hankaloitui kollegan humalatilan vuoksi.⁸³⁵ Alkoholinkäytöstä Helsingin Sanomissa on säilynyt pyöräyttävän yksityiskohtainen kuvaus toimittaja Unto Seppänen muistiinpanoissa. Muistelu sijoittuu kieltoain loppumisen aikaan ja juhliminen saattoi riistäytyä käsistä tavallista pahemmin niin etu- kuin jälkikäteenkin. Selväksi kuitenkin käy, että moni toimittajista käytti alkoholia runsaasti. Seppänen mainitsee toimituksen ainoiksi raittiiksi miehiksi toimittaja Sirviön ja toimitussihteeri Vitikan.⁸³⁶

Nämä kaksi miestä olivat myöhemmin mukana neljän toimittajan joukossa, joka kokoontui kanoottiharrastuksen ympärille. Vappu Roos, Sirkka-Liisa Virtamo, Veikko Sirviö ja Jaakko Vitikka tekivät vaihtelevilla kokoonpanoilla retkiä lähiisaariin.⁸³⁷

Vappu Roos viihtyi raittiimpien toimittajien ja omien ikätovereiden seurassa. ”Olen nykyisin hyvin paljon toimituksen nuorten indiivien kanssa. Kenelläkään ei koskaan ole rahaa.”⁸³⁸ Nuoremmatkin toimittajat juhlivat ja silloin Rooskin oli mukana. Matti Viherjuuri oli kesällä 1934 lähdössä työmatkalle Hollywoodiin, mutta Yhdysvalloissa käynnissä olevat lakot estivät matkan. Kun Sirkka-Liisa Virtamo oli joka tapauksessa lähdössä Englantiin, juhlittiin hänen läksiäisiään Kai-vohuoneella. Aamupuolella yötä seurue ajoi vielä Vantaankoskelle, Viherjuurelle ”lohdutukseksi Niagaran sijasta”, ja he pitivät lähtöpuheita englanniksi. Hauskaa iltaa seuranneena päivänä koko joukko saattoi vielä Virtamon laivaan.⁸³⁹ Juhlintaan ei aina liittynyt alkoholia, ja ainakaan patologisen pakkomielteisiä humalakuvauksia ei Roosin kirjeistä löydy. Pikemminkin hän tuntui karttavan tilanteita, joissa joutui katselemaan muiden juopottelua.⁸⁴⁰

⁸³⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:18, Vappu Roos Veera Roosille 1.8.1933.

⁸³⁵ Esim. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935 ja kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935.

⁸³⁶ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistiinpanojen päiväys 6.4.1932.

⁸³⁷ Kirjeitä eri kesiltä, ks. esim. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:16, Vappu Roos Walter Roosille 10.6.1933 ja kirjekokoelma 1289:7:26, 7.-14.6.1934, Vappu Roos Veera Roosille.

⁸³⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

⁸³⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:30, Vappu Roos Veera Roosille 5.9.1934.

⁸⁴⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:40, Vappu Roos Veera Roosille 8.7.1935.

Alkoholittomaan vappuun valmistautumista ks. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:54, Vappu Roos Veera Roosille 30.4.1938. Heidi Kurvinen on esittänyt, että 1960- ja 1970-luvulla toimituksen naiset ja nuoret miehet haastoivat alan toimintakulttuuria esimerkiksi juuri alkoholinkäytön suhteen. Kurvinen 2013, 444.

Kontakti työyhteisöön säilyi, kun Vappu Roos jätti päivittäisen toimitustyön syksyllä 1937. Työtoverit suhtautuivat lähtöön hyvin, eikä vakituisen paikan jättänyt suljettu ulkopuolelle. ”Serpin, Matti Viherjuuren, [Arvo] Äären ja Virtamon kanssa on jatkuva kontakti ollut yllä”, kertoi Roos äidilleen.⁸⁴¹ Työtehtäviään vaihtanut toimittaja ei, ehkä yllättävää kyllä, joutunut epäsuosioon Eljas Erkonkaan silmissä. Tulkitsen asian näin sillä perusteella, että joulukuussa 1937 Roos lensi lehden laskuun Tukholmaan, Hella Wuolijoen Niskavuori-näytelmän ensi-iltaan.⁸⁴²

Reportaasi lentomatkasta, Wuolijoen kohtaamisesta ja näytelmän vastaanotosta julkaistiin heti seuraavan päivän Helsingin Sanomissa, eli Roos on ilmeisesti sanellut jutun puhelimitse toimitukseen heti ensi-illan jälkeen.⁸⁴³ Roosille matka oli ”eri kiva pyrähdys”⁸⁴⁴, mutta se kertoo myös rahallisesta panostuksesta kulttuurisuutisointiin ja johdon luottamuksesta Roosiin teatteritoimittajana.

Roosin lähtiessä lehdestä lopullisesti oli taustalla työyhteisöön liittyvää kuohuntaa. Yksityiskohdat ovat epäselviä, mutta jonkinlaiset kulttuurimaailman valtataistelut koskettivat Roosia ja hänen asemaansa teatteriarvostelijana. Kuulopuheiden mukaan tilanteen alkuunpanija oli Erkki Kivijärvi, joka pelkäsi Roosin kasvavaa vaikutusvaltaa teatterin alalla. ”Minulle erittäin imartelevaa”, sanoi Roos, vaikka tulkitsikin Kivijärven todelliseksi kohteeksi Eino Salmelaisen.⁸⁴⁵

Roosin mielestä Kivijärvi oli ”koko elämänsä ajan” koettanut nujertaa Helsingin Kansanteatterin johtajana menestystä saaneen Salmelaisen. Konflikti oli syventynyt, kun Kivijärven puoliso, laulaja Laura Kivijärvi, ei saanut enää rooleja Kansanteatterin opereteista. Itseään Roos piti puolueettomana teatteriarvostelijana, ja hän koetti pysyä ”rehellisellä ja objektiivisellä linjallani – kunnes lopullisesti poltan itseni.” Kivijärvi taas Roosin näkemyksen mukaan kehui ihmisiä, jotka tekivät ”palveluksia hänen huonossa näytelmässään.”⁸⁴⁶

Vappu Roosin sivutoiminen työ uuden Teatterimaailma-lehden vastaavana toimittajana oli ilmeisesti Erkki Kivijärvelle liikaa. Kärjistynyt tilanne muistuttaa hämmästyttävän paljon kriitikko Anna-Maria Tallgrenin kohtaamia vaikeuksia yli kymmenen vuotta aiemmin.⁸⁴⁷

⁸⁴¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:51, Vappu Roos Veera Roosille 1.10.1937.

⁸⁴² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:53, Vappu Roos Veera Roosille 10.12.1937.

⁸⁴³ ”Niskavuoren naisten’ menestyksellinen ensi-ilta Tukholman dramaattisessa teatterissa”, *Helsingin Sanomat* 11.12.1937.

⁸⁴⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:53, Vappu Roos Veera Roosille 10.12.1937.

⁸⁴⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:56, Vappu Roos Veera Roosille 13.5.1938.

Valtataistelusta ei ole mainintaa Pirkko Kosken Eino Salmelaista käsittelevässä väitöskirjassa.

Koski mainitsee Erkki Kivijärven vain kahdesti, eikä kumpikaan maininta liity kilpailuun Salmelaisen kanssa. Koski 1992, 62, 74.

⁸⁴⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:56, Vappu Roos Veera Roosille 13.5.1938.

⁸⁴⁷ Krogerus 1988, 217; *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 19.2., vuosi on

Yhteisö on yksi toistuvista aiheista, joita Roosin kirjeenvaihdosta nousee esiin. Se vaikutti arkeen monella tavalla ja vaikutus ei lakannut senkään jälkeen, kun Roos jätti päivittäisen toimitustyön. Seuraavana tekijänä nostan esiin toimittajan, erityisesti reportterin ainaisen seuralaisen, kiireen.

Sanomalehden kuluttava tahti

Kova työtahti oli Vappu Roosille aluksi ylpeyden ja ilon aihe. Päivät venyivät kymmentuntisiksi, eikä ensimmäistä joululomaansa suunnitteleva reportteri ehtinyt kotiin Viipuriin kuin pariksi yöksi. Lyhyt visiitti ei kuitenkaan haitannut, päinvastoin. ”Tunnen itseni oikein tärkeäksi, kun ei ole aikaa enää lellotella kotona kuukautta joululomalla.”⁸⁴⁸

Kiire toi kokemuksen työn sujuvuudesta ja tärkeydestä sekä omasta pärjäämisestä ja taitavuudesta. Uran alkuvaiheessa kiire oli positiivinen tunne ja Roos nautti silminnähden kertoessaan kirjoittamisen nopeudesta. Ruotsin kruununprinssiparia seuratessaan hän kirjoitti juttunsa puolesta tunnissa Porvoon Seurahuoneen pöydän kulmalla ja soitti sen sitten suoraan lehteen.⁸⁴⁹ Ravintoainemessuilla hän oli esitellytilaisuudessa kello kahteentoista asti, kello 12.15 hän soitti hälyn keskeltä toimitukseen jutun, jonka ”poika otti koneeseen”. Jo kello kahdelta ilmestyi painettuna lehti, jossa Roosin juttu oli.⁸⁵⁰

Roos näki nopeuden osana toimittajan ammattitaitoa. Kesällä 1934 hän kertoi nähneensä yhdysvaltalaisen laulajan Marian Andersonin, jota oli haastatellut Turussa neljä vuotta aiemmin. Laulaja muisti Roosin ja antoi tälle nimikirjoituksella varustetun kuvan, josta toimituksen ”pojat ovat kovasti minua kadehtineet”. Roos tapasi Andersonin kello 11.45 ja jo 45 minuutin kuluttua juttu oli latomossa. Hän totesikin ”mitä nopeuteen ja helppouteen tulee, o s a n j o ammattini”.⁸⁵¹ Laivahaastattelujen tekeminen oli ollut hyvä koulu, sillä haastattelujen tahti oli nopea ja pakotettu lyhyen junamatkan pituiseksi.

Reportterin työ erosi esimerkiksi Seere Salmisen pakinoitsijantyöstä. Pakinointi oli raskasta ja jokapäiväisen humoristisen tekstin tuottaminen toisinaan hyvin vaikeaa, mutta työ ei ollut samalla tavalla pakkotahtista. Salminen teki jatkuvasti muita töitä, joista osa oli hyvin aikaavieviä. Reportteri Roos sen sijaan sai huomata, että

kokoelman toimittaneen Silja Vuorikurun mukaan 1935. Tallgren näki ennen niin läheisen Kivijärven miltei todisteena pahalaisen olemassaolosta, *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*, vertaa Anna-Maria Tallgren Aino Kallakselle 6.7.1922 ja 4.4.1934.

⁸⁴⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:10, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1932.

⁸⁴⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:10, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1932.

⁸⁵⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6, Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932. Pitkistä työpäivistä SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

⁸⁵¹ Harvennus Roosin. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

aikaa muuhun ei juuri jäänyt. Ylimääräisiä kirjoituksia oli kertynyt ja houkutus niiden työstämiseen ja sivutoimiseen ansaitsemiseen oli suuri, mutta hän arveli, ettei jaksaisi lehtityön ohessa tehdä muuta.⁸⁵²

Jotain kuitenkin syntyi. Eeva-lehteen Roos solmi kontaktin kesällä 1934 ja kirjoitti esimerkiksi kanootilla Helsingistä Maarianhaminaan meloneista naisista. Palkkiot tuntuivat kohtuullisilta ja päätoimittaja Lempi Torppa oli artikkeliin tyytyväinen toivoen lisää kirjoituksia.⁸⁵³ Myöhemmin Roos tarjoutui Dagens Nyheterille teatterielämän kirjeenvaihtajaksi, mutta lehti kertoi seuraavansa Helsingin tapahtumia jo tarpeeksi tarkasti.⁸⁵⁴

Työ vaikutti vapaa-aikaan niin, ettei sitä enenkään talvisin ollut juuri lainkaan. Roos valitti, kuinka ”vapaa-ajan tylsyydestä näkee, kuinka tämä neekeriammatti tekee harrastuksettomaksi.”⁸⁵⁵ Talvella 1934 Roos kertoi pohtivansa omia asioitaan vain työmatkalla raitiovaunussa ja pienet vapaahetket hän käytti nukahtamalla sohvalleen. Kun reportterintyön lisäksi kuvaan astuivat kirja-arviot, kävi oma aika vielä vähäisemmäksi. Toisaalta Roos koki lehden edun ja omien harrastusten sopivan hyvin yhteen, sillä kirjallisuus ja teatteri olivat hänen kiinnostuksen kohteitaan joka tapauksessa.⁸⁵⁶

Kokonaan Roos ei halunnut kirja-arviointia kontolleen, sillä hän oli nähnyt millä tavoin etenkin joulukirjojen suma arvostelijoihin vaikutti.⁸⁵⁷ Kun kirja- ja teatteriarviointi oli uusi asia, koki Roos jaksavansa sitä vielä melko hyvin. Loppuunpalaminen, mikä sai esimerkiksi Anna-Maria Tallgrenin jättämään sanomalehden pääkriitikon työn, ei uhannut. Päinvastoin – teatterista ja kirjoista kirjoittaminen oli pikemminkin kaksi kärkeä yhdellä iskulla, vapaa-ajan viettoa josta maksettiin palkkaa.

Pitkiä päiviä tuskittelivat muutkin kollegat. Sirkka Nuormaa toimi Eljas Erkon sihteerinä ja lisäksi käänsi ja kirjoitti lehtitekstejä. Nuormaa kertoo työtaakastaan kirjeessä, jonka hän lähetti vastaukseksi matkalle lähteneen esimiehen moitteisiin epäselväksi jääneistä asioista.

Pahoitit suuresti mieleni. Itse tiedät, miten paljon minulla nyt on kääntämistä. Teen joka toinen päivä 10 tunnin työpäiviä. Valitettavasti en

⁸⁵² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

⁸⁵³ Eeva-lehdessä Roos kirjoitti ainakin nimimerkillä Sigma, nimimerkin yhteys ”kanootineitosista” ja oopperalaulaja Musa Silveristä kirjoitettuihin juttuihin löytyy kirjeistä. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:29, Vappu Roos Veera Roosille 25.8.1934. ”Itämeri vyöryttää”, *Eeva* nro 9/1934 ja ”Suomalaisen laulun eksootinen ilmestys”, *Eeva* 5/1937, 12.

⁸⁵⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:48, Vappu Roos Veera Roosille 11.9.1936. Signumit väärin, tähän väliin laitettu kirje 6.9.1937.

⁸⁵⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

⁸⁵⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

⁸⁵⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

*jaksa joka päivä niin pitkälti, vaikka se suotavaa olisikin ja mielelläni sen tekisinkin, koska yleensä viihdyn tässä työssä, mutta kun en ole robotti, niin en voi.*⁸⁵⁸

Nuormaan kiire vaan kasvoi, kun Elma Järnefelt jätti paikkansa vuoden 1934 alussa. Seere Salmiselle hän kertoi uudesta tilanteesta:

*Rva J. on nyt sitten jättänyt talon, eikä ketään uutta ole sijalla. Kitty [Irma Andersin] ja minä jaamme hänen virkansa, joten on meillä yli korvien hommaa. Mutta pidä hyvänäsi vain ja raada. Muuta, esim. J:n palkkaa, emme sitten jaakaan. Se jää taloon.*⁸⁵⁹

Kaikkia kiire ei kuristanut. Kun Vappu Roos lähti kirjoittamaan Ilmatieteen laitoksen uusista laitteista, sai hän seurakseen Ilmalaan pakinoitsija Tiituksen ja toimitussihteeri Vitikan. Huviretki valokuvaaja Akseli Neittamon autolla kiinnosti kollegoita, eikä työn kireä tahti näyttänyt vaivaavan kaikkia toimituksen jäseniä samalla tavalla.⁸⁶⁰ Tätä retkeä Roos ei paheksunut, vaikka yleensä laiskottelevista työtovereista puhuttiin nuivaan sävyyn. Roos oli ylpeä omasta suoriutumisestaan, mutta ei arvostanut sitä miten häntä verrattiin Irma Andersiniin, nimimerkki Kityyn. Erkko kehui Andersinin ja Roosin kunnostautuneen, johon Roos tuhahti ”jos minun kunnostautumiseni sitten on samanlaista kuin Andersinin, niin jag tackar.”⁸⁶¹

Ne kenellä kiire oli, saivat sitä lisäannoksen silloin, kun toimitus kärsi työvoiman puutteesta. Esimerkiksi influenssakauden koetellessa sijaisia ei palkattu. Kun puolet toimittajista oli sairaana, joutuivat terveet tekemään heidänkin vuoronsa. Töitä oli ”hävyttömän paljon” ja Roos joutui istumaan illat ja sunnuntait toimituksessa ”kaikkien joutavien puhelinsoittojen varalta.”⁸⁶²

Kiire oli aloittavalle reportterille merkki tärkeydestä ja myöhemmin se uuvutti. Toisinaan kiireellä oli muitakin merkityksiä. Kun työ alkoi muuttua puuduttavaksi toistoksi vailla sisältöä, toivat poikkeukselliset kiireiset hetket sisältöä arkeen. Eräs tällainen tilanne tapahtui kesällä 1935. Lehden reportteri Jopi Ruotsalainen oli lähtenyt Tukholmaan hakemaan valokuvia presidentti Svinhufvudin Ruotsin-vierailusta. Varta vasten vuokrattu lentokone Pilvetär katosi paluumatkallaan, eikä toimittajan tai koneen kohtalosta saatu tietoa Helsingin Sanomien mennessä painoon. Järkyttävä tilanne sai työhön vauhtia ja Roos totesi olleensa koko päivän

⁸⁵⁸ PA, Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto, Ab, Sirkka Ruotsalainen Eljas Erkolle 24.6.1931.

⁸⁵⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:9, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 11.1.1934.

⁸⁶⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

⁸⁶¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

⁸⁶² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:15, Vappu Roos Walter Roosille 22.2.1933.

”henkeen ja vereen saakka reportteri. Sellaista kohua ei ikinä ole ollut toimituksessa kuin tänään.”⁸⁶³

Toimittajat koettivat saada lisää uutisia Pilvettärestä lukijoiden, muiden lehtien ja tietotoimistojen soitellessa toimitukseen. Saman päivän aikana saatiin helpottava tieto: kone oli tehnyt onnistuneen pakkolaskun bensiinitankin repeämisen jälkeen. Uutinen ehti Ilta-Sanomiin, jonka Vappu Roos ja kollega Veikko Sirviö olivat toimittaneet kaksin. Toimitussihteeristä ei ollut apua.

*Surullista oli se, että [toimitussihteeri] Jopin surullisen kohtalon aiheuttamasta surusta oli juonut itsensä päihinsä jo aamuyöllä niin että me Sirviön kanssa saimme työntää tekstiä latomoon aivan omin päimme. Seppänen oli kyllä töissä, mutta ei hänestä paljoa tolkkua saanut.*⁸⁶⁴

Pilvettären ja toimittaja Ruotsalaisen kohtalo eivät riittäneet lehteä täyttämään, vaan Roosin ja Sirviön piti hällinän keskellä hoitaa kaikki muutkin uutiset. Tällainen erikoistilanteisiin liittyvä kiire ei kuitenkaan haitannut, päinvastoin: ”Tuollaisia sähköisiä päiviä voi kuitenkin rakastaa.”⁸⁶⁵

Sähköisiä uutispäiviä oli verrattain harvoin, arkista puurtamista sitäkin enemmän. Helsingin Sanomat ilmestyi päivittäin ja Ilta-Sanomatkin kuutena päivänä viikossa. Päivälehden tekeminen oli henkisesti kuluttavaa työtä. Suunnaton kiire yhdistyi tietoon siitä, että ilmestymistä seuraavana päivänä lehti oli jo auttamattoman vanhentunut. Työ piti ikään kuin aloittaa alusta joka päivä.

Helsingin Sanomista vuonna 1932 Kouvolan Sanomiin siirtynyt Unto Seppänen tiivistä tunteen omiin päiväkirjamerkintöihinsä:

*Tällaisena iltana täytyisi taas kerätä kokonaisen päivän kiihkeät, runottomat tapaukset, nostattaa niistä houkuttelevat rubriikit ja saada ne näkymään ihmeellisiltä. Jokaisena iltana sama juttu – kaikki kokoutuu tänne, vapisevien, krapulaisten, kyllästyneiden miesten käsiin, ja aamulla sitten ahneille lukijoille.*⁸⁶⁶

Vappu Roos puhui samasta asiasta toisin sanoin kertoessaan, miten ”on kaameaa elää päivästä päivään ilman, että näkee työnsä tuloksia missään.”⁸⁶⁷ Kiireessä tehdyt jutut pakollisista aiheista saivat työn tuntumaan sisällöttömältä. Vappu Roosin

⁸⁶³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935.

⁸⁶⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935. Olen poistanut toimitussihteerin nimen lainauksesta, sillä sen julkaiseminen ei tuo mitään lisäarvoa tutkimukselleni.

⁸⁶⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935.

⁸⁶⁶ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Unto Seppänen Niiniluodolle, muistelmin päiväys 21.4.1932

⁸⁶⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

reportterintyöhön liittämä merkityksettömyys korostui, kun hän vertasi sitä arvostamiensa ihmisten ponnisteluihin.⁸⁶⁸ Itselle tärkeiden aiheiden esiin nostaminen olikin keino, millä rutiininomaiseen sanomalehtityöhön sai lisää mielekkyyttä.

Merkitykselliset aiheet

Suuri osa reportterin työn arjesta oli uutisten, tiedotustilaisuuksien ja haastattelujen virtaa. Lehden palstat tuli saada täyteen päivästä toiseen, oli uutisia tai ei. Työn kuluttavuuteen vaikutti kiireen lisäksi tasapainoilu merkityksettömyyden ja merkityksellisyyden välillä. Työn merkitys saattoi liittyä omiin kirjoitustaitoihin, nopeuteen ja virheettömään varmaan suoritukseen. Enemmän sisältöä toivat tärkeitä aiheita käsittelevät artikkelit, joiden ideointiin ja koostamiseen Vappu Roos käytti tavallista enemmän aikaa ja voimavaroja.

Eräs kirjeenvaihdossa toistuva Roosille tärkeä aihe on ehkäisyvalistus. Raskaudenehkäisyyn tarpeellisuus ja tarve ehkäisyneuvoloiden perustamiselle nousi Suomessa keskustelun aiheeksi juuri 1930-luvun alkuvuosina. Tutkija Hanne Koivisto on tarkastellut 1930-luvun vasemmisto-ölymystöä ja ehkäisyvalistusta heidän esiin nostamanaan. Koivisto huomauttaa, miten pulakausi oli vaikeuttanut perheiden elämää ja ruuan puute vaikuttanut äiteihin ja lapsiin. Toistuviin raskauksiin ei kaikilla olisi ollut varaa tai voimia. Sukupuolivalistusta ei kuitenkaan tarjottu, eikä ehkäisyvälineitä ollut juuri saatavilla edes naimisissa oleville pariskunnille. Raskaudenkeskeytys oli mahdollista ainoastaan silloin, jos äidin terveys oli vakavassa vaarassa, ja laittomien puoskareiden tekemät abortit yleistyivät sekä naimisissa olevien että naimattomien naisten keskuudessa.⁸⁶⁹

Koivisto toteaa, miten vasemmistolaiset ja liberaalit kulttuurilehdet aloittivat ehkäisyvalistuksen puolesta kampanjoimisen vuonna 1934. Kumouksellisten lääkäreiden ja vasemmistolaisintellektuellien mielestä sukupuolielämää tulisi voida toteuttaa luonnollisesti. Ongelmat katoisivat, jos porvarillinen yhteiskunta katoaisi ja veisi mukanaan sukupuolisuuden kielteiset puolet.⁸⁷⁰

Runoilija Katri Vala oli yksi syntyvyyden kasvattamiseen tähtäävän politiikan arvostelijoista, sillä hän näki toiveen taustalla halun saada tykinruokaa armeijalle. Ehkäisyvalistusta – ja Katri Valaa – vastaan hyökkäsi IKL:n lehti Ajan Sana, jonka

⁸⁶⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

⁸⁶⁹ Koivisto 2011, 246–247. Keskustelua käytiin myös työläisnaisten lehdissä, Lähteenmäki 1995, 125.

⁸⁷⁰ Ruotsissa oli hieman aiemmin aloittanut lääkärien toimittama sukupuolivalistuslehti, mistä suomennettiin artikkeleita Tulenkantajiin ja Kirjallisuuslehteen. Koivisto 2011, 246–247. Työväenliikkeen piirissä suhde sukupuolivalistukseen ei ollut yksioikoinen, sillä ainakin 1910-luvulla se saatettiin nähdä porvarien juonena työväenluokan pienentämiseksi. Räisänen 1995, 163–164.

mukaan kirjoitukset olivat merkkejä ”seksuaalis-siveellisen bolsevismin” noususta.⁸⁷¹

Ehkäisykeskustelu ei ollut yksinomaan vasemmistolaisten käsissä. Tulenkantajien Seuran ambivalenttiin joukkoon mahtui muitakin, kuten seuran tilaisuuksissa esitelmöinyt maisteri Kaisu Snellman. Snellmanin ajatuksen ydin oli, että naisen arvon nousu kodin ulkopuolella vaikutti myös perheen sisäisiin asioihin. Naisen tulisi itse voida päättää kuinka monta lasta haluaa ja milloin ne synnyttää. Hanne Koiviston mukaan Snellmanin vuonna 1934 pitämän esitelmätilaisuuden seurauksena lähetettiin Helsingin kaupungille vaatimus ehkäisyneuvonta-asemien perustamisesta. Näin tapahtuikin, ja lokakuussa 1934 ainakin Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi uutisoivat Snellmanin ja kansanedustaja Miina Sillanpään aloitteesta.⁸⁷²

Oma tutkimusaineistoni näyttää kuitenkin keskustelun alkaneen jo ennen vuoden 1934 sykyä. Snellman ja Sillanpää esittivät vaatimuksensa ensimmäisen kerran jo maaliskuussa 1933 ja se julkaistiin Helsingin Sanomissa.⁸⁷³ Keskustelu lehdissä oli alkanut vielä tätäkin aiemmin, sillä jo vuoden 1932 lopussa Ilta-Sanomats julkaisi artikkelin laittomista aborteista.⁸⁷⁴

Sekä neuvonta-asemasta tehdyn aloitteen esiinnostamisen että mainitun artikkelin takana oli Vappu Roos. Ehkäisyvalistuksen puolestapuhuja Kaisu Snellman kuului Roosin tuttavapiiriin ja toimi hänelle malliesimerkkinä ihmisestä, joka teki merkityksellistä työtä. Kirjeessä, jossa Roos puhuu omista kirjoituksistaan maku-laturituotteena, hän puuskahtaa: ”Saisinpa jotain kunnollista aikaan, kuten Kaisu.”⁸⁷⁵ Roosin itesyytökset näyttävät jälkikäteen kohtuuttomilta, olihan hän nostamassa Snellmanin ajamia asioita esille varsin näytävästi.

Vappu Roosin masinoima sukupuolineuvontakeskustelu alkoi marraskuun 1932 alussa. Vain muutaman työviikon jälkeen Roos lähetti vanhemmilleen Ilta-Sanomista repäistyn leikkeen kirjoittamastaan jutusta. Kahden palstan levyisen artikkelin otsikko oli ”Surullista tilastoa rikollisesta puoskaroimisesta. Joka neljäs raskaus Helsingissä päättyy keskenmenoon.”⁸⁷⁶

Jutussa kerrotaan, kuinka rikollisten keskenmenojen määrä oli kasvanut niin, että kaupungin sairaalat täyttyivät kylpyhuoneita myöten kuumeesta ja muista laittoman abortin jälkiseurauksista kärsivistä naisista. Artikkelikorostaa, miten ongelma

⁸⁷¹ Koivisto 2011, 248.

⁸⁷² Koivisto 2011, 248; ”Sukupuolineuvonta-asema Helsinkiin”, *Helsingin Sanomat* 5.10.1934;

”Sukupuolineuvonta-asema perustetaan kokeeksi Helsinkiin?”, *Uusi Suomi* 5.10.1934.

⁸⁷³ ”Sukupuolineuvonta on järjestettävä Helsingissäkin”, *Helsingin Sanomat* 8.3.1933.

⁸⁷⁴ ”Surullista tilastoa rikollisesta puoskaroimisesta”, *Ilta-Sanomats* 3.11.1932.

Syntyvyydensäännöstelystä oli keskusteltu jo 1800-luvun lopulla. Soveliain tapa rajata lapsilukua oli pidättäytyminen ja vain harva ajoi esimerkiksi kondomin käyttöä. Räisänen 1995, 160–164.

⁸⁷⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

⁸⁷⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

ei ole aiemmin ollut yleisessä tiedossa. Lehti, toimittajan persoonaa ei ajan tavan mukaan tuoda esiin, haastattelee lääkäri Aulis Apajalahtea, joka kertoo raskaudenkeskeytysten määrän huimasta kasvusta. Naimattomien naisten keskuudessa noin puolet raskauksista keskeytyi ”väkivaltaisesti”, mutta tilastot eivät suoraan kerro neet kuinka suuri osa ”aborteereuksista” oli laittomia. Abortin laillistamisen Apajalahti ei ajatellut auttavan asiaa, mutta toimittajan kysyessä ehdotuksia tilanteen korjaamiseksi tohtori lausui:

Näyttää siltä kuin preventiiviset keinot ja niiden tunnetuksi tekeminen olisi ainoa tie epäkohdan voittamiseksi.⁸⁷⁷

Preventiivisistä keinoista, eli raskaudenehkäisystä, kertova lause on ladottu sisennettynä ja lihavoituna niin, että sen merkitys korostuu. Kommentin kohdalle leikkkeen reunaan Roos kirjoitti vanhemmilleen viestin: ”Ensi kertaa Suomessa julkisesti sanottu. – Senkin sain melkein väkisin.”⁸⁷⁸ Roos piti itse artikkeliaan pioneeritoimintana. Hän haastatteli arvovaltaista lääketieteen edustajaa ja johdatteli tämän vastaamaan itselleen tärkeään kysymykseen oikealla tavalla ja sai näin nostettua esiin merkittäviä ajankohtaisia kysymyksiä.

Maaliskuussa 1933 Vappu Roos kertoi äidilleen, miten Kaisu Snellman oli ”aloittanut sotansa” ja jättänyt yhdessä Miina Sillanpään kanssa kaupunginhallitukselle ”nasevan kirjelmän” neuvonta-asemien perustamisesta. Roosin mukaan ”gynegologit [sic] ovat olleet suosiollisia, mutteivät uskalla panna nimiään alle.”⁸⁷⁹

Neuvonta-asemien perustaminen ei saanutkaan varauksetonta kannatusta. Esimerkiksi Uusi Suomi ei uutisoinut keväällä 1933 tehtyä aloitetta ja myöhemmin lehti suhtautui aiheeseen parhaimmillaankin penseästi. Ehkäisyvälineiden paremman saatavuuden ajateltiin kannustavan epäsiiveellisyteen, vastuuttomuuteen ja ”sukupuoliseen irtolaisuuteen”.⁸⁸⁰ Helsingin Sanomiin Snellmanin ja Sillanpään aloite nousi nimenomaan Vappu Roosin toimesta: ”Minun ansiostani julkaistiin kirjelmä huomattavana juttuna tämän päivän H-S:ssä.” Ilta-Sanomiin hän suunnitteli kirjoitavansa myös, vaikka arvelikin että aloite ei tule etenemään ”mutta tuleepa edes vähän mökää”.⁸⁸¹

Tilaisuuksia ehkäisyvalistusasian nostamiseen tuli eteen myöhemminkin ja Roos tarttui niihin. Heinäkuussa 1934 hän haastatteli Helsingin Sanomiin Suomessa vierailutta Margaret Sangeria. Amerikkalainen Sanger puhui syntyvyyden sääntöstyön puolesta ja haastattelussa häntä kutsutaan ”esitaistelijaksi”, joka esiintyy

⁸⁷⁷ ”Surullista tilastoa rikollisesta puoskaroimisesta”, *Ilta-Sanomien* 3.11.1932.

⁸⁷⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

⁸⁷⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

⁸⁸⁰ ”Sukupuolineuvonta”, *Uusi Suomi* 9.10.1934.

⁸⁸¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:14, Vappu Roos Veera Roosille 8.3.1933.

pelottomana kamppailemassa ”vanhoja ennakkoluuloja ja teeskentelevän morali-soivaa maailmaa vastaan”. Sangerin pääteesi oli, että toivottu syntymä on sekä lapsen että äidin oikeus ja syntyvyydensäännöstely maailmanrauhan tae. Artikkelin lopuksi sen kirjoittanut Roos toi jälleen esiin Helsingissä vireillä olevan hankkeen sukupuolineuvonta-aseman perustamisesta.⁸⁸² Kaisu Snellman oli Sangerin haastattelusta kiitollinen ja se levisi ajan sanomalehtitavan mukaan myös maakuntalehtiin.⁸⁸³

Lokakuussa 1934 Kaisu Snellman ja Miina Sillanpää uusivat aloitteensa ja Helsingin kaupunginvaltuusto myönsi rahaa ehkäisyasemaa varten. Myönteinen päätös sai vastustajat älähtämään. Suomalaisen Naisliiton äänenkannattajan Naisten Äänen vastaava toimittaja Sylvi Kauhanen näki sukupuolineuvonnan merkkinä ”kommunistisen mädän” esiinpursumisesta, joka johtaisi ”toveriliittojen iljanteisille poluille”.⁸⁸⁴ Helsingin Sanomat tai Ilta-Sanomat ei kommentoinut tätä aikakauslehdissä käytävää keskustelua toisin kuin esimerkiksi Suomen Sosialidemokraatti.⁸⁸⁵ Yksityisesti Vappu Roos puuskahti olevansa sitä mieltä, että ”Sylvi Kauhanen olisi joka suhteessa teiltava”.⁸⁸⁶

Ehkäisyneuvonta oli kirjeissä toistuva aihe, jonka esilletuominen teki Roosin tyytyväiseksi. Muita Roosin mainitsemia oma-aloitteisia juttuja oli esimerkiksi lääkäri Yrjö Kuloveden haastattelu, joka oli Roosille mieleen jäävä tapaus. Jutusta tehdyt käännökset piti lähettää ”prinsessalle ja eräälle huomattavalle ruotsalaiselle muijalle, aateliskartanon omistajalle ja psykoanalyytikolle, joka pitää reformikoulua tilallaan”. Ilta-Sanomien artikkelin perusteella ”prinsessa” oli ranskalais-syntyinen psykoanalyytikko, tutkija ja Kreikan prinsessa Marie Bonaparte ja ”huomattava ruotsalainen muija” puolestaan psykoanalyytikko Alfhild Tamm.⁸⁸⁷

Psykoanalyysi olikin yksi osa 1920-luvun lopun ja 30-luvun modernin ihmisen rakennusprojektia. Alan pioneeri Yrjö Kulovesi otettiin Suomessa hyvin vastaan,

⁸⁸² ”Syntyväisyyssäännöstely poliittisia, taloudellisia ja terveydellisiä pulmia ratkaisemassa”, *Helsingin Sanomat* 13.7.1934.

⁸⁸³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

⁸⁸⁴ Sylvi Kauhasen kirjoitusta toveriliitoista kommentoidaan pakinanomaisessa kirjoituksessa, ”Siveyden apostoli sekin”, *Suomen Sosialidemokraatti* 21.10.1934. Kaisu Snellman puolestaan puhui toveruusavioliitoista, avioliitoista, joissa ei varojen puutteessa hankittu lapsia heti naimisiinmenon jälkeen ja jotka olivat mahdollisia vain ehkäisyneuvonnan avulla. ”Mikä on toveruusavioliitto?”, *Suomen nainen* 5/1933.

⁸⁸⁵ Keskustelun yhteenveto ks. ”Toveriliitosta”, *Suomen Nainen* 11/1934, myös ”Siveyden apostoli sekin”, *Suomen Sosialidemokraatti* 21.10.1934.

⁸⁸⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:32, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1934.

⁸⁸⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:13, Vappu Roos Veera Roosille 8.2.1933. Ks. kirje 1289:7:31; ”Psykoanalyysi kasvatuksen vapauttavana tekijänä”, *Ilta-Sanomat* 8.2.1933. Yrjö Kulovesi oli ollut Helsingin Sanomissa esillä ennenkin ja kirjoittanut omalla nimellään artikkeleja lehteen jo edellisellä vuosikymmenellä. Ks. esim. ”Kymmenes kansainvälinen psykoanalyttinen kongressi Innsbruckissa 1.-3.9.1927”, *Helsingin Sanomat* 15.9.1927.

mutta joissakin kristillisissä sanomalehdissä hänen ”sielun syvyyksien” tutkiskelunsa rinnastettiin ”lokalätäköihin”.⁸⁸⁸

Aihe kiinnosti Roosia ja jonkin verran hän siihen perehtyikin. Äidille hän ehdotti ruotsalaisen Poul Bjerren teokseen ”Död och förnyelse” tutustumista. ”Lue se, jos mitään koskaan enää luet”, suositteli tytär.⁸⁸⁹ Lääkäri Kulovedestä hän puhuu kirjeenvaihdossaan muutenkin kuin työhön liittyen. Erään ystävän suhteen Kulovesi oli tehnyt ”ihmeitä”, toinen ystävä puolestaan oli sairas, ja koska lääkärit eivät löytäneet hänestä fyysistä vikaa, ehdotti Roos käyntiä Kuloveden luona. Ystävä kieltäytyi, sillä hänellä ei ollut ”komplekseja”.⁸⁹⁰

Samoihin kiinnostuksenkohteisiin liittyi myös artikkeli psyykkisesti sairaille lapsille rakennettavasta keskuksista. Kesällä 1934 se oli Roosin sanojen mukaan ensimmäinen oma juttu pitkään aikaan. Erityisen ilahduttavaa oli, että juttu ”probleemilapsista” kiersi pitkään myös maakuntalehdissä.⁸⁹¹

Itselle tärkeistä aiheista kirjoittaminen oli yksi tärkeimmistä Roosia lehtityössä kiinni pitävistä tekijöistä. Työstä pois työnsi kenties vahvimmin esimiehen ja lehden omistajan Eljas Erkon persoonallisuus.

Faarao Erkon orjana

Eljas Erkolla oli maine hankalana esimiehenä. Maine ei rajoittunut toimituksen seinien eikä edes Suomen rajojen sisäpuolelle. Kun Seere Salminen oli aloittanut Shanghaista palattuaan vakituisen työn toimituksessa, kysyi vanha tuttava, Japanin suurlähettilään puoliso Eva Valvanne häneltä kuulumisia:

*Kerro nyt oikein pian, miltä isänmaa vaikuttaa näin Idän päälle ja miten elämänne järjestätte. Onko hauska olla Faarao Erkon orjana?*⁸⁹²

Eljas Erkon persoonallisuuden vaikutusta on saatettu liioitella jälkikäteen ja kiertävät kaskut ja muistelut ovat osittain alkaneet elää omaa elämänsä osana sanomalaisten itseymmärrystä. Yhtiössä Eljas Erkon henkilökohtaisilla ominaisuuksilla oli kuitenkin suuri merkitys, sillä hän oli keskittänyt itselleen paljon

⁸⁸⁸ Ihanus 1999, 392–394, 396.

⁸⁸⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2 Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930. Haaveet psykologian opinnoista hautautuivat lehtityön alle, SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

⁸⁹⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933. Kuloveden luona kävi myös Sirkka Nuormaa jo 1920-luvun lopulla ainakin Seere Salmisen mukaan, SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:88, Seere Salminen Ilona Jalavalle 24.4.1928.

⁸⁹¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

⁸⁹² SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 832:14:3, Eva Valvanne Seere Salmiselle.

valtaa. Patruunamaisen johtajan käsissä olivat pienet ja suuret asiat.⁸⁹³ Erkko jättyä pois työstä vain äärimmäisen harvoin. Sirkka Nuormaa mainitsee poikkeuksellisen tilanteen, kun portaisa kaatunut ja selkensä loukannut Erkko oli ”toista viikkoa poissa lafkasta – saavutus niin tarmokkaalle herralle”. Silloinkin sihteeri Nuormaa kävi hänen sairasvuoteensa vierellä kahdesti päivässä.⁸⁹⁴

Eljas Erkko tunnettiin äkkipikaisena, kovaan ääneen suuttumuksensa osoittavana ja oikukkaana. Työntekijät saivat huomata, miten toimituksen ulkopuoliset tekijät vaikuttivat johtajan mielialoihin, joskus myös edulliseen suuntaan. Kun Erkosta tehtiin salkuton ministeri loppuvuonna 1932, hänen muuttunut olemuksensa herätti huomiota toimituksessa. Hetkeä aiemmin häntä ei oltu nähty alaiensa joukossa koskaan, mutta valinnan jälkeen hän istui toimituksessa tuntikausia näyttäen ”iloiselta kuin uusi ylioppilas”.⁸⁹⁵

Erkon satunnaiset hyvän tuulen puuskat olivat työntekijöiden mielestä raportoimisen arvoisia. Keväällä 1933 Erkko osti kesäpaikan Nuuksion Kattilasta, ja Sirkka Nuormaa huomasi muutoksen:

*Erkko on ostanut pienen maapalan mökkeineen ja siihen kolme lehmää, joista yksi kuuluu parhailaan poikivan. Loisti ja shiinasi kovin, kun puhui tästä uudesta perhetapauksesta.*⁸⁹⁶

Kesällä toimituksen ilmapiiri keveni muutenkin ja Vappu Roos huomasi vuodenajan vaikutuksen myös johtajassa, joka oli poikkeuksellisen hyvällä tuulella. Roosin arveluiden mukaan tämä johtui siitä, että poliittinen toiminta oli kesällä seisahtuneissa, ”eikä kukaan kirjoita hänestä hävyttömiä juttuja”.⁸⁹⁷

Sirkka Nuormaa sai sihteerinä kokea erityisen läheltä tuulten vaihtelut. Työskentely veroilmoitusta tekevän esimiehen naapurihuoneessa ei ollut helppoa. Seere Salmiselle hän kertoi, miten saattoi kirjoittaa vapaammin heti kun ”herra lähti pois viereisestä kamarista, jossa tuhnasi verodeklaration kimpussa ja oli mörkillä tuulella.”⁸⁹⁸ Nuormaa ja Salminen olivat oppineet tuntemaan Erkon oikut kaikista lehden työntekijöistä parhaiten. Salmisen ja Erkon työtoveruus oli alkanut Lontoon suurlähetystössä vuonna 1925 huonoissa merkeissä. Salminen kirjoitti:

⁸⁹³ Esimerkiksi eräänä kesälauantaina moni toimittaja jäi kokonaan ilman palkkaansa, kun Erkko lähti maalle etuajassa SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:45 Vappu Roos Walter Roosille 19.7.1936.

⁸⁹⁴ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:4, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 30.8.1933.

⁸⁹⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6, Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932.

⁸⁹⁶ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:7, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 27.3.1933. Mökin ostosta ks. PA, Eljas Erkon yksityisarkisto, G1, Kauppakirja, jolla Eljas Erkko ostaa Kattilan tilan Vihdin pitäjän Tervalammen kylästä 23.2.1933.

⁸⁹⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:28, Vappu Roos Veera Roosille 10.8.1934.

⁸⁹⁸ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:10, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 31.1.1934.

Asia on näes niin, etten minä ymmärrä ja siedä sitä miestä. Hän on 30-vuotias, nuorena korkealle päässyt, äärimmäisen häikäilemätön, kiivas ja vaativa. Itse hän tosin myös tekee ja huhkii kuin hullu, mutta on melkein epäinhimillinen vaatiessaan toiselta.”⁸⁹⁹

Myöhemmin Seere Salminen tottui Erkon käytökseen ja Erkkojen muutettua takaisin Suomeen huomasi jopa hieman ikävöivänsä tätä esimiehenä.⁹⁰⁰ Salmiset ja Erkot vierailivat toistensa luona, ja Violet Erkko kirjoitti Seere Salmiselle Helsinkiin palattuaan.⁹⁰¹ Täyttä luottamusta ei kuitenkaan syntynyt. Kun Salminen sai Shanghaissa ollessaan kuulla Erkon tarjonneen vakituista paikkaa, hän osasi epäillä lupauksen paikkansapitävyyttä. Tarjous tuli yhteisen tuttavain Sirkka Nuorman kautta, mutta Salminen olisi mielellään saanut ”itse Eljakselta mustaa valkoisen päällä, tuntien tämän herran”.⁹⁰²

Myös Sirkka Nuormaa tunsivat Erkon mielenmuutokset, olivathan he perhetuttavia ja yhteistä työhistoriaakin oli kertynyt eri lähetystöistä 1920-luvun alkupuolelta lähtien.⁹⁰³ Nuormaalla oli muutakin kokemusta hankalasta esimiehestä. Kun hän ensimmäistä kertaa hakeutui ulkomaille töihin, lupasi ulkoministeriön kansliapäällikkö Pontus Artti paikan Tallinnan lähetystössä. Lähetystä johti Erkki Reijonen, joka oli niin vaikea ja vaativa esimies, ettei kukaan ulkoministeriön omista naisista tahtonut lähteä Tallinnaan. ”Jos Sirkka tahtoo, niin paikka on”, lupasi Artti. Nuorma oli Tallinnassa yli kolme vuotta, ensin Reijosen ja sen jälkeen Eljas Erkon alaisuudessa.⁹⁰⁴

Eljas Erkko vaati alaisiltaan paljon, oli käytökseltään ailahtelevainen ja saattoi huutaa rumastikin. Työntekijöiden kannalta kenties hankalin piirre oli ennalta-arvaamattomuus. Kun Vappu Roos palasi Kanarian saarilta keväällä 1934 oli toimitus sekaisin ja Erkko unohtanut lupauksensa, jotka oli antanut ennen etukäteen sovittua puolen vuoden virkavapaata:

*Oli kuulemma unohtanut minun tuloni! (Kuka muistaa sitten palkan korotuksen!) Huh!*⁹⁰⁵

Ailahtelevaisuuden sai huomata myös toimittaja Sirkka-Liisa Virtamo. Myöhemmin kovaäänisen voimakastahtoisena toimittajana ja sittemmin Helvi Sipilän

⁸⁹⁹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:47, Seere Salminen Ilona Jalavalle 29.10.1925.

⁹⁰⁰ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:82, Seere Salminen Ilona Jalavalle 31.5.1927.

⁹⁰¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 890:4:1, Violet Erkko Seere Salmiselle päiväamätön kirje vuodelta 1927.

⁹⁰² SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:103, Seere Salminen Ilona Jalavalle 8.8.1934.

⁹⁰³ Eljas Erkko oli lähetystösihteeri Tallinnassa vuodesta 1924 lähtien. Pekkarinen 2015, 61.

⁹⁰⁴ PA, Sirkka Ruotsalaisen haastattelu vuodelta 1988, haastattelija Aleksis Stenvall. Reijosen hankaluudesta ja työnteettämisestä, Pekkarinen 2015, 45–46.

⁹⁰⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:25, Vappu Roos Veera Roosille 2.6.1934.

toimiston asianajajana muistettu Virtamo oli vielä 1930-luvun alussa nuori toimitajajarjoittelija.⁹⁰⁶ Hän lähti kesällä 1934 matkalle Englantiin ajatellen, että paikka lehdessä odottaisi kun hän palaisi kotiin. Roos oli skeptinen. Hän kertoi vanhemmilleen, kuinka naistoimittajatoveri oli lähdössä ”Englantiin piiksi sillä puheella, että Erkkö ’lupasi’ ottaa hänet sitten aikanaan takaisin. Hyvä, jos niin on. Hauskaa hänen on nyt ainakin lähteä.”⁹⁰⁷

Roos osasi jo laittaa Erkon lupaukset lainausmerkkeihin. Hän itse olisi halunnut lähteä matkalle toistamiseen, muttei enää uskaltanut. Apurahaa olisi ollut mahdollista hakea ainakin Sanomalehtimiesten liitosta, sitä vastoin paikka lehdessä ei tuntunut varmalta.

*Olen saanut jo sellaisen opetuksen, etten usko asemaani enään [sic] vuoden poissaolon jälkeen turvatuksi täällä lehdessä.*⁹⁰⁸

Sirkka-Liisa Virtamon paluu sujui huonosti, aivan kuten Vappu Roos oli aavistellut. Vaikka Roosin käsityksen mukaan Helsingin Sanomissa oli kova pula väestä, ei Virtamolle meinannut löytyä paikkaa.

*Erkko tietenkin taas söi sanansa ja ilmoitti kylmästi, että toimitus on täysilukuinen, vaikka oli pyytännyt Virtamoa tulemaan heidän Lontoossa tavatessaan.*⁹⁰⁹

Työ Helsingin Sanomissa ei siis ollut aivan niin turvattua kuin se palkkaustietojen ja työurien tarkastelun perusteella näytti olleen. Toimittaja ei voinut luottaa siihen, että yhteiset sopimukset pitivät ja töihin saattoi palata sovitun poissaolon jälkeen. Myöhemmiltä vuosikymmeniltä tiedetään esimerkkejä siitä, miten herkästi Eljas Erkkö ja hänen työnsä jatkaja Aatos Erkkö näpäyttivät ihmisiä, joiden katsoivat osoittaneen epälojaalisuutta.⁹¹⁰

Roosin ja Virtamon tapauksissa ei ollut kyse lojaaliuden puutteesta. Kumpikin lähti matkalle yhteisesti sovittuun aikaan ja Erkon antamien tulevaisuudenlupausten siivittämänä. Roos jopa koki, että Erkon kunnioitus häntä kohtaan kasvoi, kun matka Kanarian saarille lähestyi ja sai kuulla vihjailuja tulevasta palkankorotuksestakin.

⁹⁰⁶ Virtamosta esim. Blåfield 2014, 143.

⁹⁰⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:29, Vappu Roos Veera Roosille 25.8.1934.

⁹⁰⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

⁹⁰⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935. Asia vahvistuu myös Virtamon ja Erkon kirjeenvaihdosta, PA, EESOy, Bb5, Sirkka-Liisa Virtamo Eljas Erkolle 3.5.1935 ja Erkon vastaus 6.5.1935.

⁹¹⁰ Työsuhte saatettiin irtisanoa jos toimittaja vihjaili muissa lehdissä tarjottavasta paremmasta palkasta tai jätti kertomatta asioista, joita Erkot pitivät merkityksellisinä. Ks. esim. Blåfield 2014, 139–140, 207.

Kummankin kohdalla kotiinpaluu oli tyly. Roos sai matkan jälkeen paikkansa takaisin, mutta ennestäänkin rakoilevassa luottamuksessa oli nyt suurempi särö. Hän ei uskaltanut pyytää edes joululomaa, ”joutuisin vain pois remmistä viikossa”.⁹¹¹

Sirkka-Liisa Virtamon pelastukseksi koitui hiljaista uutiskesää piristävä skuuppijuttu, isonvihan aikana uponneen aluksen löytyminen Suomenlahdelta. Hylky olisi voinut pysyä lehdiltä salassa, ellei asiasta tiennyt olisi kertonut löydöstä vaitioloa vannottaen morsiamelleen, joka kertoi samoin ehdoin asiasta Virtamolle. Yhteistyössä Vappu Roosin kanssa naiset laativat Ilta-Sanomiin laskelmoidusti ylimalkaisen jutun, jonka virheellisiä faktoja intendentti Heikki Tandefelt halusi sitten korjata antamalla lausunnon.⁹¹² Vappu Roos oli mukana kesäisillä veneajeluilla hyllylle ja tuki kollegaansa, joka yritti aarrelaivalla ”lumota Erkon. Saa nyt nähdä, pääseekö tyttö taloon.”⁹¹³ Hyllyn paikantamista, nostamista ja sieltä löytyneitä tykkeitä ja hopeaharkkoja seurattiin sekä illan että aamun lehdessä useiden vaisujen uutispäivien ajan. Roosin mukaan he olivat ”taitavasti ylläpitäneet lukijain toivorikasta mielenkiintoa, vaikka juttu toistaiseksi on miltei roskaa”.⁹¹⁴ Virtamo pääsi toimituksen vakituiseksi jäseneksi pian aarrelaiva-utisten jälkeen.⁹¹⁵

Hankala ilmapiiri sai monen työntekijän hakemaan töitä muualta. Osa lähti suoraan muihin tehtäviin, mutta kaikki eivät pystyneet pelaamaan avoimin kortein. Vappu Roos haki töitä salassa, samoin Sirkka Nuormaa, joka kertoi asiasta turvallisen kaukana Kiinassa olevalle Seere Salmiselle.

Jos totta puhun, olen ollut niin perinjuurin kyllästynyt kovaan komentoon erään vissin herran taholta, jonka hyvin tunnet Lontoon ajoilta. Mutta tällaisena aikana täytyy kestää kaikki, mitä osakseen saa. – –

Mitään mahdollisuuksia ei nyt ole päästä ulkomaillekaan. Perääntiedustin asiaa U.Mstä. Älä kuitenkaan vedä henkeä tästä, ettei täällä saada tietää.⁹¹⁶

Olot eivät olleet helpot pääomistajallakaan. Kaikista langoista kiinni pitäminen oli raskasta, mutta Erkkö ei juuri delegoinut tehtäviä, sillä hän ei nähnyt siitä olevan hyötyä. Äidilleen Maissi Erkolle hän kirjoitti matkoilta vuonna 1935 huomaneensa, ettei hänen kannattanut olla ”päivääkään poissa talosta, sillä silloin asiat

⁹¹¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:34, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1934.

⁹¹² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935. Intendentti Tandefeltilla tarkoitetaan ilmeisesti Suomenlinnan museon intendenttiä Heikki Tandefeltia. *Aikalaiskirja 1934*, Tandefelt, Heikki.

⁹¹³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935.

⁹¹⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935. Uutisia ”aarrelaivasta” ainakin *Ilta-Sanomien* 4.6.1935 ja *Helsingin Sanomien* 5., 6. ja 8.6.1935.

⁹¹⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935.

⁹¹⁶ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:8, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 22.3.1933.

jäävät hoitamatta”. Samassa kirjeessä käy ilmi, että Erkko itsekin harkitsi lopettamista. Kiista osingonjaosta Maissi Erkon kanssa sai hänet luovuttamisen partaalle:

Mutta mitä minuun itseeni tulee olen nyt vakavasti aikonut lähteä toisille markkinoille. Tulen pyrkimään, joko ulkomaiseen edustukseen tai sitten vientiteollisuuden palvelukseen. Olen saanut tarpekseni. Ei riitä, että itse lehdessä on yllin kyllin ikävyyksiä ja vaivaa vaan täytyy taistella vielä omaisten kanssa.⁹¹⁷

Erkko ei lähtenyt lehdestä, mutta hänen kirjeensä antaa hieman lisävalaistusta työntekijöiden kokemuksiin sanomalehdessä vallitsevasta painostavasta tunnelmasta.

Työntekijöiden näkökulmasta kanssakäyminen johtajan kanssa tiivistyi palkkanuovotteluissa. Palkkojen taso heitteli, eikä ahkeruus tai sukulaissuhteet välttämättä näkyneet ansioiden suuruudessa. Joukossa oli niitäkin, jotka eivät palkkaansa Roosin mielestä ansainneet: ”Rva Järnefelt, joka yksin ei kykene edes toimittamaan aamulehden naistenpalstaa, saa kolme.”⁹¹⁸ Kommentin voi lukea aiemmin kuvaamani, työssääoloa naimisiinmenon jälkeen jatkaneita naisia paheksuvien asenteiden ilmaisuna.

Työntekijöillä ei juuri ollut neuvotteluvaraa, mutta heillä oli muita keinoja pitää kiinni autonomiasta ja tärkeistä omista rajoista. Roos suunnitteli, että jos palkkapäätös ei ole mieleen, niin hän rupeaa ”laimenemaan” ja varastamaan aikaa itselleen.⁹¹⁹ Hän ei ollut ainoa, joka ajatteli näin. Roos kertoi muidenkin työntekijöiden reagoivan omistajan ailahtelevaan käytökseen ja keinona oli työn tekemättä jättäminen.

Hesassa on näinä päivinä tapahtunut myrskyisiä kohtauksia, Eljas on myötänään pahalla tuulella ja toimittajat harjoittavat tietoista boikottia olemalla tekemättä mitään. Tulee joukkosiirtymisiä. Ajattelen vielä pääni ympäri, ennen kuin jään taloon.⁹²⁰

Ainakin yhdessä tilanteessa Roos suorastaan agitoi työtoveriaan johtajaa vastaan. Turun ajoilta tuttu Ilmari Lahti oli tullut Helsingin Sanomiin Roosin jälkeen. Lahti ja Roos keskustelivat ”Eljaksen orjuus-systeemistä ja huonoista palkoista”, joista Roos ei itse arvellut pääsevänsä vähään aikaan irti. Hän kannusti kuitenkin Lahtea

⁹¹⁷ PA, Maissi Erkon arkisto, Ca3, Eljas Erkko Maissi Erkolle 3.5.1935.

⁹¹⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuussa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁹¹⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10.1932, mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuussa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin. Kokemus oman työn ja reviirin hallinnasta on tärkeää, sillä se tuo mukanaan kokemuksen toimijuudesta. Työtehtävistä kieltäytyminen tai työstä lähteminen ovat edelleen keino selviytyä ja säilyttää oma jäljellä oleva integriteetti. Siltala 2007, 20–22, 433.

⁹²⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:20, Vappu Roos Veera Roosille 22.10.1933.

lähtemään lehdestä. Lahti oli suorittanut tohtorin tutkinnon ja Roos kehottikin häntä siirtymään ”6 tonnin palkoille sen sijaan että tekee kolminkertaista taakkaa 3500 kk-palkalla ilman tulevaisuudennäkymiä.”⁹²¹

Hyvin pian, ehkä jopa samana päivänä keskustelun jälkeen Lahti kertoikin uutisen: hänelle oli tarjottu 6000 markan kuukausipalkalla työtä sen jälkeen kun hän oli valittanut toisessa lehdessä työskentelevälle ystävälleen, ettei ole tyytyväinen ”Hes-san” palkkoihin. Lahti aikoi tarttua tilaisuuteen, nostaa ”palkkansa Hesasta ja sitten sanoa itsensä kylmästi irti.” Roos tunsu voimakasta vahingoniloa tilanteesta ja siitä, miten se vaikuttaisi Eljas Erkkoon. ”Se on kyllä sellainen pommi, jota Eljas ei ole osannut odottaa. Tuskin jaksan odottaa kuullakseni miten se häneen vaikuttaa.” Vappu Roos toivoi, että Lahden lähtö avaisi Eljas Erkon silmät huomaamaan työntekijöiden ahdingon, sillä tämä piti Lahtea ”suuressa arvossa.”⁹²²

Kokemus sanomalehtityön kuluttavuudesta, huonosta palkasta ja hankalasta esimiehestä eivät olleet sukupuoleen sidottuja.⁹²³ Sukupuolensa merkitystä työhön Vappu Roos, kuten muutkin naistoimittajat, käsittelee vain hyvin vähän. Joitakin nimenomaan naisille erityisiä seikkoja aineistosta kuitenkin nousee ja niitä siirryn käsittelemään seuraavaksi.

⁹²¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁹²² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

⁹²³ Vrt. Roosin kertomat ”joukkopaot” ja Unto Seppäsen kokemukset PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistiinpanot esim. 7.4.1932.

3.3. Nainen toimittajana

Sukupuoli toimituksessa

Sukupuolen ja journalismin tutkijat ovat tuoneet esiin, miten sukupuoli ei ole ensisijainen tekijä jonka pohjalta toimittajanaiset identiteettinsä hahmottavat.⁹²⁴ Omassa lähdeaineistossani onkin vain harvoja suoria pohdintoja siitä, miten naisuus on vaikuttanut toimittajan työhön. Ylitulkinnan vaara on siis olemassa, kun näitä mainintoja alkaa etsiä. Pitäydynkin lähinnä siinä, mitä tutkimani henkilöt itse ovat halunneet nostaa esiin.

Heidi Kurvinen on huomauttanut, miten vähän hänen tutkimansa naiset loppujen lopuksi antavat painoa sukupuolelleen ja kuinka he halusivat olla ennen kaikkea toimittajia, eivät naisia.⁹²⁵ Vappu Roos piti joitain ominaisuuksia sukupuolestaan johtuvina ja joitain omina henkilökohtaisina piirteinään. Kun äiti varoitteli häntä ihastumasta ulkomaisiin, vastasi laivahaastatteluja tekevä tytär:

Ulkomaalaiset ovat ihastuttavia. Ja minä tulen paremmin heidän kanssaan toimeen kuin moni muu, sillä, minä olen nainen, josta syystä monikin erikoisella intressillä puhuu etupäässä minulle ja minä päästesäni kosketukseen ulkomaalaisen kanssa huomaan jotain outoja, piileviä kykyjä itsessäni, tulen ihmeen vilkkaaksi ja hengitän kuin toista ilmaa.⁹²⁶

Roos tuo sukupuolensa esiin nimenomaan haastattelutilanteisiin liittyen. Hän ei tarkastele ominaisuuksiaan sukupuolen kautta, mutta huomaa muiden ottavan hänet erityisellä tavalla huomioon juuri naisena. Henkilökohtaisena piirteenään Roos pitää ulkomaalaisten kanssa toimeen tulemistä. Myöhemmin Roos kertoo toisesta työtä helpottavasta persoonallisuutensa piirteestä, siitä miten helposti ihmiset uskovat hänelle koko elämäntarinansa.⁹²⁷

Hyvän kuuntelijan roolin voi ajatella olevan paitsi osa persoonallisuutta, myös sukupuoleen liitetty ominaisuus. Naista pidettiin helpommin lähestyttävänä, jolloin hänen kanssaan ajateltiin olevan helpompi jakaa esimerkiksi yksityiselämään liittyviä asioita.⁹²⁸ Vielä vuosikymmeniä myöhemmin naistoimittajat jakoivat tämän

⁹²⁴ Sama koskee myös monilla muilla aloilla työskenteleviä naisia, Ruoho ja Torkkola 2010, 177–179.

⁹²⁵ Kurvinen huomasi, että vasta alalle tulleet naiset kokivat naistoimittajuuden vahvistavan identiteettiään, muut sen sijaan häivyttivät sukupuolensa merkitystä. Kurvinen 2013, 419–421.

⁹²⁶ Alleviihaus Roosin, SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁹²⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1 Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁹²⁸ Vrt. Akseli Routavaaran myöhemmin kirjaamat ajatukset naisista toimittajina, Routavaara 1944, 228–229.

kokemuksen. Haastattelutilanteissa sukupuolesta saattoi olla hyötyä. Ainakin sel-
laisissa tilanteissa joissa muita naisia oli vähän, istutettiin ainoa naistoimittaja usein
esimerkiksi isännän viereen.⁹²⁹

Kun Vappu Roos haki työtä Helsingin Sanomista, hän ei tuonut sukupuoltaan esille
millään tavoin. Kirjeessä Eljas Erkolle Roos ei korostanut naisellisia ominaisuuksia,
vaan puhui kielitaidosta, opinnoista ja sanomalehtikokemuksesta.⁹³⁰ Roosin
uralta löytyy toisenlainenkin esimerkki. Turussa asuessaan Roos kirjoitti myös Tu-
run Sanomiin ja työsuhdetta solmiessaan hän kertoo selvin sanoin, miten hyödynsi
sukupuoltaan.

*Menin Ketosen puheille, koska hän kuulemma on heikko naiseen. Hän
on toimitusjohtaja ja omituista kyllä, päätoimittajalla ei ole mitään sa-
nomista, vaan Ketonen määrää lehden koon joka päivä ilmoitusten
perusteella. – – Ketonen jutteli 65 minuuttia kanssani roskaa, vaikka
hänellä on välistä niin kiire, että ihmiset saavat odottaa 3 tuntia pääs-
täkseen hänen puheilleen.*⁹³¹

Roosilla oli etukäteen käsitys siitä, kenen puheille Turun Sanomissa kannatti
mennä. Hän valitsi toimitusjohtaja Arvo Ketosen, joka oli ”heikko naiseen” ja tak-
tiikka oli ilmeisen tuloksekas, sillä työsuhte syntyi.

Muuten Vappu Roos viittaa sukupuoleensa vain pariin otteeseen. Yhdestä hankalasta
haastattelutilanteesta Roos kertoi, miten piti ”käyttää kaikki naisellinen viehätys-
voimani” löytääkseen metsäpäiviltä 700 miehen joukosta ”kaunis” professori Erik
Lönroth, ja saada häneltä haastattelu yliopistoasioista.⁹³² Omassa toimituksessa
reportterin sukupuolta kommentoitiin Roosin kirjeiden perusteella niin ikään har-
voin. Kun hän publiikkipäivänä sai kukkalähetyksen toimitukseen, huomauttavat
kollegat kuitenkin: ”Näkee, että naisia tullut taloon.”⁹³³ Nainen oli vielä sen verran
harvinainen työtoveri, että mainintaan oli aihetta.

Roosia toimituksen miesvoittoisuus ei haitannut. ”Viihdyn hyvin toverillisessa
miessakissa päivät.”⁹³⁴ Kirjeistä syntyy vaikutelma siitä, että Roos viihtyi toimi-
tuksessa sen miesvaltaisuuden vuoksi, ei siitä huolimatta. Sanomalehtinaisten

⁹²⁹ Kun naistoimittajien osuus kasvoi, säilyi harvinaisuuden tuoma etulyöntiasema miehissä
erikoistoimituksissa. Tosin naistoimittajat huomauttavat myös tiedonsaannin vaikeuksista silloin,
kun tieto kulkee miesten välisissä piireissä. Berghäll et. al. 2000, 89.

⁹³⁰ PA, EESoy, Bb7, Vappu Roos Eljas Erkolle 27.1.1930.

⁹³¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:1, Vappu Roos Veera Roosille 9.2.1930.

⁹³² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:36, Vappu Roos Veera Roosille 1.4.1935. Erik
Lönrothin ”kauneus” ei ollut Roosin antama määritelmä, sillä Lönroth tunnettiin myös nimellä
Vackre Erik, Leikola 2005.

⁹³³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

⁹³⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

kanssa juhliessaan hän olikin suorastaan yllättyneet siitä, miten hauskaa naisjoukossakin saattoi olla.⁹³⁵ Roos vietti miespuolisten työtovereiden kanssa aikaa myös vapaa-ajalla, ja hänellä oli paljon miehiä ystävinään. Äidilleen hän kertoo joistakin ”ohimenevistä flirteistä”, mutta kollegojen välisiä suhteita ei hänen mukaansa syntynyt:

*Flammoja ja vakavia kiintymyksiä ei ole aikaa ajatella. Toimittajat ovat kaikki tovereita.*⁹³⁶

Roosin kokemuksiin verrattuna kovin toisenlainen kuva muodostuu toimittaja Unto Seppäsen muisteluista, jotka sijoittuvat kevääseen 1932, siis Vappu Roosia edeltävään aikaan. Seppänen kertoo naisten osallistumisesta työntekoon vain kuvaamalla, kuinka kaksi heistä tappelee arkistotöiden hoitamisesta ja siirtää niitä pöydän puolelta toiselle. Enimmäkseen Seppänen puhuu naisista seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kautta. Hän kertoo, kuinka ”eräs vanha huora” toi lehden konttoriin vuokrailmoituksen ja rahan puutteessa ”keinutteli kovin vartaloaan, mutta turhaan”. Harvat Seppäsen naispuolisista kollegoistaan esittämät huomiot ovat samanhetkisiä. Yhtä naistoimittaja hän kommentoi kertoen kuinka tämän rinnat ovat ”paisuneet” ja kuvailee miten hän ”pyörittelee itseään” tai ”nuohoo” Seppäsen kylkeen kun he sattuvat lähekkäin. Toisesta hän mainitsee ”viekottelevat” punaiset hiukset ja kolmatta kuvaa ylpeileväksi ja hajuvedeltä löyhkääväksi.⁹³⁷

Kirjailija Olavi Paavolaisen pisteliään analyysin perusteella voi päätellä, ettei Seppäsen päiväkirjan kieli eronnut hänen kaunokirjallisesta ilmaisustaan. Paavolaisen mukaan Seppäsen romaanien naiset ”keinuttelivat hiljaa ruumistaan”, ovat uhkeita, vereviä, tuoksuvia, heidän rintansa ”pingoittavat uhkeasti puseroa” ja heitä voi katsoa ”raskaasti hengittäen” ja tilaisuuden tullen hieman puristaakin.⁹³⁸ Tällaisina näyttäytyivät myös Seppäsen muistelmakirjoituksessaan kuvaamat naispuoliset kollegat.

Vappu Roos kuitenkin korosti toimitusta toverillisena yhteisönä, vaikka myöhemmin kertookin humalaisen toimitussihteerin kosinnasta.⁹³⁹ Muiden toimittajien välillä romansseja syntyi. Joku löysi työyhteisöstä puolison, joidenkin suhde taas

⁹³⁵ Ks. edellinen luku ja SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

⁹³⁶ Harvennus Roosin, SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kuoressa, jota ei ole liitetty KIA:n kokoelmiin.

⁹³⁷ PA, Yrjö Niiniluodon arkisto, Ba, Unto Seppänen Yrjö Niiniluodolle 5.12.1945, muistiinpanojen päiväykset 4.4., 7.4., 8.4., 11.4. ja 25.4.1932. Puolisostaan sitä vastoin Seppänen puhuu kauniisti ja kunnioittavasti.

⁹³⁸ Paavolainen 1932, 106–107.

⁹³⁹ Ks. edellinen luku ja SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

ei kestänyt päivänvaloa.⁹⁴⁰ Sirkka Nuormaa tuskaili yhytettyään vahingossa kaksi kollegaa, naimattoman naisen ja naimisissa olevan miehen, ”päätt yhdessä elokuvissa”. Nainen syytti Nuormaata siitä, että tämä olisi soittanut miehen kotiin nimettömiä puheluita. ”Herra mua auttakoon tuollaisten matalamielisten luonteiden kanssa” kirjoitti syyttömänä tuomittu Nuormaa Seere Salmiselle ja päätti jättää osapuolet täysin kokonaan huomiotta, sillä ”jos p-aa rupeaa kaivamaan, sitä enemmän se haisee”.⁹⁴¹

Naiset saattoivatkin olla toimituksessa yhtäältä moraalien romuttajia ja toisaalta sen kohottajia.⁹⁴² Joidenkin sanomalehtien toimituksissa naisten tulon pelättiin siistivän tapoja liikaakin. Miestoimittajat saattoivat pelätä, että heidän pitäisi muuttaa käytöstään naistoimittajien takia.⁹⁴³

Eljas Erkon suhtautumisesta naisalaisiin ei ole juuri lähteitä, mutta ainakaan Vappu Roosia hän ei kohdellut ensisijaisesti naistoimittajana. Roosin työtodistuksessa ei mainita ”naisten alaan kuuluvia aiheita”, kuten joidenkin toisten todistuksissa ja jutuntekoon hänet lähetettiin toimittajana, ei naisena. Kun esimerkiksi Suomen luterilainen kirkko keskusteli Saksan uskontoriidoista, sanoi Erko sihteerilleen, että paikalle piti lähettää joku ”järki-ihminen” ja mainitsi Roosin nimen.⁹⁴⁴

Muutenkin Vappu Roosiin luotettiin. Etenkin kesäaikaan hänellä oli suuri vastuu Ilta-Sanomista, heinäkuussa 1934 hän kertoi kannattelevansa koko lehteä yksin.

*Toimituksessa olen sitten 'ensimmäinen mies', kun nuori Hänninen on kovin avuton ja Virtamo ihmeellisen väsähtänyt. Teen obligatoorisia juttuja. Kiirettä on.*⁹⁴⁵

Normaalissakin tilanteessa Roosin harteilla olivat paitsi haastattelut ja pakinat, myös niin sanotut kovat uutiset. Kokematon miestoimittaja ei saanut samanlaisia tehtäviä hoitaakseen kuin jo pari vuotta talossa ollut nainen. Roos kertoo, miten ”nuori Hänninen”, kesätoimittaja Tauno Hänninen, ei saanut juttujaan läpi, ei ainakaan Ilta-Sanomien etusivulle. ”Kaikki tärkeät ulkopoliittiset ja taloudelliset ja sotilasjutut ovat joutuneet minun niskoilleni.” Yleensä journalismin kovana ytimenä pidettyjen poliittisten ja taloudellisten uutisten hoitamista Roos ei nostonut esiin henkilökohtaisen menestyksen mittarina, vaan pikemminkin ylimääräisenä

⁹⁴⁰ Ainakin Elma Järnefelt ja Sirkka Nuormaa menivät naimisiin toimittajakollegan tai lehden entisen toimittajan kanssa.

⁹⁴¹ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:2, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 9.6.1933.

⁹⁴² Jo 1800-luvun lopulla kodin piiristä poistuvan naisen kontolla oli paitsi oma siveellisyys ja hyveellisyys, niin myös miehen moraalien nostaminen. Ollila 1988, 154.

⁹⁴³ Maakansan ensimmäistä naistoimittajaa Kerttu Pulkista kollegat varoittivat, että ruokottomuudet, tupakointi ja jalkojen pöydällä lepuuttaminen tulisivat jatkumaan edelleen. ”En minä niin vähästä pelästynyt”, sanoi kolmeen veljeen tottunut Kerttu Hellevaara os. Pulkkinen haastattelussa vuonna 1983. Mikkilä 2008, 59–60.

⁹⁴⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:34, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1934.

⁹⁴⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

vaivana. Roos kertoikin, kuinka kovasti odotti lauantaita kiireisessä, mutta uutis-pulasta kärsivässä lehdessä.⁹⁴⁶

Vastuuta kasautui kokemattomien toimittajien, sairastapausten ja kesälomien vuoksi. Toisinaan takana oli muita syitä. Kesällä 1935 Roos pääsi tai joutui taas ottamaan koko lehden haltuunsa.

Hänninen lomalla. Sirviö influenssassa. [Toimitussihteeri] tulee horjuen päissään toimitukseen klo 11.15. Joten tein lehden kirjaimellisesti yksin.⁹⁴⁷

Tutkijan näkökulmasta voisi tulkita, että yhden työtoverin kokemattomuus tai toisen alkoholiongelma avasi naistoimittajalle mahdollisuuksia vastuunottoon. Tutkittava itse ei nähnyt asiaa niin. Kiireen takia Roos ei voinut kirjoittaa kotiin eikä vastata edes vanhempien puheluihin, sillä hän ei ehtinyt istua tarpeeksi kauan yhdessä paikassa ottaakseen puhelun vastaan.⁹⁴⁸ Vastuun saaminen ei siis välttämättä ollut tavoiteltavaa. Kun Sirkka-Liisa Virtamo pääsi vakituiseksi toimittajaksi Helsingin Sanomiin, kasvoi hänen työtaakkansa verrattuna pääosin Ilta-Sanomiin kirjoittavaan Roosiin. Roos arvosti Virtamon taitoja, mutta samalla sääli häntä.

Tyttö parka joutuu olemaan yksin suuren lehden yövuoroissakin. Minä häivyn sen sijaan säännöllisesti klo 15, ja olen puolta vapaampi kuin ennen.⁹⁴⁹

Toimituksen sisältä päin katsoen Virtamon työskentely yövuorossa ei näyttäytynyt naistoimittajien voittona tai saavutuksena, jonka edestä kannatti kamppailla. Yövuoro oli taakka, jota ”tyttö parka” joutui kantamaan. Roos puolestaan onnitteli itseään siitä, että päivät olivat lyhyitä ja vapaa-aikaa kesäisessä Helsingissä riitti.

Naiseudestaan huolimatta Vappu Roos sai kantaa vastuuta. Uran kehityksen kannalta sukupuolella oli kuitenkin hänen mielestään merkitystä. Parin täysipäiväisen toimittajavuoden jälkeen Roos hahmotteli tulevaisuutta ja erikoistumisen välttämättömyyttä nimenomaan sukupuolensa kautta.

Kirjallisuus- ja teatteripuolen kehittäminen on muuten ainoa tulevaisuuden ratkaisu minulle, kuten Sirviö on aivan oikein huomauttanut. Kuvitelkaa neljäkymmentä vuotiasta naista reporterina!⁹⁵⁰

⁹⁴⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:27, Vappu Roos Veera Roosille 23.7.1934.

⁹⁴⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935.

⁹⁴⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:37, Vappu Roos Veera Roosille 8.6.1935.

⁹⁴⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

⁹⁵⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

Erikoistumisen tarve koski kaikkia toimittajia, mutta Vappu Roos liitti sen erityisesti sukupuolen ja iän yhdistelmään. Myöhemmin Naistoimittajat ry:n jäsenet pohtivat samaa kysymystä lähes samoin sanoin.

Naistoimittajien kokouksessa alkuvuodesta 1947 käsiteltiin suurella mielenkiinnolla ”yli 40-vuotiaan naisreportterin problemaa”. Kyseisen iän ohittanutta naispuolista reportteria pidettiin ”surullisena” ilmiönä ja kokouksissa hahmoteltiin useaan otteeseen kuinka naisten tulisi erikoistua jollekin erityisalalle. Vain tällä tavoin he pystyisivät ”lyömään itsensä läpi” ja välttämään reportteriksi jäämisen. Specialisoituminen, kielitaidon parantaminen ja omanarvontunnon nostaminen olivat keinoja, joilla naistoimittaja saattoi ”luoda asemansa lehdistössä ja loppujen lopuksi olla täysin samanarvoinen miestoimittajan kanssa”.⁹⁵¹

Roosin keino välttää jäämästä surulliseksi naisreportteriksi oli teatteriin ja kirjallisuuteen erikoistuminen. Kriitikonpolku oli alkanut ajeta jo pian reportterinuran alussa, kun Roos sai Erkki Kivijärveltä ja Lauri Viljaselta pyynnön jatkaa näytelmien ja kirjojen arvostelua. Hän itse pohti sen olevan ainoa tie päästä ”ylenemään”.⁹⁵² Arvosteluun keskittyminen ei ollut itsestään selvä valinta. Vuoden 1936 lopulla lehdestä poistui Ilmari Lahden lisäksi useampia toimittajia, jolloin Roos arveli, että hänen vastuunsa kirjallisuusarvioinneista tulisi kasvamaan entisestään. Pian Helsingin Sanomien toimitussihteeri välitti viestin, että Eljas Erkko halusi Roosin ottavan koko Ilta-Sanomien kirjallisuuskritiikin vastuulleen. Hän oli kuitenkin nähnyt mihin

*– – kaiken tuon töryn läpikäyminen on I:n [Ilmari Lahden] ja [Lauri] Viljasen henkisen vitaliteetin ja hermot vieneet ja itekin sitä maistanut sen verran, että siihen sanon: ei kiitos.*⁹⁵³

Noin vuoden kuluttua Roosin mieli oli muuttunut ja kirjallisuusarvioinnista vastaa-
misesta oli tullut päivittäiseen toimitustyöhön osallistumista parempi vaihtoehto. Tulkintani on, että tähän päätökseen ei vaikuttanut iän ja sukupuolen yhteisvaikutus niin paljon kuin Roosin aiemmat puheet olisivat voineet ennustaa. Ikävuosia ei ollut kertynyt lähellekään neljääkymmentä kun 27-vuotias Roos irtautui täysipäiväiseksi kirjallisuustoimittajaksi syksyllä 1937. Hän itse sanoi hyvin suoraan miten aiempaa puolta pienempi kuukausipalkkakaan ei haitannut, kunhan vain sai työskennellä Eljas Erkon oikkujen ulottumattomissa.

⁹⁵¹ HKA, Naistoimittajat ry:n arkisto, Ca:1, kokous 26.1.1947.

⁹⁵² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:9, Vappu Roos Walter Roosille 26.11.1932.

⁹⁵³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

Ovet auki

Sanomalehden toimittaja oli tapahtumien keskipisteessä ja Roosin kirjeenvaihdossa näkyikin monia ajan merkkitapauksia, joita hän sai tarkastella aitiopaikalta. Toimittaja pääsi niin Neuvostoliiton lähetystöön kuin Itävallan ministerin teekutsuille tai japanilaisen tanssijan pukuhuoneeseen.⁹⁵⁴ Uutisreportterina Vappu Roos ei ollut ainoastaan nainen, vaan myös ”järki-ihminen”. Hänelle avautuivat ovet jotka muuten pysyivät naisilta suljettuina, esimerkiksi mainittuun vuoden 1934 pappiskokoukseen. Kokouksessa Roos oli ainoa nainen ja ainoa toimittaja. Paikalle ei ollut kutsuttu tiedotusvälineitä, se oli ennemminkin suljettu tilaisuus, ”veljessitit” niin kuin Roos kuvaa.

*Tilanne oli äärimmäisen humoristinen, kun sata pappia, kaksi teologian professoria, kolme piispaa ja minä jouduimme yhteen saliin.*⁹⁵⁵

Papit katselivat Roosia epäluuloisina kunnes piispa Lehtonen tuli häntä kättelemään ja tarjosi kahvia. Roos kärsi huonosta ilmasta ja tupakan puutteesta koko neljän tunnin kokouksen ajan, papit sen sijaan kävivät vaivihkaa tupakoimassa vähän väliä. Kokouksen sisältö palkitsi pitkään istuneen toimittajan. Se oli suorastaan ”makupala” lehdelle, sillä kirkonmiehet kritisoivat Saksan kirkon suuntaa. Toimituksessa ”hykerreltiin käsiä” Roosin tietojen johdosta. Hän otsikoi juttunsa hyvin, se meni lehteen ”kuin häkä” ja pääsi kolmella palstalla Helsingin Sanomiin.⁹⁵⁶

Osa tapahtumista on sellaisia, jotka olivat aikansa uutisvirrassa merkittäviä, mutta jääneet sittemmin unohduksiin. Vuoden 1932 lopulla Roos kertoo, kuinka kuohuttavat tapahtumat seurasivat toisiaan ”kun ei ole ollut Craucheria eikä Tattarisuota, ilmestyvät hottislaiset näyttämölle”. Tattarisuon lähteestä löytyneistä ruumiinkappaleista alkaneen tapahtumaketjun yli vuoden mittainen selvittäminen oli ohi ja noitakeinoja koetelleet saaneet tuomionsa. Myös Minna Craucherina tunnetun naisen murha oli käsitelty loppuun. Lehdet tarvitsivat kuitenkin uusia uutisia, joten Roos kirjoitti hurmoshenkisistä uskonlahkolaisista. ”Hottislaiset” olivat saarnaaja Maria Åkerblomin seuraajia, jotka olivat kyllästyneet odottamaan vankilatuomiota kärsivän Åkerblomin vapautumista ja vaihtaneet hänet horrossaarnaaja Hilda Hottiin. Roos suunnitteli vierailua heidän luokseen, vaikka lehden ilmeisesti ainoa valokuvaaja ei ollut saatavilla.⁹⁵⁷ Itse Maria Åkerblomia Roos kävi tapaamassa

⁹⁵⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933; kirjekokoelma 1289:7:26, Vappu Roos Veera Roosille 7.-14.6.1934; kirjekokoelma 1289:7:39, Vappu Roos Veera Roosille 4.7.1935.

⁹⁵⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:34, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1934.

⁹⁵⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:34, Vappu Roos Veera Roosille 7.12.1934; ”Suomen kirkkomiehet ilmaisevat voimakkaasti kantansa evankelisen vapauden puolesta”, *Helsingin Sanomat* 4.12.1934.

⁹⁵⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:11, Vappu Roos Veera Roosille, 13.12.1932. Juttu lahkolaisista ilmestyi kuitenkin 13.12.1932, ”Åkerblomilaisten luopiot”, *Ilta-Sanomat* 13.12.1932 ja aiheeseen liittyvä nimimerkki Vep:in pakina ”Tärisyttävää...”, *Ilta-Sanomat* 15.12.1932.

vankilatuomion jälkeen. Saarnaajasta oli kadonnut kaikki ”ekstaattisuus” ja hän esitteli tanskandoggeja ja lammaskoiriaan. ”Kummallinen muija”, oli toimittajan epävirallinen analyysi vanhemmilleen.⁹⁵⁸

Erääseen Helsinkiä aikanaan kohahduttaneeseen uutistapahtumaan Vappu Roosin epäiltiin liittyvän itsekkin, vaikka vain välillisesti. Syksyllä 1933 Roos oli alkanut ottaa englannintunteja meksikolaissyntyiseltä naiselta, joka lakkasi yhtäkkiä vastaamasta puheluihin. Roos vitsaili tämän varmasti kuolleen, kunnes kävi ilmi että juuri näin oli tapahtunut.⁹⁵⁹ Yli viikon huoneistossa virunut vainaja yhdistettiin samana syksynä vellovaan niin sanotun rouva Martinin vakoilujupakkaan.⁹⁶⁰

Roos epäili, että tapaukseen liittyen hänen ”boksiinsa” eli huoneeseen jossa hän asui, olisi murtauduttu ja ”kukaan ei tiedä mistään mitään ja on inhottavaa elää epäluulojen ja arvailujen keskellä”. Etsivä Keskuspoliisi kuuli Roosia naisen kuoleman johdosta, vaikka tiesi tämän toimittajana kirjoittavan asiasta.⁹⁶¹ Vakoilujuttu työllisti Roosia ja askarrutti mieltä senkin jälkeen kun hän sai tietää, ettei ”onneton edesmennyt meksikkolainen” ollutkaan siihen sekaantunut, vaikka olikin ”mystillinen” muuten.⁹⁶²

Todella suuret uutistapahtumat antoivat virtaa toimitustyön arkeen ja toimivat työtovereita yhteen liittävässä voimana. Kesäkuussa 1934 eteen tuli todellinen sensaatio. Englantilainen Pietarissa syntynyt nuori mies tunkeutui Neuvostoliiton suurlähetystöön Bulevardille ja ampui lähetystön virkailijoita, joista moni haavoitui. Syyksi tämä herra Brown sanoi vihan bolsevikkeja kohtaan. Tapausta käsiteltiin lehdessä monena päivänä.⁹⁶³

Brownin jutun takia Vappu Roos kävi autolla sekä Neuvostoliiton että Englannin lähetystössä. Matka tuntui kuin toiseen maailmaan astumiselta, etenkin itänaapurin lähetystössä: ”Eri jännää nähdä hermostuneita ryssiä ja koittaa saada tolkkua heidän saksastaan!” Sen sijaan englantilaiset jopa naureskelivat tilanteelle ja ottivat asian rauhallisesti. Lehdessä oli täysi vauhti päällä. Roosin mielestä tapaus oli kuin huonompi versio Eugen Schaumanin jutusta, mutta hän nautti tilanteesta.

*Tämmöisiä päiviä kuin olisikin aina, niin hyvä olisi olla reporterina.
Aikoihin ei toimituksessa ole ollut niin kivaa tunnelmaa kuin tänään.*⁹⁶⁴

⁹⁵⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:45, Vappu Roos Walter Roosille 19.7.1936.

⁹⁵⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933.

⁹⁶⁰ ”Rva Martinin veli, latvialainen poliisikomissaari pidätetty Väinänlinnassa”, *Helsingin Sanomat* 4.11.1933. Yhteys kumottiin seuraavan päivän lehdessä, ”Rva Martinin vakoiluverkosto ulottui Ruotsiin, Latviaan ja Liettuaan”, *Helsingin Sanomat* 5.11.1933. Vakoilutapauksesta lisää esim. Rislakki 1982, 89–92.

⁹⁶¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:22, Vappu Roos Veera Roos Hannila 31.10.1933.

⁹⁶² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:21, Vappu Roos Walter Roosille 26.10.1933.

⁹⁶³ Ks. esim. ”Verinäytelmä Venäjän lähetystössä”, *Ilta-Sanomat* 14.6.1934.

⁹⁶⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:26, Vappu Roos Veera Roosille 7.-14.6.1934.

Jutun kimpussa työskenteli kuusi toimittajaa, toimitussihteeri Toivo Vitikka ja jopa itse Eljas Erkkokin. ”Oikein loistopäivä”, sanoi Roos, jonka hyvää mieltä lisäsi oman lehden voitto uutiskilvassa. ”Meillä on laajin selostus ja josta sitä paitsi julkaisimme ensimmäisenä sähkösanoman.”⁹⁶⁵ Roosin epäluottamus Eljas Erkkoo kohtaan oli tässä vaiheessa kasvanut jo suureksi etenkin pieleen menneen virkavaapaalta palaamisen jälkeen, mutta poikkeustilanne sai työn tuntumaan taas mielekkäältä, ja vanha innostus nousi kyllästymisen alta. Erityistilanteessa oli tärkeää että ”me” olimme ensimmäisenä julkaisemassa tietoja ja ”meillä” oli laajimmin käsitelty uutista.

Aina uutisten ei tarvinnut olla suuria tehdäkseen vaikutuksen. Vappu Roos sai haastatella lukuisia ihmisiä, joista osa jäi erityisesti hänen mieleensä. Tanssija ja koreografi Yeichi Nimura oli kaikista haastatelluista ”ylivetö”. Roos oli ystävänsä kanssa katsomassa esitystä oopperassa ja näytös oli ennen kokematon, samaa oli vakuutellut myös tanssija Maggie Gripenberg. Esityksen jälkeen Roos kävi tapaa-massa Nimuraa pukuhuoneessa ja sai vielä hotelli Tornin alasalissa illastaessaan tältä tervehdyksen viereisestä pöydästä.⁹⁶⁶

Toinen kulttuurin saralla kohottava ja työtovereiden kanssa jaettu kokemus oli Sibeliuksen syntymäpäivä. Juhlintaa Roos pääsi seuraamaan toimittajien hermokeskukseen, ”Paloheimojen lastenkamariin”. Ilmeisesti Sibeliuksen tyttären Eva Paloheimon perhe oli luovuttanut huoneen toimittajille isäntäväen ollessa juh-lissa. Kirjoituskoneet kannettiin paikalle, kotiapulainen huolehti tarjoilusta ja toimittajat päivystivät sähkösanomien varalta myöhään iltaan. ”En ole ikinä nähnyt lastenkamaria niin tupakansavuisena kuin eilen.” Aiemmin päivällä koko toimitus oli kuunnellut radiosta juhlakonsertin, kerrankin hiljaisuuden vallitessa. Päivän tapahtumat koskettivat ja tuntuivat Roosista suorastaan sukupolvikokemukselta.⁹⁶⁷

Roosin kirjeissä vain pienen maininnan arvoinen tapaus oli Tekla Hultinin haastat-telu. Tutkijan näkökulmasta tilanne oli kuitenkin herkullinen: Sanomien ensimmäinen naispuolinen uutisreportteri kohtasi Suomen ensimmäisen naistoimittajan vuonna 1934. Tapaaminen ei sujunut hyvin. Roos kirjoitti pitkää juttua jääkäri liikkeen taustalla vaikuttaneista naisista ja kävi haastattelemassa myös Hultinia. Mitään ei päätynyt lehteen saakka.

*Kurjaa nähdä ihmistä tuollaisessa tilassa. Kääpiön kokoinen, iso kyttyrä niskassa ja kädet kuin luurangon. Hampaita ei yhtään, keppi kädessä, silmät harhailevat.*⁹⁶⁸

⁹⁶⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:26, Vappu Roos Veera Roosille 7.-14.6.1934.

⁹⁶⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933. Nimimerkki Vep”in artikkeli Nimurasta, ks. *Ilta-Sanomat* 26.9.1933.

⁹⁶⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:43, Vappu Roos Veera Roosille 9.12.1935.

⁹⁶⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:32, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1934.

Hultin, jota Roos kuvasi äidille vanhuudenhöperöksi, ei muistanut luvanneensa ottaa reportteria vastaan ja hermostui kun haastattelu alkoi. Vappu Roos sai lähteä tyhjin käsin pois.⁹⁶⁹

Eräs Roosiin suuren vaikutuksen tehnyt tapahtuma oli käynti Moskovan teatteripäivillä vuonna 1935. Kahdessa Helsingin Sanomien artikkelissa Roos kertoo teatterielämästä ja yhdessä matkavaikutelmistaan Leningradista ja Moskovasta.⁹⁷⁰ Laajempina tekstit ilmestyivät muutamaa vuotta myöhemmin matkakirjassa ”Passinne, olkaa hyvä”. Neuvostoliitto maana ei herättänyt Roosissa luottamusta, mutta teatterin nauttimasta suuresta arvostuksesta hän suorastaan hurmioitui ja etenkin panostus lastennäytelmiin teki vaikutuksen. Uuden Suomen nimimerkki Timo Niipputti Moskovan teatterista kirjoittaneet lehdet, Suomen Sosialidemokraatin ja Helsingin Sanomat, yhteisen otsikon alle ja puhui ”loveen langenneista”. Vappu Roosia hän ei mainitse nimeltä, mutta moittii tämän ihmetystä Neuvostoliton runsaasta teatteribudjetista.⁹⁷¹ Roos julkaisi myöhemmin lehtiartikkelit matkakirjassaan ja lisäsi tekstiin kriittisen huomion inhimillisestä kärsimyksestä, jonka hinnalla taiteen korkeatasoisuus ostettiin.⁹⁷²

Toimittajan statuksella pääsi paikkoihin, tiloihin ja tilanteisiin, jotka pysyivät muille suljettuina. Ammatti mahdollisti muutakin, sillä sanomalehti antoi toimittajalle äänen, joka kuului kauas. Vappu Roos käytti tätä ääntä itselleen tärkeiden asioiden ajamiseen.

Emansipaatiota ja ennakkoluuloja

Yleisten tapahtumien seuraamisen ja päivän uutisiin reagoimiseen lisäksi toimittajan oli mahdollista kirjoittaa myös itse valitsemistaan teemoista. Nuoren naisen palkkaaminen reporteriksi näyttää tuoneen lehden sivulle aiheita, joita ei ehkä muuten olisi nähty. Laittomista raskaudenkeskeytyksistä uutisoiminen ja ehkäisyneuvontakysymyksen nostaminen ”isoon lehteen” olivat Roosille merkityksellisiä asioita. Roos kertoi olleensa ensimmäinen, joka toi ehkäisyneuvonnan tärkeyden esiin sanomalehden sivuilla. Teema liittyi naisiin, mutta sisälsi voimakkaan yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Tämän kaltainen journalismi sopii tulkintani mukaan

⁹⁶⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:32, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1934.

Lehtijutussa jääkäri liikkeen naisista Tekla Hultin mainitaan, mutta hänen haastattelustaan ei puhuta mitään, ”Naiset jääkäri liikkeen takana”, *Helsingin Sanomat* 27.10.1934.

⁹⁷⁰ Teatteripäivistä *Helsingin Sanomat* 15. ja 16.9.1935 ja matkavaikutelmia *Helsingin Sanomat* 15.9.1935.

⁹⁷¹ ”Loveen langenneita”, *Uusi Suomi* 16.9.1935.

⁹⁷² Roos 1938, 106.

aiemmin esittelemääni Liesbet van Zoonenin jaotteluun ja luenkin sen feminiiniseksi, instituutioihin suuntautuvaksi journalismiksi.⁹⁷³

Ehkäisyvalistus sisälsi vaatimuksen naisen itsemääräämisoikeudesta suhteessa omaan kehoonsa. Vappu Roosin ihaileman Kaisu Snellmanin mukaan vasta lapsiluvun sääntely toi naiselle todellisen vapauden.⁹⁷⁴ Emansipatorisella keskustelulla naisten oikeuksista oli nurjakin puolensa. Lisääntymisen säätelyä tarvittiin myös yhteiskunnan ”huonomman aineksen” lisääntymisen hillitsemiseen. Pelättiin, että sivistyneissä perheissä lapsiluku pysyisi kurissa tai vähenisi naisten kouluttautumisen ja kouluttautuneiden naisten työssäkäynnin myötä samaan aikaan kun köyhempi ja vähemmän koulutettu osa kansasta jatkaisi kasvuaan.⁹⁷⁵

Eugenistinen keskustelu läpäisi suomalaisenkin yhteiskunnan niin, että siihen osallistuivat esimerkiksi naisjärjestöt poliittisen kentän molemmilta laidoilta. Merle Weßel on tutkinut väitöskirjassaan pohjoismaisten naisasialiikkeiden, tai feministien, kuten Weßel heidät nimeää, suhdetta eugeniikkaan. Hän huomauttaa, miten naisasianaisilla oli suuri rooli naiserityisten aiheiden esiin nostamisessa ja kuinka eugeniikka läpäisi paitsi tieteellisen keskustelun, myös keskustelun hyvinvointivaltion rakentamisesta.⁹⁷⁶

Ehkäisyvalistus, kotien puhtaus, lasten oikeanlainen ravinto ja terveyteen tähtäävä valistustoiminta oli niin sanottua positiivista eugeniikkaa. Seuraava askel kansakunnan tervehdyttämiseksi oli lisääntymisen estäminen kokonaan, niin kutsuttu negatiivinen eugeniikka.⁹⁷⁷ Negatiiviseen eugeniikkaan kiinteästi liittyvää sterilisaatiolakia ajettiin voimakkaasti juuri 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa ja se pyrki saamaan ”mielisairaant, kaatuvatautiset ja tylsämieliset” steriloitavaksi.⁹⁷⁸ Kaisu Snellman esitteli Tulenkantajassa yhdysvaltalaisen Margit Sangerin ajatuksia, jotka erosivat lehden yleisestä sterilisaationvastaisuudesta. Sanger oli aborttia vastaan mutta sterilisaation puolesta siinä tapauksessa, jos muut ehkäisykeinot epäonnistuivat ja yksilöllä oli perimässään vikaa.⁹⁷⁹

Vappu Roos puolestaan kirjoitti Ilta-Sanomiin sterilisaatiolain säätämistä kiirehtivän artikkelin, missä hän haastatteli perinnöllisyystieteen professoria ja eugeniikkaan

⁹⁷³ Esittelin näitä Liesbet van Zoonenin tutkimukseen perustuvia jakoja tarkemmin luvun 1.3 alaluvussa, joka käsitteli sukupuolittuneita työtehtäviä.

⁹⁷⁴ Koivisto 2011, 248.

⁹⁷⁵ Mattila 1999, 39–41, 102–103.

⁹⁷⁶ Weßel 2018a, 258–259.

⁹⁷⁷ Weßel 2018a, 9–10; Weßel 2018b, 65–71.

⁹⁷⁸ ”Rotukysymyksestä”, *Helsingin Sanomat* 15. ja 16.1.1935.

⁹⁷⁹ Elmgren 2018, 51. Tulenkantajien osin muuttuvista kannoista sterilisaatiolakiin ks. myös Mattila 1999, 327–333.

perehäntynyt Harry Federleytä. Vanhemmilleen hän kertoi jo etukäteen, miten sterilisaatiosta oli tulossa ”jymyjuttu”.⁹⁸⁰ Lokakuun 1932 lopussa Ilta-Sanomissa professori Federley kertoikin, kuinka sterilisaatiosta oli saatu positiivisia kokemuksia Yhdysvalloista: 10 000 leikkauksesta yksikään ei ollut epäonnistunut. Artikkelitoteaa, miten ”sterilisoimiskysymys on laajakantoinen yhteiskuntapoliittinen ja rotuhygieninen ongelma.”⁹⁸¹ Jutun ilmestyttyä Roos korosti äidilleen ylpeänä, kuinka suuri hänen oma osuutensa oli sen kirjoittamisessa.⁹⁸²

Roos palasi sterilisaatiolakikeskusteluun kaksi vuotta myöhemmin, tällä kertaa ikään kuin mutkan kautta. Hän kertoi vanhemmilleen ”mielisairasjutusta”, joka oli ”hieno ja ajankohtainen” ja viittasi tällä Helsingin Sanomien artikkeliin ehkäisevästä mielisairaanhoidosta. Artikkelissa todetaan avoimen mielisairaanhoidon, kuten perhehoidon, hyödyllisyys, edullisuus ja inhimillisyys. Lopuksi kirjoittaja vielä muistuttaa, miten laki mielisairaitten sterilisoimisesta olisi välttämätön ja ”epäilemättä tehokkaimpia aseita mielisairauksien ehkäisytyössä”.⁹⁸³ Lehtenä Helsingin Sanomat ei asettunut varauksetta kannattamaan sterilisaatiolakia, sillä se julkaisi näyttävästi myös lakia kritisoivan Väinö Lassilan kannanoton.⁹⁸⁴

Koulutettu, moderni, kansainvälinen ja lukenut kulttuuri-ihminen saattoi 1930-luvun alussa luontevasti kannattaa sterilisaatiolain voimaantuloa. Monelta osin edistyksellisinä pitämämme ihmiset ovatkin aina sidottuja omaan aikaansa ja myös muiden toimittajanaisten aineistoissa on nykylukijan silmiin pistäviä kohtia. Esimerkiksi Lontoon miljoonakaupunkiin muuttanut, ulkomaankokemuksia ja kansainvälisyyttä janonnut Seere Salminen oli vuonna 1923 syvästi närkästynyt uusista naapureistaan:

*Olen nim. saanut naapurikseni viereiseen huoneeseen – neekeripariskunnan. En minä ole tullut Lontooseen seurustellakseni mustaihoisten kanssa.*⁹⁸⁵

Salminen vaihtoi toiseen asuntoon, joka oli hyvä mutta kallis. Edellisten naapureiden aiheuttama mielenliikutus oli niin suuri, että hän palasi heihin vielä uudestaan.

⁹⁸⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:6, Vappu Roos Walter Roosille 22.10.1932. Harry Federley oli kansainvälisesti tunnustettu perinnöllisyystutkija, rotuhygienian puolestapuhuja ja sterilisaatiolakeja valmisteleavan komitean puheenjohtaja. Federleystä, hänen merkityksestään geneettisen tutkimuksen vakiinnuttamisessa Suomessa ja kansainvälisistä yhteyksistään. Mattila 1999, 43–48.

⁹⁸¹ ”Sterilisoimiskysymys jälleen esillä meilläkin”, *Ilta-Sanomat* 26.10.1932.

⁹⁸² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

⁹⁸³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:32, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1934. Edellisenä päivänä ilmestynyt artikkeli on siis mitä ilmeisimmin Roosin kirjoittama, ”Ehkäisevä mielisairaanhoido rajoittaa sairaalapaikkojen tarvetta”, *Helsingin Sanomat* 26.10.1934.

⁹⁸⁴ ”Rotukysymyksestä”, *Helsingin Sanomat* 15. ja 16.1.1935.

⁹⁸⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:7, Seere Salminen Ilona Jalavalle 26.6.–3.7.1923.

Ilona Jalavalle hän korosti, miten uudessa talossa olivat ”luojan kiitos kaikki valkoihoisia (Kerroin kai, että edell. paikassa asui neekeripariskunta seinäni takana?)”⁹⁸⁶

Osa tutkijoista, jotka perehtyvät valveutuneena pitämiensä naisten historiaan, on hämmentynyt tällaisten ristiriitaiseksi kokemiensa ilmiöiden äärellä.⁹⁸⁷ Matkakirjoja kirjoittaneita naisia tutkinut Ritva Hapuli viittaa Sara Millsiin pohtiessaan kuinka suhtautua historiallisiin aikanaan edistyksekköiden naishahmoin. Kolonialistisen ajan matkakirjoja tutkinut Mills huomauttaa, miten nautinnollista on lukea voimakkaista naisista, jotka selviävät kiperistä tilanteista, mutta miten tunne sekoittuu hämmennykseen näiden naisten rasmin ja kolonialististen asenteiden kanssa.⁹⁸⁸ Historiantutkijan tulee kuitenkin tuntee empatiaa tutkittaviaan kohtaan vaikka heidän tekojaan tai ajatuksiaan ei allekirjoittaisi kokonaan. Empatialla on tarkoita hyväksymistä, vaan sellaista ymmärrystä, joka auttaa vastaamaan kysymyksiin paremmin kuin kiusallisten seikkojen torjunta.⁹⁸⁹

Eugeniikan opit läpäisivät yhteiskunnan niin monella taholla ja tasolla, ettei sterilisaatiolain kannattamisesta voi tehdä päätelmiä henkilön poliittisesta suuntautumisesta. Vappu Roosin kirjeissä politiikasta on vain pieniä viitteitä.

Yksi niistä on syksyltä 1933, jolloin Roos tapasi kirjallisuusarvostelija Lauri Viljanen kanssa suomenruotsalaisen modernistisen kirjailijan Hagar Olssonin. Ilta oli ”suurenmoisen intelligentti ja humoristinen”. Kirjallisuusihmiset puhuivat sukupolvista, jolloin Viljanen ja Olsson totesivat Roosin edustavan polvea, joka nyt on astunut areenalle heidän ”nuorten” jälkeen. He kuvailivat uuden sukupolven olevan näkymätön ja tuijottavan ympärilleen kuin suuret kysymysmerkit, ilman että kukaan tiesi mitä he ajattelevat. Roos vielä täsmensi, ettei määritelmä pätenyt ylioppilasnuorisoon, joka

*sairastaa suomalais-ugrilaisen heimon ammoisen huonommuuskompleksin ylikompensatiota, Suur-Suomea, suomalaista ja ainoata valtioniopistoa j.n.e.*⁹⁹⁰

Roos ei siis itse tuntunut samaistuvan suursuomalaisuutta sairastavaan ylioppilasnuorisoon ja sen Suur-Suomi-haaveisiin.

⁹⁸⁶ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 893:3:10, Seere Salminen Ilona Jalavalle 19.8.1923.

⁹⁸⁷ Ongelmallisista tutkimusaiheista ks. Kinnunen 2001, 51–52.

⁹⁸⁸ Hapuli 2003b, 26; Mills 1993, 4–5.

⁹⁸⁹ Empaattisesta tutkimusotteesta Leskelä-Kärki 2006, 83–85, 632–638. Empatiasta äärimmäisiä ilmiöitä tutkittaessa ks. Välimäki 2017, erit. 126–128, 134.

⁹⁹⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:20, Vappu Roos Veera Roosille 22.10.1933.

Roosin tuttavapiiriin kuului Kaisu Snellmanin veli lähetystöneuvos Teo Snellman ja hänen puolisonsa kuvataiteilija Elsa Snellman, os. Holmberg. Tukholman suur-
lähetystöstä erinäisten selkkausten vuoksi irtisanottu Teo Snellman asettui
perheineen Suomeen asumaan vuonna 1934 ja Vappu Roos kävi tapaamassa heitä
Helsingin Marjaniemessä.⁹⁹¹ Muutamista vierailuista Snellmanien luokse kertonut
Vappu Roos sivusi politiikkaa yhdessä huomiolla:

*Viime lauantaina meillä oli pitkä – tietysti poliittinen – keskustelu Teon
kanssa. Kyllä hän on kauhean viisas, mutta pakkomielteitä hänellä taitaa
politiikassa olla.*⁹⁹²

Ystävyyden taustoista ei ole tietoa, enkä tiedä miten Roos suhtautui ystäviensä sit-
temmin yhä ankarampaan suuntaan kehittyviin poliittisiin kannanottoihin.
Jatkosodan aikana Elsa Snellman nimittäin tuli tunnetuksi juutalaisvastaisesta
kirjoittelustaan ja Teo Snellman oli aktiivinen fasisti.⁹⁹³

Toimittajanaiset olivat omalla tavallaan osa naisemansipaatiota, mutta tutkimani
naiset eivät kirjeissään kertoneet kamppailusta naisasian puolesta. Vuonna 1937
Helsingin Sanomiin tullut Paula Talaskivi tosin ilmoittaa vuoden 1954 lehdistön
matrikkelissa harrastukseksi naisasian, muussa lähdeaineistossa termi mainitaan
korkeintaan humoristisessa valossa.⁹⁹⁴ Esimerkiksi käy seuraava katkelma kir-
jeestä, jossa Sirkka Nuormaa purki Seere Salmiselle turhautumistaan. Nuormaa oli
”vähän disappointed” kun ”päämies” hylkäsi erään pakinanaiheen liian vakavana
ja jatkaa:

*Muuten, tiedäs sellaista että minusta alkaa vähitellen tulla naisasianai-
nen. – Jos sinä 10 vuoden perästä palaat, tapaat minut suffragettina.
Kamalaa. Kaikki huumori ja kepeys alkaa minusta kaikota, ja tilalle
tulee sorretti nainen ja hänen oikeutensa. Ei suinkaan tämä vain ole
sitä miehettömyyttä?? – Vaikka toisekseen, enhän minä nyt niin kovin
miehetönkään ole!*⁹⁹⁵

⁹⁹¹ Elsa Snellman oli ilmeisesti ollut Roosin tai ehkä myös hänen vanhempiansa tuttava jo
aiemmin, sillä Roosin kertoessa yhteiskunnan paitsioon laittamasta pariskunnasta hän sanoo,
kuinka ”Elsa on yhtä iloinen taas kuin ennenkin.” SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:43,
Vappu Roos Veera Roosille 9.12.1935.

⁹⁹² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:43, Vappu Roos Veera Roosille 9.12.1935.

⁹⁹³ Hanski 2006, 75. Teo Snellman oli perustamassa Suomen Kansallissosialistista Työjärjestöä ja
jatkosodan jälkeen hänet pidätettiin valtiollisen poliisin katsoessa hänet yhdeksi aktiivisimmista
kansallissosialisteista. Silvennoinen, Tikka ja Roselius 2016, 344, 397. Roosin ja Snellmanin
pariskunnan yhteyksistä ei ole tietoa. Teo Snellmanin arkiston kirjeenvaihdossa ja esimerkiksi
hänen 50-vuotispäivänä saamissaan useissa kymmenissä sähköissä tai korteissa ei ole Roos tai
Juva/Juvelius -nimisiä onnittelijoita. KA, Teo Snellmanin arkisto, C11a 1 saapuneita kirjeitä ja
C11a 4 biografista aineistoa.

⁹⁹⁴ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 256.

⁹⁹⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:5, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 13.10.1933.

Sirkka Nuormaalles naisasianaiset olivat vitsailun aihe. Kirjeissään Seere Salmiselle hän pohti ennen kaikkea arkisia asioita, kuten ”levarissa” käymisiä, Erkon oikkuja, seurustelusuhteen vaiheita, terveyshuolia tai palvelijan palkkaamista. Vapaa-aikana Nuormaa rasvasi naamansa ”kiiltäväksi kuin siankinkun” ja heittäytyi sohvalle lukemaan Seere Salmisen viihdekirjoja.⁹⁹⁶ Vappu Roosin tai Seere Salmisen kirjeenvaihdossa ei niissäkään liehuteta naisasian lippua. Sen sijaan näistä sanomalehtinaisista piirtyy toisella tavalla edistyksellinen kuva modernin kaupunkilaisuuden ja elämäntavan ilmentymänä.

Nykyajan tyttö modernissa kaupungissa

Helsinkiläisen sanomalehden toimittajat liikkuvat pääosin kaupungissa, sen kaduilla, virastoissa ja satamissa, kahviloissa, puistoissa ja elokuvateattereissa. Olavi Paavolainen kuvaa modernin ajan merkkejä muualla maailmassa ja vertaa niitä kotoihin maisemiin vuonna 1929 ilmestyneessä esseekokoelmassaan *Nykyaikaa etsimässä*. Siinä missä suurkaupungeissa syöksyttiin huumaavalla vauhdilla métrojunilla, kuljettiin koneiden kiihkeässä pakkorytmissä ja reklaamien loisteessa hakemassa kokemuksia, jotka vielä elähdyttäisivät turtuneita, kaikenkokeneita aisteja, oli Helsinki vaatimaton pienuudessaan ja hiljaisuudessaan. Uutta aikaa saivat edustaa korkeintaan Töölön kivimuurit dubletteineen ja keskuskeittiöineen ja kaupungin keskelle kohoava Stockmannin moderni ostosparatiisi, joka tosin nousi lopulliseen korkeuteensa vasta vuosi Paavolaisen teoksen ilmestymisen jälkeen.⁹⁹⁷

Naiset olivat Paavolaiselle nykyajan vertauskuva.⁹⁹⁸ Modernin maailman symboliksi ja esseekokoelman aloittavaksi hahmoksi Paavolainen nostaa naistoimittaja Tityanan, joka oli ”naisreportteri, matka- ja romaanikirjailija, globetrotteri”. Myös tutkijat ovat nähneet toimittajanaiset modernin airueina. Ruotsalaisten sanomalehtinaisten historiaa tutkinut Monica Djerf-Pierre lukee varhaiset toimittajat ”uusiksi naisiksi”, naisiksi jotka näkivät itsensä itsenäisinä toimijoina, miesten vertaisina – ja myös ystävinä.⁹⁹⁹

Monenlaisissa yhteyksissä käytetty sanapari ”uusi nainen” pakenee tarkkoja määritelmiä. ”New Woman” voi tarkoittaa viktoriaanisen ajan lopun miehen määräysvallasta irrottautuvaa naista, 1920-luvun flapper-tyttöä tai 1930-luvun alun

⁹⁹⁶ Ks. esim. SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:7, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 27.3.1933.

⁹⁹⁷ Paavolainen 1929, 137.

⁹⁹⁸ Kuva oli ristiriitainen aivan kuten Paavolaisen suhde kuvaamiinsa yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksiin: vapautunut nainen oli sekä terveen sukupolven elinehto että uhka miehisyydelle. Hapuli 1995, 153–157.

⁹⁹⁹ Djerf-Pierre 2007, 85–86.

virkarouvaa. Ajasta ja ajattelijasta riippuen merkitykset vaihtelivat.¹⁰⁰⁰ Variaatioita on käsitellyt esimerkiksi Merle Weßel, jonka oman väitöskirjatutkimuksen kontekstissa uusi nainen on ennen kaikkea sellainen nainen, joka muodostaa uhan suvun ja sitä kautta rodun jatkamiselle.¹⁰⁰¹

Vasemmistolaiset naiset puolestaan näkivät uuden naisen neuvosto-ihanteiden mukaisena: naisen tuli vapautua keittiöstään ja siirtyä tuottavaan työhön.¹⁰⁰² Naisasialiitto Unionissa taas puhuttiin Uudesta Naisesta, joka yhdistäisi äitiyden ja työssäkäynnin. Ainakin yksi Unionissa esitelmöinyt ruotsalaisnainen korosti, että liikkeen tarkoittama ”uusi nainen” oli eri asia kuin leikkotukkainen ”moderni nainen”.¹⁰⁰³ Uuteen naiseen liitettiin luonteenpiirteitä ja ulkoisia ominaisuuksia, joiden arvostus vaihteli ajassa. Polkkatukka oli vielä 1920-luvun alussa kauhistus, mutta vuonna 1933 lyhyet hiukset kävivät jo kauneuskuningattarelle.¹⁰⁰⁴

Työväen naisjärjestöissä moderni naistyyppe herätti huolestuneisuutta, paheksuntaa ja huvittuneisuuttakin. Kauniisti puettut, veltot ja työtä tekemättömät yläluokan naiset olivat aktiivisen työtätekevän ja tiedostavan työläisnaisen vastakohta.¹⁰⁰⁵ Joiltain osin uusi naistyyppe miellytti. Toimittaja ja kansanedustaja Hilja Pärssinen, joka itse oli kamppaillut naisen vapaamman aseman puolesta, luki uuden naisen piirteiden olevan ”ihailtava pirteys, tiedonhalu, rohkeus” ja nosti esiin nuorten naisten määrätietoisuuden ja toveruuden miesten kanssa.¹⁰⁰⁶ Sukupuolten väliseen toveruuteen viittaa myös nuorison sukupuolikasvatusta tutkinut Kristiina Tiihonen lainatessaan vuonna 1936 kirjoitettua opasta. Siinä todetaan salavihkaisten silmäysten ajan olevan ohi, sillä nuoriso on kasvanut näkemään toisensa tasa-arvoisina ja viettää aikaa ”yhteisillä matkoilla ja retkillä, yhteisissä pyrinöissä”.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁰ Ritva Hapuli huomauttaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen käynnistyneen modernisoitumista ihannoivan ja sitä pelkäävän keskustelun ruumiillistuneen naisessa. Hapuli 2000. Esimerkiksi 1890-luvulla uuden naisen tunnusmerkkeinä oli itsenäisyys etenkin emotionaalisesti ja eroottisesti, ja heitä käytettiin sekä naisasiaa puoltavassa että sitä vastustavassa kuvastossa. Lisäksi Jaana Kaakkola huomauttaa, että monet kaanoniin hyväksytyt kuvat uudesta naisesta ovat miesten luomia. Kaakkola 1997, 19.

¹⁰⁰¹ Weßel 2018, 84.

¹⁰⁰² Lähtenmäki 1995, 230.

¹⁰⁰³ Keskustelu koski porvarillisia naisia, työväestöllähän ei tämän asian suhteen ollut juuri valinnanvaraa. Hagner ja Försti 2006, 125–126.

¹⁰⁰⁴ Lähtenmäki 1995, 235. Miss Eurooppa Ester Toivosen hiukset olivat lyhyet.

¹⁰⁰⁵ Lähtenmäki 1995, 237. Vehkalahti 2000, 136–137 ja 146–147.

¹⁰⁰⁶ Lähtenmäki 1995, 237. Lähtenmäki viittaa Pärssisen artikkeliin ”Aikamme nuori nainen”, *Työläisnaisten urheilulehti* 12/1930.

¹⁰⁰⁷ Tiihonen 2000, 184–185.

Alati muuttuvaa uuden naisen määrittelyä vaikeuttaa se, että ilmiö kuvasi yhtä aikaa sekä todellisia muutoksia että julkisen keskustelun ja kirjallisuuden representaatioita. Jälkimmäistä ilmiötä tutkinut Taru Tapioharju analysoi väitöskirjassaan Mika Waltarin romaanien moderneja naisia ja ”nykyajan tyttöjä”.¹⁰⁰⁸

Sanomalehtityö ja moderni kaupunkilaisuus näyttävät yhdistyvän myös omassa aineistossani. Työ vei uraansa aloittavan Vappu Roosin jo Turun-vuosina kaupungin kulttuuri-ihmisten seuraan. Teatteripiirit, sanomalehdet, ylioppilasnuoriso ja kirjallisuusihmiset elivät vuorovaikutuksessa keskenään, ja Roos sai tästä osansa. Sukulaisten kanssa oli keskusteltu Turun ja Helsingin tutkinto vaatimusten eroista, jolloin Roos puolusti Turun tutkinnon arvoa ja kaupungin merkitystä muutenkin:

*Äiti kulta, mitä merkitsee minulle joku filosofian professori, kun minulla täällä on kaikki elämisen mahdollisuudet. – Minua ei ole viety mihinkään vanhojen pedagogien piireihin, kuten odotimme, mutta, mikä on minulle tärkeämpää, alan oppia tuntemaan nuorta, modernia Turku, sitä ainesta, joka sykkii ja tulee sykkimään tässä kaupungissa.*¹⁰⁰⁹

Nuori, moderni Turku vietti aikaansa ainakin ravintola Itämeressä, jossa Roos kävi ystävänsä Mauri Närhen kanssa. Närhi viihtyi ravintoloiden lisäksi myös yliopiston kirjastossa ja oli ”silti hyvän näköinen”. Närhi ja Roos viettivät iltaa samassa pöydässä Turun Sanomien toimitussihteerin kanssa, ja Roosille kohotettiin sanomalehtinaisen maljoja. Saman päivän Turun Sanomissa oli nimittäin ollut hänen pakinansa ”Nainen ja kuvastin”, josta pöytäseurue osasi pätkiä ulkoa. Toimitussihteerin tarjosi Roosille kesätoimittajan paikkaa ja ehdotti, että tämän tulisi ottaa haltuunsa lehden muotipakinointi miespuolisen muotitoimittajan nimimerkki La Femmen sijaan. Närhi, joka tilasi nakkejakin ranskaksi, lupasi auttaa Roosia kielen suhteen. Roos kirjoittaa illanvietostaan äidilleen:

*Minulla musta lyhythihaiseni, jonka vuoksi nautin kaksinverroin. Se on loistopuku, paras, mitä minulla on koskaan on ollut, se on niin edullinen figurille. Flirttimme Närhen kanssa on kovin viatonta, hän ei ole mikään ’tottunut’ tyyppi.*¹⁰¹⁰

Yöelämästä Roos kertoo vanhemmilleen avoimesti ja humoristisesti. Keväällä 1930 hän lähetti valokuvan, jonka takana olevan tekstin mukaan se oli otettu Turun ylioppilaskunnan kansliassa kello 2.15 yöllä. Kuvassa Roos ja Mauri Närhi ovat

¹⁰⁰⁸ Tapioharju summaa keskustelua väitöskirjassaan, joka käsittelee uuden naisen diskurssia Waltarin 1920- ja 1930-luvulle sijoittuvissa Helsinki-romaanissa. Tapioharju 2010, 40–43.

Waltari käsittelee uutta naista ja Helsinkiä esimerkiksi romaanissaan *Appelsiininsiemen* (1931).
¹⁰⁰⁹ Alleviivaus Roosin. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2, Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930.

¹⁰¹⁰ Alleviivaus Roosin. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2, Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930.

naamiaisuusissa, joita Roos kuvaa ”Puoliverinen tyttö Honolulusta avec Chaplin’ eli ’lehtemme edustaja’”. Roosilla on kirjava mekko ja Närhellä Chaplin-asu ja näyttelijä Eino Jurkan tekemä maskeeraus.¹⁰¹¹

Melko pian muutto Helsinkiin tuli ajankohtaiseksi. Pääkaupungissakin Roos vietti aikaansa yliopisto- ja kulttuuri-ihmisten kanssa. Maisterintutkinnon valmistuttua karonkka oli pieni, improvisoitu mutta mieluinen. Pari naista, nuorimies samasta ”poksista”, Helsingin yliopistossa opettava maisteri ja kauppakorkeakoulun Matti Franssila nauttivat ravintola Pörssissä kahvia, likööriä, portviiniä ja hedelmiä. Seurue tanssi kahteen ja tuli issikalla kotiin. ”Kukaan ei ollut kiinnitetty, kaikki nuoria, vapaita ja iloisia, eikä mitään komplekseja”.¹⁰¹²

Toimittajanaisten asumisjärjestelyt kertovat nekin kaupungin arjesta. Vappu Roos asui ”poksissa” ja ainakin muutamien vuosien ajan hänen kotinsa sijaitsi Etu-Töölössä Apollonkadulla. Asunnon omisti ”tant Taxell” ja muissa huoneissa asui vaihteleva joukko ihmisiä, jotka Roos mainitsee korkeintaan etunimillä.¹⁰¹³ Sirkka Nuormaa puolestaan asui yksin, mutta ei pitänyt itseään koti-ihmisenä – ei etenkään sen jälkeen kun oli löytänyt ruokakomerosta mädäntyneen kananmunan. Hän suunnitelikin hankkivansa ”piian” ja oli ”eri jännää ruveta emännäksi”.¹⁰¹⁴ Seere Salminen ratkaisi järjestelyt asumalla ainakin joitakin aikoja talossa, jossa oli keskuskeittiö. Kun keittiö oli kesällä kiinni, hän söi ravintoloissa.¹⁰¹⁵

Kaupunkielämään helsinkiläiset naiset osallistuivat perustamalla oman klubin. Roos oli mukana järjestelyissä ja odotti kovasti kerhon avautumista.¹⁰¹⁶ Klubilla oli omat neljän huoneen tilat Pörssitalossa, eteisvahtimestari, ”ylioppilasneitoja” tarjoilijoina ja 184 jäsentä. Siellä saattoivat piipahtaa rouvat, joiden ei tarvinnut jäädä kotiin puolison klubi-iltoina, ja ”nykyajan itsenäiset naiset – joilla ei ole perhettä eikä huushollia eikä sukua.” Kiireiselle sanomalehtiniaiselle klubi oli

¹⁰¹¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:3, Vappu Roos Veera Roosille 17.3.1930. Kirjeen liitteenä oleva valokuva yksityiskokoelmissa. Eino Jurkka oli vuonna 1930 Turun Teatterin näyttelijä, Helavuori 2004.

¹⁰¹² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:5, Vappu Roos Veera Roosille 16.10.1932.

¹⁰¹³ Esim. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:18, Vappu Roos Veera Roosille 1.8.1933; 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933 ja 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

¹⁰¹⁴ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 891:5:4, Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 30.8.1933 ja 891:5:2 Sirkka Nuormaa Seere Salmiselle 9.6.1933.

¹⁰¹⁵ SKS KIA, SSA, kirjekokoelma 894:1:28, Seere Salminen Akseli Salmiselle 20.7.1932.

Vuonna 1922 valmistui ensisijaisesti virkanaisille tarkoitettu asuintalo Eureka ruokasaleineen ja keskuskeittiöineen, tämän jälkeen noin 30 uuteen asuintaloo varustettiin keskuskeittiöllä, josta asukas sai tilata vaikka kaikki päivän lämpimät ruuat. Nevalainen 2012, 138–145 ja 163–164.

¹⁰¹⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:7, Vappu Roos Veera Roosille 27.10.1932.

paikka, jossa pistäytyä silloin kun ei ehtinyt ”poksiin”.¹⁰¹⁷ Oma klubihuoneisto li-
säsi elämän hallinnan tunnetta, joka kiteytyi Roosin saadessa ensimmäisen tilinsä
vakituiseina toimittajana.

*Nyt itsenäinen nainen istuu omassa klubissaan ensimmäinen palkka
taskussaan.*¹⁰¹⁸

Roos kirjoitti kirjeitä klubissa, kotona ja toimituksessa – ja myös modernin Helsin-
gin ja etenkin sen naisten maamerkiksi vuonna 1930 nousseessa Stockmannin
tavaratalossa. Aineistojen tutkimiseen tuokin kiinnostavan lisänsä se, että osa Roo-
sin kirjeistä on kirjoitettu Stockmannin kirjoitushuoneen logolla varustetulle
paperille.¹⁰¹⁹

Sanomalehtityön myötä Roos pääsi nopeasti osaksi kulttuuripiirejä. Kulttuu-
rielämän keskelle tie aukesi ennen kaikkea teatteriarviointien myötä. Kansallisteatterissa vasta 24-vuotiaalla Roosilla on hyvä vakiopaikkansa, joka nä-
kyy vanhemmille lähetetyssä, lehdestä leikatussa kuvassa. Varat eivät antaneet
myöten kovin juhlavaan esiintymiseen, ja esimerkiksi joitakin edustustilaisuuksia
Roos jätti väliin iltapuvun puuttuessa. Siskon Elina Roosin kanssa hankittua yh-
teistä iltapukua käytettiin vuorotellen.¹⁰²⁰ Ensi-illoissa hän tervehti kymmeniä
ihmisiä, ja uusia tuttavuuksia syntyi. Ester Ståhlberg oli Roosin sanojen mukaan
”mielistynyt” häneen ja esitteli nuoren toimittajan muun muassa kirjailijoille Elsa
Soinille ja Olli Nuorrolle. Roos saikin ensi-illoissa tervehtiä kymmeniä ihmisiä,
joista ei aikaisemmin tuntenut ketään.”¹⁰²¹ Tilanne oli hänen mielestään toisinaan
hämmentävän humoristinen

*Kyllä minua naurattaa toisinaan, kun ajattelen, miten sattuman kautta
joudun istumaan maan valioväen joukossa. Joka paikassa tunnen itseni
kaikkein nuorimmaksi ja vähän kuin vahingossa mukaan joutuneeksi.*¹⁰²²

Suurin viehätys ihmisiin tutustumisesta karisi yllättävän nopeasti. Samalla kun
Roos kertoo uusista tuttavuuksista hän huomauttaa, miten ensi-illoissa ja kulttuuri-
ihmisiin tutustuminen ”ei imponeeraa minua enää, kuten aikaisemmin”. 23-vuotias

¹⁰¹⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje
päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kurossa, jota ei ole
liitetty KIA:n kokoelmiin; ”Helsingin Naisklubi avannut ovensa”, *Uusi Suomi* 24.11.1932.

¹⁰¹⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:8, Vappu Roos Veera Roosille 3.11.1932.

¹⁰¹⁹ Esim. SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:4, Vappu Roos Veera Roosille 1.11.1932. Kirje
päivätty 1.10., mutta kirjeen sisältö viittaa 1.11.1932, samoin postileima kirjekurossa, jota ei ole
liitetty KIA:n kokoelmiin. Kirjeiden materiaalisuudesta Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 277.

¹⁰²⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:19, Vappu Roos Walter Roosille 30.9.1933.

¹⁰²¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

¹⁰²² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:31, Vappu Roos Veera Roosille 11.10.1934.

Roos puhui aika ajoin kuin olisi jo kaiken nähnyt ja kokenut. Pieniä flirttejä sattui, mutta ”eivät sellaisetkaan enää huvita kuin hetken.”¹⁰²³

Aivan kuten toimitustyössä myös suhteessa kaupunkielämään mielialat vaihtelivat vuodenajan mukaan. Talven kaikkeen kyllästynyt tunnelma vaihtui kesän koittaessa: ”En ole koskaan viihtynyt Helsingissä niin hyvin kuin nyt ja tuskin tahtoisin muualla olla.” Kappelissa saattoi tavata ihmisiä kuten kirjailija Olavi Paavolaisen ja lääkäri Zaida Eriksonin. ”Kesällä Helsinki on aivan toista kuin talvella.”¹⁰²⁴ Kappelissa hän viihtyi myös naispuolisten kollegoidensa Sirkka-Liisa Virtamon ja Irma Andersinin, ”Kittyn”, kanssa.¹⁰²⁵

Kaupunkilaiseen kesään kuului maallemuutto, mutta koko kesän kestävään vetäytymiseen eivät toimittajien lomat riittäneet. Roos vietti kuitenkin mahdollisuuksien mukaan kesälomaansa pois kaupungista. Kesällä 1933 hän oli täysihoidolassa Pörtön saarella. Saareen hän meloi kanootillaan, ja kirjoituskone seurasi mukana.¹⁰²⁶

Toisena kesänä täysihoidola oli lähempänä, vain hieman yli puolen tunnin kävely- ja raitiovaunumatkan päässä toimituksesta. Helsingin Rajasaarella sijaitsevassa täysihoidola Trollebossa ei ollut muuta vikaa kuin se, että ihmiset siellä olivat ”hyvin platteja, rumia ja tyhmiä.”¹⁰²⁷ Täysihoidolan ”kristillisillä vanhoilla piioilla” oli toisinaan vaikeuksia ymmärtää Roosin iltamenoja. Lehtimieskongressi sentään oli sentään käypä syy olla iltoja pois ja kun huoneeseen kulki ikkunan kautta hiljaa hiipien, ei aamuyön kotiinpaluun kiinnitetty liikaa huomiota ja Roos pysyi ”säädyllisissä kirjoissa”.¹⁰²⁸ Trollebon ”tanteista” huolimatta täysihoidola oli sopiva valinta, sen ansiosta aurinkokylvyt, yölliset kuutamokanoteeraukset ja meressä uiminen kuuluivat helsinkiläisenkin toimittajan kesään.¹⁰²⁹

Toimituksen illanvietot eivät aina jaksaneet Roosia kiinnostaa, esimerkiksi Merenkävijöiden tiloissa Särkän saarella järjestetyt Helsingin Sanomien päivälliset Roos jätti väliin. Kylmä pohjoistuuli ei houkuttanut venematkalle iltapuvussa, eikä hän halunnut palella saarella ja ”katsoa toisten juovan”.¹⁰³⁰

Kaupunkikin, joka välillä näyttäytyi niin houkuttelevana, saattoi väsyttää. Heinäkuussa 1936 Roos oli suorastaan iloinen siitä, ettei teatterikausi ollut vielä alkanut. Mieluiten hän olisi ollut pois ”kaikesta urbaanista ja kulttuurista”, Kappelista ja

¹⁰²³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:12, Vappu Roos Veera ja Walter Roosille 3.2.1933.

¹⁰²⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:16, Vappu Roos Walter Roosille 10.6.1933.

¹⁰²⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:25, Vappu Roos Veera Roosille 2.6.1934.

¹⁰²⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:17, Vappu Roos Walter Roosille 29.7.1933.

¹⁰²⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:39, Vappu Roos Veera Roosille 4.7.1935.

¹⁰²⁸ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:40, Vappu Roos Veera Roosille 8.7.1935 ja 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

¹⁰²⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:41, Vappu Roos Veera Roosille 17.7.1935.

¹⁰³⁰ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:40, Vappu Roos Veera Roosille 8.7.1935.

elokuvista ja pysytellyt kaupungin ulkopuolella liinahousuissa niin paljon kuin mahdollista. Kesän vapauden vastapainona työpaikka tuntui steriililtä, ainakin jos kesää oli saanut viettää maalla. Tuntui väsyttävältä ”istua selkää suorassa ja liivit päällä ja hymyillä Eljakselle”.¹⁰³¹

Urheilu ja luonnossa liikkuminen muodosti vastapainon työlle. Turussa Roos käveli jo työnsä takia joka päivä kuusi kilometriä ja pelasi lisäksi tennistä.¹⁰³² Helsingissä Roos käytti vähästä vapaa-ajastaan suuren osan liikuntaan, etenkin kesäisin. Kesällä 1933 Roos päätti, ettei heittäisi hukkaan yhtään aurinkoista hetkeä ja aloitti vuosien mittaisen aikaa ja rahaa vievän harrastuksen:

*Niinpä ostin eilen aluksen ja voit onnitella minua onnellisena kanootin-
omistajana.*¹⁰³³

”Kanooteeraamaan” piti päästä aina kun ilmat sen sallivat. ”Käytän nykyisin joka minuutin efektiivisesti”, kirjoitti Roos isälleen.¹⁰³⁴

Kanootti toi Roosille tunteen vapaudesta. Pörtön täysihoitolaissa muut vieraat olivat riippuvaisia moottoriveneestä, Roos puolestaan saattoi tulla ja mennä miten halusi.¹⁰³⁵ Helluntaita, juhannusta tai ihan vain sopivan kesäistä päivää saattoi viettää meloen. Roos teki kanootilla myös usean päivän retkiä muun muassa Hagalundiin, jossa melontaseura Canoalla oli urheilumaja. Majalla oli ennestään jo 5 retkeläistä, nuoria miehiä ja naisia, joiden joukkoon Roos matkakumppaneineen mahtui hyvin. Seurueiden aika meni ruuan laitossa ja kahvin keittämisessä, päivän ”sensaatio” oli iltanuotio, jolloin keskusteltiin ”filosofisia”. Toisena päivänä oli lämmin ja nuoret makoilivat auringossa soitellen munniharppua, banjoa ja mandoliinia.¹⁰³⁶

Kanootti sai seurakseen myös polkupyörän. Äidin avulla Roosin vanha pyörä tuotiin toimitukseen, mistä juoksupoika vei sen Stockmannin korjaamoon. Huolletun pyörän selkään Roos saattoi hypätä asianmukaisesti vaateettuna: ”Golfarit saan huomenna, joten olen iloinen, kun olen voinut realisoida tämän tuumani näin nopeasti.”¹⁰³⁷ Housujen käyttö urheillessa ei ollut naiselle aivan ennenkuulumatonta, joskaan ei kovin tavallista vielä 1930-luvun alkupuolen Suomessa. Pyöräillessä ne olivat kuitenkin verrattoman käytännölliset.¹⁰³⁸

¹⁰³¹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:45, Vappu Roos Walter Roosille 19.7.1936.

¹⁰³² SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:2, Vappu Roos Veera Roosille 4.3.1930.

¹⁰³³ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:16, Vappu Roos Walter Roosille 10.6.1933.

¹⁰³⁴ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:16, Vappu Roos Walter Roosille 10.6.1933.

¹⁰³⁵ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:18, Vappu Roos Veera Roosille 1.8.1933.

¹⁰³⁶ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:38, Vappu Roos Walter Roosille 15.6.1935.

¹⁰³⁷ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:28, Vappu Roos Veera Roosille 10.8.1934.

¹⁰³⁸ 1930-luvun suomalaiset naiset käyttivät housuja harvoin muuten kuin talvisin, ennen kaikkea hiihtoharrastuksessa tai -kilpailuissa. Turunen 2011, 218–221, 225–226.

Pitkät kävelyretketkin olivat osa vapaa-ajan viettoa ja ystävän luokse Oulunkylään saattoi kulkea jalan lähes koko matkan edestakaisin. Roos tunsu itsensä amerikkalaiseksi ”globetrotteriksi” kävellessään, etenkin kun auringon ja hohtavan lumen vuoksi silmillä olivat ”tummat silmälasit, joiden takaa maailma näkyy intressanttissa, mutta vähän dekadenttisessa valossa”.¹⁰³⁹

Liikunnallisuus noudatteli ”nykynaiselle” sopivaa elämäntapaa. Naistenlehdet niin oikealla kuin vasemmalla suosittelivat reipasta urheilua, mieluiten luonnossa.¹⁰⁴⁰ Vappu Roosin elämässä tuntuvat tiivistyvän monet muutkin aikansa ilmiöt, kuten Hilja Pärssisen mainitsema tiedonhalu, määrätietoisuus ja ”toveruus nuorten miesten seurassa”.¹⁰⁴¹ Vappu Roos sopii hyvin myös Monica Djerf-Pierren kuvaukseen varhaisista, itsenäistä elämää viettävistä toimittajanaisista. Uuden naisen määritelmää paremmin häneen saattaisi sopia sekä kirjallisuuden että historian tutkimuksessa käytetty sanapari ”nykyajan tyttö”.¹⁰⁴²

Uusi nainen tai nykyajan tyttö on kirjallisuuden ja paheksuvan tai ihailevan aikalaiskeskustelun luoma konstruktio. Silti toimittajanaisten ja etenkin Vappu Roosin kirjeenvaihdosta voi löytää hämmästyttävän paljon risteyskohtia tämän arkkityypin kanssa. Kirjeet – erityisesti työkseen paljon lukevan ja kirjoittavan ihmisen kirjeet – seuraavat kuitenkin aina jonkinlaisia kirjallisia konventioita. Kirjeitä ei voi lukea suoraan tapahtumien selosteena, vaan ne ovat myös ikään kuin ”minän näyttämö”, jolla kirjoittaja esittää itseään.¹⁰⁴³

Paljon lukenut Vappu Roos kirjoitti itseään moderniksi kaupunkilaiseksi naiseksi. Ideaalisen nykyajan tytön olemus oli urheilullinen ja toverillinen, hän tanssi ja kävi elokuvissa. Kirjallisuudessa uusi nainen ja Helsinki kohtasivat paikoissa, jotka ovat tuttuja Vappu Roosin kirjeistä. Naisten kaupungin tiloiksi nousevat 1930-luvun Helsingissä esiin ravintola Kappeli, Fazerin kahvila, Etu-Töölö, Stockmann, Särkkä ja sunnuntairetket Korkeasaareen – tilat, jotka toistuvat myös Roosin kirjeissä vanhemmilleen.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁹ SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:36, Vappu Roos Veera Roosille 1.4.1935.

¹⁰⁴⁰ Työväenjärjestöt kannustivat nuoria miehiä ja naisia aktiiviseen liikuntaan, eikä alastomuuskaan oikeassa asyayhteydessä ollut merkki siveettömyydestä. Lähteenmäki 1995, 232–233; Turunen 2011, 300–309.

¹⁰⁴¹ Lähteenmäki 1995, 237, viittaa kirjoitukseen ”Aikamme nuori nainen”, *Työläisnaisten urheilulehti*, 12/1930.

¹⁰⁴² Hapuli et. al. 1992, 99–104.

¹⁰⁴³ Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 263, 274–275, 278–279.

¹⁰⁴⁴ Tapioharju 2010.

Yhteenveto: Antoisa ja kuluttava työ

Vappu Roosin ura käynnistyi helposti ja työpaikka järjestyi yhdellä hyvin ajoitetulla kirjeellä. Siirtyminen Helsingin toimitukseen vaikutti niin ikään tapahtuneen helposti. Itse työ sujui, ja Roos koki pärjäävänsä toimittajan ammatissa. Tästä huolimatta hän alkoi jo muutaman kuukauden vakituisen työskentelyn jälkeen pohtimaan paikan vaihtoa.

Kirjeenvaihdosta nousee esiin toistuvia tekijöitä, jotka vaikuttivat jaksamiseen. Kiinnostavat uutispäivät, oma pärjääminen, tasainen toimeentulo ja työtovereihin muodostuneet, vapaa-ajalle kantavat suhteet olivat kannattelevia tekijöitä. Päivittäin toistuvan uutistyon yksitoikkoisuus, yhteisön sisäiset jännitteet ja esimiehen oikullinen käytös saivat puolestaan harkitsemaan työn jättämistä.

Työ tuntui toisinaan merkityksettömältä, mutta tätä tunnetta kompensoi mahdollisuus tuoda esiin itselle tärkeitä aiheita. Roos piti itseään pioneerina ehkäisyvalistuksen tuomisessa päivälehtikeskusteluun, ja mitä ilmeisimmin sitä olikin. Naispuolinen reportteri saattoi nostaa esiin keskustelunaiheita, jotka olivat tärkeitä naisille eri puolilla puolue- ja järjestökenttää. Ehkäisyneuvonnan puolesta puhumista pidän yhtenä esimerkkinä feminiinisestä, instituutioihin suuntautuvasta journalismista.

Roosin kirjeet näyttävät myös ne monet mahdollisuudet, joita toimittajan työ naiselle saattoi tarjota. Mahdollisuuksien horisontti oli avoin ja nuoren naisen oli mahdollista ottaa vastuuta maskuliiniseksikin katsotuista työtehtävistä. Työ tarjosi aitiopaikan tapahtumien seuraamiseen ja avasi konkreettisesti ovia paikkoihin, jotka muuten pysyivät suljettuina. Se myös mahdollisti pääsyn pääkaupungin kulttuuriyhteisöihin ja modernin, kaupunkilaisen elämäntyylin.

Johdopäätökset: Tärkeät ja tuntemattomat

Lähdin tutkimaan keitä toimittajanaiset olivat, miksi heitä palkattiin ja minkälaista heidän työnsä oli. Työni ajoittuu lähteistä nousevien huomioiden perusteella sotien väliseen aikaan, ja tarkin empiirinen aineistoni sijoittuu vuosien 1928 ja 1939 välille. Alustavan tutkimuksen perusteella saatoin osoittaa, että naisten määrä Helsingin Sanomissa alkoi nousta jo ennen toista maailmansotaa toisin kuin aiempi tutkimus on esittänyt. Ensimmäistä kertaa lehden historiassa sen toimituksessa työskenteli enemmän kuin yksi nainen kerrallaan, ja ennen talvisodan syttymistä lehdessä työskenteli 11 naista.

Tutkittavan joukon määrittely ei ole ollut helppoa ja tutkimuskohteen rajaus on vaatinut paljon tutkimusta ja arkistotyötä. Se, minkä ajattelin olevan työn lähtökohta, muodostuikin osaksi tutkimustulosta. Kävi ilmi, että toimituksellista työtä tehneiden henkilöiden kirjo oli oletettua laajempi. Ammatti oli jäsentymätön ja monet, niin miehet kuin naisetkin, työskentelivät monipuolisesti kirjoittamisen kentällä. Heille toimittajan työ oli yksi tapa ansaita elantonsa.

Toisaalta moni Helsingin Sanomien vakituiseen toimittajakuntaan kuulunut henkilö teki samaan aikaan aivan muuta työtä. Rajat avustavia tehtäviä ja varsinaista toimittajan työtä tehneiden välillä olivatkin häilyvät. Lähdeaineistoista ei voinut olla huomaamatta tietyn kotikutoisuuden, sattumanvaraisuuden ja epämääräisyyden ilmapiiriä. Osittain nämä piirteet saattavat kuulua sanomalehtityön luonteeseen, mutta ne korostuvat, kun toimituksen koko on pieni ja journalistiset työtävät vakiintumattomampia. Toimittajia tuli ja lähti, joku teki työtä vailla vapaa-aikaa, toinen ei kyennyt työntekoon humalatilana vuoksi ja kokematonkin kirjoittaja saattoi saada tekstinsä painetuksi sellaisenaan.

Tutkimukseni osoittaa, että naistoimittajien määrän kasvu oli yksi juonne Helsingin Sanomien strategiassa laajentaa levikkiä puolueohjauksesta etäännyttämisen, jo aiemmin alkaneen pikkuilmoitusten julkaisemisen ja uutistenhankintaan panostamisen ohella. Nämä kaikki lisäsivät lukijoiden määrää ja houkuttelivat tilaajia tai irtonumero-ostajia eri puolelta puoluekenttää. Suhteellinen puolueettomuus ja pyrkimys koko perheen lehdeksi auttoi Helsingin Sanomat nousemaan levikkikierteeseen. Suuri merkitys oli kurottautumisella Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle työväestön pariin. Naisten haaliminen lukijoiksi oli osa tätä prosessia ja Helsingin Sanomia mainostettiin ”Naisten lehtenä” niinkin varhain kuin vuonna 1930. Aiempi tutkimus ei ole tätä tunnistanut.

Yleisölähtöisyys, minä-muotoinen pakinointi, muotiin ja kotiin liittyvät aiheet ja kevyeltä vaikuttava kirjoitustyyli olivat leimallisesti naisten aluetta. Sukupuolittunut työnjako ei kuitenkaan ollut tarkka, eikä missään nimessä ”raudanluja” ja

joustamaton. Tilaa oli myös naiselle, joka toimi uutisreportterina. Tosin hänenkin työsarhaansa kuului kirjoittaa kevyitä pakinoita, joista lehdellä oli krooninen pula.

Sukupuoleen kiinnitetyt odotukset näkyivät siinä, miten tekstejä tulkittiin. Vilkaasti ja värikkäästi kirjoittava mies oli kirjallinen lahjakkuus, jonka kykyjä ei sanomalehtiteksti pystynyt piilottamaan. Vastaavanlaiset piirteet naisen tekstissä kertoivat rönsyilystä ja kyvyttömyydestä käsitellä faktoja. Journalismissa maskuliiniseksi onkin laskettu ja osittain lasketaan yhä etäisyys, neutraalisuus ja objektiivisuus, eliitit, miespuoliset lähteet ja näkökulmat, sekä autonomia ja professionaalisuus. Sitä vastoin yksityinen, intiimi ja arki, naispuoliset lähteet ja näkökulmat, läheisyys, empaattisuus ja subjektiivisuus sekä suuntautuminen kohti lukijan tarpeita ja kiinnostuksen kohteita koetaan feminiiniseksi. Feminiiniseksi katsotut ominaisuudet tulivat tulkintani mukaan aiempaa tärkeämmiksi lehden-
tessa siinä vaiheessa, kun kaupallistuminen voimistui.

Olen työssäni osoittanut, miten kulutusyhteiskunnan kehkeytyminen on yksi niistä viitekehyksistä, joihin naistoimittajien palkkaaminen liittyy. Koska naiset vastasivat suuresta osasta kodin päivittäisistä ostoista sekä lapsiin liittyvistä hankinnoista, he olivat mainostajille haluttu kohderyhmä. Lehti puolestaan eli kuluttamisesta, sillä sen tuloista suurin osa tuli ilmoituksista.

Kuluttaminen henkilöityi naisessa, jonka tehtävä oli olla perheen rationaalinen rahan käyttäjä. Tätä kuvaa myös naisjärjestöt pyrkivät voimistamaan, tavoitteenaan nostaa kotiäitien arvostusta ja merkitystä osana yhteiskuntaa. Myös mainostajat tunnistivat naiset omana kuluttajaryhmänään niin Suomessa kuin etenkin Yhdysvalloissa, josta suomalaiset mainostoimistot hakivat vaikutteita. Amerikkalaislehtien naistensivut lukuisine ilmoituksineen eivät kuitenkaan sellaisenaan siirtyneet Suomeen. Tutkimusaineistostani löytyy kuitenkin esimerkki siitä, miten ulkomaisiin esikuviin verrattuna kovin vaatimaton naistenpalsta oli pääomistajan erityisessä suojeluksessa, vaikka toimitussihteerit eivät sille arvoa antaneet.

Naiskuluttajien ja heille sisältöä tuottavien naistoimittajien välillä vallitsi kiinnostava ristiriita. Työssä käyvät, itsensä elättävät naiset alkoivat näkyä mainoksissakin, mutta eivät olleet kaikkein yleisimpiä hahmoja. Mainosten maailmassa kuluttaja oli kodin ryyni-, margariini- ja tekstiilihankinnoista päättävä perheenemäntä, jolle kodin ulkopuolinen työ olisi ollut este kutsumuksen täyttämiseksi. Naistoimittaja puolestaan tuli toimeen omalla työllään ja eli itsenäistä kaupunkilaiselämää – ja oli siis suorastaan kotiin keskittyneen äitihahmon antiteesi. Sanomalehti toimikin omalla logiikallaan. Muodista kirjoittivat naiset, joita ei muoti kiinnostanut, ja kodikkaan pienistä sattumuksista nainen, joka oli nähnyt laajasti maailmaa.

Myös sanomalehti itsessään oli tuote, jota kaupattiin yhä suuremmalle yleisölle. Puoluekannan mukaan tilattavat lehdet olivat pärjänneet pitämällä oman linjansa selkeänä kilpaileviin puolueisiin verrattuna. Puoluelehdistön sijaan ja rinnalla sanomalehdet alkoivat kuitenkin kamppailla omaa viiteryhmäänsä laajemmista yleisöistä. Helsingin Sanomat ei ollut ainoa tämän kehityksen edelläkävijöistä, mutta aikalaisten silmissä muutos henkilöityi uuteen omistajaan, Eljas Erkkoon.

Laajojen lukijajoukkojen saavuttaminen edellytti monipuolisen ja keyvenkin aineiston lisäämistä, ja uudenlaisten sisältöjen tarve hyödytti monia kirjoittajia. Väitän, että naisellisiksi katsotut ominaisuudet nousivat uudenlaiseen arvoon lehden linjan muuttuessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että näiden ominaisuuksien arvostus tai symbolinen arvo olisi noussut alalla, vaikka talouden kannalta ajatteleva pääomistaja osoittikin arvostusta palkkaamalla naisia lehteensä.

Toril Moin ajatus siitä, että naissukupuoli on negatiivista pääomaa, jota tasoittaakseen naisen tulee olla miestä koulutetumpi tai hänellä tulee olla paremmat verkostot, saa tukea omasta aineistostani. Maini Similän tapaus osoittaa, että ainakin yhdessä tapauksessa nainen piti omaa asemaansa työnhaussa miehiä huonompana ja pyrki kompensoimaan sitä oikealla koulutusyhdistelmällä.

Koulutus ei kuitenkaan ollut ratkaiseva tekijä alalla, jolla kokemusta arvostettiin tutkintoja enemmän ja liikaa kirjaviisautta saatettiin pitää jopa haittana. Enemmän saattoi olla merkitystä sosiaalisilla verkostoilla. Esimerkiksi Sirkka Nuormaa ja Seere Salminen tunsivat Eljas Erkon ennen lehteen tuloaan. He olivat työskennelleet tämän alaisina jo vuosia aiemmin, rakentaneet jonkinlaista luottamusta oikukkaana tunnettuun esimieheen ja päätyivät tekemään pitkän työuran yhtiössä.

Ennen kaikkea tutkimukseni tukee Kristina Lundgrenin huomioita siitä, miten tiettyillä journalismin osa-alueilla naissukupuoli on voinut olla etu. Joihinkin tehtäviin palkattiin nimenomaan naisia ja naiselliseksi katsottu tyyli nosti esimerkiksi Seere Salmisen lehden arvostetuksi ja hyvin palkatuksi pakinoitsijaksi. On kuitenkin huomattava, että lehdessä oli tilaa monenlaisille yksilöille. Epäsovinnaisia hahmoja – niin naisia kuin miehiäkin – siedettiin. Esimerkiksi lehden Pariisin kirjeenvaihtaja Irja Spira oli tehnyt hyvinkin epätavallisen ratkaisun jättäessään kaksi lastaan Suomeen ja lähtiessään yksin Pariisiin.

Tutkimuksessani kehitin eteenpäin Liesbet van Zoonenin tekemää jakoa instituutio-naaliseen ja yleisöön suuntautuvaan maskuliiniseen ja feminiiniseen journalismiin. Sekä maskuliinisen että feminiinisen yleisöön suuntautuvan journalismin määrä kasvoi tutkimusajankohtana. Toimittajien kohdalla lehden keventyminen näkyi siinä, että moottorisivujen, muotipalstan tai rikosuutisten tekijöiden määrä kasvoi. Instituutioihin suuntautuva maskuliininen journalismi, niin sanottu kova uutisisältö, säilyi sanomalehden ydinalueena. Instituutioihin suuntautuvaa feminiinistä

journalismia van Zoonen ei muutamien feminististen lehtien lisäksi juurikaan esiteltyt.

Oman tulkintani mukaan toimittaja Vappu Roosin esiin tuomat aiheet, jotka koskivat naisten elämää ja sisälsivät samalla voimakasta yhteiskunnallista painoarvoa, ovat nimenomaan instituutioihin suuntautuvaa, mutta feminiinistä journalismia. Puoskareiden tekemillä aborteilla ja ehkäisyvalistuksella oli laajoja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, jotka nosti esiin naispuolinen uutisreportteri. Olisivatko ne nousseet esiin, jos Helsingin Sanomat olisi ollut vain ”miesten lehti”, sitä emme tietenkään voi tietää. Roos kuitenkin itse korosti, miten aiheiden nosto Helsingin Sanomiin ja sen iltapäinökseen Ilta-Sanomiin oli hänen ansiotaan.

Naistoimittajien tuloon liittyy useita muitakin näkökohtia, joita olen tutkimuksesani selvittänyt. Naisten toimijuus yhteiskunnassa oli muutoksessa. Yliopistossa naisia oli suorastaan ”tulvaksi” asti ja yhä useampi säilytti työpaikkansa naimisiin mentyään. Työelämässä nainen saattoi olla uhka miehille tai joskus myös toisille naisille, etenkin jos hän oli naimisissa. Naisista ja ansiotyöstä puhuttaessa on muistettava, että sotien välisenä aikana – ja vielä sotien jälkeenkin – valtaosa suomalaisista sai elantonsa maataloudesta. Kasvavat kaupungit työllistivät kuitenkin alati suurenevan joukon naisia. Naimattomuus, kaupunkilaisuus ja ansiotyö ilmensivät uudenlaista yksilöllistä vapautta.

Samapalkkaperiaate ei vielä ollut kirjattu lakiin, eikä se ollut vielä yleisenä käytäntönä. Vain harvoilla aloilla naiset ja miehet ansaitsivat yhtä paljon. Helsingin Sanomissakin naiset ansaitsivat keskimäärin paljon vähemmän kuin miehet. On kuitenkin huomattava, että joistakin työtehtävistä maksettiin samaa palkkaa sukupuolesta riippumatta. Kokematon mies saattoi ansaita vähemmän kuin kokeneempi naispuolinen kollegansa.

Pelkkä palkkakuluissa säästäminen ei riitäkään selittämään naisten työllistämistä. Osittain huonon taloustilanteen, osittain toimittajan ammatin ylleen saaman jännityksen hohteen vuoksi Helsingin Sanomiin oli tarjolla runsaasti myös miespuolista työvoimaa. Joukossa oli kokeneita, työttömäksi jääneitä vanhempia miehiä ja kouluttautuneita ja toimittajan työhön vetoa tuntevia nuorukaisia. Joku oli valmis tulemaan töihin ilmaiseksikin.

Palkoista sovittiin kahdenkeskisissä neuvotteluissa. Toimittajat eivät vielä käyttäneet joukkovoimaa työehtojen sopimiseen, ja pääomistajan asenne kollektiivista sopimista kohtaan oli voimakkaan kielteinen. Yksittäinen toimittaja saattoi parantaa neuvotteluasemiaan näyttämällä työtarmoa ennen palkasta sopimista. Töihin pääsy ja palkkaneuvottelut saattoivat sujua hyvinkin mutkattomasti. Vappu Roosin kokemukset työn aloittamisen matalasta kynnyksestä ja sukeltamisesta suoraan artikkelien kirjoittamiseen vailla perehdytystä kertovat paitsi hänen taidoistaan, niin

myös sanomalehden käytäntöjen ja toimittajan ammattivaatimusten jäsentymättömyydestä.

Työn aloittamisen helppouteen vaikutti sekin, että omistajalla oli täysi valta päättää toimittajan palkan suuruus tai jättää työsuhde vakinaistamatta, jos laatu olisi ollut liian huonoa tai toimittaja käsitellyt aiheita lehteen sopimattomalla tavalla. Jos työntekijät eivät olleet tyytyväisiä, he saattoivat protestoida työolojaan vastaan jättämällä töitä tekemättä tai tekemällä niin vähän kuin mahdollista. Moni lähti lehdestä lopullisesti, reportteri Vappu Roos valitsi asteittaisen poistumisen.

Roos halusi jo varhain erikoistua ja löytää oman erityisalansa. Utustoimittajan työssä paine erikoistumiseen saattoi liittyä iän ja sukupuolen yhteisvaikutukseen. Tätä Roos toi esiin kirjeissään ja sama teema näkyi seuraavalla vuosikymmenellä Naistoimittajat ry:n kokousten lukuisissa alustuksissa. Utustoimittajan työ sopi naiselle, mutta ikä toi työhön rajoitteensa, sillä yli 40-vuotiaista naisreportteria pidettiin surullisena tai naurettavana ilmiönä. Roos ei ollut lähelläkään tätä ikää pohtiessaan oman polkunsä löytämistä. Hänen siirtymisensä pois yleistoimittajan tehtävistä liittyi enemmän tarpeeseen päästä pois kuluttavasta, päivittäin toistuvasta uutisrutiinista ja työyhteisön jännitteisestä ilmapiiristä.

Ilmapiirin jännittyneisyyttä lisäsi omistaja Eljas Erkon läsnäolo. 1930-luvulla Erko ehti vielä osallistua päivittäiseen toimitustyöhön, istuskella toimittajien keskellä ja syödä talon ruokalassa. Toimituskin oli pieni verrattuna sodan jälkeisiin vuosikymmeniin, joten yksittäiset toimittajat olivat hyvin johtajan tiedossa.

Journalismia ja sukupuolta historiallisessa viitekehyksessä tutkinut Monica Djerf-Pierre on jaotellut miehissä ympäristössä pärjänneiden naisten strategiat kilpailuun, naisten aiheisiin erikoistumiseen tai uuden alueen valloittamiseen. Omassa aineistossani kukaan naisista ei suoraan osoittanut haluavansa kilpailla miesten kanssa. Tutkimani naiset olivat kunnianhimoisia omilla tavoillaan, mutta viitteitä halusta edetä esimerkiksi toimitussihteeriksi en löytänyt. Vappu Roos toimitti niin sanottuja kovia uutisia, joita nuori miestoimittaja ei kyennyt hoitamaan. Hän sai myös paljon vastuuta Ilta-Sanomien toimittamisesta, mutta se ei näyttänyt houkuttelevan. Pikemminkin vastuunkanto näyttäytyi ikävänä velvollisuutena, työpäivien pidentymisenä ja ennestäänkin raskaan työn muuttumisena entistä vaativammaksi.

Yksilön tutkiminen joukon sijaan tai joukkoa vasten antaakin uutta tietoa naisten tulosta miesvaltaiselle alalle. Vappu Roosin kokemukset näyttävät, ettei miehille kuuluneiden tehtävien ”valloittaminen” välttämättä ollut henkilökohtainen tavoite tai voitto. Se saattoi kuitenkin vaikuttaa seuraavaksi alalle tulevien naisten mahdollisuuksiin ja laajentaa heidän mahdollisuuksien horisonttiaan. Tutkimusaineistoni perusteella ei voi sanoa, että naiset olisivat tietoisesti lähteneet valloittamaan miesvaltaista alaa omakseen. Lehtityöhön ennemminkin ajaututtiin,

ja se oli kirjoittavalle naiselle luonteva tapa hankkia elantoaan väliaikaisesti tai vakituisesti.

Suurella lehdessä on ollut tilaa monenlaisille kirjoittajille. Seere Salmisen kohdalla olen osoittanut sen, miten selvästi hän valitsi strategiakseen erikoistumisen naiselle tyypilliseen kevyeen pakinaan ja matkareportaaseihin. Keskittyminen ”pirteään” ja lukijalähtöiseen tekstiin oli hänelle selvää jo aivan lehtikirjoitusuransa alkuvaiheessa 1920-luvun alussa. Toisaalta Salmisen valinnoissa näkyy se, että toisinaan hän teki lähes mitä kirjallista työtä tahansa, kunhan siitä vain sai rahaa.

Monipuolisten aiheiden parissa työskennellyt reporteri Vappu Roos oli puolestaan ennemminkin ”järki-ihminen” kuin nainen. Työ avasi hänelle pääsyn moniin tilanteisiin, jotka muuten olisivat pysyneet suljettuina. Myöhempien toimittajanaisten kaltaiseksi ”hyväksi jätkeksi” häntä tuskin voisi sanoa. Hän ei myöskään ollut Djerf-Pierren sanojen mukaan ”yksi tytöistä”, sillä naisjoukossa toimiminen ei tuntunut hänestä luontevalta. Miehinä työympäristö ei tuntunut reporteri Roosia haittaavan. Yhdynkin tutkija Heidi Kurvisen näkemykseen siitä, että osa naisista on viihtynyt toimituksen työympäristössä sen miesvaltaisuuden takia, ei siitä huolimatta.

Jos Roosia haluaisi kuvata jollain sanaparilla, niin se olisi ennemminkin ”nykyajan tyttö”. Hänen elämäntavassaan yhdistyivät monet aikakauden keskusteluista ja kirjallisuudesta tutut piirteet. Kaupungin tilat ja kahvilat, aktiivisuus, vapaa-ajan urheiluharrastukset, auringonpaltonta ja toverilliset suhteet vastakkaiseen sukupuoleen ovat modernin ”nykyajan tytön” tunnusmerkkejä. Näitä tunnusmerkkejä Roosin kirjeenvaihdossa on runsaasti.

Tutkimukseni on keskittynyt toimittajiin ja heidän kokemuksiinsa työstä. Olisi kiinnostavaa tarkastella myös lehden sisällön muuttumista naistoimittajien määrän kasvaessa. Tällä hetkellä noin kolmasosa mediassa esiintyvistä ihmisistä on naisia. Miten muutos naistoimittajien määrässä vaikutti sanomalehdissä esiintyneiden naisten määrään? Entä näkyikö heidän tulonsa lehden juttutyyppeihin tai käsiteltävien aiheiden määrässä ja laadussa? Tekivätkö naiset todella lehdestä helpommin lähestyttävän?

Alustavastikin näyttää siltä, että ajatus naisten merkityksestä lehden ja lukijan välisen suhteen luomisessa säilyi hyvin pitkään. Vielä 1990-luvun alussa Helsingin Sanomien ensimmäisen naispuolisen päätoimittajan Reetta Meriläisen nimitystä edelsi omistaja Aatos Erkon huoli lehden maskuliinisuudesta ja siitä, että kaikki sen uutiset olivat ”miesten uutisia”. Meriläisen tehtävä oli tuoda lehti lähemmäs

lukijaa ja puhua ”tavallisille ihmisille” eliitin sijaan.¹⁰⁴⁵ Tilanne saattaa olla muuttumassa ja jo muuttunut. Mies- ja naistapainen kirjoittaminen ovat lähentymässä toisiaan, kun medioissa kilpaillaan kokemusjournalismilla, tunteiden herättämisellä ja minä-muotoon kirjoitetuilla kuvauksilla.

Tutkimukseni osoittaa, että suuren sanomalehden kasvussa naisilla on ollut oma roolinsa. Työni haastaa osaltaan kertomusta mediayhtiön menestyksen syistä, journalismin kehityksestä ja naisten noususta miesvaltaiselle alalle. ”Hömppä” ja ”ihmissuhdemössö” eivät ole uusia ilmiöitä, vaan niiden taloudellinen merkitys tunnistettiin jo vuosikymmeniä sitten. Mies oli toimittajan ammatissa lähtökohtainen oletus, normi ja naista arvostetumpi, mutta organisaatiossa, joka koetti menestyä kaupallisilla perusteilla, on naissukupuoli ollut joissain tilanteissa parempi vaihtoehto.

¹⁰⁴⁵ PA, Reetta Meriläisen haastattelu 13.5.2012, haastattelija Arto Astikainen.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Helsingin Kansallisen Edistysseuran arkisto
Oskari Mantereen arkisto (OMA)
Teo Snellmanin arkisto
Irja Spiran arkisto
Uuden Suomen arkisto

Päivälehdien arkisto (PA)

Eero Erkon yksityisarkisto
Eljas Erkon yksityisarkisto
Eljas Erkon Sanoma Osakeyhtiön liittyvä arkisto (EESOy)
Maissi Erkon arkisto
Historiahaastattelut
Yrjö Niiniluodon arkisto
Nuormaa-Ruotsalainen-suvun arkisto
Pöytäkirjojen ulkopuolelta -kilpailun vastaukset
Tuuli Reijosen arkisto
Sanoma Osakeyhtiön historiallinen arkisto
Yhtiön sisäiset puhelinluettelot

Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmat (SKS KIA)

Vappu Roosin arkisto (VRA)
Seere Salmisen arkisto (SSA)
Elsa Soinin arkisto

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Naistoimittajat ry:n arkisto

Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

Anna-Maria Tallgernin kirje Aino Kallakselle

Yksityiset lähdekokoelmat

Vappu Roosin kirjeenvaihtoa ja valokuvia tyttären Ulla Güntherin kokoelmasta, kopiot tekijällä

Sanoma- ja aikakauslehdet

Astra

Domus

Eeva

Helsingin Sanomat

Hesa: Helsingin Sanomien ja Helsingin Uusi Kirjapaino Oy:n henkilökunnan jäsenlehti

Hufvudstadsbladet

Iltalehti

Ilta-Sanomat

Journalisti

Kajaanin Lehti

Keskisuomalainen

Keski-Uusimaa

Mainostaja

Naisten Ääni

Näyttämö

Perä-Pohjolainen

Pohjolan Työmies

Sanomalehtimies

Sanomia Turusta

Savo

Suomen Nainen

Suomen Sosialidemokraatti

Teatterimaailma

Tuleva Suomi

Turun Sanomat

Työläisnaisten urheilulehti

Uusi Aura

Uusi Huomen

Uusi Suomi

Wasa-Posten

Sähköiset lähteet ja internet-tietokannat

Finna-tietokanta <https://finna.fi/>

Helsingin yliopiston sankarivainajamatrikkeli
<https://www.helsinki.fi/fi/yliopisto/yliopistomatrikkeliit#section-52274> (viitattu 9.2.2019)

Historiallinen sanomalehtikirjasto <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>

Kirjasampo-tietokanta <https://www.kirjasampo.fi/>

Sirkka ja Jouko Ruotsalaisen rahaston esite
<https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoeseite?numero=286800> (viitattu 9.2.2019)

SJL:n työmarkkinatutkimus 2016 <https://journalistiliitto.fi/fi/liitto/julkaisut/> (viitattu 15.11.2018)

Suomen sodissa menehtyneet -tietokanta <http://kronos.narc.fi/menehtyneet/>

Painetut lähteet, matrikkelit ja hakuteokset

Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1934. Otava, Helsinki 1933.

Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä. Vuorikuru, Silja (toim.). Otava, Helsinki 2008.

Ester Ståhlbergin sodan ja rauhan vuodet. Päiväkirja 1935–1947. Vitikka, Olli ja Vitikka, Hilikka (toim.), WSOY, Porvoo 1987.

Helsingin Sanomain Asiamiehen muistikirjat 1915–1946.

Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913. Kallas, Ritva (toim.). SKS, Helsinki 1988.

Kuka kukin on. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1954. Otava, Helsinki 1954.

Kuka kukin on 1966: henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Otava, Helsinki 1966.

Kuka kukin on 1978: henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Otava, Helsinki 1978.

Lehdistön matrikkeli 1954. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1954.

Sanomalehtimiesmatrikkeli. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1925.

Suomen kirjailijat 1917–1944. Launonen, Hannu et. al. (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 365, Helsinki 1981.

Suomen Lakimiehet 1958. Schrey, Eero (toim.). Suomen lakimiesliiton kirjasarja 11, Helsinki 1958.

Suomen Sanomalehdistön matrikkeli. Suomen Sanomalehtimiesten Liitto 1937.

Aikalaisromaanit, muistelmat ja päiväkirjat

Andersin, Irma: *Kävin tulen ja jään maassa: matkakokemuksia Islannista.* Gummerus, Jyväskylä 1951.

Brotherus, Heikki: *Eljas Erkko. Legenda jo eläessään.* WSOY, Porvoo 1973.

- Horsma, Meri: *Olen sanomalehdentoimittaja*. Otava, Helsinki 1942.
- Karmanne, Knut: *Pimeitä polkuja. Sanomalehtimiehen seikkailuja*. Otava, Helsinki 1929.
- Kilpi, Sylvi-Kyllikki: *Sörnäisten tytön vaellusvuodet: elämää 1920-luvulla*. Tammi, Helsinki 1965.
- Kivijärvi, Erkki: *Painomuste ja punaviini*. Otava, Helsinki 1930.
- Nurminen, Eira: *Yxi neecereweisu. Turun Sanomalehtimiesyhdistys – Åbo Journalisförening ry 1921–1971*. Polytypos, Turku 1971.
- Paavolainen, Olavi: *Nykyäikää etsimässä: esseitä ja pakinoita*. Otava, Helsinki 1929.
- Paavolainen, Olavi: *Suursiivous, eli, kirjallisessa lastenkamarissa*. Gummerus, Jyväskylä 1932.
- Palomeri, R. (Raoul Palmgren): *30-luvun kuvat*. Tammi, Helsinki 1953.
- Palosuo, Erkki: *Nimimerkki Tytti: vaimonsa Mainin kirjallisesta tuotannosta koonnut Erkki Palosuo*. HYK 1997.
- Palosuo, V. J.: *La dottoressa. Liisi Karttunen Roomassa 1907–1944*. V. Palosuo, Helsinki 1991.
- Piukka, Annikki: *Itsenäinen nainen*. WSOY, Porvoo 1930.
- Ramstedt, G. J.: *Lähettiläänä Nipponissa*. WSOY, Porvoo 1950.
- Roos, Vappu: *Passinne, olkaa hyvä. Pakinaa maisemista ja ihmisistä 1932–1936*. K. J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä 1938.
- Salminen, Seere: *Lontoo. Opas Lontoon-kävijöille*. Helsinki 1929.
- Salminen, Seere (nimellä Serp): *Kiinassa kuukin on kummempi*. WSOY, Porvoo 1935.
- Salminen, Seere: *Muistupu mieleeni... Teoksessa Rantakari, K. N. et. al.: Me neekerit. Alastonta totuutta lehtimiehistä ja toimitustyön piiristä*. Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys, WSOY, Porvoo 1946.
- Sariola, Mauri: *Suruton Sariola, kirjailijan muistikuvia*. Gummerus, Jyväskylä 1976.
- Soini, Elsa: *Rouva johtaja*. Otava, Helsinki 1932.
- Spira, Irja: *Pariisin taivaan alla, suomalaisen lehtinaisen 'muistelluksia'*. WSOY, Helsinki 1989.
- Spira, Irja: *Terveisiä meriltä: seikkailumatkan kokemuksia*. Karisto, Hämeenlinna 1930.
- Tallgren, Anna-Maria: *Kuinka minusta tuli sanomalehtimies? Teoksessa Krogerus, Tellervo (toim.): Elämyksiä. Esseitä, arvosteluita, pakinoita 1910–1949*. SKS toimituksia 535, Helsinki 1990.
- Waltari, Mika: *Appelsiininsiemen*. WSOY, Porvoo 1931.
- Waltari, Mika: *Suuri Illusio*. WSOY, Porvoo 1928.
- Viherjuuri, Matti: *Sitä se on*. WSOY, Porvoo 1973.
- Voipio, Anni: *Lehtimatka. Sattumia kahdelta vuosikymmeneltä*. WSOY, Porvoo 1966.

Tutkimuskirjallisuus

- Aalto, Sari: *Medisiinarit, amattiin kasvaminen ja hiljainen tieto. Suomalaisen lääkärikoulutuksen murroksen vuodet 1933–1969*. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta XLIII, Unigrafia, Helsinki 2016.
- Ahlqvist, Kirsti: Kulutustutkimusten historia ja yhteiskunnan muutos. Teoksessa Hyvönen, Kaarina et. al. (toim.) *Hyvää elämää. 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta*. Yliopistopaino, Helsinki 2000.
- Alkio, Tuulikki: ”Oikeat” toimittajat. Teoksessa Malmberg, Ilkka (toim.), *Tasavaltaa vahtimassa. Helsingin sanomalehtimiesyhdistys - Helsingfors journalistförening 1920–1990*. Helsingin sanomalehtimiesyhdistys, Helsinki 1990.
- Almila, Matti ja Enarvi, Petri: *Juhla-albumi. Sata vuotta kylmää ja kuumaa viestintää*. Sanoma Osakeyhtiö, 1989.
- Asunta, Tuomas: *Elämää emalissa*. Elina Asunnan taustaa ja teoksia. Gummerus, Jyväskylä 2000.
- Beasley, Maurine H. ja Gibbons Sheila J.: *Taking their place. A documentary history of women and journalism*. The American University Press, Washington D. C 1993.
- Berger, Margareta: *Pennskaft. Kvinnliga journalister i svensk dagspress 1690–1975*. Norstedt, Lund 1977.
- Bergholm, Tapio ja Teräs, Kari: Women on the Waterfront. Teoksessa Jensen, Henrik (toim.) *The Welfare State Past, Present, Future*. Edizioni Plus, Università di Pisa 2002.
- Berghäll, Lilli et. al.: Korkeat korot ruudun takana. Television naistaloustoimittajien käsitys asemastaan. *Tiedotustutkimus* 2/2000.
- Blåfield, Antti: *Loistavat Erkot*. Otava, Helsinki 2014.
- Conboy, Martin: *Journalism in Britain A Historical Introduction*. SAGE Publications, Lontoo 2011.
- Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas: Teoriaton historia? Teoksessa Hannikainen, Matti O., Danielsbacka, Mirkka ja Tepora, Tuomas: *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Djerf-Pierre, Monika: The Gender of Journalism. The Structure and Logic of the Field in the Twentieth Century. *Nordicom Review*. Volume 28 2007.
- Elmgren, Ainur: The Nazi’s cloven hoof: Finnish critiques of legal sterilisation. Teoksessa Kananen, Johannes, Bergenheim, Sophy ja Weßel, Merle (toim.), *Conceptualising Public Health: Historical and Contemporary Struggles over key concepts*. Routledge, Lontoo 2018.
- Elomaa, Hanne: Henkilökohtaista ja ammatillista. Ruotsinkielisten modernistikirjailijoiden kirjeenvaihtoa 1920-luvun lopulta 1940-luvulle. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu ja Vainio-Korhonen, Kirsi: *Kirjeet ja historiantutkimus*. SKS Historiallinen arkisto 134, Helsinki 2011.
- Fellman, Susanna: Kirjanpitäjästä controlleriksi – Konttoripäälliköstä talousjohtajaksi. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.) *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin*. SKS, Helsinki 1999.
- Finnilä, Anna: Stockmann, suuri tavaratalo. Helsingin kaupunginmuseon *Memoria*-sarja 8, Helsinki 1993.

- Hagner, Minna ja Försti, Teija: *Suffragettien sisaret. Unioni Naisasialiitto Suomessa*. Unioni Naisasialiitto, Helsinki 2006.
- Hakosalo, Heini et. al.: Voimakentillä – Naiset neljässä ammattikunnassa 1900-luvun Suomessa. Teoksessa Enbuske, Matti et. al. (toim.): *Historian selkosilla. Jouko Vahtolan juhla*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Vaasa 2012.
- Hakosalo, Heini: Tasohyppelyä. Teoksessa Hakosalo, Heini et. al. (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS Historiallinen arkisto 141, Helsinki 2014.
- Hakosalo, Heini: Virkaa tekemässä – lääkäri naiset 1900-luvun alun Suomessa. *Tieteessä tapahtuu* 8/2008.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda et. al. (toim.), *Biography, Gender and History: Nordic perspectives*. K&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2016.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda, Kinnunen, Tiina ja Leskelä-Kärki, Maarit: Doing biography. Teoksessa Halldórsdóttir et. al. (toim.), *Biography, Gender and History: Nordic perspectives*. K&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2016.
- Hanski, Jari: *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2006.
- Hapuli, Ritva: Ihminen ensimmäisen maailmansodan pyörteissä. Teoksessa Immonen, Kari et. al. (toim.): *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. SKS, Helsinki 2000.
- Hapuli, Ritva: *Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika*. SKS, Helsinki 1995.
- Hapuli, Ritva: Serp – matkanainen koettelee rajoja. Teoksessa Lahtinen, Anu (toim.): *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa*. Historia Mirabilis 1, Turun historiallinen yhdistys, Turku 2003. Ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 2001. [Hapuli 2003a]
- Hapuli, Ritva: *Ulkomailla. Maailmansotien välinen maailma suomalaisnaisten silmin*. SKS, Helsinki 2003. [Hapuli 2003b]
- Hapuli, Ritva et. al.: Uutta naista etsimässä. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Vampyyrinainen ja Kenkkuinniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. SKS toimituksia 574, Helsinki 1992.
- Hapuli, Ritva ja Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta. Teoksessa Rantala, Heli ja Ollitervo, Sakari (toim.): *Kulttuurihistoriallinen katse*. K&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2010.
- Heinonen, Visa ja Konttinen, Hannu: *Nyt uutta Suomessa! Suomalaisen mainonnan historia*. Mainostajien liitto, Helsinki 2001.
- Heinonen, Visa: Mainonnan amerikkalaiset juuret ja muita näkökulmia mainonnan historiaan. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/1999.
- Heinonen, Visa: Näin alkoi ”kulutusjuhla”. Suomalaisen kulutusyhteiskunnan rakenteistuminen. Teoksessa Hyvönen, Kaarina et. al. (toim.) *Hyvää elämää. 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta*. Yliopistopaino, Helsinki 2000.
- Heiskanen, Jukka: Disney-sarjakuvat Suomessa. Teoksessa Riikonen, H. K. et. al. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. SKS, Helsinki 2007. [Heiskanen 2007a]
- Heiskanen, Jukka: Käännössarjakuva Suomessa. Teoksessa Riikonen, H. K. et. al. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. SKS, Helsinki 2007. [Heiskanen 2007b]

- Helavuori, Hanna-Leena: Jurkka, Eino. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 13.10.2004. (viitattu 5.2.2019)
- Hentilä, Marjaliisa: Mitä maksaa? Kaupan työn kehitys naisten matalapalkka-alaksi. Teoksessa Rahikainen, Marjatta ja Räisänen, Tarja (toim.), *”Työllä ei oo kukaan rikastunna” Naisen töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. SKS, Helsinki 2001.
- Hirdman, Yvonne: Genussystemet. Teoksessa Petersson, Olof (toim.), *Demokrati och makt i Sverige, maktutredningens huvudrapport*. Statens offentliga utredningar 1990.
- Hoffman, Kai: Kivijärvi, Kai. *Suomen talouselämän vaikuttajat* -verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 8. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 5.9.2011. (viitattu 21.11.18)
- Holm, Tea: *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus*. Unigrafia, Helsinki 2016.
- Häggman, Kai: *Kivelle perustettu*. Suomen Kirjailijaliitto 1897–2017. Otava, Helsinki 2017.
- Häggman, Kai: *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. SKS, Helsinki 2006.
- Häggman, Kai: *Perheen vuosisata*. SHS Historiallisia tutkimuksia 179, Helsinki 1994.
- Häggman, Kai: *Piispankadulta Bulevardille*. Werner Söderström osakeyhtiö 1878–1939. WSOY, Helsinki 2001.
- Hänninen, Reetta: Sitten loppui minulta raha ja paperi. Saima Grönstrand ja naiskirjailijan toimeentulon vaikeudet 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2017.
- Høyer, Svennik ja Lauk, Epp: The Paradoxes of the Journalistic Profession: An Historical Perspective. *Nordicom Review* 24(2)/2003.
- Ihanus, Juhani: ”Jos sinä likaat ja turmelet, niin minä puhdistan, kirkastan ja jalostan!” eli viettien teologinen puhdistus ja kulttuuritaistelu 1930-luvun Suomessa. Teoksessa Karkama, Pertti ja Koivisto, Hanne (toim.): *Ajan paineessa. Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. SKS, Helsinki 1999.
- Ijäs, Ulla: *Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 402. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku 2015.
- Isaksson, Pekka et. al. (toim.): *Mikäli meille on kerrottu*. Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1996.
- Jensen-Eriksen, Niklas ja Kuorelahti, Elina: *Suuri affääri. Helsingin Sanomien yrityshistoria*. Siltala, Helsinki 2017.
- Kaakkola, Jaana: *Jumalten keinusta tumman virran pyörteisiin. Uusi nainen Elsa Soinin 1920- ja 1930-luvun romaaneissa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1997.
- Kaarninen, Mervi, Harjula, Minna ja Sipponen, Kauko: *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Tampereen yliopisto, Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2000.
- Kaarninen, Mervi: *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.

- Kalemaa, Kalevi: Ivalo, Santeri. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 13.10.2004, päivitetty 6.6.2016. (viitattu 5.2.2019)
- Kalemaa, Kalevi: Kilpi, Sylvi-Kyllikki. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 22.4.1998. (viitattu 5.2.2019).
- Kalpa, Harri: *Sanansaattajana Auran rannoilla. Turun Sanomat 1905–1985: reportaasi sanomalehdestä ja sen tekijöistä*. Turun Sanomat, Turku 1984.
- Kanter, Rosabeth Moss: *Men and Women of the Corporation*. Basic Books, New York 1977.
- Karén, Lauri: *Aatos Erkko, yksityinen valtiomies*. Otava, Helsinki 2018.
- Karttunen, Kirsti: *Toimittajana nuori nainen*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto 2016.
- Keränen, Esko: *Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdistössä*. Suomen sanomalehdistön historia - projektin julkaisuja 24, Helsinki 1984.
- Kiiski, Venla: *Tekla Hultin, poliitikko*. *Studia historica Jyväskyläläisiä* 15, Jyväskylä 1978.
- Kilpi, Timo: *Uutisia, historiaa ja puheenaiheita: Ilta-Sanomat 75v*. WSOY, Porvoo 2007.
- Kilpi, V. V. (toim.): *Nuorsuomalainen sanomalehtimiesyhdistys 1906–1946*. Sanoma, Helsinki 1946.
- Kinnunen, Tiina: Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen – naishistorian ulottuvuudet. Teoksessa Autio, Sari, Katajala-Peltomaa, Sari ja Vuolanto, Ville (toim.): *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Vastapaino, Tampere 2001.
- Klemola, Heikki: Soinio, Kaarlo. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 11.10.2000. (viitattu 5.2.2019)
- Klemola, Pertti: *Helsingin Sanomat, sananvapauden monopoli*. Otava, Helsinki 1981.
- Koivisto, Hanne: *Politiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua. Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistöälymyksestä 1930-luvulta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2011.
- Kolari, Kirsi (toim.): *Päivälehti – Helsingin Sanomat*. Helsingin Sanomat, Helsinki 2012.
- Kolbe, Laura: *Nykyajan nainen. Pirkko ”Pii” Kolbe – äiti ja toimittaja*. Kirjapaja, Helsinki 2016.
- Korppi-Tommola, Aura: Elmgren-Heinonen, Tuomi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 5.2.2019).
- Kortelainen, Anna: *Päivä naisten paratiisissa*. WSOY, Porvoo 2005.
- Kortti, Jukka: *Mediahistoria. Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. SKS, Helsinki 2016.
- Koskela, Lasse: Viljanen, Lauri. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 30.7.2007, päivitetty 18.3.2016. (viitattu 31.10.2017)

- Koski, Pirkko: *Teatterinjohtaja ja aika. Eino Salmelaisen toiminta Helsingin Kansanteatterissa 1934–1939*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1992.
- Kotioja, Eeva: Nainen Orientissa. Maailmanmatkaaja Adelaïde Ehrnrooth. Teoksessa Jensen-Eriksen, Niklas Siltala, Sakari ja Apajalahti, Ahto (toim.), *Ehrnrooth. Kenraali- ja liikemiessuku modernin Suomen synnyssä 1750–1950*. Siltala, Helsinki 2017.
- Kotioja, Eeva: *Uskallus puhua. Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaïde Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajana*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2018.
- Krogerus, Tellervo: Anna-Maria Tallgren, kriitikko. Teoksessa Krogerus, Tellervo (toim.), *Elämyksiä. Esseitä, arvosteluja, pakinoita 1910–1949*. SKS toimituksia 535, Helsinki 1990.
- Krogerus, Tellervo: *Anna-Maria Tallgren. Tutkimus kriitikotyöstä ja sen taustoista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 484, SKS Helsinki 1988.
- Kulha, Keijo K.: Niinluoto, Yrjö. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 18.12.2018).
- Kulha, Keijo K.: *Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomien poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan*. Päivälehti. Helsingin Sanomat -toimituksia IV, Helsinki 1989.
- Kulha, Keijo K.: Tarponen, Tyko. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 23.3.2007. (viitattu 20.12.2018)
- Kurvinen, Heidi: *”En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja.” Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla*. Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 113, Oulun yliopisto 2013.
- Kurvinen, Heidi: Gender and Journalistic Culture in Finland during the late 1940s. Teoksessa Hyvönen, Heli, Räsänen, Tuomas ja Tunturi, Janne (toim.) *Media, Interaction and Integration. Cross-Cultural Dialogues in the Baltic Sea Area*. The Population Research Institute, Turku 2009.
- Kurvinen, Heidi: Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anni Voipion Lehtimatka. Teoksessa Hakosalo, Heini et. al. (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS Historiallinen arkisto 141, Helsinki 2014. [Kurvinen 2014a]
- Kurvinen, Heidi: Nojatuoliteoretisoinnista empirialähtöiseen teorianmuodostukseen. *Media & viestintä* 37 (2014):2. [Kurvinen 2014b]
- Kurvinen, Heidi: Toimittajat ja toimitukselliset prosessit mediatekstien takana. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2018.
- Kurvinen, Heidi: Työelämän sukupuolittuneisuuden haastajat. Naiset toimittajina Suomessa vuosina 1925–1954. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2015.
- Lahtinen, Anu: Sukupuolen teoria ja historia. Teoksessa Hannikainen, Matti O., Danielsbacka, Mirkka ja Tepora, Tuomas: *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Lahtinen, Anu et. al.: Kirjeiden uusi tuleminen. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Kirjeet ja historiantutkimus*. SKS Historiallinen arkisto 134, Helsinki 2011.

- Laine, Kimmo: Salminen, Seere. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 9.10.2006, päivitetty 17.3.2016. (viitattu 31.10.2017)
- Lappalainen, Elina: *Naisia toimituksen ”äijäkerrokseen”*. *Sukupuolidiskurssien rakentuminen naispäälliköiden käsityksissä sanomalehtien naispäätoimittajien puuttumisesta*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto 2010.
- Lappalainen, Seija: Ranta, Sulho. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 9.10.2006. (viitattu 18.12.2018)
- Lauk, Epp ja Pallas, Anu: Early Development of Estonian Journalism as a Profession (from late 19th century to 1940). *Acta Historica Tallinnensia* 13/2008.
- Leikola, Matti: Lönnroth, Erik. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 11.10.2005. (viitattu 31.10.2017)
- Leino-Kaukiainen Pirkko: Aatteen miehet perustivat ammattiliiton 1921–1967. Teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko ja Riska-Campbell, Leena: *Ei mikään yhden illan juttu. Journalistien järjestäytymisen vuosisata*. Edita, Helsinki 2018.
- Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu ja Vainio-Korhonen, Kirsi: *Kirjeet ja historian tutkimus*. SKS Historiallinen arkisto 134, Helsinki 2011.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain, Helsinki 2017.
- Liljeström, Marianne: Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu ja Liljeström, Marianne (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 2004.
- Lindgren, Liisa: Eila Pajastie – journalisti modernismin 'kenttätyöläisenä'. Teoksessa Vihanta, Ulla ja Paloposki, Hanna-Leena (toim.) *Kirjoituksia taiteesta. Suomalaista kuvataidekritiikkiä*. Valtion taidemuseo, Helsinki 1997.
- Liski, Virva: *Maitoa, verta ja merisotilaita. Naisten selviytyminen Santahaminan punavankileirissä kesällä 1918*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2016.
- Lundgren, Kristina: *Solister i mångfålden. Signaturerna Bang, Maud och Attis och andre kvinnliga dagspressjournalister med utgångspunkt i 1930-talet*. Stockholms universitet, Tukholma 2002.
- Lähteenmäki, Maria: *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa*. SHS Bibliotheca Historica 2, Helsinki 1995.
- Löfgren Nilsson, Monica: ”Thinkings” and ”Doings” of Gender. Gendering processes in Swedish television news production. *Journalism Practice*, vol 4 nro 1 2010.
- Mahlamäki, Tiina: *Kaikki maallinen on vain vertauskuva. Kirjailija Kersti Bergrothin elämäkerta*. Partuuna, Helsinki 2017.
- Mainio, Aleks: *Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa*. Siltala, Helsinki 2018.
- Malmberg, Ilkka (toim.): *HSY-HJF 70. Tasavaltaa vahtimassa*. Kowapaino, Helsinki 1990.

- Malmberg, Raili: Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Aikakauslehdistön historia, yleisaikakauslehdet. Suomen lehdistön historia 8*. Sanomalehtien Liitto ry., Kustannuskiila, Kuopio 1991.
- Malmio, Kristiina: Kotitekoista samppanjaa kirjallisessa erämaassa. Naiskirjailijoita ja kritiikin kielikuvia 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Norkola, Tero ja Rikkinen, Eila (toim.): *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. SKS, Helsinki 1996.
- Malmio, Kristiina: Älykästä sukkeluutta ja reipasta realismia – 1920-luvun ajanvietekirjallisuus. Teoksessa Rojola, Lea (toim.): *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. SKS toimituksia 724:2, Helsinki 1999.
- Manninen, Kirsti: *Ollista Bisquitiin. Ylioppilaslehden pakinat 1913–1968*. Otava, Helsinki 1987.
- Manninen, Ohto ja Salokangas, Raimo: *Eljas Erkko, vaikenematon valtiomahti*. WSOY, Helsinki 2009.
- Marchand, Roland: *Advertising the American dream: making way for modernity, 1920-1940*. University of California Press 1985.
- Marzolf, Marion: *Up from the Footnote. A History of Women Journalists*. Communication Arts Books, New York 1977.
- Mattila, Markku: *Kansamme parhaaksi: rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. SHS Bibliotheca Historica 57, Helsinki 1999.
- Melin, Margareta: *Gendred journalism cultures. Strategies and tactics in the fields of journalism in Britain and Sweden*. Department of Journalism and Mass Communication, University of Göteborg, 2008.
- Melin-Higgins, Margareta: Fly eller fäkta. Kvinnliga journalisters överlevnadstaktiker. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 2/2003.
- Mervola, Pekka: *Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. SHS Studia Historica 1, Helsinki 1995.
- Mikkilä, Timo: *Sitkeää tekoa. Maakansa-Suomenmaa poliittisilla lehtimarkkinoilla 1908–2008*. Suomenmaan Kustannus Oy, Oulu 2008.
- Mikkonen, Isto: *Poliittisesta vallasta sanan valtaan*. Gummerus, Jyväskylä 2006.
- Mills, Sara: *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism*. Routledge, Lontoo 1993.
- Moi, Toril: *What is a Woman? And other essays*. Oxford University Press, Oxford 1999.
- Muiluvuori, Jukka: Engelberg, Rafael. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 7.1.2019)
- Munck, Pirjo: *Valistajista ammattimieheksi. Toimittajien ammattilaistumisen pitkä tie 1771–1921*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2016.
- Mylly, Juhani: Hiekkala, Lassi. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001, päivitetty 5.3.2008. (viitattu 7.1.2019)
- Nevalainen, Laika: *Rationaalista säädynmukaisuutta. Helsinkiläiset ja turkulaiset keskuskeittiötalot 1900–1920-luvuilla*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2012.

- Nordlund Edvinsson, Therese: Standing in the shadow of the corporation: women's contribution to Swedish family business in the early twentieth century. *Business History* vol. 58, nro. 4 2015.
- Okkonen, Antero: *Toimittajan työ: johdatusta sanomalehtimiehen ammattiin*. Karisto, Hämeenlinna 1962.
- Ollila, Anne: *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. SKS toimituksia 71, Helsinki 1988.
- Ollila, Anne: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. SKS Historiallinen Arkisto 132, Helsinki 2010.
- Palamaa, Saana: *"Ihmisiä vilisi kihisevänä virtana". Kaupunki ja kaupunkilaisuus Päivälehdien ulkomaankirjeissä 1889–1894*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2016.
- Palmgren, Raoul: *Täällä toimitus. Lehdistö ja lehtimiehet kaunokirjallisen kuvauksen kohteena*. SKS, Helsinki 1994.
- Pantzar, Mika: *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Otava, Helsinki 2000.
- Partanen, Anu: *Totuuden tulkitsijat. Feature-kirjoittajat journalistisen totuuden jäljillä*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2007.
- Pekkanen, Toivo ja Rauanheimo, Reino (toim.): *Uno Kailaasta Aila Meriluotoon, suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. WSOY, Porvoo 1947.
- Pekkarinen, Jussi: *Kohtu 4. Suomen Tallinnan-lähetystön historiaa*. SKS, Helsinki 2015.
- Pietilä, Jyrki: *Elämästä ihmiselle. 130-vuotiaan Aamulehden historia*. Karisto, Hämeenlinna 2011.
- Pietilä, Kauko: *Journalismi ammattina. Journalismiprofession teoria*. Gaudeamus, Helsinki 2012.
- Puustinen, Liina, Ruoho, Iris ja Mäkelä, Anna: Feministisen mediatutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Mäkelä, Anna, Puustinen, Liina ja Ruoho, Iris: *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- Railo, Erkki: Yhteenveto politiikan julkisuuden muutoksesta. *Media & viestintä* 35:2012.
- Raitio, Jussi: *Työväen sanomalehdet ja sanomalehtimiehet. Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto 1907–1947*. Tammi, Helsinki 1947.
- Riska-Campbell, Leena; Sanomalehtimiehistä kasvoi journalistien ammattiliitto. Teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko ja Riska-Campbell, Leena: *Ei mikään yhden illan juttu. Journalistien järjestäytymisen vuosisata*. Edita, Helsinki 2018.
- Rislakki, Jukka: *Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa*. Love-kirjat, Helsinki 1982.
- Routavaara, Akseli: *Minusta tulee toimittaja. Alkeistietoa sanomalehtialta*. Gummerus, Jyväskylä 1944.
- Ruoho, Iris ja Torkkola, Sinikka: *Journalismin sukupuoli*. Vastapaino, Tampere 2010.
- Russ, Joanna: What can a heroine do? or why women can't write. Teoksessa Russ, Joanna: *To Write Like a Woman. Essays in feminism and science fiction*. Indiana University Press, Bloomington 1995.

- Rytkönen, Alli: *Päivälehden historia II. Päivälehden ulkoiset puitteet ja kirjalliset profiilit*. Sanoma Oy, Helsinki 1946.
- Räisänen, Arja-Liisa: *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostamisprosessi suomalaisessa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. SHS Biblioteka Historica 6, Helsinki 1995.
- Sainio, Venla; Jalava, Alma: *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 28.3.2018)
- Salmenhaara, Erkki; Madetoja, Leevi: *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 16.9.1997, päivitetty 25.7.2016. (viitattu 7.1.2019)
- Salokangas, Raimo: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa Tommila, Päiviö, Nygård, Toivo ja Salokangas, Raimo: *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Sanomalehtien Liitto ry., Kustannuskiila Kuopio, 1987.
- Salokangas, Raimo: Uusi Suomi ja Kokoomuspuolue 1930-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1985.
- Seppinen, Ilkka; Kivinen, Ilmari: *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 7.1.2019)
- Seppälä, Elise: *Elämäntapana kulttuurisuhteet. Liisi Karttunen ja suomalais-italialaisen kulttuurisillan rakentaminen Italiassa 1919–1939*. Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 2001.
- Siltala, Juha: *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Otava, toinen uudistettu painos, Helsinki 2007.
- Silvennoinen, Oula; Tikka, Marko ja Roselius, Aapo: *Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airueet*. WSOY, Helsinki 2016.
- Sirén, Vesa; Katila, Evert: *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 7.1.2019)
- Steel, Tytti: *Risteäviä eroja sataman arjessa*. Kansatieteellisiä tutkimuksia Helsingin yliopistossa 17, Helsinki 2013.
- Sulkunen, Irma: *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja jää, Helsinki 1989.
- Sulkunen, Irma: *Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus*. Teoksessa Alapuro, Risto et. al. (toim.): *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.
- Sulkunen, Irma: *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää, Helsinki 1991.
- Suoranta, Anu: *Halvennettu työ*. Vastapaino, Tampere 2009.
- Suoranta, Anu: *Lama iski – naiset töihin! 1930-luvun lama ja naisten markkina-asema*. Teoksessa Rahikainen, Marjatta ja Räisänen, Tarja (toim.), *”Työllä ei oo kukaan rikastunna” Naisen töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. SKS, Helsinki 2001.
- Tapioharju, Taru: *Tyttö kaupungissa. Uuden naisen diskurssi Mika Waltarin 1920- ja 1930-luvun Helsinki-romaaneissa*. Tampereen yliopisto, 2010.
- Tarkka, Pekka: *Onnen Pekka*. Otava, Helsinki 2018.

- Tepora, Tuomas: Kiihkeä historia – tunteet historiantutkimuksessa. Teoksessa Hannikainen, Matti O, Danielsbacka, Mirkka ja Tepora, Tuomas (toim.): *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Tift, Susan E. ja Jones, Alex S.: *The Trust. The Private and Powerful Family Behind The New York Times*. Little, Brown and Company, Lontoo 2000.
- Tiihonen, Kristiina: Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvulla. Teoksessa Immonen, Kari et. al. (toim.): *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. SKS, Helsinki 2000.
- Toiviainen, Sakari: Talaskivi, Paula. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 30.11.2001. (viitattu 19.12.2018)
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edita, Helsinki 1998.
- Torkkola, Sinikka ja Ruoho, Iris: *Tilauksessa naispäätoimittaja? Nais- ja miespäälliköiden näkemykset ja kokemukset sukupuolen vaikutuksesta uraan*. Tampereen yliopisto, journalismin tutkimusyksikkö 2009.
- Torvinen, Taimi: *HSY-HJF 60, Helsingin Sanomalehtimiesyhdistys – Helsingfors Journalistförening 1920–1980*. Helsingin sanomalehtiyhdistys, Helsinki 1980.
- Turpeinen, Tapio: *Tapaus Into Auer. Jääkäritliikkeen viimeinen näytös*. Tammi, Helsinki 1995.
- Turunen, Arja: *Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945*. Kansatieteellinen arkisto 53, Helsinki 2011.
- Turunen, Arja: *Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle*. Media ja viestintä 37 (2014):2.
- Tyrväinen, Helena: Klami, Uuno. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 7.6.2000. (viitattu 7.1.2019)
- Törmä, Topi: *”Reklaamia ei voi välttää.” Reklaamimiesten Kerho 1927 - Suomen Myynti- ja Mainosyhdistys r.y. 1978*. Suomen Myynti- ja mainosyhdistys - Finlands Försäljings- och Reklamförening r.y., Helsinki 1977.
- Töyry, Maija: *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Helsingin yliopiston viestinnän laitos, Viestinnän julkaisuja 10, Helsinki 2005.
- Uino, Ari: Kolkka, Sulo. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 21.3.2005, päivitetty 11.6.2015. (viitattu 7.1.2019)
- Valtonen, Pekka: *Kosmopoliitteja ja kansallismielisiä. Aatteiden kamppailu sotienvälisessä Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018.
- Vares, Vesa: *Emil Aaltonen: teollisuusjohtaja ja suurlahjoittaja*. Otava, Helsinki 2007.
- Vares, Vesa: Pentti, Samuel Johannes. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 6.9.2001. (viitattu 31.10.2017)

- Vattula, Kaarina: Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa Laine, Leena ja Markkola, Pirjo (toim.) *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere 1989.
- Vehkalahti, Kaisa: Jazztyttö ja naistenlehtien siveä katse. Teoksessa Immonen, Kari et. al. (toim.). *Modernin luno ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. SKS, Helsinki 2000.
- Vehmas, Raino: *Lehtimieskunnan ammattirakenne ja sen muuttuminen 1900-luvulla*. Turun yliopisto 1963.
- Vesikansa, Jyrki: Palola, Eino. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 3.4.2006. [Vesikansa 2006a] (viitattu 7.1.2019)
- Vesikansa, Jyrki: Petäjaniemi, Eero. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 3.4.2006. [Vesikansa 2006b] (viitattu 18.12.2018).
- Vesikansa, Jyrki: Simonen-suku. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 23.3.2007. (viitattu 31.10.2017)
- Vesikansa, Jyrki: *Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I 1847–1939*. Otava, Helsinki 1997.
- Vesikansa, Jyrki: *Uuden Suomen viimeinen nousu ja tuho 1976–91*. Lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto 1994.
- Weßel, Merle: *An Unholy Union? Eugenic Feminism in the Nordic Countries, ca. 1890-1940*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2018. [Weßel 2018a]
- Weßel, Merle: Feminismi ja positiivinen eugeniikka Pohjoismaissa maailmansotien välisenä aikana. *Sukupuolentutkimus* 3/2018. [Weßel 2018b]
- Vikström, Tarja: *Kauppatavarana rakkaus. Anni Polva -brändin rakentuminen 1940–60-luvulla*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2019.
- Woolf, Virginia: *A room of one's own*. Hogarth Press, Lontoo 1929.
- Vuorio, Kaija: *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri: lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylän yliopisto, 2007. [Vuorio 2007a]
- Vuorio, Kaija: *Savossa Savon Sanomat. Sanomalehti Savon Sanomat 100 vuotta 1907–2007*. Gummerus, Jyväskylä 2007. [Vuorio 2007b]
- Väisänen, Maija: Karttunen, Liisi. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, julkaistu 4.5.2001, päivitetty 14.9.2015. (viitattu 12.12.2018).
- Välimäki, Reima: Inkvisiittorit, sorron tutkimus ja empatian mahdollisuus. Teoksessa Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Yrjänä, Jouni: *Rahan perässä ja vallan kintereillä. Suomalaisen talousjournalismin historia*. Otava, Helsinki 2018.
- Ziliacus-Tikkanen, Henrika: *När könet började skriva. Kvinnor i finländsk press 1771-1900*. Finska Vetenskap-Societeten, Helsinki 2005.
- Zoonen, Liesbet van: “One of the girls? The changing gender of journalism. Teoksessa Carter, Cynthia, Branston, Gill ja News, Stuart Allan: *News, Gender and Power*. Routledge, 1998. [Van Zoonen 1998a]

Zoonen, Liesbet van: Professional, unreliable, heroic marionette (M/F). Structure, agency and subjectivity in contemporary journalism. *European Journal of Cultural Studies*, 1:1 1998. [Van Zoonen 1998b]

Liitteet

Liite 1: Helsingin Sanomien toimituksen työntekijät 1928–1939

Tiedot ovat lähtöisin Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjoista vuosilta 1915–1946 ja Sanoma osakeyhtiön palkkakortistosta.¹⁰⁴⁶ Nuorsuomalaisen Sanomalehtiyhdistyksen jäsentiedot ovat peräisin yhdistyksen historiikista.¹⁰⁴⁷

Edellä mainituista aineistoista koottuja tietoja täydentävät lähteet on merkitty viitteisiin.

Ahonen, Väinö s. 1886 avustaja taloustoimitus

FM, työhön vuonna 1928, aiempaa työkokemusta pankissa, missä työskentelyä jatkoi lehtiuran ajan. Eläkkeelle vuonna 1954 68-vuotiaana¹⁰⁴⁸

Alava, Siiri s. 1897 konekirjoittaja, uutisten vastaanottaja, toimittaja

Viisi luokkaa tyttökoulua, työhön 1928, aiempaa työkokemusta kanslistina. Eläkkeelle vuonna 1967. Sanomalehtityön ohella kanslistina Suomen Suoviljely -yhdistyksessä 1918–1930 ja kulkulaitosministeriössä 1930–1936 sekä eduskunnan pikakirjoituskanslian konekirjoittajana. Naistoimittajat ry:n jäsen ja aktiivinen Nuorsuomalaisessa Sanomalehtimiesyhdistyksessä, jossa oli johtokunnan jäsen vuosina 1945–1967. Alava oli 1930-luvulla usein ”ainoa kauniimman sukupuolen edustaja yhdistyksen epäilemättä tupakansavuisissa kokouksissa.”¹⁰⁴⁹

Andersin, Irma s. 1908 arkistonhoitaja, toimittaja

Jatko-opisto, opintomatkoja Englanti, Ranska, Skandinavia, Puola, Unkari, Itävalta, Tšekkoslovakia, Etelä-Amerikka. Työhön vuonna 1929, ei aiempaa työkokemusta. Osallistui lehden edustajana vuoden 1933 sanomalehtimieskokoukseen Budapestissa. Lehden jälkeen jatkoi kirjallisia töitä kuten kääntämistä ja kirjoitti kauneusoppaita ja aikakauslehtiin. Kirjoitti myös matkakirjan Islannista SSL:n jäsen vuodesta 1930, Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesliiton jäsen.¹⁰⁵⁰

Arjama, Arne s. 1911 kotimaa, talous

FK, työhön 1938, ei aiempaa työkokemusta. Vuonna 1941 siirtyi muihin töihin, mm. toimistosiihteri suojeluskunnissa. Takaisin Sanomiin merenkulun erikoistoimittajaksi 1967. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁶ PA, Sanoma Osakeyhtiö historiallinen arkisto, Dd 1–9; *Helsingin Sanomien Asiamiehen muistikirjat 1915–1946*.

¹⁰⁴⁷ Kilpi 1946.

¹⁰⁴⁸ PA, Yhtiön sisäinen puhelinluettelo 1957; ”60-vuotias”, *Helsingin Sanomat* 6.10.1946.

¹⁰⁴⁹ ”Nuorsuomalainen Sanomalehtimiesyhdistys”, *Helsingin Sanomat* 27.3.1939; ”Yksiaiset postikärryt ja muita kiperiä paikkoja”, *Helsingin Sanomat* 14.11.1959; ”Nuorsuomalainen sanomalehtimiesyhdistys”, *Helsingin Sanomat* 22.4.1967; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 27.9.1967; Muistikirjoitus *Hesa*-lehdessä 1/1967; Mikkonen 2006, 82. Alavan kirjoituksia 1930-luvulta ainakin ”Lumihuippuisten vuorten ja kimmeltävien järvien maassa”, *Helsingin Sanomat* 24.7.1937; ”Orsan Finnmarkenissa”, *Helsingin Sanomat* 19.7.1938; ”Taalainmaan helmi”, *Helsingin Sanomat* 1.8.1938. Kaikki kirjoitukset oli nimetty samaan tapaan: Helsingin Sanomille Siiri Alava.

¹⁰⁵⁰ ”F.I.J:n hallintoneuvosto kokoontuu Budapestissa tk. 29. pnä”, *Uusi Suomi* 23.5.1933; *Suomen Sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 8; Andersinin matkakirja *Kävin tulen ja jään maassa matkakokemuksia Islannista* (1951).

¹⁰⁵¹ PA, EESoy, Bb1, Arjama, Arne; ”Kuolleita, Fil.kand. Aarne Arjama”, *Helsingin Sanomat* 16.6.1981.

Auer, Into s. 1890, kotimaa, ulkomaat

YO, yliopisto-opintoja. Työhön 1928, aiemmin upseerin uralla. Vuonna 1932 siirtyi muihin töihin, kirjallisia töitä, toimi myös sihteerinä ja kärsi köyhydestä. NsSly:n jäsen.¹⁰⁵²

Boman, Aarne s. 1894, kotimaa, ulkomaat, talous

Tohtori maa- ja metsätaloustieteestä 1934, työhön 1930, ei aiempaa työkokemusta. Vuonna 1942 siirtyi oman alansa töihin. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁵³

Brofeldt, Felix s. 1883, oikolukija, ulkomaat

YO, yliopisto-opintoja, oikolukijaksi 1906 ja toimittajaksi 1918, aiemmasta työkokemuksesta ei tietoa. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1932, työn ohessa suomensi kirjallisuutta. NsSly:n jäsen.¹⁰⁵⁴

Eerikäinen, U. syntymävuosi ei ole tiedossa, kotimaa

Koulutuksesta ei tietoa, tullut lehteen vuonna 1928 ja poistunut ilmeisesti samana vuonna. Vuonna 1929 mainitaan sanomalehti Etelä-Suomen toimittajana. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁵⁵

Eteläpää, Johan Edvard s. 1881, ulkomaat

YO, yliopisto-opintoja lääketieteestä ja lakitieteestä, opintomatkoja Saksa, Puola, Ranska, Hollanti, Neuvostoliitto, Unkari. Lehteen 1911, aiempaa työkokemusta toimittajana ainakin Suomalainen Kansa -lehdessä. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1946. SSL:n jäsen vuodesta 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁵⁶

Hakkarainen, Matti s. 1911, ulkomaat

FK, YK, lehteen 1939, aiempaa kokemusta Uuden Suomen toimittajaharjoittelijana. Vuonna 1945 siirtyi muihin alan töihin United Pressin ja Uutiskeskuksen palvelukseen. SSL:n jäsen 1945.¹⁰⁵⁷

Halme, Yrjö s. 1894, urheilu

Kansakoulu, matkoja mm. Belgia, Ranska, Hollanti, Sveitsi ja Saksa. Töihin 1939, aiempaa kokemusta lehtityöstä mm. Suomen Urheilulehti. Vuonna 1940 siirtyi muihin kirjallisiin töihin, kustannustoimistoon. SSL:n jäsen 1928.¹⁰⁵⁸

Halminen, U. T. s. 1888 harjoittelija, toimittaja

YO, tutkinto Liikemiesten kauppaopistosta. Töihin loppuvuodesta 1927, aiempaa kokemusta lehtityöstä Uudesta Suomesta ja Iltalehdestä. Erotettiin vuonna 1931, sen jälkeen jatkoi lehtityötä vapaana toimittajana. NsSly:n jäsen.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵² Turpeinen 1995; Kilpi 1946, 68.

¹⁰⁵³ Ottanut osaa ulkomaanosaston toimintaan vuoden 1933 lopusta lähtien. PA, EESoy, Bb1, Boman, Aarne, Aarne Boman Eljas Erkolle 26.2.1934.

¹⁰⁵⁴ ”Toimittaja Felix Brofeldt kuollut”, *Helsingin Sanomat* 25.10.1932. Syntymävuodeksi kerrotaan 1883 toisessa muistokirjoituksessa, ”Toimittaja Felix Brofeldt”, *Länsi-Savo* 25.10.1932.

¹⁰⁵⁵ *Helsingin Sanomain Asiamiehen muistikirja 1928*; ”Sanomalehtimiesten ampumakilpailut”, *Helsingin Sanomat* 31.3.1929.

¹⁰⁵⁶ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 19; ”J. E. Eteläpää”, *Helsingin Sanomat* 5.10.1946.

¹⁰⁵⁷ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 63.

¹⁰⁵⁸ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 25.

¹⁰⁵⁹ PA, EESoy, Bb1, Halminen, Uuno; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 16.12.1939; Vesikansa 1997, 354.

Hanen, Nils s. 1917 harjoittelija

YO, yliopisto-opintoja. Töihin 1939, ei tietoa aiemmasta työkokemuksesta. Katosi talvisodassa ja julistettiin kuolleeksi. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁶⁰

Hannikainen, Klaus s. 1885 kotimaa, toimitussihteeri

FK, opintoja Polyteknisessä opistossa ja yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa, opintomatkoja Skandinavia, Itämeren maat, Keski-Eurooppa. Työhön vuonna 1924, toimitussihteeriksi 1926, aiempaa kokemusta alalta sanoma- ja aikakauslehdistä sekä Suomen Tietotoimistosta. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1937. SSL:n jäsen 1922 ja NsSly:n jäsen.¹⁰⁶¹

Heino, Erkki s. 1904 radiotoimittaja

YO, insinööriopinnot samalla kun työskenteli lehdessä. Aluksi vuodesta 1922 lehden radiosähköttäjä, vuoden 1927 alusta myös toimittaja ja vuoden 1927 lopulla sai oman palstan. Vuoden 1929 asiamieskalenterissa mainitaan radio-osaston toimittajana. Työskenteli samaan aikaan omalla alallaan ja poistui lehdestä vuonna 1935 jatkaen oman alansa työssä mm. radioaseman hoitajana ja yli-insinöörinä. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁶²

Hiekkala, Lassi s. 1888 artikkelitoimittaja

Seminaari Kajaanissa, ei tutkintoa. Opintomatkoja Saksa, Tanska ja Itämeren maat. Työhön 1932, aiempaa työkokemusta politiikasta ja lehtityöstä mm. Savon Sanomat, Suomenmaa. Työskenteli samaan aikaan kansanedustajana. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1951. SSL:n jäsen 1922, NsSly:n jäsen.¹⁰⁶³

Hjelt, Lauri s. 1900 ulkomaat

FM, opintomatkoja Saksa, Ranska, Englanti. Harjoittelijaksi 1935, ulkomaantoimittajaksi 1936, aiempaa työkokemusta muilta aloilta mm. ulkoministeriöstä. Vuonna 1939 siirtyi muihin töihin ulkoministeriön palvelukseen. SSL:n jäsen 1936.¹⁰⁶⁴

Holopainen, Matti s. 1915 kotimaantoimittaja

Koulutuksesta, aiemmasta työkokemuksesta tai muista elämänvaiheista ei tietoa. Työssä vuodet 1938–1945. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁶⁵

Hukkinen, Eino s. 1883 ulkomaat, toimitussihteeri

YO, eläinlääketieteen yliopisto-opintoja Saksassa, opintomatkoja Saksa, Viro, Hollanti, Norja, Latvia. Työhön 1926, aiempaa kokemusta alalta sanoma- ja aikakauslehdistä ja Suomen tietotoimistosta. Jatkoj työssä ainakin vuoteen 1953 saakka, jolloin oli jo 70-vuotias. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶⁰ *Helsingin yliopiston sankarivainajamatrikkeli* (viitattu 9.2.2019).

¹⁰⁶¹ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 28; ”Klaus Hannikainen kuollut”, *Helsingin Sanomat* 20.10.1937.

¹⁰⁶² ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 10.6.1964.

¹⁰⁶³ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 36; Mylly 2001.

¹⁰⁶⁴ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 38; *Kuka kukin on: aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1954*, 226.

¹⁰⁶⁵ Ainoa lähdetieto on palkkakortistossa.

¹⁰⁶⁶ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 40; ”Eino Hukkinen täyttää 70 vuotta”, *Ilta-Sanomat* 19.1.1953.

Hänninen, Tauno J. s. 1913 toimittaja

YO, opintomatkat Skandinavia ja USA. Lehteen vuonna 1934, ei aiempaa työkokemusta. Vuonna 1935 siirtyi alan muihin tehtäviin sanomalehtityöhön, Suomen tietotoimistoon, radioon sekä mainosalalle. SSL:n jäsen 1935.¹⁰⁶⁷

Härmävaara, Erkki s. 1913 toimittaja

YO, yliopisto-opintoja. Lehteen vuonna 1939, aiempaa kokemusta lehtityöstä ja mainosalalta. Kaatui vuonna 1940. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁶⁸

Ivalo, Santeri s. 1866 toimittaja, toimitussihteeri

FT, yksi Päivälehdessä ensimmäisistä toimittajista, lehdessä vuodesta 1889. Lehtityön lisäksi laaja kirjallinen tuotanto. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1937. NsSly:n jäsen.¹⁰⁶⁹

Joensuu, Väinö s. 1894 pakinoitsija

FM, suorittanut orkesterikoulukurssin, opintomatkoja Venäjälle, Skandinaviaan ja muualle Eurooppaan. Työhön 1933, aiempaa kokemusta alalta mm. Karjala ja Uusi Suomi. Pakinoi nimellä ”Mikko”. Vuonna 1950 siirtyi muihin alan töihin Sanomalehtimies-lehteen. SSL:n jäsen 1920, NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁰

Kaila, Jaakko s. 1901 taloustoimittaja

Keskikoulu, maatalousopintoja pienkarjan- ja siipikarjanhoitokouluissa, opinto- ja stipendimatkoja. Työhön 1936, aiempaa kokemusta lehtityöstä Siipikarja-lehden toimitussihteerinä. Eläkkeelle vuonna 1966. SSL:n jäsen 1938.¹⁰⁷¹

Katila, Evert s. 1872 kulttuuri, toimitussihteeri, Viikkoliite

YO, yliopisto-opintoja matematiikka, geologia, kemia ja fysiikka, opiskellut musiikin teoriaa ja viulunsoittoa, opintomatkoja Saksa, Italia, Jugoslavia, Keski-Eurooppa ja Englanti. Työhön vuonna 1919, aiempaa kokemusta lehtityöstä Uudessa Suomettaressa musiikkiarvostelijana ja toimitussihteerinä. Eläkkeelle vuonna 1942. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹⁰⁷²

Kauhanen, Armas s. 1907 kotimaa, rikokset

YO, yliopisto-opintoja historiallis-kielitieteellisessä osastossa, opintomatkoja Viro, Latvia, Puola, Tšekkoslovakia, Itävalta. Työhön vuonna 1929, ei aiempaa kokemusta, senttipalkalla vuodesta 1936. Vuonna 1937 siirtyi vapaaksi lehtimieheksi erikoisaloina rikokset ja maanpuolustus. Sai myöhemmin lehtimieseläkkeen. SSL:n jäsen 1932.¹⁰⁷³

Kilpi, Väinö Verner s. 1886 kotimaa, taloustoimittaja

Ei ylioppilastutkintoa, opintoja kielet, yhteiskunta- ja finanssioppi ja kansantalous, opintomatkoja Belgia, Hollanti, Ranska, Saksa, Tšekkoslovakia, Itävalta, Englanti ja muita maita. Työhön vuonna 1911, aiempaa kokemusta alalta mm. Kotkan Uutiset, Pohjan Poika. Eläkkeelle 1952 66-vuotiaana. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁷ Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937, 43.

¹⁰⁶⁸ ”Isänmaan puolesta”, *Helsingin Sanomat* 27.3.1940; *Helsingin yliopiston sankarivainajamatrikkeli* (viitattu 9.2.2019).

¹⁰⁶⁹ Kalemaa 2004.

¹⁰⁷⁰ Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937, 47; *Lehdistön matrikkeli* 1954, 96.

¹⁰⁷¹ *Lehdistön matrikkeli* 1954, 104; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 4.3.1979.

¹⁰⁷² Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937, 57; Sirén 2001.

¹⁰⁷³ Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937, 58; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 24.6.1980.

¹⁰⁷⁴ *Lehdistön matrikkeli* 1954, 63; PA, Yhtiön sisäinen puhelinluettelo vuodelta 1957.

Kivijärvi, Erkki s. 1882 toimitussihteeri, teatteritoimittaja

FM, suorittanut opettajakokeet, opintomatkoja Skandinavia, Saksa, Venäjä, Viro, Latvia, Puola, Tshekkoslovakia, Itävalta, Sveitsi, Italia, Ranska, saanut NsSly:n matka-apuraha kaksi kertaa. Työhön vuonna 1923, aiempaa työkokemusta lehtityöstä ainakin Hämetär, Tampereen Sanomat sekä ulkoministeriöstä ja teatterin alalta. Kirjoitti myös nimellä ”Bagheera”. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1942 60-vuotiaana. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁵

Kivikoski, Harri s. 1919 oikolukija, teki myös toimituksellista työtä

YO, yliopisto-opintoja. Työhön vakituisesti vuonna 1938, ei aiempaa työkokemusta. Toimi oikolukuosastolla mutta kirjoitti sekä Helsingin Sanomiin että Ilta-Sanomiin. Vuodesta 1966 alkaen uutisten vastaanottokeskuksen, myöhemmältä nimeltään tietoliikennekeskuksen, esimiehenä. Eläkkeelle 1981. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁶

Kivinen, Ilmari s. 1883 toimittaja, pakinoitsija

YO, opintomatkoja Saksa mm. länsirintama, Englanti ja muita matkoja. Työhön vuonna 1914, aiempaa kokemusta lehtityöstä mm. Mikkelin Sanomat, Karjalatar, Turun Sanomat. Pakinoi nimellä ”Tiitus”. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1940. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁷

Klami, Uno s. 1900 musiikkiarvostelija

Kansakoulu, musiikkiopisto, opintomatkoja. Työhön vuonna 1936, työkokemus muilta aloilta säveltäjänä ja opettajana. Jatkoி musiikkialan parissa sekä lehtityön ohessa että poistuttuaan vuonna 1959. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁷⁸

Kolkka, Sulo s. 1902 urheilutoimittaja

YO, yliopisto-opintoja lainopillisessa tiedekunnassa, opintomatkoja Italia, Saksa, työmatkoja Ruotsi, Norja, Saksa. Työhön vuonna 1928, aiempaa kokemusta lehtityöstä Suomen Urheilulehdessä. Vuonna 1945 siirtyi alan muihin töihin tiedottajaksi. SSL:n jäsen 1928.¹⁰⁷⁹

Kyrö, Oiva R. s. 1883 toimittaja, toimitussihteeri

YO, yliopisto-opintoja. Työhön vuonna 1918, aiempaa työkokemusta mm. Pohjanmaan päätoimittajana ja Suomen tietotoimistossa, poliittista toimintaa Nuorsuomalaisessa puolueessa. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1928 45-vuotiaana. NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁰

Lahti, Ilmari s. 1907 toimittaja

FT, työhön 1935, aiemmin kirjoittanut lehdelle satamahaastatteluja Vappu Roosin suosituksesta. Vuonna 1937 poistui lehdestä muihin kirjallisiin töihin ja Turun yliopistoon. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁸¹

Laine, Aili s. 1909 arkiston ja kuva-arkiston hoitaja, toimittaja

FM, opintomatkoja useissa Euroopan maissa ja USA:ssa. Työhön 1934, ei tietävästi aiempaa työkokemusta. Käytti kirjoituksissaan nimerkkiä Sirkka-Sisko, suomensi sarjakuvia ja mainitaan Roope Ankan suomenkielisen nimen keksijänä. Eläkkeelle

¹⁰⁷⁵ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 64–65; PA, Sanoma Oy:n vuosikertomus 1942.

¹⁰⁷⁶ ”Kuolleita, esimies, toimittaja Harri Kivikoski”, *Helsingin Sanomat* 9.6.1993.

¹⁰⁷⁷ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 67; Seppinen 2001.

¹⁰⁷⁸ Tyrväinen 2000.

¹⁰⁷⁹ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 69; Uino 2005.

¹⁰⁸⁰ ”Oiva R. Kyrö”, *Helsingin Sanomat* 6.4.1928.

¹⁰⁸¹ PA, EESoy, Bb7 kotimaiset kirjeenvaihtajat, Lahti, Ilmari; SKS KIA, VRA, kirjekokoelma 1289:7:49, Vappu Roos Walter Roosille 27.11.1936.

vuonna 1971 62-vuotiaana oltuaan työssä 37 vuotta ja 2 kuukautta. SSL:n jäsen 1935, NsSly:n jäsen. Aloittanut työt 1.6.1934, jäi eläkkeelle 28.7.1971. Teki vuonna 1950 opintomatkan Yhdysvaltoihin opiskelemaan kieltä ja journalismia New Yorkin Columbia-yliopistossa, tutustui myös New York Timesin toimitukseen ja osallistui YK:n turvallisuusneuvoston kokoukseen. Suosituksessa Eljas Erkko kuvaa Lainetta vakavasti otettavaksi ja tunnolliseksi toimittajaksi. Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesliiton tilintarkastaja ainakin vuonna 1945 ja johtokunnan varajäsen vuosina 1952–1966. Saanut Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen virkistysapurahan 1944. Harrasti golfia ja tennistä ja edusti Sanomia yritysten välisissä kisoissa.¹⁰⁸²

Lauris, Paula vuodesta 1938 **Talaskivi** s. 1914 toimittaja, elokuvakriitikko

YO, yliopisto-opintoja, kielimatka Englantiin. Työhön vuonna 1937, aiempaa kokemusta alalta Kansan lehti ja Suomen Sosialidemokraatti. Oli jo 1940-luvulla perustamassa Elokuvajournalistit ry:tä ja 1960-luvun puolesta välistä lähtien keskittyi kokonaan elokuva-arvioihin. Eläkkeelle vuonna 1979 65-vuotiaana. SSL:n jäsen 1951.¹⁰⁸³

Lautamatti, Tauno s. 1912 toimittaja

YO, työhön vuonna 1936, aiempaa kokemusta lehtialalta ainakin Aamulehdestä. Poistui vuonna 1940 ja jatkoi lehtityötä mm. Aseveli-lehdessä ja Savon Sanomissa. Perusti myös oman valokuvausliikkeen. SSL:n jäsen 1944.¹⁰⁸⁴

Levänen, Juli s. 1888 urheilutoimittaja

Tutkinto liikemiesten kauppapopistosta, avustajana vuodesta 1937, vakituksena vuodesta 1939. Kuoli jatkosodan aikana vuonna 1942, henkilöstölehdessä Levänen mainitaan kaatuneiden joukossa, Suomen sodissa menehtyneet -tietokannan mukaan kuolinsyy oli ”muu kuin vihollistoiminnasta johtuva”. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁵

Lieto, Rainer s. 1883 oikolukija, toimittaja

YO, opintoja Polyteknisessä opistossa. Työhön vuonna 1908, ei tiettävästi aiempaa työkokemusta. Eläkkeelle vuonna 1956 73-vuotiaana. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁶

Lumiranta, Hilja syntymävuosi ei tiedossa arkistonhoitaja, toimittaja

Koulutuksesta ei tietoja. Työhön vuonna 1928, poistui viimeistään vuonna 1929. Edistysseuran jäsen, teki joitakin kirjallisia töitä kuten käänmöksiä. Finna-tietokannan mukaan Lumiranta on koonnut naisten kauneudenhoito-oppaan vuonna 1927 ja suomentanut kaksi kirjaa vuonna 1928. Toimi Kansallisen edistysseuran naisosastossa ja mm. kertoi yhdistyksen kokouksessa kiertokyselystä, joka koski naisten julkista toimintaa. Yhdistyksen pöytäkirjaotteissa kerrotaan, että toimittaja Hilja Lumiranta on valittu varasijalle edustamaan Helsingin Kansallisen Edistysseuran naisosastoa puoluekokoukseen Kotkaan huhtikuussa 1929. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸² Eljas Erkon suositus yliopisto-opintoja varten, on ilman päiväystä, ajankohta oletettavasti toukokuu 1950, sillä 17.5.1950 on päivätty Eljas Erkon pyyntö Suomen Pankille valuutan myöntämisestä Laineen opintomatkaa varten. PA, EESOy, Bb2, Laine, Aili; *Hesa* 1/1942, 1.2.1956, 1.5.1970 ja 1.6.1971; Kilpi 1946, 68; *Lehdistön matrikkeli 1954*, 141; Mikkonen 2006, 118, 272.

¹⁰⁸³ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 256; Toiviainen 2001.

¹⁰⁸⁴ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 145; Vuorio 2007, 130–131.

¹⁰⁸⁵ *Hesa* 1/1942; *Suomen sodissa menehtyneet* -tietokanta (viitattu 15.11.2018).

¹⁰⁸⁶ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 151; PA, yhtiön sisäinen puhelinluettelo 1957.

¹⁰⁸⁷ *Finna*-haulla löytyvät kirjat ovat *Naisen Kauneuden ja terveyden hoito*. Kustannusliike Sylvia, Oulu 1927; James Curwood, *Kirottu laakso*. Minerva, Helsinki 1928; Pamela Wynne, *Panelopen*

Lähde, Paavo syntymävuosi ei tiedossa, toimittaja

Koulutuksesta, aiemmasta työkokemuksesta tai elämänvaiheista ei tietoja. Työssä vuosien 1924 ja 1933 välillä. NsSly:n jäsen.

Länsiluoto, Väinö s. 1908 ulkomaat

FK, opintoja Heidelbergin yliopistossa, opintomatkat Ranska, Saksa, Englanti. Työhön vuonna 1934, ei aiempaa työkokemusta. Siirtyi vuonna 1946 muihin alan tehtäviin, mm. Finlandia Pictorial ja Kansan Kuvalehti. SSL:n jäsen 1935 ja NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁸

Madetoja, Leevi s. 1887 musiikkiarvostelija

FM, musiikkiopintoja. Työhön vuonna 1916, työskenteli säveltäjänä lehtityön aikana ja sen jälkeen. Poistui lehdestä vuonna 1932. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁸⁹

Markkanen, T. syntymävuosi ei tiedossa, ulkomaat

Koulutuksesta, aiemmasta työkokemuksesta tai elämänvaiheista ei tietoja. Työssä ainakin vuonna 1939. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.

Mieho, Eino s. 1908 ulkomaat

FK, työhön vuonna 1938, aiempi työkokemus vakuutusosalta. Kaatui vuonna 1939 31-vuotiaana. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁹⁰

Mäkikossa, Oma s. 1903 arkistonhoitaja

FK, opettanut Helsingin yksityislyseossa. Omaa sukua Ek, ensimmäinen puoliso Alpo Ilmari Noponen 1933–35, joka oli mm. korrehtuurinlukijana HS:ssa, liitto päättyi eroon. Toinen puoliso Rafael Sakarias Engelberg 1945–62, liitto päättyi miehen kuolemaan. Työhön vuonna 1938, poistui vuonna 1944.

Käyttänyt kirjailijanimiä mm. Oma Ek-Noponen ja Anja Tavi. Nimellä Oma Mäkikossa kirjoittanut oppikirjan Neuvostoliiton talousmaantieteestä sekä Yhteiskunnalle omistettu elämä: Miina Sillanpään elämän ja työn vaihteita. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁹¹

Mäkinen, Mikko s. 1893 kotimaa, kunnallisasiat

YO, yliopisto-opintoja venäjältä, saksasta, kansantaloudesta ja estetiikasta, opintomatkat Ranskaan ja Ruotsiin. Työhön vuonna 1934, aiempaa kokemusta lehtialalta mm. Viipuri, Uusi Suomi, Suomenmaa. Poistui vuonna 1935 ja siirtyi Karjala-lehteen. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹⁰⁹²

erehdys. Minerva, Helsinki 1928. ”Helsingin Kansallisen edistysseuran naisosaston kokous”, *Helsingin Sanomat* 2.10.1929. Varsinaiset edustajat olivat maisteri Helle Cannelin ja rouva Katri Kuoppamäki. KA, Helsingin Kansallisen Edistysseuran arkisto, kotelo 1, pöytäkirjojen ositeita 1929, 2.4.1929.

¹⁰⁸⁸ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 99.

¹⁰⁸⁹ Salmenhaara 1997.

¹⁰⁹⁰ *Helsingin yliopiston sankarivainajamatrikkeli* (viitattu 7.2.2019).

¹⁰⁹¹ Kirjoittanut myös artikkeleita Linnankoskesta Nuori Suomi -joulualbumiin 1939 ja Naisten ääni -lehteen 1939. Nimellä O. T. Mäkikossa kirja *Merkkimiestemme äitejä* yhdessä Helmi Krohnin kanssa vuodelta 1937 ja *Yleinen talousmaantiede* kauppaoppilaitoksia varten 1940. Nimellä Oma Ek-Noponen on kirjoittanut muun muassa *Naisia, jotka ovat nähneet Aleksis Kiven* vuonna 1934, *Askolan naiset ja heidän käsityönsä* vuonna 1935 ja *Vanhaa Mäntsälää* vuodelta 1936. *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 446. Toisen puolison Rafael Engelbergin elämäkertartikkelissa Oma Mäkikossa ei mainita, Muiluvuori 2001.

¹⁰⁹² *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 108.

Niiniluoto, Yrjö s. 1900 ulkomaat, Geneven ja Lontoon kirjeenvaihtaja, myöhemmin päätoimittaja

FM, opintomatkoja Englanti, Saksa, Ranska, Italia, Sveitsi, Unkari, Romania. Työhön vuonna 1925, ei tiettävästi aiempaa työkokemusta. Kirjallista tuotantoa mm. esseekokoelma Tämä on Englanti vuodelta 1944. Työ päättyi kuolemaan vuonna 1961 61-vuotiaana. SSL:n jäsen 1925, NsSly:n jäsen.¹⁰⁹³

Niku-Paavola, Lauri s. 1915 urheilutoimittaja

YO, työhön vuonna 1938, ei aiempaa työkokemusta. Kaatui vuonna 1941 26-vuotiaana. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁹⁴

Nuormaa, Arvi s. 1895 kirjallisuustoimittaja

YO, yliopisto-opintoja. Ollut lehdessä jo ennen tutkimusajankohtaa, ainakin vuosina 1918–1925. Uudelleen työhön vuonna 1939, teki samalla erilaisia kirjallisia töitä mm. suomenoksia lehdessäoloaikana ja poistuttuaan vuonna 1943. NsSly:n jäsen.¹⁰⁹⁵

Nuormaa, Sirkka vuodesta 1935 **Ruotsalainen** s. 1901 sihteeri, toimittaja

YO, yliopisto-opintoja, opintomatkoja Skandinavia, Keski-Eurooppa. Aiempaa työkokemusta ulkoministeriön palveluksesta, työskenteli Tallinnan lähetystössä osittain samaan aikaan Eljas Erkon kanssa ja siirtyi myöhemmin Lontoon lähetystöön ja sieltä Uuteen Suomeen. Työhön vuonna 1930 Eljas Erkon sihteeriksi, hoiti myös sarjakuvaosastoa, käänsi ulkomaisten uutistoimistojen tekstejä, kirjoitti muotipalstaa ja pakinoita. Valittujen Palojen päätoimittaja 1946–1947, sairastumisen vuoksi Seere Salminen teki hänen työnsä ja syksyllä 1947 ilmeisen vähäisten neuvottelujen jälkeen Salmisesta tuli päätoimittaja. Aku Ankan ensimmäinen päätoimittaja vuodesta 1951. Saaanut Nuorsuomalaisen sanomalehtimiesyhdistyksen 1000 markan virkistysapurahan 1934, 1935 ja 1941. Muun työn ohessa käänsi muun muassa Tammen kultaisia kirjoja. Eläkkeelle vuonna 1968 67-vuotiaana. SSL:n jäsen 1930, NsSly:n jäsen.¹⁰⁹⁶

Nuorto, Olli s. 1907 kirjallisuustoimittaja

FM, opintomatkoja Saksa, Itävalta, Ranska, Keski- ja Itä-Eurooppa, Balkanin maat. Työhön vuonna 1929, ei aiempaa työkokemusta. Poistui lehdestä vuonna 1931 ja jatkoi alan muissa töissä sanomalehdissä ja Yleisradiossa. SSL:n jäsen 1930.¹⁰⁹⁷

Ollila, Matti s. 1908 oikolukija ja urheilutoimittaja

YO, yliopisto-opintoja historiallis-kielitieteellisessä osastossa, mainosopintotutkinto Ruotsissa, opintomatkoja Ruotsi ja Saksa. Työhön vuonna 1929, ei aiempaa työkokemusta. Kaatui vuonna 1941 33-vuotiaana. SSL:n jäsen 1934.¹⁰⁹⁸

Paischeff, Eila vuodesta 1942 **Pajastie** s. 1918 toimittaja, kuvataidekriitikko

FK, työhön vuonna 1939, ei tietoa aiemmasta työkokemuksesta. Poistui lehdestä vuonna 1941 ja teki pitkän uran kuvataidekriitikkona, kirjoitti matkakirjan Vuosi Lontoossa: pakinoita ja esseitä vuonna 1948. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹³ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 178; Kulha 2001.

¹⁰⁹⁴ ”Toimittaja Lauri Niku-Paavola kaatunut”, *Helsingin Sanomat* 9.9.1941.

¹⁰⁹⁵ ”Arvi Nuormaa kuollut”, *Helsingin Sanomat* 26.2.1956; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 298.

¹⁰⁹⁶ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 223; ”Kuolleita, Päätoimittaja Sirkka Ruotsalainen”, *Helsingin Sanomat* 2.8.1995; Kilpi 1946, 68; Manninen ja Salokangas 2009, 510; *Sirkka ja Jouko Ruotsalaisen rahaston esite* (viitattu 9.2.2019).

¹⁰⁹⁷ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 114; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 300–301

¹⁰⁹⁸ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 120; *Helsingin yliopiston sankarivainajamatrikkeli* (viitattu 7.2.2019).

¹⁰⁹⁹ Lindgren 1997, 150.

Palola, Eino Akseli s. 1885 kirjallisuus ja teatteri

FK, opintoja kielissä ja kirjallisuudenhistoriasta, useita matkoja Keski-Eurooppaan. Työhön vuonna 1939, pitkä kokemus sanomalehtityöstä mm. Tampereen Sanomat ja Uusi Suomi. Laaja kirjallinen tuotanto. Jäi pois työstä alkuvuodesta 1951 ja kuoli vuoden lopulla. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹¹⁰⁰

Pernaja, Martti s. 1908 oikolukija, toimittaja, Ilta-Sanomien toimitussihteeri

YO, yliopisto-opintoja. Aloitti ilmeisesti osa-aikaisena oikolukijana vailla aiempaa työkokemusta, toimittaja vuodesta 1935 ja Ilta-Sanomien toimitussihteeri vuodesta 1937. Eläkkeelle vuonna 1973 65-vuotiaana. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹¹⁰¹

Petäjaniemi, Eero s. 1907 ulkomaat, kirjeenvaihtaja, myöhemmin Ilta-Sanomien päätoimittaja

YO, yliopisto-opintoja, useita opintomatkoja. Ulkomaantoimittajaksi vuonna 1933 ilman aiempaa työkokemusta, kirjeenvaihtajaksi Lontooseen 1936, Ilta-Sanomien päätoimittaja vuonna 1949. Poistui lehdestä vuonna 1956 ja jatkoi alalla mm. Uuden Suomen päätoimittajana. SSL:n jäsen 1933, NsSly:n jäsen.¹¹⁰²

Pöyhönen, Sulo s. 1907 oikolukija, toimittaja

YO, yliopisto-opintoja. Aloitti oikolukijana vuonna 1928 vailla aiempaa työkokemusta, siirtyi toimittajakuntaan 1936. Siirtyi vuonna 1945 Valittujen Palojen levikkipäälliköksi ja eläkkeelle vuonna 1972 64-vuotiaana. SSL:n jäsen.¹¹⁰³

Ramstedt, Elma vuodesta 1928 **Järnefelt** s. 1902 arkistonhoitaja, toimittaja

YO, yliopisto-opintoja. Työhön vuonna 1928, tätä ennen esimerkiksi Suomen Tokion lähetystössä isän Gustaf J. Ramstedtin kanssa. Vuoden 1934 Aikalaiskirjassa ja Kuka kukin on -teoksessa vuonna 1954 mainitaan Eero Järnefeltin puolisona ja tittelinä toimittaja. Poistui lehdestä vuonna 1934 ja jätti työelämän. Puoliso Eero Järnefelt oli lähettiläänä Washingtonissa ja Aatos Erkon kummisetä.¹¹⁰⁴

Ranta, Sulho s. 1901 musiikkiarvostelija

FM, säveltäjä ja kapellimestari, aloitti lehdessä vuonna 1937 ja viiپی lehdessä vähintään vuoteen 1957 saakka. Kirjoitti nimimerkillä Särrä. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹¹⁰⁵

Richter, Edvard s. 1880 taidearvostelija

FK, opiskellut kuvaamataidetta ja tehnyt opintomatkoja mm. Saksa, Alankomaat, Italia, Ranska, Englanti, Belgia, Ruotsi, Norja, Tanska. Työhön vuonna 1904, ei aiempaa työkokemusta. Jäi eläkkeelle sairauden vuoksi vuonna 1951, mutta jatkoi kirjoittamista aina kuolemaansa, vuoteen 1959 saakka. Lehtityön ohessa opetti ja toimitti kirjoja. SSL:n jäsen 1925, NsSly:n jäsen.¹¹⁰⁶

¹¹⁰⁰ Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937, 123; ”Eino Palola kuollut”, *Helsingin Sanomat* 16.1.1951; Vesikansa 2006a; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 324–325.

¹¹⁰¹ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 202; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 17.7.1979.

¹¹⁰² *Lehdistön matrikkeli 1954*, 203; Vesikansa 2006b.

¹¹⁰³ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 210; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 30.11.1988.

¹¹⁰⁴ ”Kuolleita, rouva Elma Järnefelt”, *Helsingin Sanomat* 4.7.1982; *Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1934*, 272–273; *Kuka kukin on. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1954*, 295; Ramstedt 1950; Manninen ja Salokangas 2009, 282.

¹¹⁰⁵ Kansallisbiografia-artikkelissa kerrotaan Rannan aloittaneen lehdessä jo vuonna 1932, mutta asiamieskalenterin ja palkkakortiston tietojen mukaan hän on kuulunut toimitukseen vasta vuodesta 1937 lähtien. Lappalainen 2006.

¹¹⁰⁶ ”Edvard Richter kuollut”, *Helsingin Sanomat* 24.8.1956; *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 142.

Roine, Tuulikki vuodesta 1940 **Ritama** s. 1910 kotimaa

FM, työhön vuonna 1938, ei tietoa aiemmasta työkokemuksesta. Työtodistuksen työtehtäviin kuuluivat kotimaanosaston uutistoimittajan tehtävät, jonka ohessa hän on käsitellyt ”naisten alaan kuuluvia asioita.” Vihitty vuoden 1940 alussa lääketieteen lisensiaatti Viljo Ritaman kanssa. Poistui työstä loppuvuodesta 1942, töistälähdön syy saattaa olla raskaaksi tuleminen tai päätös perheen perustamisesta, sillä ensimmäinen lapsi syntyi seuraavana vuonna.

1960-luvulta lähtien suomensi spiritualistista kirjallisuutta, esimerkiksi Helmi Krohnin kanssa tämän viimeisen käännöstyön Henkiopas puhuu: Silver Birchin viisautta. Ritama myös kirjoitti itse aiheeseen liittyen mm. yliluonnollisista kokemuksista kokoavan kirjan Toinen todellisuus vuonna 1973. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen¹¹⁰⁷

Roos, Vappu s. 1910 kotimaa, kirjallisuus

FM, opintomatkoja moniin Euroopan maihin, kuten Espanjaan, Englantiin ja Ranskaan. Aloitti lehden avustamisen laivahaastatteluilla vuonna 1930, tätä ennen vähän kokemusta sanomalehtityöstä. Siirtyi toimituksen jäseneksi vuonna 1932, kirjallisuustoimittajaksi vuonna 1937 ja poistui lehdestä vuonna 1939. Työn ohessa toimitti mm. Teatterimaailma-lehteä ja kirjoitti matkakirjan Passinne, olkaa hyvä, joka ilmestyi vuonna 1938. Jatkoj vapaana toimittajana, teki muita kirjallisia töitä ja opetti kirjallisuutta yliopistossa. SSL:n jäsen 1932.¹¹⁰⁸

Ruotsalainen, Jouko s. 1908 toimittaja, toimitussihteeri

YO, yliopisto-opintoja, opintomatkoja Englanti, Ranska, Skandinavia. Työhön vuonna 1934, aiempaa kokemusta sanomalehtityöstä ainakin Suomenmaasta ja Kymenlaakson Sanomista. Toimitussihteeriksi vuonna 1937. Poistui vuonna 1958 ja jatkoi sanomalehtityötä Uudessa Suomessa. SSL:n jäsen 1931, NsSly:n jäsen.¹¹⁰⁹

Salmisen, Seere os. **Sario** s. 1894 pakinoitsija, Viikkoliitteestä vastaava toimittaja

Jatko-opisto, opintomatkoja useimpiin Euroopan maihin, Yhdysvaltoihin ja Kauko-Itään. Työskennellyt ulkoministeriön palveluksessa, kirjoittanut useisiin sanoma- ja aikakauslehtiin, suomentanut romaaneja ja näytelmiä, kirjoittanut näytelmiä ja elokuvia. Siirtyi Uuden Suomen pakinoitsijan ja viikkoliitteen toimittajan tehtävistä Helsingin Sanomiin vuonna 1932, toimituksen vakituiseksi jäseneksi vuonna 1935. Vastasi Valituista Paloista vuodesta 1946 alkaen, jatkoi pakinoiden kirjoittamista ja muuta kirjallista työtä. Eläkkeelle vuonna 1963 71-vuotiaana. SSL:n jäsen 1930.¹¹¹⁰

Schulgin, Leo s. 1912 toimittaja

YO, työhön vuonna 1934 vailla aiempaa työkokemusta. Poistui lehdestä vuonna 1964 ja jatkoi alalla vapaana lehtimiehenä ja Yleisradion palveluksessa. SSL:n jäsen vuodesta 1946.¹¹¹¹

¹¹⁰⁷ PA, EESoy, Bb3, Ritama, Tuulikki. Työtodistus päivätty 27.10.1942; ”Vihittyjä”, *Ilta-Sanomien* 30.1.1940; *Kuka kukin on 1966: henkilötietoja nykypolven suomalaisista*, 842; Holm 2016, 118.

¹¹⁰⁸ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 221.

¹¹⁰⁹ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 223.

¹¹¹⁰ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 229; Laine 2006. Erittäin laajasta kirjallisesta tuotannosta ks. *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 405–407. Salmisen matkakirjoja *Lontoo. Opas Lontoon-kävijöille* (1929) ja *Kiinassa kuukin on kummempi* (1935).

¹¹¹¹ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 236. Schulginista ja häneen liittyvästä vakoilujutusta ks. Mainio 2018.

Seppänen, John s. 1902 oikolukija, toimittaja, toimitussihteeri

FM, opintomatkoja Englantiin, Keski-Eurooppaan ja Italiaan. Aloitti oikolukijana vuonna 1925 vailla aiempaa työkokemusta, siirtyi kesätoimittajaksi vuonna 1928 ja myöhemmin samana vuonna toimittajaksi, sittemmin toimitussihteeri ja eduskuntatoimittaja. Työ päättyi sairastumiseen ja kuolemaan vuonna 1942. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹¹¹²

Seppänen, Unto s. 1904 toimittaja

YO, yliopisto-opintoja hist.kielitieteellisessä osastossa, matka Saksaan ja Ranskaan. Työhön vuonna 1929, aiempaa kokemusta lehtityöstä Ylioppilaslehdestä, Iltalehdestä ja Uudesta Suomesta. Kirjoitti useita kaunokirjallisia teoksia. Poistui lehdestä vuonna 1933 ja siirtyi Kouvolan Sanomiin ja kirjailijan työhön. SSL:n jäsen 1930.¹¹¹³

Similä, Maini vuodesta 1940 **Palosuo** s. 1914 toimittaja

FM, työhön vuonna 1938, aiempaa kokemusta lehtityöstä ainakin Kalevasta ja Ylioppilaslehdestä. Työskenteli uutistoimittajana, radio-osaston toimittajana, teki haastatteluja ja kirjoitti pakinoita. Poistui lehdestä naimisiinmenon jälkeen vuonna 1940, palasi myöhemmin alalle aikakauslehtien pariin ja kirjoitti muun muassa historiikkeja. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹¹¹⁴

Sirviö, Veikko s. 1909 uutistoimittaja

YO, myöhemmin suoritti oikeustieteelliset opinnot. Työhön vuonna 1930 ilman aiempaa kokemusta, poistui lehdestä vuonna 1940 ja siirtyi muulle alalle Valtion tapaturmatoimistoon. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹¹¹⁵

Soininen, Erkki syntymävuosi ei tiedossa, moottoriosasto

Ei tietoa koulutuksesta tai aiemmasta työkokemuksesta. Työhön moottoriosaston toimittajaksi vuonna 1929, poistui vuonna 1936. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.

Soinio, Kaarlo s. 1888 urheilutoimittaja

YO, voimistelunopettaja. Työhön vuonna 1908, aiempaa kokemusta lehtityöstä Suomen Urheilulehdestä. Työskenteli lehtityön ohella mm. poliisina ja Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnan päällikkönä. Kirjoitti kuolemaansa vuoteen 1960 saakka. NsSly:n jäsen.¹¹¹⁶

Talaskivi, Mario s. 1910 toimittaja, toimitussihteeri

YO, työhön vuonna 1938 aiempaa kokemusta ainakin Uudesta Suomesta. Työssä vuoteen 1951, jatkoi alalla aikakauslehdissä ja teki käännöstitöitä. NsSly:n jäsen.¹¹¹⁷

Tarponen, Tyko s. 1909 ulkomaat

FK, työhön vuonna 1937 ilman aiempaa kokemusta. Poistui lehdestä vuonna 1939 ja jatkoi myöhemmin sanomamalehtityössä mm. Turun Sanomien päätoimittajana, lisäksi toimi politiikassa ja yritysten johtotehtävissä. Suoritti myöhemmin valtiotieteen lisensiaatin tutkinnon. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹¹¹⁸

¹¹¹² ”Toimittaja John Seppänen kuollut”, *Helsingin Sanomat* 27.3.1942; *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 153;

¹¹¹³ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 153; *Lehdistön matrikkeli 1954*, 237–238; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 404–405.

¹¹¹⁴ PA, EESOy, Bb3, Palosuo, Maini, työtodistus päivätty 15.9.1940; Palosuo 1997.

¹¹¹⁵ *Suomen Lakimiehet 1958*, 660–661.

¹¹¹⁶ ”Kaarlo Soinio kuollut”, *Helsingin Sanomat* 25.10.1960; Klemola 2000.

¹¹¹⁷ ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 23.5.1969.

¹¹¹⁸ Kulha 2007.

Terho, Johannes s. 1885 shakkitoimittaja

YO, matematiikan opintoja yliopistossa. Aloitti työssä vuonna 1929 ja piti shakkipalstaa vuoteen 1947 asti. Teki varsinaisen uransa virkamiehenä ja oli aktiivinen mm. Helsingin Shakkiklubissa.¹¹¹⁹

Teräskivi, Einari s. 1890 toimittaja, konttorinjohtaja

FM, useita opintomatkoja eri Euroopan maihin. Työhön vuonna 1916, siirtyi vuonna 1920 talouspuolelle ja myöhemmin konttoripäälliköksi, mutta mainittiin osana toimitusta vielä vuoden 1932 asimieskalenterissa. Samaan aikaan työskenteli amanuenssina SKS:n arkistossa. oli perustamassa Reklamimiesten kerhoa ja toimi aktiivisesti Suomen Sanomalehtien liitossa. Kuoli vuonna 1951. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹¹²⁰

Timonen, Väinö syntymävuosi ei tiedossa ulkomaat

Ei tietoa koulutuksesta tai aiemmasta työkokemuksesta, työskenteli lehdessä vuonna 1929.

Uimonen, Arvi s. 1908 toimittaja, toimitussihteeri, toimituskamreeri

YO, yliopisto-opintoja. Työhön vuonna 1937, aiempaa kokemusta lehtityöstä Karjala-lehdestä. Toimituksellisissa tehtävissä vuoteen 1965 asti, jolloin siirtyi hallinnollisiin tehtäviin toimituskamreeriksi. Eläkkeelle vuonna 1974 66-vuotiaana. SJL:n jäsen 1943, NsSly:n jäsen.¹¹²¹

Vellner, Harald s. 1893 ulkomaantoimittaja

Tuli Virossa Suomeen vuonna 1939 ja työskenteli ainakin palkkakortiston tietojen mukaan Helsingin Sanomien ulkomaanosastolla vuoteen 1944 asti. Työskennellyt useissa virolaisissa sanomalehdissä. Ei SSL:n eikä NsSly:n jäsen.¹¹²²

Viherjuuri, Matti s. 1912 toimittaja

FK, opintomatkoja lukuisiin Euroopan maihin ja Palestiinaan. Kesätoimittajana vuosina 1934 ja 1935 ilman aiempaa työkokemusta, vakituiseksi toimittajaksi vuonna 1936. Poistui vuonna 1937 ja jatkoi lehtityötä aikakauslehdissä, työskenteli mainonnan alalla ja radioselostajana. SSL:n jäsen 1936.¹¹²³

Viljanen, Lauri s. 1900 kirjallisuus ja teatteri

YO, yliopisto-opintoja kirjallisuushistoriassa, opintomatkoja Pariisi, Saksa. Työhön vuonna 1926, aiempaa työkokemusta sanomalehtityöstä mm. Turun Sanomat, Uusi Aura, Aamulehti, julkaissut runokokoelmia ja esseitä. Jatko opintojaan myöhemmin tohtoriksi asti. Poistui vuonna 1950 ja jatkoi uraa kirjallisuuden parissa mm. Helsingin yliopistonkotimaisen kirjallisuuden professorina. SSL:n jäsen 1927.¹¹²⁴

Virtamo, Sirkka-Liisa s. 1910 toimittaja, toimitussihteeri

FM, opintomatkoja Englanti, Viro, Latvia, Ruotsi, Tanska, USA, Ranska. Väliaikaisena työntekijänä vuosina 1933 ja 1934 vailla aiempaa työkokemusta,

¹¹¹⁹ ”50-vuotias, taloudenhoitaja J. A. Terho”, *Helsingin Sanomat* 9.12.1935.

¹¹²⁰ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 169–170; ”Einari Teräskivi”, *Helsingin Sanomat* 14.6.1951.

¹¹²¹ ”Kuolleita. Asessori, toimituskamreeri Arvi Uimonen”, *Helsingin Sanomat* 15.12.1989; *Lehdistön matrikkeli 1954*, 275;

¹¹²² ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 11.3.1970. Helsingin Sanomissa puhutaan Wellneristä, nimen kirjoitusasu kuitenkin ilmeisesti Vellner.

¹¹²³ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 288.

¹¹²⁴ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 190; *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 513–514; Koskela 2007.

vakituiseksi toimittajaksi vuonna 1935. Kirjoitti nimimerkillä Riitta ja S-LV. Työskenteli uutistoimittajana ja sodan aikana myös toimitussihteerinä ja Dagens Nyheterin Helsingin kirjeenvaihtajana 1942–1945. Helsingin Sanomalehtimiesyhdistyksen hallituksessa 1943–1945. Poistui lehdestä mentyään naimisiin kirjailija Olavi Paavolaisen kanssa vuonna 1945, avioero 1953. Kouluttautui avioeron jälkeen juristiksi ja työskenteli Helvi Sipilän asianajotoimistossa kunnes perusti oman toimiston vuonna 1957. SSL:n jäsen 1934, NsSly:n jäsen.¹¹²⁵

Virtanen, Aimo s. 1908 musiikkiarvostelija, kunnallisasiat, eduskunta

FK. Kuului vakituiseen toimituskuntaan vuodesta 1938 alkaen, mutta kirjoittanut musiikkiarvosteluja vuodesta 1930 alkaen. Kuoli sairastamisen jälkeen vuonna 1970, ei tietoa ehtikö jäädä tätä ennen eläkkeelle. SSL:n jäsen 1940.¹¹²⁶

Vitikka, Toivo s. 1891 toimittaja, toimitussihteeri

Lyseo-opintoja, tutkinto liikemiesten kauppa-opistosta ja yliopisto-luentoja kielissä, opintomatkoja Englanti, Saksa, Ranska, Tanska, Norja, Ruotsi, Italia, Itävalta, Unkari, joista osa sanomalehtimiesstipendillä. Työhön vuonna 1919, aiemmin toimi viulunsoittajana Helsingin Kaupunginorkesterissa. Lehtityön ohessa työskenteli eduskunnan pikakirjoittajaja ja pikakirjoituskanslian apulaispäällikkönä. Kuoli lyhyen sairastamisen jälkeen vuonna 1947 56-vuotiaana. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹¹²⁷

Vuoristo, Aaro s. 1908 ulkomaat

YO, yliopisto-opintoja, opintomatkoja. Työhön vuonna 1934, aiempi työkokemus muulta alalta mm. matkailuyhdistyksen tulkkina. Eläkkeelle vuonna 1970 62-vuotiaana. SSL:n ja NsSly:n jäsen.¹¹²⁸

Zidbäck, John s. 1875 toimittaja kotimaa, ulkomaat, Viikkoliite

YO, lisäksi opintomatkoja useisiin Euroopan maihin ja Yhdysvaltoihin. Työhön vuonna 1927, aiempaa kokemusta alalta mm. Suomen Tietotoimistosta ja Kauppalehdestä. Oli aikanaan myös Kagaalin jäsen. Eläkkeelle vuonna 1950 75-vuotiaana. SSL:n jäsen 1921, NsSly:n jäsen.¹¹²⁹

Ääri, Arvo s. 1912 kotimaantoimittaja

YO, yliopisto-opintoja lakitieteellisessä, opintomatkoja Englanti ja Ranska. Työhön vuonna 1934 ilman aiempaa kokemusta. Oli työssä vähintään vuoteen 1965 saakka, muistokirjoituksessa vuodelta 1969 ei puhuta eläkkeestä, joten on mahdollista että työskenteli kuolemaan asti. SSL:n jäsen 1935, NsSly:n jäsen.¹¹³⁰

¹¹²⁵ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 191; *Lehdistön matrikkeli 1954*, 291; *Suomen Lakimiehet 1958*, 752.

¹¹²⁶ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 292; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 23.8.1971.

¹¹²⁷ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 192; ”Toimitussihteeri Toivo Vitikka kuollut”, *Helsingin Sanomat* 21.10.1947.

¹¹²⁸ *Lehdistön matrikkeli 1954*, 297; ”Ulkomaanosaston esimies, toimittaja Aaro Vuoristo”, *Helsingin Sanomat* 11.1.1993.

¹¹²⁹ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 198–199; ”Toimittaja John Zidbäck kuollut”, *Helsingin Sanomat* 9.7.1956.

¹¹³⁰ *Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937*, 199; ”Kuolleita”, *Helsingin Sanomat* 2.9.1969.

Liite 2: Tietoja työntekijöistä vuosilta 1928–1939

Taulukko 1: Tietoja Helsingin Sanomissa vuosien 1928 ja 1939 välillä työskennelleistä henkilöistä.

Sukupuoli	Koulutus	Työkokemus	SSL-jäsen	Nuors. SL -liiton jäsen	Syntymävuosi	Töihin tulo	Töihin tulo vuosi	Töistä lähtövuosi	Ikä työhön tullessa	Uran pituus
1	4	3	0	1	1866	1	1889	1937	23	48
1	3	3	1	1	1872	1	1919	1942	47	23
1	2	3	1	1	1875	1	1927	1950	52	23
1	4	1	1	1	1880	1	1904	1951	24	47
1	3	3	1	1	1881	1	1911	1946	30	35
1	4	3	1	1	1882	1	1923	1942	41	19
1	3	3	1	1	1883	1	1926	1954	43	28
1	2	3	1	1	1883	1	1914	1940	31	26
1	3	3	0	1	1883	1	1918	1928	35	10
1	3	1	1	1	1883	1	1908	1956	25	48
1	3	1	0	1	1883	1	1918	1932	35	14
1	4	3	1	1	1885	1	1924	1937	39	13
1	4	3	1	1	1885	2	1939	1951	54	12
1	3	2	0	0	1885	2	1929	1947	44	18
1	4	2	0	0	1886	2	1928	1954	42	26
1	1	3	1	1	1886	1	1911	1952	25	41
1	4	2	0	0	1887	1	1916	1932	29	16
1	3	3	0	1	1888	2	1927	1931	39	4
1	1	3	1	1	1888	2	1932	1951	44	19
1	2	-	0	0	1888	2	1937	1940	49	3
1	2	3	0	1	1888	1	1908	1957	20	49
1	3	2	0	1	1890	2	1928	1932	38	4
1	4	2	1	1	1890	1	1916	1951	26	35
1	1	2	1	1	1891	1	1919	1947	28	28
1	3	3	1	1	1893	2	1934	1935	41	1
1	-	3	0	0	1893	2	1939	1944	46	5
1	4	1	0	0	1894	2	1930	1942	36	12
1	1	3	1	0	1894	2	1939	1940	45	1
1	4	3	1	1	1894	2	1933	1950	39	17
2	1	3	1	0	1894	2	1935	1963	41	28
1	3	3	0	1	1895	2	1939	1943	44	4
2	1	2	0	1	1897	2	1928	1967	31	39
1	4	2	1	0	1900	2	1935	1939	35	4
1	1	2	0	0	1900	2	1936	1959	36	23
1	4	1	1	1	1900	1	1925	1961	25	36

Sukupuoli	Koulutus	Työkokemus	SSL jäsen	Nuors. SL -liiton jäsen	Syntymävuosi	Töihin tulo	Töihintulovuosi	Töistälähtövuosi	Ikä työhön tullessa	Uran pituus
1	3	3	1	0	1900	1	1926	1950	26	24
1	1	3	1	0	1901	2	1936	1966	35	30
1	4	2	0	0	1901	2	1937	1957	36	20
2	3	3	1	1	1901	2	1930	1968	29	38
1	3	3	1	0	1902	2	1928	1945	26	17
2	3	2	0	1	1902	2	1928	1934	26	6
1	4	1	1	1	1902	2	1928	1942	26	14
2	4	2	0	0	1903	2	1938	1944	35	6
1	4	1	0	0	1904	1	1927	1935	23	8
1	3	3	1	0	1904	2	1929	1933	25	4
1	3	1	1	0	1907	2	1929	1937	22	8
1	4	3	0	0	1907	2	1935	1937	28	2
1	4	1	1	0	1907	2	1929	1931	22	2
1	3	1	1	1	1907	2	1933	1956	26	23
1	3	1	1	0	1907	2	1936	1972	29	36
2	1	1	1	1	1908	2	1929	1938	21	9
1	4	1	1	1	1908	2	1934	1946	26	12
1	4	2	0	0	1908	2	1938	1939	30	1
1	3	1	1	0	1908	2	1929	1941	21	12
1	3	1	1	1	1908	2	1935	1973	27	38
1	3	3	1	1	1908	2	1934	1958	26	24
1	3	3	1	1	1908	2	1937	1974	29	37
1	4	1	1	0	1908	2	1938	1970	30	32
1	3	2	1	1	1908	2	1934	1970	26	36
2	4	1	1	1	1909	2	1934	1971	25	37
1	2	1	0	0	1909	2	1930	1940	21	10
1	4	1	0	0	1909	2	1937	1939	28	2
2	4	-	0	0	1910	2	1938	1942	28	4
2	4	3	1	0	1910	2	1932	1939	22	7
1	2	3	0	1	1910	2	1938	1951	28	13
2	4	1	1	1	1910	2	1935	1945	25	10
1	4	1	0	0	1911	2	1938	1941	27	3
1	4	3	1	0	1911	2	1939	1945	28	6
1	2	3	1	0	1912	2	1936	1940	24	4
1	2	1	1	0	1912	2	1934	1964	22	30
1	4	1	1	0	1912	2	1934	1937	22	3
1	3	1	1	1	1912	2	1934	1965	22	31
1	2	1	1	0	1913	2	1934	1935	21	1
1	3	3	0	0	1913	2	1939	1940	26	1
2	4	3	0	0	1914	2	1938	1940	24	2

Sukupuoli	Koulutus	Työkokemus	SSL jäsen	Nuors. SL -liiton jäsen	Syntymävuosi	Töihin tulo	Töihintulovuosi	Töistälähtövuosi	Ikä työhön tullessa	Uran pituus
2	3	3	1	0	1914	2	1937	1979	23	42
1	-	-	0	0	1915	2	1938	1945	23	7
1	2	1	0	0	1915	2	1938	1941	23	3
1	3	-	0	0	1917	2	1939	1940	22	1
2	4	-	0	0	1918	2	1939	1941	21	2
1	3	1	0	0	1919	2	1938	1966	19	28
1	-	-	0	0	-	2	1928	1928		0,5
2	-	2	0	0	-	2	1928	1929		1
1	-	-	0	1	-	1	1924	1933		9
1	-	-	0	0	-	2	1939	1939		0,5
1	-	-	0	0	-	2	1929	1936		7
1	-	-	0	0	-	2	1929	1929		0,5

Lähde: Taulukko on koottu liitteen 1 matrikkelitiedoista.

Taulukon selitteet:

Sukupuoli: 1 = mies, 2 = nainen

Koulutus: 1 = ei ylioppilastutkintoa, 2 = ylioppilastutkinto ja korkeakouluopintoja, 3 = ylioppilastutkinto ja korkeakouluopintoja, 4 = loppututkinto, - = ei tietoja

Työkokemus: Työkokemus ennen lehteen tuloa, 1 = ei työkokemusta, 2 = muun alan työkokemus, 3 = kokemusta journalismin alalta, - = ei tietoja

SSL:n jäsen: Suomen Sanomalehtimiesten jäsen, 0 = ei jäsen, 1 = oli jäsen

Nuors. SL:n jäsen: Nuorsuomalaisen Sanomalehtimiesten liiton jäsen vuoden 1946 tietojen mukaan, 0 = ei jäsen, 1 = oli jäsen

Syntymävuosi: Henkilön tiedossa oleva syntymävuosi

Töihin tulo: Oliko henkilö palkattu ennen Eljas Erkon kautta vai ennen sitä, 1 = ennen, 2 = jälkeen

Töihintulovuosi: Tiedossa oleva työhöntulovuosi

Töistälähtövuosi: Työsuhteen päättymisvuosi tai viimeinen varma tiedossa oleva työssäolovuosi

Ikä työhön tullessa: Töihintuloikä laskettu syntymävuoden ja töihintulovuoden erotuksena

Uran pituus: Työuran pituus laskettu töihintulovuoden ja töistälähtövuoden erotuksena. Jos työntekijä on lähtenyt samana vuonna kuin on aloittanut, olen merkinnyt uran pituudeksi 0,5 vuotta.